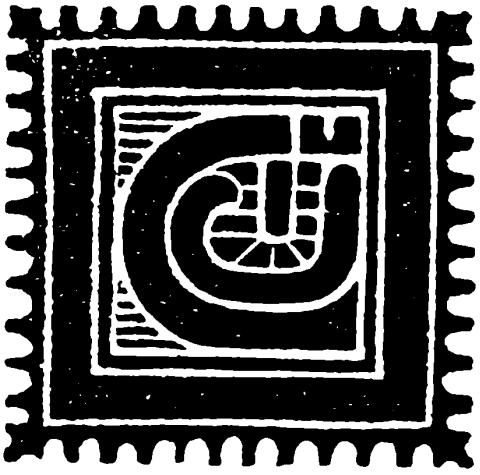
284	Církevní úkoly staročeských škol nekatolických	Sahula Jiří	1923
285	Dnešní směry socialismu	Hronek Josef	1923
286	Dílo Boskovo	Goldschmid Štěpán	
287, 288	Láska k vlasti se stanoviska katolické morálky.	Chromý Tomáš	
289, 290	Občanská výchova dle "pokrokových" učitelů	Novotný josef, pseud. Topolský Josef	
291, 292	Kapitalismus	Štancl Augustin	1923

„ČASOVÝCH ÚVAH“ SVAZEK 284.

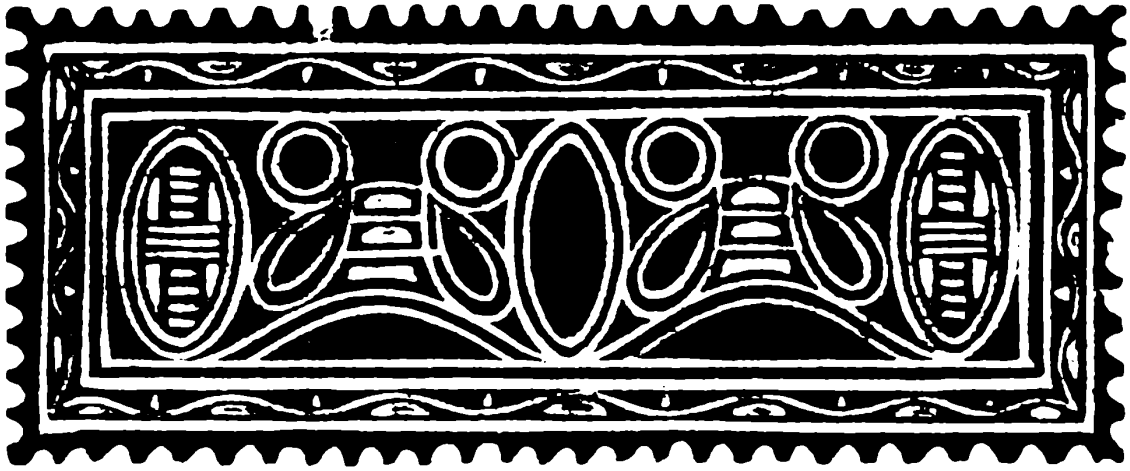
Církevní úkoly staročeských škol nekatolických.

Napsal
Jiří Sahula.

1923.

NAKLADATEL: »TISKOVÉ DRUŽSTVO« V HRADCI KRÁLOVÉ (ADALBERTINUM).

Příčina velkého rozšíření katolických škol.

Křesťanské náboženství bylo vždy nejmocnější vzpruhou opravdového umění i vědy. Právě posvátný žár náboženského nadšení vedl k pěstění úchvatných zpěvů chorálních, k budování grandiosních gotických dómů, k nádherným malbám a řezbám, k povznášejícím veršům hymnickým atd.

Snahy vědecké pak podněcovala ve středověku výhradně touha po náboženském uvědomění, po rozumovém zdůvodnění zásad biblických — po prohloubení křesťanského názoru světového vůbec. Protože pak církev usilovala, aby duch křesťanský byl posílen ve všech vrstvách společenských, přirozeně se starala, aby vzdělání bylo poskytnuto dle možnosti všemu lidu. Náboženská horlivost stala se tedy předním podnětem k obecné výchově školské, k tak velkému rozšíření vzdělání i ve vrstvách nejnižších, jakého nebylo v žádném — ani kulturou nejvyspělejším — národu pohanském. Heslem církve nebylo »vzdělání pro vzdělání«, nýbrž »vzdělání pro zvýšení cti a slávy Boží«.

Již výchova dostatečného počtu kandidátů kněžství nutila k zakládání četných škol. Pochopitelno, proč zřizovány školy v dobách nejstarších při sídlech biskupských a v klášteřích. Na zřeteli tu byly s počátku výhradně potřeby církevní. Osnovy vyučovací přibíraly do svých rámců nové předměty podle toho, jak rozvoj doby pro dobro církve vyžadoval. Tak právě horlivost náboženská počala pěstovati i ty odbory vědecké, jež sloužily sice theologii jako vhodné opory, ale jichž význam byl širší a znamenal rozvoj kultury vůbec.

Karel Veliký (768—814) nařizoval k radě biskupů říše francké, aby kněží vyučovali mládež i na školách obecných. A k jakému cíli směřovalo výhradně školství tehdejší? Jak se dále vyvíjelo? Na to odpovídá Šafránek: »Již řád Karla Velikého ukládal školám, aby se v nich pěstovaly zpěv, čtení, psaní, znalost církevního jazyka a obratnost v počtu kalendárním, potřebná pro výčet a ustanovení svátkův. Ale když vedle bohoslužby postupem času kněžstvu přibylo též vedení duchovního života, pěstováno na školách i vzdělání dialektické a rheorické. Ano uznalo se záhy, že výkladu Písem Svatých napomáhají vedle nauk formálních též nauky věcné. I vznikl onen oblíbený kruh sedmera svobodných umění (grammatika, rhetorika, dialektika, arithmetika, geometrie, astronomie, musika), na nichž buduje učení své věda věd: theologie (sacra theologia). V těch rozměrech upravil školu Alkuin (735—804), organisátor duch. života v říši Karla Vel., učitel synů Karlových.« Jeho žák Rhab. Maurus zakládal kostely se školami a doporučoval zná-

most jazyka řeckého jako nezbytnou k prohloubení studia novozákonního. (Školy české I, 11—12.)

Tedy patrno, jak přibírány nové vědy k vůli rozvoji theologie, jak tedy zájem o bohosloví podporoval vzrůst i toho vzdělání, jehož pak vhodně užíváno i k účelům světským.

Církev měla na pilném zřeteli slova Kristova: »Učte všecky národy.« Tudíž kázání a školní učení považovala za svou nezbytnou povinnost, za důležitý úkol svého působení, za významný prostředek k šíření slávy Boží.

Program Alkuinův postupem času rozšířen a zveleben. Dle vzoru západního zřízeno školství i v Čechách; spravováno i zde církví. Když pak u nás došlo v XV. století k církevní roztržce, *sektáři* netoliko vytkli své škole rovněž úkol *výhradně náboženský,* nýbrž podrželi také v podstatných rysech takovou *vyučovaci osnovu,* jaká byla u nás za věku katolického. Lišili se od církve obecné některými věročlánky, ale pedagogickou soustavu po ní dědili rádi.

Husitská universita duši a hlavou hnutí náboženského.

Když proslulá Karlova universita po odchodu cizinců (r. 1409) se valně ztenčila a přešla v moc husitů, netvrdili tito, že theologie na vysokém učení má jen takovou důležitost jako předměty jiné aneb že docela je vyučov. látkou méně významnou, než jakou předkládají universitní znalci věd jiných. Právě naopak: ze slov i skutků husitských mistrů vysvítá jasně, že

pokládali theologii za královnu všech věd. Chtěli, aby i ostatní vědy sloužily cíli věčnému. Protestovali proti takovým rozběhům různých oborů vyššího vzdělání, které by jakkoli účel bohosloví poškozovaly. Kdo zná působení mistra Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra, Křišťana z Prachatic a jiných universitních profesorů husitských, tomu není potřebí široce dokazovati, že vysoké učení pražské tehdy obracelo zřetel výhradně k ideám náboženským a věcem církevním.

Hnutí viklefské vyšlo z university, která byla také nejvydatnější podporou nového směru v životě církevním. Od roku 1413 byla universita nejen *duší,* ale i *uznanou hlavou hnutí husitského a nižších škol* těch, které se přidaly k tomuto novému proudu náboženskému. Dogmatické spory mezi husity rozsuzovala universita jako autorita úřední.

Kdož se tedy nyní prohlašují za veliké ctitele Husovy a při tom netoliko theologii podceňují, ale docela žádají, aby theologické fakulty (kteréhokoli vyznání) byly buď zrušeny anebo aspoň z rámců universit vyloučeny, zcela hrubě kopají do nejvýznamnější činnosti, do životního díla husitských mistrů.

Vynikala universita pražská pod správou českých viklefistů snad ve vědě světské anebo v šíření svobody? Katoličtí mistři theologické fakulty byli r. 1413 násilně vypuzeni z university i ze země. Viklefští inteligenti se nerovnali svou učeností vyhnaným. Sám Flajšhans přiznává, že již odchodem cizinců (po kutnohorském dekretu králově) utrpěla universita ztrátu

nenahraditelnou. Prohlašuje dále, že po vyhnání čtyř konservativních doktorů »fakulta theologická skoro úplně zpustla. Roku 1413 nekonáno ani zkoušek bakalářských, roku 1414 nekonáno ani slavné kvodlibet . . . ani zkoušky mistrské, cizinců téměř nebylo — slavné učení Karlovo bylo v úpadku neodvratném«. (Mistr Jan Hus, 207, 333.)

Winter konstatuje: »Hned v první ránu (při počátku revoluce církevní) rozprchli se do světa poslední studenti práv; Karlova kolej uzavřela se na dvě stě let studiu práv . . . Kolej právníků v Celetné ulici vyrvána universitě zabavením od obce (husitské, pozn. pis.). Podobně vedlo se medické (lékařské) fakultě, jakkoli při r. 1447 připomíná se ještě jednou její jméno, nepatrný počet členů a sešlá kolej na spadnutí. Za obecného útěku duchovenstva katolického r. 1419 rozběhla se také fakulta theologická, neboť její členové přidrželi se strany katolické. Neměla tedy strana husitská v universitě nežli fakultu artistů a několik bakalářů theologických (tedy nikoli mistrů theologie, pozn. pis.), kteří byli mistry svobodných umění (tedy méně cennými než mistři theologie, pozn. pis.), a ti mistři stávali pak po celou dobu války při všem veřejném jednání v čele husitského duchovenstva; oni bývali předními jednateli a řečníky pokaždé, když šlo o stranu podobojí a její smír s Římem.« (Děje vysokých škol pražských, 11.)

Tedy z university, ze čtyř fakult, zbývala pouze fakulta nejnižší — pouhá přípravka k fakultám vyšším. Že sami husité theologickou

fakultu rozbili, aniž ji později obnovili, zůstává trvale pro ně temnou skvrnou. V době, kdy potřebovali co nejvíce kněží odborně vzdělaných, nebylo specielního vzdělávacího ústavu. Samému Tomkovi se vydral povzdech: »Sotva uvěřitelno, že přednášky theologické na konci století výhradně theologického (patnáctého, pozn. pis.) byly přenechány privátní píli.« (Geschichte der Prager Universität, 150.)

Tedy osvětovým pokrokem tehdy universita naprosto nevynikla. Zhroucení samé fakulty bohoslovecké jest netoliko dokladem, ze hluboce vzdělaných theologů bylo mezi husity málo, ale svědčí zároveň, že hrabivost konfiskujících rukou nechtěla vydati kořist svou k obnově fakulty tehdy nejpotřebnější — a nejnákladnější.

Byl snad aspoň vynalezen nový skvělý učebný plán pro zbývající fakultu artistů? Nikoli. Učilo se tam — pokud pohnutá doba vůbec dovolovala — dle staré šablony. Winter přiznává: »Mistři pražští v dialektice a filosofii Aristotelově vedli sobě způsobem starodávným, scholastickým. Aristoteles a všecka latinská učenost sloužily jen účelům zbožným a duch vzděláván operacemi Aristotelovy logiky, což dělo se s oblibou v disputacích.« (Děje vys. škol pražských, 18.)

Mistři universitní netoliko *neodporovali zřízení inkvisice,* namířené proti Táborům a jiným radikálům, nýbrž sami byli této inkvisici v Praze *oporou.* Ostatně takovou instituci vyvolalo nebezpečenství církevní anarchie, takže tehdy na náboženskou svobodomyslnost ve smyslu moderním nebylo ani pomyšlení. Zásada »svo-

bodného hlásání slova Božího« byla od samých kališníků v prvních letech války silně oklestěna již proto, aby kališní mistři i s konšely stejně smýšlejícími nebyli nuceni zachrániti hrdla útěkem před divokými stoupenci Jana Želivského.

Brzy po bitvě na Žižkově (totiž 1. srpna r. 1420) na nátlak Pražské obce všichni mistři, kteří chtěli dále na universitě působiti, byli nuceni se zavázati k hájení husitských čtyř pražských artikulů. Tehdy jeden mistr (nejspíše Vavřinec z Nymburka) nechtěl schváliti dvou článků a proto nepochybně byl nucen opustiti město; připojil se ke katolíkům. Nucené veřejné přiznání k pražským artikulům bylo ovšem jen přirozeným důsledkem té akce, kterou byla universita sama již dávno dříve zahájila. Tedy i z vůle občanstva vysoké učení pražské mělo zůstati přísně konfesní.

Tomek prohlašuje ono rozhodnutí za škodlivé universitě *»co ústavu vzdělavacímu«*, protože jako dříve příslušníci cizích národů »tak časem také mistři a študenti domácího rodu, kteří se přidrželi náboženství přijímajících pod jednou, byli od něho odpuzeni«. (Dějepis města Prahy IV, 93, IX, 189.)

Když byla stvrzena od vyslanců koncilu basilejského kompaktáta, pozbývalo ono rozhodnutí své síly. Vždyť od koncilu (ne ovšem ještě od papežské stolice) byli přijati kališníci do lůna církve obecné, sami přiznavše katolíkům v zemi právo přijímati pod jednou. Proto také živořící učení začalo znamenitě zkvétati příchodem mistrův a studentů katolických jak domá-

cích tak cizích. Tehdy sami husité velice vděčně přijali, když papež Mikuláš V. stvrdil privilegia pražské vysoké školy, protože tak umožněny nepostrádatelné užší styky českých inteligentů s cizinou; kynula naděje na další příliv katolického studentstva. Když však v Praze domohlo se vrchní moci radikální křídlo strany kališné a katolíků na universitě ubylo, začaly tuhé spory. Katolíci žádali, aby mistři a studenti pod jednou měli úplně rovné právo na vysokém učení. R. 1458 však mistři rozhodli, že k hájení čtyř artikulů jest zavázán každý mistr. Nato r. 1459 mistři koleje Karlovy usnesli se zvlášť, aby nikdo nebyl do koleje přijat, kdo by nepřísahal na přijímání pod obojí způsobou. Na katolické protesty odpověděno tím, že katoličtí členové university odstrčeni od promoce bakalářské r. 1460. Spory skončily tak, že r. 1461 universita se stala výlučně husitskou. (Tomek: Dějepis m. Prahy IX, 189—91. Winter: Děje vysokých škol pražských 14—15.)

Konfesní ráz university tudíž energicky hájen i na úkor širší propagace kultury.

Tedy ani vědou ani náboženskou tolerancí nevynikla kusá husitská universita nad předešlou katolickou správu universitní. Ale to je právě významným charakterem doby, že to *veřejné působení ve věcech církevních,* které dříve bylo větším dílem výsadou fakulty theologické, nyní na sebe brala (dle toho, jak fysická možnost dovolovala) zbývající fakulta filosofická. Tu je tedy rázovitý *význam* husitské university *hlavní.*

Winter připomíná o duchovenstvu husitském: »Roku 1418 uznalo kněžstvo na synodě rozhodčí moc university nad pravostí víry, rok potom vyvoleni čtyři mistři na dohled věroučný ve straně husitské.« — Radostně se zvonilo v Praze, když po bitvě na Žižkově arcibiskup pražský Konrád z Vechty (Němec dosazený na prestol Vojtěchův protekcí Václava IV.) přidal se k husitům. Lakomý Konrád však se staral více o svůj hmotný zisk než o věci církevní. Rozprodal statky arcibiskupské a peníze odesílal domů do Vestfálska, odkud pocházel. (Borový: Ant. Brus 1—2.)

Kdo tedy vlastně řídil husitskou církev? Zde svědectví téhož Wintra: »Na synodě husitského kněžstva v Praze roku 1421 zvoleni čtyři administrátorové jakožto zástupcové arcibiskupští při správě kněžské; těm byla moc provinilé trestati a povinnost dbáti nad čistotou víry. Konrád jim odevzdal pečeť konsistořskou. Tenť začátek konsistoře pod obojí čili konsistoře dolejší«. . . (Winter: Život církevní 319—20.) Za administrátory zvolila synoda na předním místě mistra Jakoubka ze Stříbra (ve Wintrovi jest přepsáním mylně uveden Jan ze Stříbra), dále mistra Prokopa z Plzně, mistra Jana Příbrama a konečně kněze negraduovaného Jana Želivského. (Tomek: Dějepis města Prahy IV, 188.) Želivský přibrán do konsistoře ze strachu před novoměstskými fanatickými radikály.

Podobně to šlo dále. Když jeden čas po svržení Sigmunda Korybutoviče došlo k roztržce mezi pražskými husity a Konrádem, zvo-

len r. 1427 mistr Jan Rokycana za správce kališného duchovenstva. Administrátorem konsistoře husitské byl i mistr Křišťan z Prachatic, pak byli současně administrátory mistr Příbram a mistr Prokop z Plzně. R. 1441 uznán mistr Rokycana od husitů čtyř východních krajů za nejvyššího správce duchovenstva a od r. 1448 byl jediným vrchním správcem kališného duchovenstva všeho; řídil církevní věci až do své smrti (r. 1471).

Pak zvolilo duchovenstvo za administrátora mistra Václava Korandu (který se stal r. 1462 rektorem university a působil na ní pak dále; ještě r. 1513 tento kmet nastoupil v úřad rektorský). Stavové obnovili mu k ruce konsistoř r. 1478. V ní zasedali potom obyčejně čtyři mistři učení pražského a osm kněží. R. 1497 dosazen za administrátora mistr Jakub ze Střibra, který rok předtím byl rektorem university. R. 1500 povýšen k téže hodnosti mistr Pavel ze Žatce (který byl rektorem university v letech 1484, 1493, 1498 a pak ještě r. 1507). Po jeho smrti († 1517) stal se administrátorem kněz Korambus, který však nevyšel z university jako jeho předchůdcové. Aby tedy vyhověl stoleté tradici, podnikl zkoušku mistrovskou. (Předtím byl bakalářem.) Dosáhl mistrovství r. 1518. (Tomek: Dějepis m. Prahy IX. 35—8. Winter: Život církv. 320—6.)

Vidíme tudíž, že vrchní řízení církve husitské spočívalo výhradně na bedrech universitních mistrů, kteří většinou byli činnými na vysokém učení jako učitelé. Tedy zvláštní a největší význam husitské university v XV. a na

počátku XVI. století spočívá v její činnosti církevní.

Universita ovšem i po vojně všude mluvila a jednala jménem »mistrů a kněžstva« kališného.

Universitní statut přikazoval, aby rektor byl neženatý a — klerik. Nevyžadovalo se, aby měl svěcení vyšší, aby byl knězem; stačilo, měl-li některé svěcení nižší. Některý rektor byl zároveň administrátorem konsistoře, jiný farářem. (Winter: O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje 3.) Do očí tu bije zcela jasně *zcirkevnění vysoké školy husitské.*

Jak těsně byla spiata universita s církví husitskou, patrno i z této okolnosti. Že byl mistr Václav Koranda jak administrátorem tak výkonným členem university, zvyklo se, že »za jeho předlouhého administrování i napotom úředním sídlem duchovní konsistoře dolejší byla kolej Karlova.« (Winter: Život, 322.)

K universitě pražské hleděno hlavně jako k opoře církve i tehdy, kdy její správa přecházela *do rukou protestantských* — i v letech těch, kdy Rudolfovým Majestátem byla prohlášena za *majetek protestantských stavů* úředně.

R. 1523, kdy bylo luterství v Praze na silném postupu, ustanovili stavové do konsistoře místo jednoho čtyři administrátory — všecko luterány; hlavou stal se tam tehdy bezcharakterní Cahera, nejhorlivější průkopník německého vyznání v Praze. Když však proti luterské výbojnosti sorganisována mohutná obrana kališná, Cahera obrátil a začal pronásledovati vlastní radikální žáky. Tehdy hleděli starověr-

ci utvrditi svou moc i tím způsobem, že dopomohli r. 1527 Caherovi k hodnosti rektorské na universitě. Předtím roku 1522 kališný mistr Václav Písecký brojil proti Lutherovi. Když však luterská strana v Praze poražena, proskočila pověst, že Písecký jest kacíř a Pikart. Proto povolán tento mistr 17. ledna 1527 od purkmistra a rady Většího města Pražského na radnici, kdež mu trpce domlouváno za přítomnosti všech pražských farářů (kališných) a také mistrů universitních. Beze všeho dalšího slyšení rada prohlásila, že jej bere v své trestání. Před očima svých přátel a soudruhů jat a uvržen do smrdutého žaláře, v němž podržen skoro devět měsíců. (Tomek v Časopisu Čes. Mus. z r. 1847, I, 539.)

Ovšem když pověstný primátor Pašek a Cahera r. 1529 byli pro svou krutost zbaveni moci a potrestáni od samého Ferdinanda I., zmohutněli protestanté i na universitě a hleděli využitkovati této bašty ke své konfesní propagandě, jak jen bylo možno.

Netoliko rektor, nýbrž i ostatní mistři byli vázáni *k zachování celibátu*; měliť míti podle statut životosprávu podobnou řeholní. Profesor měl míti k službám svým famula, vybraného ze studentů. Mistři dlouho nechtěli upustiti od celibátu ani v době té, kdy byla universita naplněna duchem protestantským. Když přibyl do Prahy slavný mistr Jessenius, nabídnut mu po některých rozpacích raději byt u koleje Laudovy, aby tam s manželkou bydlil. Protože mladším profesorům hrozily pokuty za noční vycházky ke stykům s druhým pohlavím, řad

jich raději z university odešla k povolání jinému. Oženil-li se universitní profesor, byly mu zhola zastaveny všecky universitní důchody zcela. I když Rudolfovým Majestátem byla dána moc nad universitou protestantským stavům zcela, ještě tu v příčině celibátu panovaly rozpaky. Když se oženil děkan fakulty Troilus, chtěli ho druzí mistři zbaviti beneficia, odvolávajíce se k statutu. Troilus byl přinucen děkanského úřadu se vzdáti, ale ve sboru mistrů zůstal. Teprve později, nedlouho před stavovskou bouří, provázeny sňatky profesorské srdečným blahopřáním kolegů. (Winter: O životě na vys. školách 135—9.)

Šat mistrský byl podoben *kněžskému;* profesoři chodili v dlouhé suknici, na níž byl u krku buď přišit límec nebo rohatá kápě; rukávy té sutany byly nahoře velmi široké, k pěsti se zužovaly. Přikázáno, aby na hlavě mistři nosili doktorské birety.

Také měli mistři *společný stůl* (tedy podobně jako v klášteře). Byli povinni k němu přicházeti v šatu mistrském. Modlitbou se mělo začíti, modlitbou skončiti. Při jídle se měl čísti text z bible, jak se uvyklo v klášteřích. (Tamže 135.)

Nově zvolený rektor míval vstupní řeč náboženou. Než byli uvedeni alumnové (studenti) do koleje, míval k nim řeč některý z mistrů, jimž náležel dohled. Ve všech těch promluvách studenti napomínáni, aby si hleděli zbožnosti, aby večer a ráno se modlili, aby čítali Písmo sv., aby všichni bývali přítomni biblické četbě před jídlem.

V době husitské rektor Pavel ze Žatce byl přísným reformátorem. R. 1492 zavolal si profesory na poradu o krojích a životosprávě. Navrhl na hříchy pokuty po 4 groších českých, po druhé dvojnásobně, po třetí vyloučení z university. V mandátu pak nařizoval učitelům universitním i na školách partikulárních a studentům, jak se mají důstojně šatiti; nechť nosí hábit klerický i tonsuru, k jaké universitní statuty zavazují. Napomínal všecky údy universitní k jednotě víry a k ctnosti. (Winter: O životě na vys. školách, 15.)

Ráz university v rukou stavů protestantských.

Nestačilo protestantům, že universita v druhé polovici XVI. století měla charakter protestantský a že dle toho působila na učitele škol nižších a na školství zradikalisované strany podobojí vůbec.

Privilegovaní stavové protestantští usilovali stále houževnatěji, aby universita byla dána v jejich moc úředně zcela. V XVI. století snahy jejich se nedařily. Katolíci prohlašovali, že universita nikdy stavům nepodléhala. V bouřlivém roce 1608, tolik pro Rudolfa II. nebezpečném, žádali stavové s velikým důrazem, aby universita byla postavena pod jejich opatrování. Roku následujícího svou žádost opakovali. A tak památným Majestátem dostalo se vysoké učení v moc stavovskou. (Hrejsa: Česká konfesse 435, 452, 465.)

Jakému účelu nadále vysoká škola sloužiti měla, patrno z toho, že o vládu nad ní usilovala

strana *náboženská,* která k žádosti za universitu připojovala vždy také apel, aby jí byla vydána konsistoř podobojí. Zkrátka konfesní charakter university měl býti vykrystalisován, upevněn. Vysoké učení mělo sloužiti protestantské politice stavovské určitěji, způsobem plánovitějším.

Než si zvolili stavové mezi sebou defensory na ochranu university a na inspekci nad jejím působením, děly se porady o zřízení konsistoře protestantské. Jak pohlíženo na poměr university ke konsistoři, patrno z toho, že k nim byli přibráni (31. července) mezi kněze čtyři mistři z university. Když si kněží vyvolili ze sebe devět konsistoriánů, dosazeni k nim tři z mistrů za konsistoriány.

Hlavní kolej universitní zůstala sídlem konsistoře; zde se podrobovali zkouškám kandidáti stavu duchovního.

Doktor Zalužanský (druhdy profesor university pražské) dal docela tento návrh: »Poněvadž mezi kněžími a žákovstvem (údy university) časem nedorozumění vznikají, aby konsistoř podle způsobu jiných akademií (universit) s akademií spojena byla a administrátor spolu s konsistoriány také pod správou rektora jako jiní oudové uveden byl.« To už by bývalo skoro splynutí konsistoře s universitou!

O reformě university se mluvilo velmi mnoho. Přetřásána otázka evangelické bohoslovecké fakulty, které bylo co nejvíce potřebí, nemělo-li nadále duchovenstvo protestantské míti vědomosti chatrné; návštěva německých universit byla velmi drahá. Ale plán odložen

pro nedostatek prostředků finančních. (Hrejsa: Česká konfesse, 507. Winter: Děje vys. škol praž. 86—7.)

Defensoři universitě velmi rádi poroučeli, ale o zvelebení finančního jejího stavu nedbali, takže přes časté prosby a žebravé dopisy mistrů byla hmotná situace akademie den co den žalostnější. A co bylo mezi protestantskými stavy boháčů! Winter sám žaluje: »Tu věru nelze neviniti šlechtickou oligarchii českou; nemístné osudné skrblictví a netečnost z něho plynoucí byl těmi dobami již její ráz; jako teď chtěla opravovati universitu bez peněz, takž stejně prováděla i revoluce bez peněz; stále tvrdili páni, že nedají, že nemají, ale když přišel vítěz (Ferdinand II., pozn. pis.) trestat, bylo peněz dost.« (Děje vys. škol praž. 118.)

Tedy již lakota těch, kteří měli vrchní dozor, zavinila značně, že vysoká škola protestantským nadějím církevním vyhověti nemohla. —

A jak pokračovala na universitě věda? Za málo peněz nebyl znatelný rozvoj možný. Jestliže universitní mistři s nadějí — ovšem planou — na získání vydatnějších hmotných prostředků volili nyní za rektory šlechtické synky, kteří se teprve potřebovali učit (srv. Winter: O životě na vyš. šk. 3—4), pak patrno, že se universitě nedostávalo ani na potřeby nejnutnější. Protestantští defensoři spíše vědě podvazovali křídla. Byli totiž v příčině svých náboženssko-mravních názorů velice nedůtkliví. Snaživý mistr Jakub Krupský, rektor slanský, přeložil Plutarchův spis »De educatione puerorum«

(O výchově chlapců) a věnoval překlad defensorům. Ti však se velice pohoršili nad tím, že přeloženo řecké slovo »paederastia« česky slovem »samcoložnictví.« Tvrdili, že by měl býti překladatel i se svým překladem upálen. Vznikla z toho velice pohnutá universitní aféra, když pražští mistři se postavili na obranu Krupského. Nastalo pohnuté vyjednávání; úzkoprsí a nedůtkliví poručníci university, z nichž málokterý vědě universitní rozuměl, rozkazovali, aby ty exempláře Plutarchovy mistři spálili na zahrádce. O věci jednali ustrašení mistři i s prokurátorem císařským. Když dle citace slanský rektor do Prahy přišel, hned musil jíti do universitního vězení. Ale proti spálení se postavili mistři znovu. Za další tahanice, když defensoři přikazovali, aby kniha byla spálena na zahrádce kolejní za přítomnosti profesorů, mistři odpověděli, že se raději vzdají profesury; dodali, že ta zlatá kniha byla přijata ode všech akademií, že jest mnohými jazyky vyložena a že od nikoho nebyla zavržena. Je to prý věc drábů a nikoli profesorů, aby odsouzené knihy pálili. A zase nové velice rozčilené jednání. Naposled se přece defensoři poněkud zmírnili. Krupský puštěn ze žaláře s napomenutím, a rozkázáno, aby exempláře Plutarchovy paedagogiky byly potlačeny; nedí se, jakým způsobem. — Dobře připomíná Winter: »Tušíme, že nikdy na nikom nebyli profesoři tak tuze závislí jako na defensorech. Ti si opravdu osobovali svrchovaná práva, takže autonomie (samospráva) školy Karlovy v ty doby předbělohorské poklesla na nejníže. Mistři bez defensorů nepodnikali ani nejmenší věci, a

defensoři pletli se do všeho, druhdy i nešetrně.« (Děje vys. škol pražských, 94—6).

Byla-li tedy dříve universita hlavou a duší církve, byla nyní ujařmeným nástrojem církve. Církevní ráz zachovati musila.

Církevní povinnosti studentstva universitního.

Sledujme nyní, co nařizováno studentům v *domech kolejních.* Kolejí (collegium) zván obecně ústav, privilegovaná korporace, která náležela k universitě. V tehdejších universitách obyčejně mistři (profesoři) a studenti žili v domech kolejních z důchodů, jež domům těm náležely. Jedny koleje s příslušnými nadacemi určeny mistrům, jiné studentům. V Praze misterské koleje byly tři (ale malý počet mistrů za věku sektářského obýval výhradně kolej Karlovu). Ostatních šest kolejí určeno pro studenty. —

Svým vstupem do koleje *student-alumnus* zavazoval se k určitým službám chrámovým při universitních kaplích. Bylo-li v koleji studentů málo, nemohli stačiti službám ukládaným, až z toho nastávaly leckdy s osadníky těch svatyní hádky. K výročním pobožnostem byli alumnové před jinými studenty zavazováni. Na př. chodívali k stolu Páně do kaple Božího těla, kdykoli šli profesoři.

V jednotlivých kolejích byli dohlížitelé různí. Při koleji Rečkově byl ustanoven za dohlížitele kaplan, na dvě koleje blízko Betléma dohlédal kazatel betlémský.

V statutech a základních listech kolejních ukládány alumnům určité pobožnosti. Studující koleje královny Hedviky a Nazareta byli zavázáni v určitých dnech zpívati při bohoslužbách v kapli Betlémské a modliti se za dobrodince a zakladatele. Studenti koleje Rečkovy povinni byli posluhovati při bohoslužbách v kostelíku sv. Štěpána ve zdi. Zde předpisy o skutcích zbožnosti byly obšírné. Kolejní kaplan měl sloužiti čtyři mše za týden a vzpomínati při nich zesnulých dobrodinců, na předním místě císaře Sigmunda jako zvláštního dobrodince Rečkova. (Husita měl se tedy mnoho modliti za toho katolického panovníka, s nímž husité rozhořčeně válčili.) Studenti měli druh po druhu ministrovati a všichni zpívati při jistých mších, jitřních a nešporech dle rozdílu svátků, jak bylo ustanoveno pravidly po celý rok. Jeden den v roce (v pátek o suchých dnech letničních) měli všichni mistři a všichni ostatní členové koleje sejíti se v kostelíku, aby byli přítomni vigiliím až do konce mše sv. zpívané za zesnulé. — České koleji uloženy povinnosti v kapli Božího těla. (Tamže 245, 237. Tomek. Dějepis m. Prahy IX, 211).

Po vydání Majestátu byli nuceni noví kolejní alumnové přísahati latinsky takto: »Já N. slibuji pánům direktorům koleje N., že budu poslušen jejich rozkazů, že horlivě hleděti si budu učení a umění, že *držeti budu konfesi českou* sám i spolu s jinými. V tom mě Bůh podporujž.« (Winter: O životě na vys. školách praž. 243.). —

Zevnější projevy náboženského ducha byly ovšem vyvolány mezi studentstvem samými

zakladateli kolejí, kteří zřejmě naznačili, že při podpoře vzdělání jim jde především o *posilu víry a rozvoj křesťanské církve.*

Universitu žalostně ožebračenou aspoň některé šlechetné duše snažily se poněkud hmotně povznésti. R. 1438 sladovník Jan Reček z Ledce věnoval universitě veliký statek a ves Michli na založení nové koleje, která se měla zváti »collegium sanctissimae Mariae« (kolej nejsvětější Marie). Zakladatel určil kolej dvanácti studentům, kteří měli konati aspoň počátečná studia bohoslovecká. Téhož roku předtím Reček spolu s mistrem Křišťanem prohlásili v městské radě, že obracejí ves Dolany, s níž jako poručníci mohou naložiti dle vlastního uznání, »na studenty do České koleje napřed k chvále Boží, potom pro zvelebení jazyka čes.« (Ale Reček změniv úmysl, přidal Dolany ke koleji své). — Při pokusu o zřízení nové koleje pro čtyři studenty (r. 1451) Smil z Kostelce napsal, aby po odstupujícím studentovi byl zvolen do koleje takový, »kterýž by sie k tomu učení hodil a zvláště aby Boží tělo a Boží krev přijímal.« (Ts měl býti utrakvistou.) — Novožil Matiáš Lauda z Chlumčan r. 14e založení slovy: »Znamenaje a pilnecnému dobrému cti Boží a jeho cona rozmnožení, umyslil jsem místo zjednati, kdyžbych mohl řádně vzdělati a ustaviti kollegium.« Označiv dům, který se má v kolej proměniti, pokračuje: Ustavil jsem tu collegium řečenú Apoštolskú chudým studentóm a žákóm k obývání, kteří by se chtěli učiti v Písmě, napřed v zákoně Božím a v jiných písmích svatých; a když

by toho umění došli, aby od hodných biskupů světíce se, slovo Boží věrně vedli.« — Jinde zaznamenáno, že Lauda »dal dům, aby theologové podle Písem svatých a způsobu prvotní církve v ní žili.« (Winter: Děje vys. škol 13—16. Tomek: Dějepis m. Prahy IX., 213).

Vidíme tu zároveň, jak některé zbožné duše silně zahanbovaly ty husitské uchvatitele statků universitních, kteří v první řadě měli povinnost aspoň poněkud školu dříve tak slavnou svým nákladem povznésti. Kdo neusiloval pomocí vysokého učení prospěti životu církevnímu, neodkazoval universitě nic.

Dozor nad školami partikulárními.

Utrakvistické (husitské a pak protestantské) školy městské, z nichž pěstována hlavně latina, sluly nejčastěji školami partikulárními.

Učitelé zváni oficiály nebo oficíry. Prvním z nich na škole byl ředitel, který zván *rector,* rector scholae, rector puerorum, magister, mistr, školmistr. *Pomocnici* rektorovi sluli mládenci, synergae, praeceptores, coadjutores. — Zváni též konrektory, kolegy, paedagogy a j.

Učitelé městských škol byli vychovanci vysokého učení pražského (třebaže někteří z nich pobyli tam jen krátce). Přirozeno tedy, že vrchní dohled nad školami partikulárními náležel za věku husitského i protestantského universitě, provanuté cele duchem církevním.

Městští konšelé nebo osadní faráři žádali o učitele u rektora universitního; ten pak vysílal chovance po celé vlasti české. Od universitního

rektora dosazováni správcové škol podobným způsobem, jako faráři od administrátra konsistoře utrakvistické. Osadní buď si sami kandidáta vybrali a za jeho potvrzení od university žádali, anebo prostě přijali jmenování některého vychovatele od rektora universitního. Kdo byl od rektora jmenován nebo potvrzen, nesměl býti zbaven bez rektorova svolení místa svého. Rektor a děkan fakulty artistské (filosofické) prohlíželi školy a přesvědčovali se o jejich stavu v Praze velmi často, na venku řídčeji. (Tomek l. c. 243—4. Šafránek: Školy české I., 47—8). —

Jelikož však školy vydržovali *měšťané*, přirozeně hleděli v nich uplatniti také vlastní vliv. Učitel nazýván *služebníkem, náchlebníkem obce*. Tedy obec nebo konšelé byli první nejbližší vrchností svých oficiálů. Tudíž měšťané volili místní dozorce nad školou, *inspektory*, kteří zváni též *gubernátory*. Nejméně byli všude inspektoři dva, jinde čtyři, jinde ještě více. Moc jejich byla značná. Mimo jiné měli právo a povinnost docházeti do školy ke zkouškám; sami směli se vyptávati a zkoumati. Mimo zkoušku přicházeli na dohled kdykoli. (Winter: Život a učení na part. šk. 204—5). Rozumí se, že dbali zrovna tak jako universita o utvrzení konfesního ducha v mládeži.

Ale k upevnění církevního smýšlení působily tu silně i živly jiné, jak poněkud vysvítá již z kapitol předchozích. Husitské a protestantské školy podléhaly také *kněžím vyšším i nižším*. Vzpomeňme, že v utrakvistické konsistoři zasedali profesoři-kněží, tak že universita

pokládána za hlavu české církve přirozeně. Jako o školy pečovala universita, tak také kněžská shromáždění jednala o školství jako o věci příslušné péči duchovenstva. V té příčině zájmy vysoké školy a duchovenstva vzájemně se proplétaly. Na př. r. 1434 kněžská synoda kromě jiných článků se usnesla, aby školy, studia gramatická a jiných umění, s pilností byly množeny a jsou-li kde (vojnou) zničeny, aby tím úsilněji byly znova kříseny. (Winter: Život a učení na partikulárních školách v Čechách, 7).

Tedy jestliže školy byly velice významným sloupem celé církve podobojí, bylo nutno připustiti do nich vliv i kněží takových, kteří nevyšli z pražské university a kteří docela sténali pod těžkým jhem mocných laiků.

Poněvadž však vrchní moc nad učiteli si osobila universita s městskými konšely, s laickými osadními, pochopitelno, že při různých okolnostech docházelo ke sporům s faráři. Měli učitel nad sebou vrchnosti tři, nebylo možno, aby se vždycky shodly. Ale to neznamenalo, že by jeden z těch poručníků chtěl na úkor náboženského přesvědčení soků konfesi školy poškozovati.

Když v druhé polovici XVI. století docházelo k častým změnám víry, jak mezi šlechtici a měšťany, tak mezi faráři a učiteli, tu ovšem docházelo k různým konfliktům mezi různověrci, pečujícími o tutéž školu. Ale nikdo z nich nechtěl školu nábožensky neutralisovati, zbaviti ji všeliké konfesní značky.

Ať již jakkoli odporováno rozhodujícímu poručnictví kněžstva nad učitelem, trval silný vliv duchovenstva na školu v obou stoletích sektářských. Zderazský farář na Novém městě Pražském po nějakém sporu s bakalářem Václavem ze Štěpánova, správcem školy tamější, vypověděl jej ze školy o své ujmě a jiného učitele tam uvedl. Postižený utekl se k rektorovi university o ochranu. Farář však nepřijal výzvu, aby se poddal rozhodnutí rektorovu. Tu na vybídnutí rektorovo nově dosazený učitel bez odporu školu opustil. Ale farář na vzdory dosadil učitele nového; rektor i toho vypudil. Tím však ještě nebyla aféra skončena. Znovu jednáno s jedné strany mezi rektorem a s druhé mezi osadními a farářem. Naposledy vzájemnou dohodou Václav ze Štěpánova ke škole byl navrácen.

Dne 6. srpna 1512 ve shromáždění mistrů, farářů a konšelů pražských rokováno obecně o dosazování správců škol rektorem university, dohledu farářů na ně i pravomoci konšelů při jejich přestupcích, ale nedocíleno určitého dohodnutí. (Tomek l. c. 244). Právo trestní nad učiteli podržela pevně universita, která také v XVI. století jiná svá práva nad školami utvrzovala. —

Farář svou moc utužoval nejúspěšněji nad učitelstvem nižším, které nevyšlo z university a jež více sloužilo kostelu než škole. Byli to kantoři (praecentoři, zpěváci), kteří učili mládež hudbě, církevnímu zpěvu chorálnímu i figurálnímu a jejich pomocníci sukcentoři. Ti byli pokládáni za výpomocné síly. (Učili také

žáčky literním začátkům.) Protestantský děkan v Kutné Hoře r. 1578 vykládal městské radě, že má kantor trojí povinnost: jednu v kostele, druhou ve škole a třetí na faře, kdež povinen posluhovati. Nejevil tedy tento protestantský kněz mnoho pochopení pro přiměřené sociální postavení vychovatelů mládeže.

Po kterémsi sporu r. 1604 rakovničtí plně uznali, že kantorové jsou povinni děkana poslouchati a jím se spravovati. Omlouvali svého kantora až před samým administrátorem utrakvistickým, dokládajíce, že je s ním děkan spokojen. Na obsazování míst kantorských snažili se míti kněží moc rozhodnou; někdy farář byl po té stránce podporován od měšťanů i tehdy, když jednal o své ujmě.

Jakkoli však bráněno knězi dosazovati přední učitele samostatně, přece moc duchovního byla nad učitelem značná; ta se utvrzovala v čase rychlých a pestrých církevních přestupů. Kde se farář s učitelem v konfesi shodoval, vyvinula se značnější závislost učitelova na knězi. Kde však se kněz od učitele ve víře lišil, tam kněžova moc nad školou byla zcela podkopána, opřel-li se učitel o souvěrce laické.

Nikdo však se nedomnívej, že postupem luteranismu bylo učiteli v příčině fary a kostela uleveno. Právě naopak! Významno jest toto svědectví Wintrovo: »Církve protestantské všude v Němcích, kde panovaly, v skutek uvozovaly úsilně závislost školy a učitelstva na pastorech a farářích; konšelé sebě zanechávali vrchní právo, ale kněz ať vede školu. Nebyly prý v tom jen kněžské snahy panovačné, ale i

úmysl, aby škola byla dcera církve, nástroj Ducha svatého. Jest sic maličkost, ale význačná, když v řádě školním v Jeně r. 1573 nařízeno, aby správce neodcházel ze školy žádný den bez poklony, pastorovi uctivě vykonané. U nás povedlo se protestantským kněžím, vzorem německým, že strhli na sebe moc nejpronikavěji na českém severu. V Slavkově přímý dohled nad školou měl farář a diakon. Rektor školní odpovědĕn nejprv faráři, pak městské radě; inspektoři městští byli vedle faráře; bez dovolení farářova ani půl dne prázdna správce nesměl dáti, bez vědomí jeho a ovšem také purkmistrova správce ni jednu noc nesměl pobýti mimo školní dům. Ve Falknově farář s povědomostí rady ustanovoval správce školního, jenž byl pak na knězi dokonce závislý.«

Z českých měst veliká závislost učitelů na knězi byla patrna nejvíce v Kutné Hoře. Jinde vrchnost přímo nařídila, aby se škola řídila farářem. Ve Dvoře Králové na hraně XVI. a XVII. stol. dosazoval děkan Ondřej koho chtěl, takže docela byli pomíjeni kandidáti mající vzdělání universitní. Německobrodští r. 1584 vyznali, že při jejich obci s povolením vrchnosti a s dožádáním úřadů městských vždycky býval děkan nad školou a oficiály za předního inspektora nařízen a zvolen. (Winter: Život a učení na partik. školách, 213—5.) Veliká závislost školy a učitelstva na predikantech (protestantských duchovních) pochází právě od Luthera. Z toho, co zde pověděno, vysvítá dostatečně, že jen z neuvědomělosti u nás pokrokářští vychovatelé velebili celá desítiletí protestantské hnutí jako rozlet veliké svobody ducha

a — jako uvolnění školy od vlivů klerikálních. Vždyť naopak sutana, klerika stávala se mnohem obtížnější vrchností školy za věku protestantského než katolického.

Karel IV. údům pražské vysoké školy propůjčil ve srozumění s vrchností církevní veliká privilegia, znamenitou právní autonomii, takže universita tvořila téměř stát ve státě. Před polovicí XIII. století v městech nově zakládaných přecházely školy pod patronát městský a byly stvrzovány i papeži a panovníky. Jelikož předtím byl vrchním pánem nad školami scholastikus, kanovník při kapitule katedrální, započal zápas kněžstva s městy o dosazování učitelů a právo vrchnostenské nad nimi. Spor ten však nebyl hlučný, napínavý, takže docházívalo k vzájemnému dorozumění. Někde zvítězili konšelé, jinde farář; opět jinde smluveno, že rektorské místo bude obsazovati farář s přivolením konšelů. Ostatně oběma sporným stranám za věku katolického šlo především o utvrzení a pokrok téže směrnice náboženské.

Jinak bylo za protestantství. Poroučel i predikant nevzdělaný, třebaže sám se zase musil krčiti před zvůlí svého chlebodárce. Vzdoroval inteligenci universitní, porušoval práva těch, kteří měli bystřejší rozhled po potřebách školských, větší zkušenost a lepší kvalifikaci k rozhodnutí, jaký učitel se kam hodí.

Šafránek dí: »Závislost učitelova na faráři značně se jevila při utrakvistech a zhoršila se později nejistotou ve vyznání náboženském, když náchylnost k luterství tu farářova, onde zas učitelova stávala se příčinou rozmíšek.

Bylo jich po Čechách asi hojně, že r. 1590 vydán rozkaz, aby se učitelé bez farářova souhlasu neusazovali.« (Školy české I, 48.)

Trojí vrchnost zmíněná vesměs dbala o konfesní ráz školy.

Pěstění zbožnosti v utrakvistických školách.

V partikulárních školách nekatolických od převratu husitského až do Bílé hory netoliko bylo v žácích utvrzováno vyznání určité společnosti náboženské, nýbrž mládež byla také vedena *k přečastému zevnějšímu osvědčování své konfese.* Co platilo o studentech na pražské universitě, to ještě větší měrou vyžadováno od mládeže škol nižších.

Tehdy bylo mezi sektáři jednomyslné přesvědčení, že školy »jsou *království nebeského jako nějaké štěpnice, slova Božího včelnice, pobožnosti sídla,* ctnosti pokladové« a ovšem také »literního umění veřtatové«. Winter dokládá: »Lze říci, že všech všudy škol starodávných heslo byla zbožnost.« Právě proto, že škola tak úzce spiata s kostelem, stávala obyčejně *u kostela na hřbitově.* Účel škol naznačovaly již *obrazy a nápisy* na stěnách. Na sektářské škole Týnské v Praze byl obraz Panny Marie. Na zdi školy vysokokostelské latinsky napsáno: »Krok zastav, jinochu, jenž chceš poznávati Krista, jenž si také žádáš řeč po latinsku pojiti.« Na pražské škole svatojindřišské oznamoval dlouhý nápis, že školy učí literám, jazykům, uměním dle vůle Boží, usta-

novení patriarchů, proroků a Krista samého na ten konec, aby Bůh byl poznáván a slaven. Připojeny tři texty z Písma.

Zvolený správce školy byl povinen složiti rektorovi university slib, že bude vykládati žákům kteréhokoli věku »*summu*« *křesťanského náboženství* z knih užívaných, jež se tisknou v Praze. Tak sliboval i za své pomocníky, které si pak sám slibem zavázal.« (Winter: Život a učení na part. šk. 126—7, 195.)

Universitní rektor Martin Bacháček (1540—1612), který si získal veliké zásluhy o rozmnožení českých škol, napsal: »Na tom všeliká podstata a celé datum chce záležeti: jak nyní naši mládež budeme míti zvedenou, že budoucně takových *církví a správ obecních* zanecháme.« (Čas. Čes. Mus. 1849 sv. I, 89.) Tedy církev napřed!

Rovněž tak žádosti jednotlivých obcí k universitě o poslání učitelů dosvědčují, v čem spatřován přední úkol školy. Bělští na př., žádajíce r. 1613 za správce školního a za mládence k spravování kůru, připomínají, že »žádná obec bez správců těch, od kterýchž mládež . . díky Bohu dobré počátky mající k bázni Boží a pobožnému životu vyučována bývá, býti nemůže.« Kutnohorští r. 1586 v žádosti poznamenali, že mají »vždy na péči, aby škola, jakožto poklad církve Boží a obci ke všemu dobrému sloužící, opatřena byla.« (Winter l. c. 184.)

V příčině školních řádů týž Winter poučuje: »Ve školách pod obojích (husitských, pozn. pis.) a protestantských bývaly nařízeny modlit-

by hned ráno, jak žáci vstali, denně šlo se do chrámu, ve škole učení začínalo se modlitbou nebo zpěvem na kolenou vykonaným, po učení zase na kolenou modlení; neděle věnována cvičení duchovnímu, kázání, katechismu, bohoslužbě dopoledne a nešporu odpoledne. K přijímání těla a krve Páně šlo se aspoň jednou v rok ve dnech pašijových.« (Život a učení na part. šk. 444.)

Školy utrakvistické (husitské a protestantské) měly zřízení velmi rozmanité; nebylo zde pevného rozčlenění v kategorie a třídy; vyučovací methodu si sestavoval učitel dle počtu tříd, vlastního vzdělání a jiných okolností sám.

Celkem přece z kusých zpráv určitěji se rýsují tři kategorie. Na prvním stupni byla *škola dětská* (dětenčí, škola malá), přípravka to pro třídy škol partikulárních. Tam se děti učily abecedě, čtení slabik a slov. Cvičily se též ve psaní.

Na středním stupni stála partikulární *schola minor* (asi nejnižší třídy školy střední), v níž žáci dle vyspělosti rozděleni na několik skupin; ale nebývala pro každou skupinu (obyčejně tři) zvláštní učebna.

Vyšším stupněm školním byla *schola mediocris* (asi 4 třídy nynější školy střední) o pěti třídách, na nichž se vyučovalo také poesii a rhetorice. Někde byla i šestitřídní.

Vzděláním v světské vědě ve školách partikulárních rozumělo se hlavně učení středověké latině, která byla tehdy dorozumívacím jazykem všeho vzdělaného světa.

Jádrem mathematiky byla násobilka. Počítalo se na linách a cifrách.

Učení reáliím bylo jen příležitostné — podle vzdělání a náklonnosti učitelovy. Sem tam se vykládaly počátky mathematického zeměpisu. Dějepis zaváděli do škol teprve humanisté, ale učili hlavně dějinám řeckým a římskými; jen někde horlivý učitel připojil také něco z dějin českých dle letopisné formy kalendářc Veleslavínova. Jen mimochodem se zavadilo o přírodopis nebo fysiku.

Vyučování kalendáři bylo samostatným předmětem. Na vyšších školách partikulárních se vyučovalo dosti pořádně logice a rhetorice (vlastně nauce o slohu a přednesu).

Jazyk mateřský tehdy nebyl nikde zvláštním učebným předmětem. Učilo se prakticky. Potom hned, když uměli žáci česky čísti a psáti, přešlo se na latinu. (Šafránek: Školy české I, 37—43. Srv. Kobosil: Dějiny vychovatelství 125.) Tedy methoda celkem převzata z věku katolického.

Věnována zvláštní péče *předmětům,* jež souvisely bezprostředně *s konfesí a bohoslužbou. Ale* methoda tu byla vadná, charakteru doby nedostačující. Co se nesprávně vytýká církvi do dneška, lze vytýkati spravedlivě husitům i protestantům. O zevnější projevy náboženské pečováno upřílišeně, ale o prohloubení věroučných vědomostí dbáno málo, třebaže mládeži vysvětlovány aspoň poněkud rozdíly, kterými se jejich konfese liší od nauk stran protivných.

Jako na universitě theologii soustavně se nevyučovalo, podobně nelze dokázati, že by byli husité v XV. století na školách partikulárních vyučovali katechismu anebo vůbec náboženství jako zvláštnímu předmětu. Ve školních řádech z toho století mluví se o pobožnostech dosti mnoho, ale o Písmu nebo katechismu nic. V městských školách, ať se do nich v XVI. století dostal katechismus jakkoli, kněz katechismu sám neučil. V kostele kázal a vykládal evangelia. Teprve příklad Německa a strach z mohutnění katolictva (po příchodu Jesuitů do Čech) přiměl české sektáře k pečlivějšímu poučování o nauce náboženské. Při tom ovšem na mnoha místech bylo značnou závadou, že sektářské konfesi nerozuměl dobře ani duchovní; vždyť u nás ani učeliště k specielnímu vzdělání kandidátů stavu kněžského nebylo. Tím méně byl vycvičen k úkolu tak nesnadnému official nebo kantor.

Jestliže však teprve pozdě vešlo v oblibu ve školách sektářských vykládati katechismus nebo stručně předkládati ucelený rámec konfese, dbáno přísně jak v XV. tak XVI. století o to, aby výklady v jiných předmětech nezavadily nešetrně o některý věročlánek. Vždyť školy vydržovány výhradně k užitku církevních společností. Proto náboženským duchem mělo býti provanuto i učivo světské.

Výcviku v bohoslužebných úkonech věnováno v samé škole času mnoho. Kantor a jeho pomocník sukcentor učili hudbě, církevnímu zpěvu chorálnímu i figurálnímu. Kodicilův řád školní přikazoval, aby kantor, vykonaje svou

práci ve třídě a ve chrámě, v ustanovených dobách před svátky a slavnostmi psával správně a krásně na tabuli responsorie, antifony a jiná zpívání církevní. Sukcentor kromě prací jiných dle poručení rektorova má psáti žalmy, zpěvy, píseň nebo modlitbu a žáky v tom cvičiti, když jest praecentor hotov se svým cvičením hudebním. — Kdekoli se zachovala nějaká instrukce pro kantory, vždy se v ní klade váha jen na chrámové povinnosti. (Winter: Život a učení na part. šk. 151—2.)

Byl-li tedy pro kostelní zpěvy zvláštní učitel, patrno z toho, jak veliký důraz kladlo občanstvo sektářské na službu, jakou má škola konati chrámu.

Dobře připomíná Šafránek: »Škola utrakvistů českých, jsouc zřízením církevním, pokládala za svůj úkol vésti žáky k Bohu. Čest a sláva Boží napřed, pak teprve literní umění, bylo jí příkazem. K zbožnosti přiváděla mládež jednak zaměstnáním v kostele při mších, při zpívání litanií a žalmů a při kázáních a cvičeních.« (L. c. 51.)

Náboženský duch školních řádů.

Na nekatolických školách dlouho byla v osnově vyučovací a rozvrhu hodin veliká volnost. Záleželo na učiteli, jak si dle místních okolností, velikosti školy, počtu žactva atd. vyučovací plán sestavil.

Příklady z Němec a pokrok doby však nutily stále více, aby na českých školách zavládl řád jednotnější.

V Němcích vydal spolupracovník Lutherův Melanchthon r. 1528 dobře promyšlenou soustavu řádu učebního; universita pražská postřehla výhody řádu toho a proto vydala roku 1539 prací rektora Jana Hortensia bakalářům domácím řád podobný. Rozkazovala, aby byl zachováván; ale ten marně zápasil o širší uznání. Nezbytná potřeba však brzy naučila Dalibora housti. Právě úspěchy škol jesuitských nutily protestantské vychovatele k určitějšímu vyznačení povinností učitelův i žactva.

Rektor university *Codicillus* (Kodicil, Knížek) *z Tulechova* (1533—1589) sepsal r. 1586 řád pro partikulární školy městské v Čechách a na Moravě. Pravidla Kodicilem vydaná pro školu pětitřídní dobyla si u nás významné autority.

Co všecko přikazuje učený rektor po stránce náboženské již školáčkům z prvé třídy! — Když se naučí žáčkové poněkud čísti česky a latinsky, nechť se v té třídě říká i píše katechismus; mají se recitovati modlitby, poznávati písničky latinské, německé, české, čísti evangelia, odříkávati kázání nedělní. Před 3. hodinou (učebnou) ranní nechť jest společná modlitba (na rozdíl od první, kterou začínali žáčkové modlitbou soukromou, každý kleče na svém místě). Třetí (poslední hodina ranní) měla se končiti zpíváním a učitelovým výkladem o slušnosti. —

V sobotu v odpol. 1. hod. se měla napsati na tabuli žákům ke cvičení věta z epištoly k opisování a vyslovování. Pro hodinu druhou (ve všední dny mimo středy) nařízeno zpívati žalm nebo českou písničku.

Poslední hodinu odpoledne den co den učitel měl psáti na tabuli průpověď nebo přísloví z Kazatele (Ecclesiastes) nejprve o dvou slovech, později o třech. Ta přísloví se opisovala. Končiti se mělo modlitbou a zpěvem. (V pátek v té hodině změna byla ta, že se mělo na konec rozmlouvati o katechismu. V sobotu k vůli přípravě na neděli byla ta hodina prázdna.) V neděli žáci měli odříkávati katechismus; po kostele nechť jsou zkoušeni z kázání. Po obědě opakují hodinu katechismus a druhou hod. čtou z napsaného evangelia písmena a slova. Po nešpoře shromáždí se znovu a vypravují, co si pamatovali z kázání nešporního.

Úkolem druhé třídy dle Kodicilova řádu měla býti hlavně latinská mluvnice. Nechť se předkládají příklady a themata z distich Katonových, z katechismu latinského, ze Siracha, Šalomouna, z epištol a evangelií.

V pondělí první hodinu žáci odříkávají otázku z katechismu a pak se věnují mluvnici. Třetí hodina se začíná modlitbou hlasitou. Odpoledne třetí hodinu opisuje se s tabule kus katechismu, schopnější to z latiny překládají; když se dá úkol na paměť, následuje modlení a zpěv k noci. Podobný rozvrh učiněn na jiné všední dny. V sobotu odpoledne měla se opisovati část epištoly a překládati do jazyka mateřského. O 3. hod. odpoledne žalmy a příprava k neděli: V neděli prvou hodinu dle toho řádu žáci odříkávali epištolu sobotní a po bohoslužbách kázání. —

Pro třetí třídu zase instrukce o slovech z epištol, evangelií a katechismu. Katechismus má býti denně. V neděli měli žáci říkati epištolu

latinsky a česky. (Byl-li ve škole žák německý, dovoleno mu říkati místo po česku německy.) V neděli odpoledne měli žáci vykládati evangelická disticha svou mateřskou řečí — Češi česky, Němci německy.

Ve čtvrté třídě k vůli slohovému vzdělání ustanoveny kromě jiných spisů též lekce bohoslovných výměrů v katechismu D. Chytraea. Zde se mají žáci cvičiti i v řečtině. Nechť se předkládají epištoly a evangelia již po řecku.

Pro pátou třídu Kodicil vykládá, že jest potřebí poznati náboženství, filosofii, lékařství, osvojiti si zručnost vyjadřovací a spořádanost mravů. Ethice (mravouce) nechť se učí žáci z knihy Filipa Melanchthona. V příčině náboženství jako předmětu školského Kodicil praví, že do škol českých již starým zvykem zavedena katechese církevní a výměry bohoslovné v knížce Examen a Regulae vitae; vždyť školy nemají býti jen strážkyně svobodných umění, nýbrž i vědy nebeské; filosofická studia nejsou spasitelna, nepřistupuje-li k nim vzývání Boha. Kodicil té třídě kromě katechismu ukládá, aby se čítalo v prvých hodinách ranních z prvé knihy Mojžíšovy nebo z evangelia sv. Jana, z epištoly k Římanům, něco z kanoniky Janovy. Přikazuje také čísti symbolum (vyznání víry) sv. Athanasia a chce, aby se žáci modlili denně u večer žalm.

Kodicil povzbuzuje, aby se žáci pilně učili, aby *cirkvi a obci* nescházeli schopní pomocníci.

Tak zněl tedy nejváženější školní řád protestantský, zpracovaný na základě dlouholetých zkušeností a po prostudování různých řádů německých i českých.

A což jiné české řády školní? Z let čtyřicátých století XVI. jest znám řád mistra *Kolina*, žáka Melanchthonova. V něm se přikazuje, ať se žáci v nejnižší třídě učí se slabikářem také brzo křesťanské zbožnosti. Denně první hodinu mají odříkávati částečku z náboženství (z Desatera, Vyznání víry. Otčenáše a pod.). Druhou hodinu nechť píší část z oněch modliteb; pak to čtou. V neděli všecky modlitby říkají pospolu (sborem) i jednotlivci. V druhé třídě v neděli píše a čte se text evangelia latinsky; v téže řeči se říkají modlitby. A tak se pokračuje v tomto řádě dále. (Winter l. c. 628—9, 634—642.)

Když mistr Martin Bacháček z Nauměřic (1540—1612) r. 1598 dosáhl na universitě hodnosti rektorské, ukládal školám pro cvik, aby žáci třídy třetí psali nedělní evangelium česky, žáci třídy čtvrté latinsky a páté po řecku. Přál si, aby se cvičilo žactvo ve zpěvu denně, aby v kostele nedělní zpěv hlaholil jasně.

Roku 1609 byl školám rozeslán řád, o němž vedle Bacháčka a Troila pracoval mistr Vavřinec Benedikt z Nudožer (1555—1615). Dle toho řádu v prvém oddělení prvé třídy mají se žáci učiti průpovědem z bible, článkům víry, modlitbě Páně a Desateru; pro druhé oddělení předepsán latinský katechismus. V druhé třídě žalmy české a jejich melodie. V třetí se žáci modlí a zpívají latinsky. Ve třídě čtvrté výklad řeckého evangelia. (Šafránek l. c. 79. Kobosil l. c. 126.)

Týmž duchem náboženským nesou se u nás i jiné veřejné řády škol nekatolických.

Podobně i velká řada řádů místních, které v jednotlivých školách trvaly i po vydání vý-

znamných řádů obecných. Na př. na škole chrudimské učilo se náboženství ve všech třídách. (Časopis Čes. Mus. z r. 1849 sv. I., 99.)

Hmotná opora školy z far a zbožných nadací; školní štóla.

Bez kostela, fary a církevních obřadů by se byli učitelé nevyživili a žáci by se byli ve škole neudrželi. Právě proto, že husité a protestanté potřebovali školy k rozmanitým církevním úkonům, k podpoře konfese, poskytovali jí hmotnou podporu.

Na školách bylo plno žáků zcela chudých, kteří se živili službou při kostele, hrubými pracemi ve škole a žebravým obcházením místních domů. Ti sluli žebráčkové, *mendici,* mendicelli. Bývali valnou většinou co do rodiště svého přespolní; měli tedy ve škole byt, společnou komoru; za to školu i kostel zametali, myli, vytápěli a dříví opatřovali.

Jiní ve škole bytující živili se aspoň částečně na vlastní groš; rodiče za ně platili některý díl, ostatek si zasloužili tito *»doněkud expendisté«* (poloexpendenté) z beneficia školního fundačním zpěvem kostelním. (Šafránek l. c. 45—6. Winter: Život a učení na part. školách 382—3.)

Důchody oficiálů svědčí velice výmluvně, čemu sloužil sám učitel výhradně, k jaké instituci byl připoután. Pevný důchod (plat stojatý, stojecí) byl obyčejně nepatrný. Proto učitelé *stravováni částečně na farách.* Farářům ukládána částečná výživa učitelstva jako povinnost.

Fara tedy poskytovala obyčejně oběd, večeři ne všude a ne každý den. Někde měl učitel na faře pouze oběd nedělní a sváteční, ve všední dni nic. (Šafránek l. c. 45. Časopis Čes. Mus. z r. 1849, I, 102.) Tento poměr významně svědčí, jak škola pokládána za doplněk fary.

Kde se farář zdráhal učitele stravovat, docházelo k soudu. Na př. zlopověstný děkan čáslavský Václav r. 1564 žalován u konsistoře utrakvistické od městské rady, že vypověděl oficiálům stravu; vyjádřil se, že povinen není, »aby jim aucnechta choval«. Když se rada oficiálů zastala, odpověděl, že sám nemá co jísti. (Tedy nepopíral samo právo.) Před konsistoří pak prohlásil, že mu nebyl dán v městě kvartál; proto řekl oficiálům, že nebude je míti nač chovati (zač stravovati), neobdrží-li kvartálu. (Pažout: Jednání a dopisy konsistoře 96, 109.)

Když se v XVI. století zřizovala nová fara, konšelé se o farářovu povinnost stravování učitelů smlouvali. Jindy nově přijatému faráři prostě onu povinnost oznamovali. Někde byl faráři přidělen k tomu stravování desátek. Winter dokládá: »Že by faráři učitele živili z lásky, je nepravda. Byla to povinnost, a vrchnosti kde která kněze vzpírajícího se uháněly a dohánělý k nápravě.« (Život a učení na part. šk. 286—7.)

Rozumí se, že farskou stravu si musil učitel *zasloužiti veřejnými úkony*. Učitelské *služby kostelní* byly pokládány mezi sektáři za funkce velice čestné, třebaže oficiálové vykonávali i to, co jest nyní úkolem kostelníkův a zvoníků.

V povinnostech husitského rektora školního v Bydžově z r. 1501 se čte: »Každý večer na farhof (faru) jíti a otázati se faráře, o čem zítra mše má držána býti.« — Později v době protestantské rovněž byl učitel povinen vyptávati se faráře předem na pořádek bohoslužeb, jelikož byl nucen při nich spolupůsobiti.

Co všecko nekatolické obce náboženské v XV. a XVI. století učitelům ukládaly! Ve Dvoře Králové řád r. 1500 přiděloval školnímu rektorovi práci, »což sie pečení voplatkóv (hostií ke mši) dotýče.« Bydžovský rektor (dle řádu shora zmíněného z r. 1501) byl povinen »v úroční dni slavně k nešporu zvoniti, k jitřní a též při jiných větších slavnostech.«

Neměl-li času nebo chuti ke zvonění rektor, zvonili sami žáci, ale rektor bral za tu práci důchod. Třebaže ke konci XVI. století tento závazek mizel, přece leckde správce školní sám se o zvonictví hlásil. Na př. rektor Erazim Pardubský v Bělé r. 1591 napsal konšelům: »Co se tkne zvonu velikého, jsa kolikrát nabádán od pana faráře, když ním má zvoněno býti, že se zanedbává; jestli možné,. poněvadž prve to bylo, že správcové školní takový zvon s jinými zvony pod správou svou měli, žádám toho také užiti a kdy toho potřeba, že zvoněno býti má, toho nezanedbávati připovídám.«

Když r. 1602 do Králové Dvora nechtěl za rektora jíti Baltasar Parlagius Slovák z odporu proti povinné službě zvonické, napsal mistr Bystřický z Bochova, rektor universitní, děkanu mladoboleslavskému hněvivě, že jsou ti kandidáti správcovství školního rozmazaní, nesty-

datí; vždyť prý do Dvora bývali posíláni učení mužové a dlouhý čas se tam zdržovali jako bakaláři, až potom gradu mistrovského nabyvše, dostávali se i do university za profesory. Tento pak pídimužíček »chtěl by hned lítati, an mu ještě křídla nezrostla«. (Winter l. c. 146—7.) Jestliže se tedy rozhněvala na reptajícího učitele sama hlava university, patrno, že i v tom pokročilém čase zvonictví bylo pokládáno za funkci čestnou i pro inteligenta.

V tehdejší době nepřekvapovalo, jestliže zvoník byl přijat do stavu kněžského. Kněz Havel, farář u sv. Kříže na Starém městě Pražském, ve svém kšaftě z r. 1534 odkazuje knězi Ondřejovi Haštalskému »sermony«, které psal zvoník, »avšak na ten způsob, bude-li zvoník knězem, aby je zase dal zvoníkovi.« (Borový: Jednání a dopisy konsistoře I, 86.) Dnes není učiteli k necti, jestliže se cvičí v hasičství, ve spolcích tělocvičných, jestliže koná dělnickou práci před slavností ve dvoraně nebo na cvičišti. Tím méně jest se diviti, že v XVI. století nižší služba chrámová byla ve vážnosti u samých sektářů.

Oficiálové měli celou řadu příjmů drobných; nejvydatnější jim šly z církevních úkonů. Všude brali *důchod z pohřbů* a na mnoha místech *ze zvonění.* K vůli pohřbu přerušeno vyučování, aby žáci s učiteli mohli zpívati. Učitelé brali leckde tak veliké poplatky za účast při pohřbu, že se na ně silně žalovalo, takže konšelé byli nuceni určovati pevné taxy. Ovšem brali i žáci-zpěváci.

Kdyby nebývalo žákovských funkcí bohoslužebných, kdyby nebyly existovaly *zbožné*

nadace, většina žactva tehdejšího bývala by nucena se rozejíti, jak už shora zmíněno. Pro udržení chudých žáků při škole zakládána stipendia k zvelebení různých zbožných zpěvů, k čtení žaltáře a pod.

V XVI. století každý toužil po tom, aby se pohřbení súčastnila svým zpěvem škola. K bohatšímu pohřbu dostavila se škola celá se všemi učiteli, k chudšímu jenom část školy. (Tedy žádná »evangelická prostota« mezi protestanty, nýbrž přepiatá církevní nádhera! Zrovna tak tomu bylo mezi sektářskými Němci.) Tím ovšem trpělo vyučování školní značně a zbytečně. Někdy žáci již před pohřbem po celou noc žalmovali. Někde chodili žáci škol venkovských i na pohřby přespolní; pražští žáci na pohřby nádherné chodívali z několika škol pospolu. Za to byly ovšem platy — někdy velmi slušné. Proti přemrštěným požadavkům žákovstva stanoveny leckde pevné taxy — jako učitelům. Od křtin brali žáci ti, kteří ministrovali. Při nákladnějších svatbách vydělávali si zpěvem. K poutem chodili zpívat i přes pole. Někde si vydělávali zvoněním.

R. 1562 v příčině důchodů faráře utrakvistického v Brandýse n. L. mimo jiné ujednáno: »Ode křtů a oddavkův brandejští a hradečtí, jestliže jsou prvé platívali, tehdy ještě platiti povinni budou, a od pohřbův knězi tři groše bílé a žákům dva groše bílé též platiti jest každý povinen, a pakli by kdo co vejše z milosti a lásky dáti chtěl, to při svobodné vůli každého se zůstavuje.« (Pažout: Jednání a dopisy 15.) Tedy

štóla na ten čas značně vysoká! A kněz brał jen o polovici více než ministranti.

Výsledníce přetíženi žactva církevními úkony.

Jest očividno, že *výdělečná činnost* žactva kališného a protestantského byla školské práci na velikou ujmu. Co tu bylo jen chrámových služeb za duše dobrodinců! Winter upozorňuje: »Právě když mělo býti ve škole učeno, žáci voláni do kostela na anniversaria (výroční pobožnosti, větším dílem zádušní); sotva odbyli školu, všickni unaveni hnáni bývali na nešpory dle stipendií, na vigilie, na tenebrace a jiné ceremonie a zpěvy. V Praze bývali žáci posíláni na službu i do cizích kostelů.«

Právě proto, že sektáři ukládali žactvu příliš mnoho kostelních služeb, hoši je odbývali často rychle, ledabyle. Někteří při tom tropili nezbednosti. Roku 1610 o tom napsal mistr Kolidius v Kutné Hoře městské radě. Připomněl, že žákovstvo denně chodí k zpívání a při něm tráví »nejmíněji hodinu, mnohdykráte dvě i více, a to v ty (hodiny), v nichž by mělo na lekcí (při učení) zůstávati, a tak se velice obmeškávají.« Jest dobrá věc Boha oslavovati; ale protože mnozí žáci, zvláště mladší, »ne vždycky na tu svatou věc pozor dávají, nýbrž někdy místo poslouchání v memoriter (nazpamět) učení aneb i snad v spaní se dávají«, nechť to zpívání na sebe vezmou raději čeští literáti. — Návrh Kolidiův sotva došel souhlasu! — Vždyť v témž městě r. 1616 poroučela městská rada novému učiteli, aby se neodbývaly nešpory tak

»běžně a s jakejmsi chvátáním, jak se to od několika let na velké pohoršení mnohejch pobožnejch lidí a zlehčování služeb Božích dálo.« (Winter l. c. 270—3, 285, 433—50).

Jestliže tedy protestantští měšťané silně žactvo pobožnostmi přetěžovali, patrno, že se snažili, aby škola co nejvíce sloužila kostelu.

Šafránek rovněž přiznává, že po té stránce na žáky kladeny požadavky přílišné, s paedagogického hlediska neopatrné. Píše: »Mládež utrakvistická *promeškala hojně času při kostele,* ale pravé zbožnosti bylo při ní málo. Té neprospívala ani mnohost a délka kostelních pobožností, konfesijní pak boje jí škodily. Nebylo řídké, že kněz konal bohoslužbu jinak a jiným duchem, než-li učitel ve škole vykládal. Kněz si vedl po utrakvisticku nebo po katolicku, učitel se žáky zpívající modlil se a věřil po lutersku nebo dokonce po kalvínsku.« (Školy české I, 51. Připomínáme, že luteráni čeští se také kryli názvem utrakvistův.)

Mládež protestantská přes všecko náboženské učení, přes přečasté pobývání v chrámu byla větším dílem nezbedná. Nečinilo v tom nápravu ani velice kruté bití. Na nevázanost mládeže stýskali protestanté jak v Německu tak u nás.

Když na př. r. 1577 královéhradečtí vzkázali svému školnímu mistru, aby zlořády nezbedné mládeže trestal, odpověděl, že žáci jsou velice nezbedni, tak že rozpustilosti jejich přetrhnouti nemůže; nechť přetrhuje rozpustilost tu rychtář (náčelník městské policie). Často se zbavovali měšťané učitelů, kteří nestačili držeti na uzdě hrubé chování žactva. Leckdy zpurní žá-

ci se i na učitele sápali. Jindy vybíhali ze školního domu, aby nadávali kolemjdoucím lidem a některou ránu rozdali. R. 1600 žáci školy svatoštěpánské (na Novém Městě) vytloukli okna v chrámě sv. Petra a Pavla. Bývaly krvavé rvanice, až z toho docházelo někdy k soudům. I jiných ještě křiklavějších výtržností žákovských bylo dost. (Srv. Winter l. c. 505—14.)

Bylo by tu ještě doložiti, že učitelé sami předcházeli žactvo zhusta zlým příkladem. Ale shrnujeme krátce, že mravní výchova ve školách protestantských značně selhávala jednak pro chybnou methodu — a pak proto, že dospělí lidé tehdy vůbec žili sami velice bujně, tak že i napomínání dobře míněná pozbývala síly uprostřed víru společenského, který v praksi jevil povahu od školních morálních pravidel velice rozdílnou. Právě v druhé polovici XVI. století měli Čechové dosti příležitosti k názornému srovnání mravního prospěchu žactva ve školách utrakvistických a jesuitských. Jesuité, kteří také pobožnosti ukládali, cíle náboženskо-mravního při mládeži fakticky velice úspěšně dosahovali.

Ale zůstane vždy významným svědectvím pro tehdejší dobu, že vychovatelé, šlechtici i měšťané, jak husitští tak protestantští, že přední duchové sektářští jednomyslně usilovali *o výchovu náboženskou*. Bylo velkou chybou, že se po mnohé stránce přestávalo na formalitách, na zevnějších okázalostech. Přes to však lepší stránka vyvolena, než kdyby se byla autorita náboženská ze škol vytlačovala, aby se mladé duše stávaly kořistí bezzásadní, bezcílné skepse.

Náboženský úkol škol českobratrských.

Bylo by zbytečno široce vykládati, že školy Jednoty bratrské ještě opravdověji a horlivěji byly řízeny tak, aby se staly *nejpevnější oporou náboženské obce,* aby vychovávaly nadějný dorost zmužilých církevních zápasníků. Také výslednice věrouky a mravouky byla ve školách Jednoty mnohem zdárnější než v učebnách protestantských. I žactvo českobratrské bylo připoutáváno k velké řadě náboženských úkonů; ale při tom *církevní výchova zde šla do hloubky,* nespokojila se povrchem. Proto ze vzdělavacích ústavů Jednoty vyšlo tolik povah zocelených, upřímně zbožných.

Bratří docela se strachem pohlíželi na ty vědy, o nichž se jim zdálo, že by znamenaly ujmu zbožnosti. Obavy starověrců bratrských vůbec tlumočí v XV. století dobře tato slova dopisu jednoho člena: »Mně by se zdálo, že by nejlépe Bratřím sprostnost sloužila, o které sú prvé mnoho v svých zbořích mluvívali. Neb jistě mi toho věř, dadí-li se oni v výklady slov, že malý prospěch v lidu prostém míti budou. A kolikož bude vokabulářuov, tolik bude i smyslnov.... Biskup váš, bratr Matěj, člověk jistě dobrý, ale neučený, musí po jiných (pokrokovějších, pozn. pis.) jíti a jeho dobrota po světském umění a a pohanském musí postupovati, ješto to věc nekřesťanská jest, aby umění před dobrotou honilo. Neb řekl jsem prvé, Bratřím nejlép by sprostnost slušala, a toho nyní očitý duovod jest, kterak sou první Bratří vážněji z prostnosti mluvili nežli nynější mudrování proměšujíc. Čil jest to bezpochyby onen dobrý a sva-

tý Řehoř (zakladatel Jednoty, pozn. pis.), jenž na smrtedlné posteli bratra Matěje napomínaje, toto mu za výstrahu zuostavil, aby lidi učené na péči měl. Neb toto vědomé jest, *jakž sou učeni mezi Bratří vnikli, že hned jejich vroucí dobrota počala tuchnouti.*« (Goll-Krofta: Chelčický a Jednota v XV. století, 229.)

Bratří prohlásili za základ netoliko věrouky, ale i praktické životosprávy bibli a pod tím zorným úhlem patřili na všecku výchovu. Jestliže však Písmo jim bylo nejcennějším pokladem, dbali o to, aby si jeho obsah každý člen osvojil; k tomu byla potřebna znalost čtení — a tedy Bratří byli nuceni pomýšleti již proto na vzdělání školské. Když se ocitli v prudkých zápasech s jinověrci, seznávali, jak potřebují širšího rozhledu theologického a tudíž jak je nutí duch času vlastní školství konfesní zdokonalovati.

Nejstarším útvarem školy bratrské jest učení *po domácku, v chalupě.* Zde učili rodiče své dítky pokoře, upřímnosti, prostotě, opatrnosti, zbožnosti, kázni a řádu. Zde se učila čeleď od hospodáře, mladší od starších, nižší od vyšších. Poslouchati a čítati Písmo náleželo každému bratru i sestře.

Když se Jednotě dostalo pevného řádu, přeneseno vyučování mládeže do *bratrských domů;* začali vyučovati *kněží a jáhnové.* Domy ty stavěny vedle sborů (bratrských kostelů) a sloužily i k synodám a jiným schůzím ve věcech církevních. Správcem domu a učení byl *kněz-hospodář.* Vyučování konalo se ve dvou stupních. Pro malé bylo učení dětinské (jež mě-

lo oddělení chlapecké a dívčí), pro dospělejší učení vyšší. Ve vyšším stupni se učili pouze jinoši, z nichž nadaní se připravovali k jáhenství. Bratří zpravidla neměli zvláštního stavu učitelského; kněžím a jáhnům ukládali netoliko kázání, ale i vyučování. Od university pražské již proto učitelů nepřijímali, že mezi husity a Jednotou panovalo velké nepřátelství a že později ani zluterisovaná universita se jim nelíbila — pro různost víry a kázně.

Podle výkladu starších (bratrských biskupů) měli bratrští vychovatelé šetřiti rozdílu mezi zvěstováním, učením, napomínáním, výstrahou a trestáním. Zvěstováním se rozumělo sv. čtení, oznamování vůle Boží; učením nazýváno osvěcování člověka radou Boží, aby člověk věřící mohl dojíti života věčného. Napomínání, výstraha a trestání byly prostředkem výchovným. —

Všichni obyvatelé bratrského domu sluli *čeledností*. Správcové dle přijatého řádu bratrského učili učedníky a s nimi starší jinochy *Písmu sv., známosti Boha, dobrým mravům a liternímu umění.* Po opuštění lože na znamení zvoncem bylo první modlení, pak učení. Po hodině modlili se po druhé; tu se již shromáždila všecka čeledností obojího pohlaví, přezpívala se píseň, přečtla se část Písma sv., vyložila se; pak znova nastalo učení. Po obědě konána ruční práce až do večera. Jen ti praeceptoři, kteří učili malé školáky, po celý den žáčky zaměstnávali. (Šafránek: Školy české I, 54—7).

Když dospěl nadaný chlapec v jinocha, tu po vykonané zkoušce z katechismu a některých epištol byl povýšen k prvnímu stupni kněžské

služebnosti — jmenován »akolutou«. Mladík pak se cvičil dále v katechismu velkém, v celé bibli a písních duchovních a vyučoval pacholata malému katechismu; cvičil se v řečech na některé texty Písma, vycházel někdy do menších sborů vyložit Písmo, začít píseň a vykonat modlení. Práci ruční vykonával dále. Časem z akolutů se stali jáhnové a konečně (mezi 25.—30. rokem věku svého) kněží. Domy byly tedy zároveň *bratrskými semináři.* Winter dodává: »Výchova byla přísná a toho rázu, jako mívaly *mnišské řeholе za dob největšího květu přísnosti.* Vypravuje Lasický, že byli vychováváni chlapci tak, aby o světě nevěděli ničeho.« (Život církevní 477—8. Týž: Život a učení na part. šk. 62—3.)

I když bratrské školství značně pokročilo, správcové bratrští živili velikou nechut a nedůvěru ke školské učenosti, k latinské a filosofické vzdělanosti. Viděli, že s rozvojem humanistických studií nestoupá ani zbožnost ani mravnost. Klasičtí spisovatelé jim byli pohany nehodnými toho, aby se jimi zabýval křesťan. Jen potud latiny vážněji dbali, pokud se jim hodila k studiu Sv. otcův církevních.

Když navázal s Bratry styky Luther, psal jim, aby nepohrdali studiem řečí; nechť své kazatele a žáky posílají k vyššímu vzdělání do škol zahraničních. Bratří však r. 1523 odmítli tu radu odpovědí dosti prudkou. Napsali, že jim není potřebí učitelů řečí, zvláště řecké a hebrejské; »my učitele ne v jazycích ani umění školném a řemeslném z učení obzvláštního (z university) na to se vyučujících ustavujeme.« Prý vybírají učitele z lidu obecného, Čechy i

Němce, »by pak co i latině zapáchali.« Má se prý plniti zákon a není potřebí o něm rozumovati s učeností jazyků. (Ale zákon potřeboval odborného výkladu!)

Po smrti Bratra Lukáše († 1528) přinuceni byli Bratří k vůli praktické a úspěšné obraně své církevní organisace k humanistickému vzdělání přece. Sám Komenský vyznává, že Jednota zarazila se ve svém vzrůstu pro nedostatek literního umění; Bratří z nedostatku škol a latiny měli posměchy a vytýkání tkadlcoviny a ševcoviny. »Protož jsme potom i Lutherovými ostrými napomínáními i samou nuznou potřebou dohnáni škol se chytiti musili a rozkvetli jsme trochu lépe.« (Winter: Život a učení na part. šk. 65—6).

Bratří nepřestávali sice reptati na pohanskou učenost, ale přerod jejich vzdělání pokračoval přece. Ovšem důkladný příklon k učenosti klasické nastal teprve od polovice XVI. století. Osvícený Bratr Jan Blahoslav (1523—1571) rozšířil značně humanistické vzdělání ve školách bratrských, když jako člen užší rady (od r. 1557) se těšil v Jednotě veliké autoritě. Ovšem pražské universitě vyhýbali se Bratří dále, ale posílali nadané své synky do těch zahraničních universit, jichž theologický charakter více odpovídal ideám Jednoty než pražské vysoké učení. (Kobosil: Dějiny vychovatelství 132. — Winter l. c. 65—6).

Z toho, co zde uvedeno, snadno se sezná, že Bratří usilovali *ještě horlivěji a opravdověji* než utrakvisté, aby škola sloužila výhradně Bohu a církvi, prohloubení náboženského uvědomění. —

Když Majestátem Bratřím dána svoboda, tu mezi zkvétajícím jejich školstvím měla býti přední perlou *vysoká škola v Soběslavi.* Mocný velmož Petr Vok z Rožmberka učinil o to pokus odkazem velice skvělým v poslední své vůli r. 1610. O cíli školy napsal tento urozený Český bratr: »Jest má celá a dokonalá vůle, aby všechen cíl vyučování mládeže byl: Poznání čisté pravdy Boží podle Sv. písem a pravé víry křesťanské dle konfessí české z r. 1575, nedávno od J. M. Rudolfa II. potvrzené.«

O tu školu však se měli děliti Bratří i s jinověrci. —

V kšaftě v příčině žákův externích se dí: »I pacholátka vtipná a pobožná, poddaná kterémukoli ze tří stavů podobojí, mohou do té školy přijímána býti dle uznání poručníků. Ale nejen z Čechů, i z jiných jakýchkoli národů buď pod jednou nebo podobojí mladíci v té škole se učiti mohou a od učení nemají nic platiti.« Ale dle české konfese mají se zachovati jak učitelé tak žáci. (Jak došlo k české konfesi a spojení luterských s Jednotou, vyložil jsem ve spise »Svár y českých sektářů«. Pozn. pis.) Dle kšaftu mládež se nemá hrubě zaneprázdňovati pohanskými spisy; zato nechť se učí jazykem latinským, řeckým a židovským z doktorův osvícených, křesťanských, evangelických a z Písem sv. (Sborník historického kroužku z r. 1899, seš. 8., str. 78—9).

Akademie ta, která vůbec nevešla v plný život dle úmyslu zakladatelova, dostala ráz kalvínský. Rektorem jmenován Němec Michal Gehler, který si přivedl také německé adjutory.

I z řádu ústavu tohoto patrna nedůvěra k humanismu. Ve smyslu odkazu Rožmberkova zde stanoveno, musí-li se již mládež učiti latině a řečtině, nechť se učí ze spisů křesťanských, »*aby s uměním a jazykem v sebe, jakoby s mlékem vpijela poznání Krista, zbožnost, života počestnost, bázeň Boží a víru nefalešnou.*« Ať se učí řeckému jazyku na bibli a pokročilejších křesťanských epigrammatech a oracích. »Obšírnější pohanské spisy buďtež pomítány, čísti mohou se jen ty, které jsou kratší.« Jestliže by chtěli pokročilejší studenti čísti pohanské spisy doma, budiž jim to dovoleno. Ale jen ať tou četbou neutrácejí s mládeží zlatý a nenahraditelný čas profesoři. Měly by se styděti křesťanské školy, že podávají mládeži pravidla mravův a života ze samých knih pohanských; měl by v těch školách svítiti Kristus jako slunce moudrosti a spravedlnosti. Tedy pryč s pohany ze školy rožmberské v Soběslavi! Tato akademie má pomocí jazykův a umění snažit se poznávati Krista, vzdělávati církev a prospívati obci. — (Winter l. c. 83—4).

Tedy škola rožmberská měla míti ráz *přísně náboženský*, ale specielní konfesi českobratrské (která byla vlastně jiná než ona neupřímně kompromisní česká) primátu nedávala. Spíše zde měl míti oporu kalvinismus, který ostatně duchem svým více se shodoval s naukou Jednoty než luteranismus. Jestliže byl dovolen do školy přístup i žákům katolickým, neznamenalo to přízeň k jejich konfesi, jak patrno z kšaftu i řádu. Ti jinoši měli býti vlákáni do strany podobojí.

Není potřebí mnoha slov k důkazům, že i *po Bílé Hoře* duch českobratrských škol zůstal týž mezi exulanty v samé cizině. Vždyť ženiální hlava českobratrské církve bděla nad zachováním náboženského charakteru školství velice vroucně a bedlivě. Jan Amos Komenský (1592—1670) na př. ve své »Didaktice« otevřeně, důrazně a mnoha důvody poučuje, že škola má býti cele provanuta duchem Božím. Proslulý tento reformátor školství dí: »My zde cíle svého nedocházíme, ale jinam patření své míti musíme. Nemůž nikdy žádný svých snažností ani se nasytiti ani dojíti v tomto životě. A tak cíl člověka není zde, než potom teprv bude. Život tento ne pro sebe sám, než pro budoucí ten, přijíti teprv mající, tedy (vlastně mluvě) není život, než příprava toliko k životu pravému.«

Proto dle »Didaktiky« jest ta škola pravá, která »srdce v Bohu mocnými kořeny zakládá.« Ve školách jest nejdůležitější »v Bohu věčných sladkostí vnadu cítiti, po té vůli jíti, s Bohem se pojiti, Boha v srdci pěstovati a od něho pěstovánu býti.« A Komenský dodává důrazně: »Tomu všemu mají učiti školy, všemu pravím bez výminky, protože humanitatis officinae (dílnami lidskosti) slouti chtějí a mají.«

Zdárnou výchovu Komenský představuje si takto: »Vésti mládež jest: opatrovati prostředky, jak by před nákazami a nákvasami světa ohražena, v tom dobrém, jehož símě v srdci složené má, zachována i k šťastnému zrostu rozhojněna, též uměním všelijaké moudrosti a pravé Boha i všech skutků jeho známosti vyučena a tak pravým a pravé rozumnosti světlem právě osvícena býti mohla.«

Komenský poukazuje, jak Ježíš k sobě dítky zval a volá s otcovskou něhou: »Vaše hle jest všecka sláva, co jí v porušeném pokolení ještě pozůstává! Váš jest Kristus, vaše posvěcení Ducha, vaše milost Boží, vaše dědictví světa neskonalého. A ejhle my urostlí, kteří vás za nemluvňata držíme, aj k vám jsme my na učení odesláni! Vy nám za mistry dáni, vaši činové našim za mustr vykázáni!«

Náboženství dle Komenského ve škole netoliko první místo drží, ale má býti kvasem pronikajícím výchovu veškeru.

I Komenský chtěl, aby pohanští spisovatelé byli ze škol vykazováni anebo aspoň vybíráni s největší opatrností.

Takové bylo tedy stanovisko věhlasného vychovatele nekatolického, jehož jméno proslulo v celé Evropě. — Tak vykládali účel vyučování Čeští bratří v době, kdy sami papežové podporovali rozvoj světských věd tolik, až to bylo katolickým zájmům na úkor. Jestliže jsme před válkou četli tolik jízlivých liberálních úštipků, že katolíkům světská věda jest jen služkou theologie, divíme se, proč ostří těch poznámek nebylo obráceno o mnoho vhodněji proti povaze Českobratrské jednoty. Ostatně Čeští bratří soudili takto: Nauka o šťastném životě věčném jest mnohem důležitější než poučování o tom, jak dosáhnouti osvícení a blahobytu pro obmezený počet let života pozemského. A je-li světská věda přednější i prospěšnější než Kristovo Zjevení, je-li tu učení Kristovo proto, aby se stalo povolným tělem pitevního nožíku v operační síni filosofie, pak

by přestalo býti autoritou a stávalo by se zbytečným. Nechť rozsoudí každý nezaujatý čtenář sám, zda-li základní rys hlediska českobratrského byl nelogický a zatemnělý.

Boj konfesí o školy.

Sektářství u nás již proto zvláště v XVI. století nemohlo uvésti do škol trvalý soulad a působiti takto k solidaritě národní, že bylo jak *rozmanité* tak *měnivé*. Nekatolíci postupovali několika různými směrnicemi a hleděli odlišné názory uplatniti i ve školách, jak již dříve poněkud jsme nastínili.

Čím se šířilo protestantství mocněji, tím více hádek a prudkých zápasů — zvláště mezi kališnými faráři a protestantskými oficiály. Případy tělesného týrání mezi rozvaděnými nebyly řídké. Zvláště prudké boje plály v době, kdy vymírající církev kališná k záchraně svých skrovných posic se opírala o pražského arcibiskupa a císaře, ustupujíc podstatně od věroučných svých odchylek.

Konšelé hledívali spory porovnati v dobrotě již proto, že změny osob na farách a školách znamenaly pro obce značné útraty. Jestliže však farář byl městu nemilý buď svou povahou nebo svou konfesí, ujali se konšelé proti němu oficiálů rázně.

Roztržitost ve školách bujela i velikou *nesvorností učitelů samých* z osobní zášti a závisti nebo z důvodů hmotných. Oficiálové rvávali se mezi sebou nekřesťansky nebo se bili s kantory. Leckdy ke krvavým násilnostem do-

cházelo v samých školách, tak že žáci rváče od sebe tahali. Výmluvné jest toto svědectví Wintrovo: »Rektor, jenž se nechtěl rváti, byl proti nezbednému kantoru začasté zhola málomocný, zvláště měl-li, jak to zhusta bývalo, sám nějaký na sobě poklesek.« Docházelo i k tuhým půtkám mezi officiály a zvoníky.

Tudíž zmatek na školách, zaviněný různícími se názory náboženskými, dovršen i vzájemnou osobní nevraživostí vychovatelů. Dobře řekl r. 1602 správce školy na Zderaze v Praze Matiáš Novatius rektorovi universitnímu, že »řídké jest srovnání kollegy (podřízeného officiála) se správcem školním.« (Mnoho příkladů ve Wintrově »Životě a učení na part. šk.« 309—325.) — Universita urovnávala i velice pohoršlivé různice dle možnosti po dobrém anebo spáchané zločiny pokutovala tresty nepatrnými, protože sesazené officiály bylo těžko nahraditi jinými lepšími. Vždyť ostatně také stav učitelský pro platy velice hubené byl považován za zaměstnání přechodné, za průpravu k výnosnějšímu postavení. (ČMKČ z r. 1883, 473.) Který officiál by byl chtěl ve službě školní zešedivěti, byl by se vydal v nebezpečí zemříti na stará kolena hladem anebo jíti žebrotou. — Pense totiž pro zestárlé a invalidní učitele nebyla. Aby tedy četné školy neměly nouze o učitelstvo, přimhouřili často jak konšelé tak universita oko i při náboženském radikalismu učitelstva. Někdy povoláváni do škol tací radikální učitelé schválně proto, aby náboženskou práci farářův a kaplanů konservativních mařili. Mocní protestantští patroni snažili se konfesi katolickou nebo kališnou ve farnostech potla-

čovati pomocí radikálního učitelstva, přeměnou ducha školy. Taková taktika se ujímala v území českém i německém.

Když byl od konsistoře katolické dosazen do Domažlic katolický kněz, radnice mu dělala veliké vzdory; přikázala školním oficiálům, aby se děkanem tím nespravovali, že »na jeho chlebě nejsou.« Konsistoř tedy r. 1590 podala žalobu k císaři.

V Kadani byl dlouholetý nenávistný boj protestantů proti právům místního katolictva. Kolátorství školy tamější náleželo arcibiskupovi. Když však arcibiskup Martin Medek tam poslal učitele katolického, nechtěla ho městská rada přijmouti. Nejprve r. 1584 si zřídila pokoutní školu s protestantským učitelem. Těm dítkám, které navštěvovaly katolickou školu, bylo od rady řečeno, aby nechodily do kostela na mši nebo na nešpory a procesí. Učiteli dána výpověď s doložením, že vychovává mládež příliš papežensky. Rozčilený spor o právo na školu se táhl ještě dalších několik let.

Luterský učitel Jonáš Erasim v Mostu učil děti ve škole kvapem luterskému katechismu. Katolický farář po některých rozpacích snažil se zavésti katechismus katolický, ale učitel odepřel. Nepomohlo ani zakročení arcibiskupovo, tak že v Mostě učitel ten podržen.

R. 1589 sama konsistoř utrakvistická (která tehdy byla spojena s arcibiskupem v společném boji proti protestantské rozpínavosti) žalovala císaři na radu města Slaného. Konšelé tamější katolického děkana pronásledují a v důchodech ho zkracují, aby podpořili ve škole své kalvín-

ské žáky, kteří srší tak velikou zlobou proti starocírkevním tradicím, až »mnozí toho s pláčem touží Pánu Bohu, čeho jsou na svá stará kolena dočekali.« A za ten boj proti konservativním věřícím platí město rektorovi i kantorovi velice mnoho. »A ještě děkanovi na hrdlo je strčili, aby jim každodenně oběd a večeři dával a jim se vší čeládkou sloužil..., nedostane-li se, vem kde vem, pánům žákům (tak titulováni někdy i učitelé, pozn. pis.) jísti dej, tak že nebohý děkan musí časem hlad trpěti a netoliko šat nějaký, ale ani knížku aby sobě koupil za svou službu, u nich s to býti nemůže.«

O stravování oficiálů na faře pronesla konsistoř tento názor: »Aby jim čím kterej děkan neb kněz povinen byl, toho neuznáváme, poněvadž nadání k záduším a farám odkazové jsou k oltářům, aby se u nich sloužilo.... Ale officiales školní, ti pracují-li s mládeží ve škole, od nich své platy a od obce jistá stipendia mají... Jestliže pak předkové naši to jsou činívali a oficiály školní k sobě na fary k obědům brávali, činili to z lásky a ne z povinnosti, aby jim tím zavázáni býti měli; neb jsou se s faráři officiales v náboženství katolickém srovnávali, za mrtvé se modlívali, svaté vzývali, Tělu Božímu a Krvi při mši sv. i jindy, když neseno bylo, se klaněli... I poněvadž oni nyní s faráři svejmi a s církví sv. se nesrovnávají, učíce učení kalvínskému a kacířskému v školách svých, za mrtvé se nemodlí, svatých nevzývají, Tělu Božímu se rouhají a v řádích církve sv. státi nechtí a faráři svými se nespravují, než (ale) chtějí tomu, aby farářové oficiály školními se spravovali a jich poslouchali, ...z těch příčin farář

a děkan není jim povinen stravou a pohodlím žádným.« (Borový: Martin Medek 92, 122, 184, 187). —

Konsistoř se velice mýlila, tvrdila-li, že stravování oficiálů ve farním domě jest dobrovolné. Pouhé povrchní přehlédnutí starých akt. ukrytých v její vlastní kanceláři, by ji bylo poučilo o povinnosti farářově. Vždyť na př. v úřední smlouvě s kališným farářem v Brandýse n. L. z r. 1562 se čte: »Pan farář na expensi, totižto stravě, dva oficiály, to jest rektora a kantora, chovati má, nakládajíce s nimi dobrotivě a oni k němu se všelijak také chovati mají.« (Pažout: Jednání a dopisy 15).

Ale šlo o to, *jakým* oficiálům byli povinni faráři stravu dávati; to napovídá již poslední věta smlouvy zde zmíněné. V tom měla konsistoř rozhodně pravdu, že konservativní farář není zavázán opatrovati kukaččino vejce ve vlastním hnízdě, stravovati novotáře, kteří jeho náboženské dílo kazí. Povinnost přece vznikla z nejužšího ideového svazku fary se školou. Bylo tedy neomaleností, jestliže sektáři naléhali, aby konservativní fara sama hmotně podporovala své nepřátele.

Sem náleží také otázka, zda-li luterští studující na universitě měli právo živiti se z těch nadání husitských, která předpisovala pobožnosti za duše v očistci. Luteráni vůbec velmi rádi konfesi svou šířili na účet vyznání jiných; kryli se štítem strany podobojí, v jejichž institucích působili jako lučavka.

Jestliže však zvláště ke konci století XVI. vypovídaly školy farám poslušnost, nebylo to

proto, že by se byly chtěly přeměniti v interkonfesní nebo docela bezkonfesní. Naopak oficiálové, hledíce za pomoci konšelů vyrvati vzdělavací ústavy církvím konservativním, snažili se je hned přeměniti ve školy s konfesní značkou protestantskou. Co se stalo r. 1609 s universitou, o to se pokoušeli protestanté i ve školách partikulárních.

Jestliže žáci sami viděli sektářských bojů a intrik mnoho, ale reformace příliš málo, není divu, že tehdejší škola hlavnímu cíli vytčenému vyhověla jen částečně.

Vláda latiny ve školách českých.

Do nedávna ovládaly hlavy českých romantiků fantasie o velikém, specielně národním poslání českých škol sektářských v XV. a XVI. století. Myslilo se, že školy více sloužily vývoji češství a svobodomyslnosti než účelům konfesním. Soudilo se, že školství strany podobojí znamenalo i značnou emancipaci od latiny již proto, že to byl dorozumívací jazyk církve římské ačkoli doklady pro takové mínění scházely. Naopak však uvedeno od historiků již v minulém století mnoho dokumentů, jak vysoce byla ctěna i mezi českými nekatolíky řeč latinská, toto dědictví po Římanech. Ačkoli to vysvitlo poněkud již z kapitol předchozích, pohleďme na vládu latiny ještě z větší blízkosti.

Josef Klik v důkladné úvaze »Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské« píše toto: »Jakého významu nabyla čeština ve školství? Možno stručně říci,

že ve školství vysokém a středním (na partikulárních školách, pozn. pis.) byla čeština skoro úplně zanedbána. Nebylo to však vinou Čechů, nýbrž celého školského systému, že se čeština nestala na našich učelištích samostatným předmětem. Jazyk mateřský nebyl tehdy nikde samostatnou disciplinou, nebylo v osnovách školních skoro vůbec přihlíženo k živým jazykům, takže se žáci učili jen v nejnižších třídách své mateřštině. Domácí řeč se musila všude krčiti pod latinou, resp. i před řečtinou nebo hebrejštinou.« (Čes. časopis historický XXVII., 337). —

Ostatně již roku 1883 poučoval Josef Jireček: »Latina se v Čechách od dob Jana Hodějovského a Mistra Matouše Collina (v XVI. st.) právě školami pod správou university byla rozmohla co řeč vyššího vzdělání. Jmenovitě poesie v kruzích učitelských výhradně ténič jazykem Vergila a Horace byla pěstována. Jakkoli vláda češtiny před soudy a úřady byla neobmezena, nicméně mezi učitelstvem vždy vrch držela latina. Ponenáhlu znalost latiny tak se rozšířila, že i obecný měšťan latině nejen rozuměl, ba druhdy latinsky i psával. Latinští básníci-učitelové a ti, kdo z učitelstva k jiným povoláním vycházeli, po celé zemi tvořili společnost slovesnou, která... činnost svou hlavně jevila skládáním latinských, ba namnoze i řeckých příležitostných básní.« (Č M K Č z r. 1883, 473). —

Winter podobně vytýká tehdejší humanistické methodě školní: »Neučeno na základě důkladné znalosti mateřského jazyka. Jazyk mateřský, jenž jest nejspolehlivější základ vyučo-

vání a zabezpečuje brzké výsledky, staré škole byl ne základem pevným, nýbrž tenkou, chatrnou berličkou, o niž se opírali, kdo neuměli ještě zhola nic; jakmile nabyli drobet latiny, musili berličku zahoditi.« Mistr Kolín ve svém školním řádě z r. 1557 otevřeně přiznává: »Čechům jazyk českej, Němcům německej ovšem hned zapovídáme; dopouští se však pro naučení jinejch aneb sebe samého promluviti něco Němci německy s Čechem a zase Čechu česky s Němcem.« Vyhrožuje, že překročení toho zákazu bude trestáno oslem, metlou nebo peněžitým trestem. Osel (asinus) byla nějaká komická figura vyřezávaná nebo malovaná, k níž nebo pod níž se žák postavil.

Po Kolínovi zapovídána mateřština ve všech jiných řádech českých škol. Tak na př. řád žatecký (z r. 1575) i řád Kodicilův. Kodicil docela přikazuje, aby latinsky mluvili všickni a všude. (Winter: Život a uč. na part. šk. 694, 673, 482.)

Nebylo divu, protože vývoj českého školství protestantského *sledoval v XVI. století směrnici protestantsko-německou,* která latinu velebila silně nad jazyk mateřský. Protestantský rektor štrasburský Jan Sturm (Johannes Sturmius † 1589), slavný reformátor německého školství, litoval, že *klučik nessaje latiny již mlékem mateřským;* pokládal za neštěstí, že po domácku nemluví se latinou.

Jiní němečtí vychovatelé měli tytéž názory. V Jeně dle řádu z r. 1573 žákům těm, kteří se odvážili ve škole mluviti německy, zavěšovaly se na krk potupné tabulky. V jednom řádě německém z r. 1535 zakazuje se mluviti »barbar-

sky neboli německy«. V řádě chelmnském r. 1554 přikazuje se, aby žáci i při hře, ba i doma hovořili latinsky pod trestem. V některých městech východoněmeckých činily řády pouze ten ústupek, že dovolovaly jen žákům slovanským užívati místo latiny jazyka německého. Prý aby se tito naučili germánské řeči. (Tamtéž 620, 482, 672.)

Ovšem i na jesuitských školách bylo latiny mnoho; vždyť by byli jinak Jesuité v konkurenci s latinskými školami protestantskými ani neobstáli. Ve dvou vyšších gramatikálních třídách žáci musili mluviti jen latinsky. Mateřština dovolena ve dnech odpočinku. Ale uvažme, že v těch školách byla národnost žactva velice pestrá. Jesuitské ústavy nebyly pouze pro potřebu mládeže z místní obce a nejbližšího okolí. Do nich zapisováni i žáci z velké dálky. Winter přiznává, že by se různorodní obyvatelstvo jesuitské koleje bez užívání latiny při hovoru i o věcech nejvšednějších bylo beztoho nedomluvilo. (Tamže 673.) Zkrátka školy jesuitské byly mezinárodní.

Ale na českých školách byli výhradně žáci čeští; příliš málo německých hochů do nich zabloudilo. (Zato tam bylo značné procento učitelů německých.) A přece latina nad jazyk mateřský!

Učitelé již ze studií přinášeli si na školy jména latinská a řecká; odkládali svá jména česká, řídíce se tak příkladem universitních mistrů. Na př. syn bydžovského měšťana Víta Patočky se přezval Chrysogonus, rakovnický rodák Čapek se zval Pelargus, rakovnický Střípek zase Ostracius atd. — Dle řádu Kodicilova měl

české historie neprotestovala. Je pak divu, že velké autority nabyla nekritická kronika Hájkova? — Ostatně se neví, jak dalece bylo kterékoli knihy dějepisné na školách našich používáno. Tolik jisto, že ani stručný solidní dějepis země české pro školy sepsán nebyl. Přiznáváme, že to tehdy nebylo žádnou zvláštní úhonou. Ale z řečeného vysvítá, že starým husitským tradicím čeští sektáři v XVI. století věnovali mnohem méně pozornosti, než se dosud soudilo. Tedy národní význam tehdejší školy nesmí se přeceniti.

Jestliže se zanedbávaly předměty pro život český velice důležité, nezapomínejme, že zase žáci naučili se mnohým věcem, kterých nynější student nezná. A tu právě vystupují do popředí *církevní zájmy*.

Tak na př. *kalendář* učilo se ve školách latinských všude; žák měl znáti nazpamět data církevních svátků. Kalendář byl docela samostatným předmětem učení.

Zpěv byl po latině ve školách předmětem nejdůležitějším, protože ho bylo potřebí pro kostel. Učeno zpěvu jednohlasému i vícehlasému. Žactvo vzděláváno pilně i v theorii umění hudebního. Na bratrských školách měl zpěv bezpochyby místo první. (Winter: Život a uč. na part. šk. 571, 573—5). »Hlavně pro kostelní zpěvy měšťané chovali své přespolní žáky na školách, všelijak je stálými obědy i případnými dary a odkazy podporujíce«, dokládá Winter v díle jiném. (Život církevní, 944). Školní pěstění zpěvu znamenalo zároveň výchovu členů slavných bratrstev literátů latinských i českých. —

se v nich učilo dle německých vzorů (Melanchthona, Sturma a jiných) a dle cvičebnic složených od německých pedagogů. Teprve dosti pozdě užíváno učebnic upravených od Čechů. (Srv. Šafránek l. c. 41.)

Bylo ještě pro náš národ velkým štěstím, že německo-protestantští theologové a vychovatelé, kteří tak pronikavě působili na směr české osvěty, sami měli větší úctu k jazyku latinskému než k svému mateřskému. Jinak by bývala germanisace postupovala v českých krajích protestantských mnohem rychleji. Vždyť hromadné opičení po Němcích zvláště nedlouho před Bílou horou nahánělo skrovné řadě skutečných sektářských vlastenců hrůzu.

Čeština sice byla stále úředním jazykem zemským, ale na hranč XVI. a XVII. století živel německý zmáhal se silně v krajích českých. Denis píše: »V samém středu země jazyk český jest ohrožen: obchod skoro všecken jest v rukou cizinců; přese všecky zápovědi Němci usazují se v Praze, zřizují školy a chrámy (protestantské, pozn. pis.), mají dva kazatele, sdružují se ve společnost nebezpečnou a smělou. Slované neostýchají se přáteliti se s nimi proti vlasti své, přijímají zvyky a jména cizinců, posílají děti své do škol jejich, zapomínajíce je učiti jazyku českému. Zpozdilá mládež tváří se, jako by mluvila jen německy, nechce odpovídati česky, zakládá společnosti, ve kterých zakázáno jest promluviti slůvko české, v hospodách a při tanci německy dotazuje se přítomných. Školy zaplaveny jsou učiteli německými.« — Sněm hleděl r. 1615 vzdorovati řadou

usnesení germanisačnímu příboji. Ale ani potom nepřestaly pokroky Němců. (Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 634—7.)

Rudolfův Majestát otevřel německo-protestantskému přílivu nové průchody. Uvažme, jak by byl teprve živel německý postupoval, kdyby byl dbal o promyšlenou germanisaci škol!

Světlem v temnotách byl školní řád mistra Vavřince *Benedikta Nudožerského,* který byl sepsán o 23 leta později než řád Kodicilův. Nudožerský mluví s větším důrazem o češtině než skladatelé řádů jiných. Poukazuje, kterak si hleděli Ciceronové svého mateřského jazyka i tehdy, když se byli oddali řeckému studiu. Chce, aby v druhé třídě se překládalo do češtiny. Ve čtvrté třídě odporučuje zase jazyk mateřský. V nejvyšší předpisuje praktické výstupy latinské i české. (Winter l. c. 644.) Ale doba nejpříhodnější pro nového Štítného promeškána. Dle řádu Nudožerského vypracován teprve r. 1609 řád vzorné školy v akademii, v němž předepsány překlady z češtiny do latiny, modlení z českého žaltáře a latinské i české deklamace. Ale tehdy se již připozdilo. Nato pravidla velkého učitele Komenského pronesena tehdy, kdy v Čechách pro bouřlivou dobu bylo již těžko je uplatniti.

A což *Čeští bratři?* Odpor proti vyšší vzdělanosti je zdržoval od latinské učenosti dlouho; jejich stanovisko tedy samo nutilo, aby vzdělávali řeč mateřskou; v té práci národní jsou úspěchy Jednoty nesporné. Ale *němčina* již proto nebyla Bratřím protimyslna, že měli mezi

sebou značné procento Němcův a že tak často navazovali styky přátelské i s německými sektáři zahraničními. Šafránek dí: »Německému jazyku Bratří věnovali píli náležitou. Již styky s Vitemberkem toho vyžadovaly. Učeliště, na něž mládež posílali, aby se německy naučila, byla škola ve Fulneku.« (L. c. 78.)

Bratřím šlo v přední řadě o víru. Proto míjeli universitu domácí a konali daleké cesty do vysokých škol zahraničních, kde náboženské vedení žactva bylo povaze jejich zásad bližší. V jediném roce 1575 bylo na 40 bratrských jinochů na zahraničních školách, hlavně v Basileji, Heidelberku, Ženevě a ve Štrasburku. Bratří studovali i v Herborně a jinde v cizině. (Klik ČČH XXVII, 300—1.) Proto také Českým bratřím mnoho nevadila německá orientace protestantů českých r. 1575 k složení české konfese a později k úzkému spojení s nimi.

Kurátory akademie v Soběslavi byli Bratří a kalvinci. Nebylo tu obrněného protestu proti německým učitelům. Když však ještě r. 1616 škola ta neměla valného prospěchu, Český bratr Václav Březan Janu Jiřímu ze Švamberka poukázal na příčiny krise: »Děti nemohou se učiti, nemajíce praeceptora abecedáře. . . Druhá snad nerozšafnost v učení, protože Němec nedouka Čecha s užitkem srozumitedlně nemůže učiti.« (ČMKČ z r. 1878, 105.)

Tedy úhrnem vzato: na utrakvistických školách partikulárních byla latina nejvyšší vladařkou; proti němčině zde nebylo šovinistické nenávisti. Na školách bratrských měla veliký význam čeština, ale Bratří pilně si hleděli i ře-

či německé; latinské řeči se věnovali potud, pokud k tomu byli duchem času nuceni.

I vláda latiny jest potvrzením, že ze staročeských tradic, vládnoucích na hraně XV. a XVI. století, vyzouti se husité a protestanté nemohli. Vždyť všecky podstatné složky české kultury kotvily v katolicismu. Od Italů by byli čeští sektáři humanismu nepřijali. Sáhli však po něm Němci, třebaže měl ohniska v krajích katolických. Protože pak němečtí protestanté tolik na latině lpěli již z příčin náboženských, stala se latina panující i na školách našich, řídících se vzorem Německa. Latina byla také výmluvnou značkou, že české školy jsou konfesní.

Celkový přehled povahy školství sektářského.

Uvážíme-li, že v XV. a XVI. století nebyly školy vydržovány státem a že jak husitskými konfiskacemi tak neomluvitelným táborským ničením budov, určených pro vzdělání, česká kultura byla zraněna těžce, nepodivíme se, že české školství probouzelo se z dřímoty těžce. Dobrovolné oběti měšťanstva a jiných dobrodinců nemohly dělati divy ani ve století XVI. Máme-li však na zřeteli tehdejší obtížné okolnosti, přece jen uznáme, že na onu dobu starali se nekatolíci o vzdělání českého dorostu dosti vážně. Podporovali aspoň rozvoj partikulárních škol potud, pokud toho naléhavé potřeby vyžadovaly. Škola ovšem byla obrazem a výrazem doby; řídila se povahou sekty, která ji vydržovala.

Na př. požadavky *Táborů* byly skrovné. Tito bojovní sektáři pokládali vyšší vzdělání netoliko za zbytečnost, ale docela za nepravost. Tvrdili, že který člověk »se vejší« a chlubí svým mistrstvím, jest zpohanilý a hřeší proti zákonu Kristovu. Jest prý věcí pohanskou studium filosofie a sedmera umění. Proto »zpohanilé« (latinské) školy rušili a ničili knihy. Zakládali však nízké školy s českým vyučovacím jazykem. (Winter: Život církevní 13.) Takové školy byly pro ně nezbytností již pro snahu, aby se všecka mládež učila čísti v bibli.

Kališnici nejevili zaujatosti proti vyššímu vzdělání, měli latinu v oblibě, ale nezaopatřili dostatek hmotných prostředků ani pro potřebný rozvoj kultury na jediné zbývající fakultě universitní

Čeští bratři byli k povaze tehdejšího vyššího vzdělání upiatí, ale přece z lásky k theologii, k účelnější sebeobraně a pěstění jazyka českého obětovali pro pokrok svého školství poměrně mnoho. —

Protestanté přáli již humanismu zřejmě, chválili vyšší vzdělání, nevyhýbali se nákladům na školy partikulární, ale pro universitu činili velmi málo až do Bílé Hory.

Všem sektám však v přední řadě šlo o to, aby školou zvelebily se církev, kostel, zbožnost. Tam, kde i horlivě dbáno o seznání římských klasiků, neprohlubovala se podstatně filosofie ve smyslu antickém, ale starořímskými sentencemi vykrašlován křesťanský názor životní — ne vždycky šťastně.

Věda skutečná těžce si razila cestu i do síně universitní. Na př. *astronomie* pěstová-

na, ale pohodlně dle zastaralých názorů. Dílo katolického kanovníka Mikuláše Koperníka o kolotání naší země kolem slunce vyšlo tiskem r. 1543, ale filosofové na universitách protestantských zle se na něho horšili, protože se zdálo odporovati Písmu. Sám vynikající štrasburský Sturm ještě r. 1578 učil, že obíhá slunce kolem země. U nás cizinci Tygo (Tycho) de Brahe a Kepler značně přispěli k vystřízlivění. Ale i na universitě pražské pěstováno pověrečné hvězdopravectví. (Srv. Winter: O životě na vys. šk. 338—9).

Když r. 1581 papež Řehoř XIII. nařídil pro rok 1582 užívání *kalendáře vědecky opraveného*, protestovali proti tomu netoliko inteligenti protestantsko-němečtí, ale v Čechách též jak Praha tak jiná města protestantská. Na vydávání kalendářů u nás činila si již od XV. století právo universita; ta tedy měla davy poučiti o nutné a lehce vysvětlitelné příčině kalendářní opravy. Ale přilnutí k německému proudu kulturnímu bylo tak značné, že astronomové učení pražského z nejapné zaujatosti proti Římu nevydali na rok 1583 žádného opraveného kalendáře; všecky upravili výhradně dle starého způsobu. Když však již nebylo možno vzdorovati nařízení císařovu, vydal mistr Václav Zelotin kalendář obojí (dle způsobu starého i nového); v listě, adresovaném do Kutné Hory, poznamenal: »Posílám kalendář zvyklý i také nově skorigovaný, žádného soudu sobě o jednom, o druhém neosobujíce, ale vtipnějším to poroučejíce.« (Borový: Martin Medek 138—40. Winter l. c. 344). Tak osvěcoval universitní profesor! Již z těchto ukázek patrno, že české škol-

ské inteligenci mnoho na skutečném pokroku vědy nezáleželo.

Má-li škola naplniti mládež vřelým citem vlasteneckým, jest její povinností pěstovati pilně *smysl pro domáci historii.* Ale právě pro soustavné poučování *o dějinách národa českého* bylo v českých školách sektářských smyslu velice málo. A přece právě konfese husitská a pak protestantská přímo hlasitě volaly, aby byly bráněny účelným sestavením historických dokumentů v době, kdy bylo na př. po ruce mnohem více pramenů z doby husitské než po 30leté vojně. Ale o dějepis vlasti nestarala se ani universita. Praví o smutném osudu dějepisu vůbec Winter: »Živořil i za vlády humanismu v zlomcích příležitostných při výkladech klasického čtení. Byl-li čtený klasik sám sebou historií, tu nebylo pak historii žádného vyhnutí. Humanisté radili k pěstování historie na školách, ovšem především jen historie starého věku, jak ji psal Caesar, Cato, Sallustius i řečnický Livius. Účel dějepisného učení humanistické doby nemohl ani býti jiný než ten, aby historie svými fakty posluhovala eloquenci (výmluvnosti) a rhetorice.« U nás nacházely tehdy obliby historické annály. »Takový byl i Veleslavínův historický kalendář, z něhož na universitě čítáno.« Teprve počátkem století XVII. obrácen zřetel k historii poněkud pilněji zásluhou mistra Kampana.

Hůře však bylo, že sami mistři se postarali o nenahraditelnou *ztrátu památek pro naši historii důležitých.* Tak na př. mistři-kolegiáté r. 1605 odprodali několik svazků starožitných knih. Po Majestátě Zalužanský a jiní komisaři prote-

stantští, zřízení k nápravě university, dali návrh, aby byly »z knih, na větším díle psaných na pergameně písmem starodávným, tak že se sotva čísti mohou, ... málo některé vyberouce, ostatek prodány a za to jiné knihy užitečnější, k doplnění bibliotheky nové koupeny.« Ještě při roku 1617 napsáno v aktech koleje Karlovy, že Tomáš, knihař, chce koupiti »pergamenovy knihy« a mistři mu povolují, rozhodnuvše, »pokud by se našly illegibiles libri (nečitelné knihy), a měli by je žráti moli, aby se uprodaly.« (Winter: O životě na vys. šk. pražských 347—8, 379). Prodávání vzácných rukopisů starobylých bylo ovšem škodou mnohem horší než Koniášovo ničení a opravování tištěných pověrečných knih protestantských.

Znamenal-li dějepis tak málo na universitě, byl ovšem ještě méně vážen na školách partikulárních. Humanisté sice odporučovali dějepis, ale přáli pouze historii klasické, nikoli domácí. Dějepis vykládán jen časem, zvláště když k tomu povzbuzovaly zájmy filologické. Kodicil ve svém řádě (z r. 1856, tedy dosti pozdě) dí, že by žáci měli především uměti knížky o věcech ve vlasti zběhlých. Odporučoval kalendář Veleslavínův (pouhé letopisy).

Objevila se u nás r. 1541 dějepisná pomůcka pod názvem »Karyona Jana Kniha kronik o všelijakých znamenitých věcech od počátku světa zběhlých věrně a pořádně vypravující.« Byl to překlad díla německého mistra Cariona. Ta kniha vypravuje i o událostech nemožných, šíří pověry a divoká proroctví. Veleslavín vydal knihu po druhé r. 1584. Ta se těšila takové

oblibě prostomyslných Čechů, že r. 1602 vyšla po třetí. —

Pro kalvínsko-bratrskou školu v Soběslavi odporučována kniha štrasburského historika Sleidana († 1556) »De quatuor imperiis« (o čtyřech monarchiích, totiž asyrské, perské, řecké a římské). Jak Carion tak i Sleidanus strašili blízkým koncem světa, čemuž čeští sektáři ochotně věřili.

Odporučována pro školu tu i prapodivná historie cizince Abrahama Buchholzera, který z obšírné kroniky světových dějin učinil jakýsi přehled historie. Benjamin Petřek rukověť onu vyložil česky 1596. A tu dějiny české odbyty hůř než macešsky. O Václavu IV. Petřek píše, že nenachází, co by se hodného psáti mělo. — Chválí císaře Zikmunda, že byl pán dobrotivý a moudrý skoro nic. O vojně husitské asi je sněmě konstantském silná vojska do Čech proti bouřlivým lidem, kteráli, ačkoli se zdáli Čechům dos ale slyšíce, že Čechové proti nim hnali, [illegible] čané strachem utekli.« (Winter: Život a učení na šk. part. 576—8). Takto tedy poznávali sektáři dobu pro sektářství české nejdůležitější! Kde byly vůbec husitské tradice?

Jak vyniká Jesuita Balbín vroucí láskou k národní historii nad ubohé české protestanty té doby, kdy bylo možno psáti o dějinách českých mnohem více! V knize Petřkově naopak děje protestantství německého jsou obšírné i ve svém přehledném výběru. Nu — a vyučující inteligence sektářská proti tak hrubému mrzačení

české historie neprotestovala. Je pak divu, že velké autority nabyla nekritická kronika Hájkova? — Ostatně se neví, jak dalece bylo kterékoli knihy dějepisné na školách našich používáno. Tolik jisto, že ani stručný solidní dějepis země české pro školy sepsán nebyl. Přiznáváme, že to tehdy nebylo žádnou zvláštní úhonou. Ale z řečeného vysvítá, že starým husitským tradicím čeští sektáři v XVI. století věnovali mnohem méně pozornosti, než se dosud soudilo. Tedy národní význam tehdejší školy nesmí se přeceniti.

Jestliže se zanedbávaly předměty pro život český velice důležité, nezapomínejme, že zase žáci naučili se mnohým věcem, kterých nynější student nezná. A tu právě vystupují do popředí *církevní zájmy*.

Tak na př. *kalendář* učilo se ve školách latinských všude; žák měl znáti nazpamět data církevních svátků. Kalendář byl docela samostatným předmětem učení.

Zpěv byl po latině ve školách předmětem nejdůležitějším, protože ho bylo potřebí pro kostel. Učeno zpěvu jednohlasému i vícehlasému. Žactvo vzděláváno pilně i v theorii umění hudebního. Na bratrských školách měl zpěv bezpochyby místo první. (Winter: Život a uč. na part. šk. 571, 573—5). »Hlavně pro kostelní zpěvy měšťané chovali své přespolní žáky na školách, všelijak je stálými obědy i případnými dary a odkazy podporujíce«, dokládá Winter v díle jiném. (Život církevní, 944). Školní pěstění zpěvu znamenalo zároveň výchovu členů slavných bratrstev literátů latinských i českých. —

Zpěv literátů v kostele byl podporován a doplňován mládeží školní. (Tamtéž 973).

Z různých poznámek tehdejšího věku patrno, že se žactvo věnovalo dosti pilně i *hudbě instrumentální*; učilo se však soukromě.

Na universitě učívalo se v některých letech *hebrejštině*, protože to byl jazyk biblický. *Jazyku řeckému* (rovněž biblickému) začalo se učiti na pražské akademii r. 1540. Průběhem druhé polovice XVI. stol. vniká řečtina do řádů školních; třebaže se jí ve skutečnosti učilo pro nedostatek prostředků ve školách skrovně, přece již sama dobrá snaha zaslouží chvály.

Jak škola spiata s církví, patrno z toho, jaké *úkoly* zpracovávali jak mistři tak žáci. Pro disputace a deklamace vybírána s oblibou themata náboženská, která někdy zaváněla i naivní povčrou.

Houževnatá tradice církevní byla patrna i v tom, že oficiálům nařizováno choditi v řasnaté sukni bakalářské nebo reverendě a že jim byl přikazován celibát; učitelé ženatí i v století protestantském byli výjimkou od pravidla. (Srv. Winter: Život a učení na part. šk. 329, 295—7).

* *
*

Viděli jsme tedy, že pražská universita, když se ocitla v rukou husiských, místo horlení pro vědy světské podporovala úsilně ruch náboženský; mistři stali se horlivými správci husitské církve. I v době protestantské tato akademie měla ráz církevní a zasahovala vlivně do českých proudů církevních. Měla dozor nad konfesními školami partikulárními.

Jak universitním profesorům tak oficiálům a žactvu na školách sektářských ukládány četné povinnosti církevní. Školní řády tehdejší byly provanuty vesměs duchem náboženským, školám ukládáno tolik pobožností, až vyučování silně trpělo; přetížení žactva kostelními funkcemi z velké části mařilo nábožensko-mravní úkol školy protestantské.

Kdyby nebývalo zbožných zakladatelů, kdyby školy nebyly braly mnoho příjmů z církevních funkcí, byly by velkou většinou zmizely.

Vláda latiny na školách byla svědectvím, jak navázáno na katolickou tradici; zanedbávání předmětů, sloužících vlastivědě, prozrazovalo, že sektářům šlo ve škole více o prospěch konfese než o upevnění ducha vlasteneckého.

Ale nábožensko-mravní úkol plnila škola sektářská jen polovičatě také z té příčiny, že konfesní boje se neustále přiostřovaly.

Velice vážná svědectví čelných sektářů věku patnáctého a šestnáctého důrazně prohlašují, že *škola má v přední řadě vychovávati pro Boha, blaženost věčnou, pro církev.*

Nuže — kdokoli z radikálů se honosí, že jest horlivým strážcem staročeských tradic husitských, českobratrských anebo protestantských, nesmí vylučovati náboženství ze škol, nesmí volati, aby náboženská mravouka byla ve školách nahrazena laickou morálkou. Kdo mluví o křesťanské výchově pohrdavě, uráží nejcitlivější tradici staročeskou, kterou netoliko katolíci, ale i sektáři pokládali za nejcennější. Posmívá se češství.

Jestliže sami radikálové tolik velebí charaktery českobratrské, nechť nezapomínají, že

duše ty se zocelily ve ctnostech nikoli měnivým a pochybovačným volnomyšlenkářstvím, ale úctou k autoritě bible.

Je-li stíhán záštím anebo posměchem návrh strany lidové, aby dítky české byly vychovávány v takové konfesi, k jaké se hlásí jejich rodiče, protestující posměvači by měli pochopiti, že svým odporem šíří nevážnost i k zásadě husitův a Českých bratří; zlehčují lehkomyslně nejpracnější, nejhouževnatější snahy samých sektářů; poklony takových radikálů před hroby Rokycanovým, Blahoslavovým a Komenského jsou naprosto neupřímné.

Není dovoleno bezkonfesním radikálům posmívati se životnímu názoru staročeských vychovatelů; sami totiž posud nenalezli za náboženství předků náhradu, která by se prakticky ve školách osvědčila lépe než výchova konfesní.

Sektářské vytrvalé udržování školy konfesní v století XV. a XVI. jest živým ospravedlněním katolických snah náboženských ve škole středověké i nynější. Jako chtěli míti staří sektáři pro svou mládež vzdělavací ústavy konfesní, tak volá katolík nynější ještě větším právem: »Pro katolické děti katolické školy!«

Lidové jeviště.

Sv. 1. A. St. Novák: *Potrestaný záletník.* Hra o 1 jedn. (2 ženy 1 muž). Kč 1·30. — Sv. 2. A. St. Novák: *Vyléčený manžel.* Fraška o 1 jedn. (3 ž., 2 m.). Kč 1·90. — Svazek 4. Fredl ml.: *Tři doktoři.* Fraška o 2 jednáních (5 m., 3 ž.). Kč 2·70. — Sv. 5. A. St. Novák: *Obět chudé matky.* Obraz ze života o 1 jednání (6 m., 3 ž.). Kč 1·30 — Sv. 6. J. Hrochovský: *Selské námluvy.* Žert o 1 jedn. (5 m., 1 ž.). Kč 1·30. — Sv. 7. J. Hrochovský: *Přivítání.* Žert o 1 jedn. (2 m., 6 ž.). Kč 1·60. — Sv. 8. A. St. Novák: *Chytří studenti.* Dramatický žert o několika výstupech (7 m.). Kč 1·70 — Sv. 9. A. St. Novák: *Malířův nápad.* Dram. žert o 1 jedn. se 2 proměnami (11 m, 1 ž.). Kč 2·30. Sv. 10. Fr. Soukal: *Röntgenovy paprsky.* Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). 1·90. — Sv. 11. A. St. Novák: *Žofinčiny námluvy.* Veselohra o 3 jedn. a 1 proměně (7 m., 3 ž.). Kč 5·70. — Sv. 12. Jos. Jiří Stankovský: *Sklenice čaje.* Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). Kč 1·90. — Sv. 13. V. Hradský: *Dort na cestách.* Žert o dvou jednáních (5 ž.). Kč 1·90. — Sv. 14. J. J. Kolár: *Faraonové.* Fraška ve dvou dějstvích (6 m., 2 ž.). Kč. 2·—. — Sv. 15. J. Hrochovský: *Karbaník.* Obraz ze života o pěti jednáních a proměně m., 4 ž.). Kč 4·70. — Sv. 16. V. Hradecký: *V doupěti* Veselohra o jednom jednání. Kč 1·90. — Sv. 17. V. Biller. *Carovný zvonek.* Báchorka o třech jedn. (9 ž., 7 muž.). Kč 3·20. — Sv. 18. V. Roubal: *Pytlák.* Drama o jednom jednání (3 muži, 2 ženy). — *Rychlovlak.* Obraz ze života o jednom jednání (4 muži, 1 žena). Kč 3·50. — Sv. 19. J. Machovec: *Když hučely jezy.* Obraz ze života o třech jedn. Kč 5. — Sv. 20. V. Roubal: *První úspěch.* Veselohra o 1 jednání. (4 m., 2 ž.). Kč 2·40. — Sv. 21. V. Roubal: *Domácí lékař.* Veselohra o 3 jedn. (12 m., 7 ž.). Kč 4.50 — Sv. 22. V. Roubal: *Serenáda.* Obr. o 1 j. (2 m., 2 ž.), Kč 2·50. Sv. 23. Rom. Petrovický: *Šleh bičíkem.* Dram. obr. o 3 j. a 2 prom. (9 m., 4 ž.) Kč 5·50. — Sv. 24. V. H.: *Nebezpečná operace.* Veselohra o 2 jednáních. (2 m. 4 ž.) *Souboj na horách.* Žert o 1 jednání. (3 m. 1 ž.) Kč 4·30. — Sv. 25. A. S. Novák: *Z nové říše na měsíci.* Komedie o 1 jedn. Kč 3·70. — Sv. 26. A. S. Novák: *Za stará práva.* Truchlohra o 3 jedn. Kč 5·50. — Sv. 27. J. Hrochovský: *Zachrdněmi.* Studentská hra o 5 jedn. Kč 4·50. — Sv. 28. V. H.: *Levu zdar!* Veselohra o 3 jedn. Kč 4·50.

Všechny tyto hry hodí se k provozování na malém jevišti a při malé režii.

Objednávky vyřizuje každé knihkupectví, hlavně:

Družstevní knihkupectví v Hradci Králové.

ČASOVÉ ÚVAHY.

Řídí dr. Jan Konečný.

Z publikací »Časových Úvah« jsou dosud na skladě brožury:

I. APOLOGETIKA:

	Stran	Cena hal.
Dr. *Fr. Reyl* Manželství přirozené a svátostné	32	32
V. H. Hradecký: Volná Myšlenka	56	56
Aug. Egger—Fr. Navrátil: Vlastenectví	40	40
Fr. Blaťák: Sv. missie	40	40
Fr. Jirásko: O křesťanské charitě	32	32
Jan Bělina: Úpadek vědy	40	40
Josef Rohleder: V zápase o Řím	48	180
Dr. *Jan Konečný*: Cesty, jimiž se ubírá moderní lidstvo k Bohu	32	40
Dr. *Josef Beran*: Suggesce a zázraky Kristovy	36	50
V. Skála: Katolíci za války	48	70
De la Brière-Elitzer: Převaha protestantů nad katol.	40	40
Fil. Šubrt: Umění a náboženství	48	48
Dr. *Jan Konečný*: Ježíš Kristus v dějinných dokladech své doby	40	86
Dr. *Otakar Tauber*: Mravní výchova a škola	34	80
V. Skála: Církev československá	32	76
Dr. *Josef Novotný*: Laická morálka	72	160
Dr. *Josef Novotný*: Věda a víra o původu světa	76	80
Dr. *Jan Konečný*: V boji o nové náboženství	86	570
K. B. Olmr: Jak povstal život na zemi?	36	190
Jiří Sahula: Sváry českých sektářů	64	220
A. Sládeček: Laický apoštolát	76	320
V. Krátký: Stručná lidová obrana katol. náboženství	80	320
Dr. *Jan Konečný*: Československý katechismus rozklad křesťanství	72	350

II. DĚJINY.

Dr. *Jos. Samsour*: Inkvisice církevní	83	88
Jiří Sahula: Církevní snahy Husovy	48	100
Dr. *Otakar Tauber*: Časové záhady výchovy	88	150
» » » Bílá Hora	16	50
Prof. *Vévoda*: Základy výchovy: Náboženství a mravnost	92	250

	stran	Cena hal.
Jiří Sahula: Krutosti habsburské	64	260
Vilém Koleš: Bratři Orebští	49	200
Jiří Sahula: Karel IV., Otec vlasti	112	112
Jiří Sahula: Arnošt z Pardubic	64	64
Jiří Sahula: Sociální postavení kněžstva v době husitské	32	32
Jiří Sahula: Vzdělání kněžstva v době předhusitské a husitské	96	96
Jiří Sahula: Husitské ženy	64	64
Jiří Sahula: Jan ze Želiva	64	64
Jiří Sahula: Český obchod v době předhusitské a husitské	80	80
Jiří Sahula: Vzájemný poměr českých konfesí	80	80
Dr. *Fr. Šulc:* Byl Hus odsouzen jen pro 30 čl.	172	160
Jiří Sahula: Svatý Vojtěch a jeho doba . .	48	170
Josef Hronek: Kněží buditelé národa československého	40	170
Dr. *Karel Kašpar:* Skutky a nikoliv slova papeže míru Benedikta XV.	98	320
Dr. *Jan Konečný:* Monismus a křesťanství . .	62	230
Jiří Sahula: Husitské soudy a ortely	128	400

III. SOCIOLOGIE, NÁRODOHOSPODÁŘSTVÍ A JINÉ

Dr. *Fr. Reyl:* Veliký biskup	32	32
M. Voňavka: Katolickým jinochům — spolky katolické	56	56
Fr. Blaťák: Z porýnských missií	64	64
M. J. Voňavka: Alkohol nepřítel	48	48
Pozorovatel: Pozérství	80	80
J. P. Hradecký: Z dom. soc. dem. I.—III. . .	236	200
M. Hettinger—Navrátil: Slovo v čas o právu volebním	40	40
Dr. *Fr. Skalický:* Volby do českého sněmu .	32	32
P. Jan Urban-Fr. Šubrt: O ruském pravoslaví . .	40	40
Dr. *Aug. Štancl:* Křesťanství a rolnická otázka	66	180
J. M. Zavoral: Chraňte dítek svých	49	200
Ing.C. *Janáček Alois:* Soc. otázka a polit. strany české	72	250
Josef Hronek: Dnešní směry socialismu . . .	63	250

Při větších objednávkách sleva.

Objednávky vyřídí

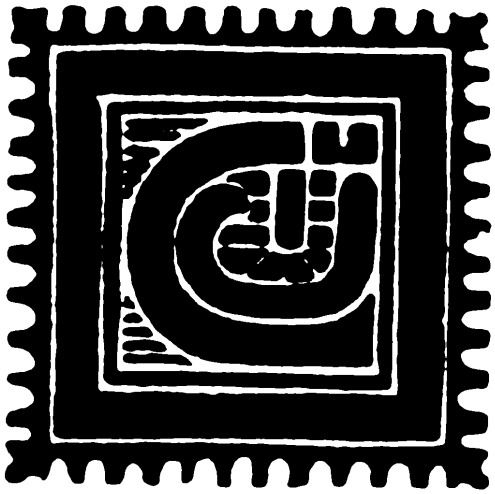
administrace »Časových Úvah« v Hradci Král.

Tiskem Družstevní knihtiskárny v Hradci Králové.

„ČASOVÝCH ÚVAH“ SVAZEK 285.

JOSEF HRONEK:

DNEŠNÍ SMĚRY SOCIALISMU.

1923.

NAKLADATEL: »TISKOVÉ DRUŽSTVO« V HRADCI KRÁLOVÉ (ADALBERTINUM).

TISKEM DRUŽSTEVNÍ KNIHTISKÁRNY V HRADCI KRÁLOVÉ.

Úvodní poznámka.

Řádky tyto nečiní nároků původnosti ani úplnosti, nýbrž mají poskytnouti informaci o dnešním socialismu. Podkladem byla mi stejnojmenná studie prof. Dra Becka. Pro hlubší poznání nadhozených otázek hledati dlužno vysvětlení v publikacích katolického směru a to především:

Lenz Ant. Dr.: Socialismus v dějinách lidstva a jeho povaha a církev katolická jediné schopná ku řešení sociální otázky. V Praze, Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Francl 1893.

Neuschl R. Dr. prof.: Křesťanská sociologie I. a II. svazek. Brno 1898.

Reyl Frant. Dr.: Úkoly sociální politiky. Hradec Králové 1909.

Soldát Alois Dr. prof.: Nástin základův a všeobecných zásad společensko-hospodářských. Příspěvek katolické mravouky k řešení otázky sociální. V Praze 1913. Pozoruhodné dílo toto zvláště se doporučuje těm, kteří nemohou obohatiti se poznatky z literatury cizojazyčné. Autoru tanulo na mysli velkolepé dílo P. Jindřicha Pesche S. J., encykliky Lva XIII. a spisy Kettelerovy, jakož i celá řada autorů směru křesťansko-sociálního a ti, kteří aspoň nepřátelsky proti církvi nevystupují. Spisovatel na příslušném místě pod čarou uvádí jednotlivá jejich díla.

Vedle těchto původních prací českých spisovatelů nutno zvláště doporučiti překlady:

Pesch-Cathrein: Soukromé vlastnictví. V Praze 1898.

Cathrein: Socialismus. V Praze 1899.

Biederlack: Otázka sociální. V Praze 1900. Tyto tři publikace vydány ve Vzdělávací knihovně katolické.

Dne 6. listopadu 1892 vypsal pařížský „Figaro“ cenu na nejvhodnější definici socialismu. Došlo 600 odpovědí Rada, sestávající z Julia Simona, Paula Leroy-Baulieu-a, Pablo Lafargue-a (revolucionář, zeť Ferd. Lassala), konečně z abbé Garnier-a (zástupce křesťanského socialismu), udělila cenu definici: „Socialismus jest soustava snažení a návodů, které směřují k tomu, aby všecko lidstvo přivedeno bylo různými prostředky zákonnými k nejmožnější rovnosti bohatství a bídy.“ Definice přesně odpovídá pěti vlastnostem socialismu, které vzájemně koncem 19. století se o vládu přely; jsou to:

1. radikální socialismus od Louise Blanca a Aug Bebela;
2. radikálně demokratický socialismus od Ferd. Lassallea;
3. mezinárodní socialismus od Karla Marxe a Bedř. Engelse;
4. reformní socialismus od Jeana Jaurèsa, Filipa Turati a Eduarda Bernsteina;
5. státní nebo-li vědecký socialismus profesorů Adolfa Wagnera, Gustava Schmollera, Lujo Brenntana, Julia Wolfa atd.

Definici tuto však sotva možno převésti na nejnovější tvary socialismu, na francouzsko-italský syndikalismus a na ruský bolševismus.

Studium evoluce sociální idee ve dvou prvních desetiletích 20. století ukazuje skutečnost v pravém světle: téměř úplné zmizení marxismu staršího směru a nahrazení jeho výslovně revolucionářským novo-marxismem. Evoluce nahradí se revolucí. — Odkud pochází tato nápadná změna?

Marxismus.

Ku konci 19. století ovládal Marxův mezinárodní socialismus myšlení sociálního proletariátu. Tento zjev vysvětluje se lehko zdánlivě nečinnou logikou a překvapující jasností vzorců Marxových: rozdělení jmění, zbědovanost pracující masy — krise cen dělnických výrobků — zhroucení vrstev měšťanstva — diktatura proletariátu. Tuto formuli dalekosáhle rozvinul a odůvodnil Marx ve svém díle „Kapitál“ (1867 až 1894), které případně můžeme nazvati koránem socialismu 19. století Dílo mělo obsahovati čtyři svazky, Marx sám vydal však jen svazek první (1867), vydání svazku druhého a třetího obstaral Engels, a k svazku čtvrtému, který měl obsahovati dějiny nadhodnotní teorie a měl býti vydán Kautským, nedošlo.

Světový názor, k němuž se Marx a jeho vedením sociální demokracie hlásí, vznikl ze spojení Hegelovy dialektiky a Feuerbachova materialismu.

Marx buduje svůj systém na dvou základech: na hmotně historickém pojetí a na hodnotě učení. Jako vyložený materialista židovského zabarvení tvrdí: Všecky dějinné události jsou výhradně hmotnými činiteli odůvodněny; nauka náboženská a fi-

losofické a mravní idee nemají vůbec vlivu na obecné a politické změny v životě národa. — Ve svém pojednání o hodnotě (ceně) uznává Marx pouze a výlučně hmotné, hospodářské hodnoty, které možno měřiti penězi; náboženské ideály, mravní a estetické hodnoty pro něho neexistují. Dle Marxe jsou tyto čistě materielní hodnoty provedeny prací rukou dělnické třídy; cena dobra rovná se obnosu vynaložené práce. — Jelikož dle jeho teorie dělníci sami tvoří všecky hodnoty, mají také jenom oni „právo na úplný výtěžek", jim jedině náleží veškeré, hospodářskou prací vyrobené zboží.

Marx staví svůj systém na těchto dvou základech:

1. Všecky hodnoty, které dá průmysl nebo polní hospodářství, pokud je nespotřebuje dělník nebo jeho rodina k výživě, uloupí podnikatel kapitalista. Z takových „velehodnot" povstává „kapitál". Kapitálu se opět použije k získání dalších velehodnot. Tak akkumuluje se postupně nová hodnota nabytého kapitálu v rukou malého počtu kapitalistů v stálé rostoucí řadě.

2. V témže množství, v jakém se soustřeďuje kapitál v rukou některých boháčů, zvyšuje se bída dělnictva. Každým rokem řítí se tisíce lidu střední vrstvy střemhlav v propast proletářských strastí. — Proto jeví se stále ostřejší napětí mezi třídou boháčů a chudiny — jako mezi dvěma mraky, elektřinou nabitými.

3. Toto napětí způsobuje přirozeně odražené blesky, t. j. mocné krise tržních cen v průmyslových zemích, velké stávky, dělnické revoluce, boje, povstávající z hladu, a nezaměstnanost, která jest

stále častější a roztrpčenější. Tyto krise jen zvětšují bídu.

4. Konec, jenž životní nutností nastává, jest zhroucení občanské společnosti, státu kapitalistického a „vyvlastnění vlastnictví."

5. Konečný samozřejmý následek zhroucení je diktatura proletariátu, hospodářská i politická vláda dělnictva.

Se stanoviska náboženského nutno zvláště zdůrazniti, že officielní socialismus neprohlašuje náboženství jen za věc soukromou, nýbrž zcela je popírá, ano dle Bebela socialismus a křesťanství jsou tak neslučitelny, jako voda a oheň.

Praví socialisté — jak doznává Liebknecht — jsou s Bohem a jeho zákony hotovi. Moderní socialismus neví nic o náboženství, jeho směr je atheismus (H. George). Navádí jen k hmotnému blahobytu, žádaje si jen ráje na zemi a rouhavě se vysmívá, že ponechává nebe andělům a vrabcům.

Reforma socialismu.

Teorie Karla Marxe podrobena zdrcující kritice Eduardem Bernsteinem, vůdcem reformního socialismu. Bohatý výběr statistického materiálu všech průmyslových zemí podává Bernstein ve svém epochálním díle „Die Voraussetzungen des Socialismus und die Aufgaben der Socialdemokratie" (Stuttgart 1899), v němž praví, že všechen Marxismus je nepravý a pomíjející jak v základech tak i ve zbudování. Nesprávným jest materielní dějové pojetí, neboť jest ve flagrantním odporu se skutečností historickou. Právě socialismus Marxův dovolává se stále ideálních pohnutek spravedlnosti. — Nesprávná je nauka o hodnotě. Její neudržitelnost je tak patrná,

že Marx sám v třetím díle „Kapitálu“ zavrhuje a opouští tento základ svého systému. — Nesprávná je teorie akkumulační. Ve skutečnosti nevykonává se stálé hromadění v Marxově smyslu; stálost i proměna velké soukromé koncentrace v akciových společnostech způsobují částečné rozdrobení velkých držebností. — Nesprávná je teorie o zbědovanosti; neboť statistika ukazuje stálé vzrůstání stavu průmyslníků i stavu selského. Také živobytí dělníka je stále snesitelnější, neboť mzdy se zvětšují a proto život dělníka není nikterak skrovný. — Nesprávná je teorie o krisi, neboť jí znenáhla ubývá a bývá jen nahodilá. Zákonná ochrana dělnictva, tarifní smlouvy, živnostenské rozhodčí soudy a sjednocené úřady vymáhají jim tolik, že mzdové boje jsou stále řidší a kratší. — Nesprávnou je teorie o zhroucení. Dle Marxe muselo by již dávno takové zhroucení nastati; ale není po něm ani stopy; vláda kapitalistů je tak pevná, jako dříve. Zcela nesmyslnou je diktatura proletariátu. I kdyby nastalo zhroucení a cesta ku vládě byla proletariátu volna, nebyl by proletariát vůbec schopným vládnouti. Neboť sestátnění veškerého průmyslu v zemi bylo by zcela nemožno. Zničující kritika Bernsteinova, na bohatě vědeckém materiálu založená, působila silným dojmem v kruzích socialistických vůdců a vyvolala bouřlivé debaty na schůzích.

Kautský, přihlížeje k těmto dnes již překonaným teoriím, vyjádřil se k Bernsteinovi: „Je-li pravdou, že nesprávny jsou teorie Marxovy, pak byla by doba našeho vítězství ještě tuze daleká a pak bychom se ani k cíli nedostali. Přibývá-li drobných kapitalistův a nikoli nemajetných, jak statistika vaše učí, vzdalujeme se tím více od svého

cíle, čím více vývoj postupuje, ale pak se upevňuje kapitalismus a nikoli socialismus."

Bernstein odmítá se vší rozhodností materialistický názor světový, poněvadž je v rozporu se skutečnými dějinami a hlásá návrat ke Kantovi.

Také ostatní články Marxova „Creda", končícího katastrofálním zhroucením nynějšího řádu, má za zbytky utopie. Evoluce nynějšího řádu vlastnického v řád pospolitý uskuteční se volnou přeměnou. Ideál socialismu: komunistický cíl tím na své ceně neztrácí, jen jeho uskutečnění posunuje se tím do dálky mlhavých perspektiv.

Širší vrstvy proletariátu zůstaly však přísně marxistickými. Marx byl jich věštcem až do prvého desítiletí našeho století.

Od té doby nastala těžko pochopitelná změna. Marxism ocitl se v pozadí. Na jeho místo nastoupil francouzský a italský syndikalismus — a během druhého desítiletí přeměnil se syndikalismus v bolševismus.

Pozorujme postup této metamorfosy. Odkud to jméno? Od syndicat professionnel, těžařstvo dělnictva. Jméno syndikalismus znamená: Budoucně jsou těžařstva jediným prostředkem revolucionářské idee, jediným způsobem sociálního přetvoření. Původci a křesťanští spisovatelé syndikalismu jsou: ve Francii: Georges Sorel (L'Avenir socialiste des Syndicats, 1897; Degenerazione capitalistica e Degenerazione socialista, 1907); E. Pelloutier (Historie des Bourses du Travail, 1902); Hubert Lagardelle, redaktor časopisu „Le Mouvement socialiste", který od r. 1897 jest duševním střediskem hnutí; v Italii: Arture Labriola (Riforma e rivolutione sociale, 1904) a Enrico Leone (Il Sindicalismo, 1907).

Když v hrubých obrysech podáváme syndikalistické nauky těchto mužů, tážeme se především: Proč zdůrazňují nutnost, aby těžařstvo dělnictva stálo v popředí sociálního hnutí? Odpovídají: Protože úřední socialismus jest úplně zvrhlý. Následkem nešťastných snah v měšťanských státech, strhnouti na sebe částečně veřejnou moc, stal se marxismus sám měšťáckým. Tím ztratil veškeru sílu k boji.

Zástupci marxismu měli mimořádný výsledek v dělnických organisacích; počítali v některých zemích, zejména v Německu a Rakousku, svých přívrženců na miliony; počet jejich zástupců v parlamentě rostl od volby k volbě. Dle pravidel Marxových musela následovati sociální revoluce, zhroucení bourgeoisie, vyvlastnění vlastnictví, zřízení nového státu již koncem 19. století. Bebel prorokoval toto „velké vzbouření" na rok 1898.

Ale — praví syndikalisté — jak zvláštní zjev! Zatím co ve všech zemích bourgeoisie třásla se strachy před výhrůžnými kroky dělnického bataillonu, zůstal socialismus úplně klidným. Nikde neukázaly se ani nejmenší známky revoluce. Řečníci, agitátoři, poslanci a tisk stran vysvětlují neúnavně, že nastává bezprostředně revoluce. Ale všecka tato prorocká znamení, zásadné objasňování, resoluce a programy byly jen pro diváky; byly to umělé ohňostroje, které měly velké massy lidu osvítit a měšťanstvo sesadit. Ve skutečnosti nemyslil nikdo na realisování teorií Marxových. Vůdci socialistických stran utěšili se tím, že zaujali tučně placená místa jako redaktoři, dělničtí sekretáři, poslanci a ministři. Jakmile dosáhli tohoto blahobytu, byli úplně spokojeni. Všecky jejich starosti a horlivost soustředila se pak jen ve snaze, aby svá krásná místa sobě

udrželi. Tak parlamentarismus a politika zavedly přední socialisty na scestí, do vyjednávání a smlouvání s nepřáteli; od pravého Marxismu přibližovali se víc a více k reformnímu socialismu Jaurèsa, Turatiho a Bernsteina a pak řítili se z jedné propasti do druhé, až konečně octli se v bahně millerandismu.*

Dle syndikalismu jest hlavní příčinou tohoto smutného zjevu skutečnost, že totiž již dávno takové veličiny strhly na sebe vedení hnutí. Tito lidé — nedostudovaní studenti, nešťastní advokáti, odmítnutí politikové, nespolehliví bankovní úředníci, dokonce továrníci bez továren, vůbec větroplachové všech zemí a řečí — neměli nikdy pravého proletářského porozumění. Byli šplhavci, ctižádostivci, kteří chtěli dělati karrieru. Socialismus sloužil jim jako nástroj, můstek k cíli, buď k moci politické nebo k bohatství. Pod velením těchto lidí nedošlo by socialistické hnutí nikdy k vytčenému cíli.

Odkud tedy má a musí — dle syndikalistů — přijíti spása? Záchrana, uskutečnění diktatury proletariátu musí přijíti jedině z vůle revolucionářské dělnického proletariátu; a to se stane na půdě nové mravouky, která tvoří novou formu výroby zboží. Dělníci musí sami se uchopiti boje za osvobození z otroctví kapitálu, přesně ve smyslu skutečného, správně pochopeného učení Karla Marxe.

Ale kteří dělníci mají to — dle syndikalistů — učiniti? Velká, nečinná massa nepřevezme vedení. Tato musí býti vedena. Vůdci budou vycvi-

*) Jednotliví nyní vynikající státníci byli na počátku svých politických drah známi jako vojenští socialisté a to: Millerand, Briand, Lloyd George.

čení proletáři. Jenom v nich bude pravé cítění proletářské, protože oni den za dnem bojem o mzdu a nátlakem tyranství kapitálu v stranickém záští a ve mstivosti se upevňují. Toto jádro zástupů, „syndikalisté“ vzbouří celé massy a povedou je k boji o emancipaci proti měšťanstvu a státním stranám. Na troskách dnešního státu zřídí diktaturu proletariátu. Syndikalisté nebudou tudíž čekati na poučení Beblovo, Kautského atd., až evoluce způsobí převrat a založí budoucí spolek nebo také ne — naopak uchopí sami rozvoj a utvoří vlastní silou vládu proletariátu.

Prostředky syndikalismu jsou:

1. Ustavičné sesilování dělnického syndikátu, do něhož se zdatní pracovníci musí vpraviti přemlouváním, donucením, které, je-li třeba, se stupňuje až k nejostřejšímu teroru. Zde musí býti stále stranická zášť rozdmychována tak, aby se

2. osvědčila v dalším boji o zvýšení mzdy. Tento boj vede se sabotáží, stálými požadavky na zvýšení služného, drahotními přídavky, neustálou zpupností v zkracování pracovní doby, nejmožnějším vykořisťováním, pojišťováním proti nemoci, úrazu, stáří, vysloužení, proti době bez práce, atd. Zvláště však má

3. generální stávky jako nejostřejší zbraně proletariátu stále a stále býti používáno; „generální stávka a socialismus jest totéž“, pravil Jiří Sorel. Těmito prostředky musí se upravené provozování průmyslu v zemi znemožniti, kapitalistické hospodaření zničiti.

Ku zničení politické správy burgeoistického státu vedou další dva prostředky:

4. Stálé, pravidelné rozmnožování státních dluhů, tak značné, že zadlužení dosáhne nesnesi-

telného stupně, a občanský stát — státním bankrotem stane se neodvratnou kořistí revoluce a socialismu. Případ takovéto taktiky: Roku 1920 dala socialistická strana města Baselu v čase nezaměstnanosti a nesmírného zdražování návrh, který vyžadoval, aby stát zaplatil městskému divadlu roční přídavek 400.000 franků. S touto taktikou souhlasí poslanci v parlamentech vytrvale pro nesmyslná vydání a úvěry. Při tom však odpírají stále státu všecky prostředky, aby mohl vydání kryti nepřímými daněmi. Aby se dosáhlo brzy konečného cíle, rozpadnutí státu, musí býti

5. odpor proti vlastenectví systematicky a veřejně prohlášen a uspíšen protivojenskou propagandou v armádě (Gustav Hervé), odepřením vojenské služby, vzpourou, vojenskými lhůtami atd., zvláště také stálými útoky dělnického tisku na správu vojenskou.

Těmito prostředky bude spontanně cíle dosaženo a konec bude: diktatura proletariátu. Touto teorií syndikalismu stala se srozumitelnou věta Graveova ve švýcarské národní radě v září r. 1920: „Čiňte, páni, ústupky jaké chcete, my nebudeme nikdy spokojeni.“ Ve Francii, Italii, Německu, Rakousku, Rusku a ve Švýcarsku získal syndikalismus v krátkém čase mnoho socialistického dělnictva. I ve Švýcarsku uhájil si syndikalismus půdy. Tento děj vysvětlují nám případy, jež se denně před našimi zraky odehrávají. Všecky tyto hospodářsko-politické zjevy a taktiky stran jsou pochopitelny dle taktiky syndikalistického socialismu.

Ale méně pochopitelnou jest neslýchaná dobromyslnost a nevyléčitelná slabost politiků stran „stát udržujících“, jež neunavuje zahrnouti socialismus přízní a ústupky. To činí tito páni, třeba

že každý dávno ví, že socialismus každé vyhovění, každý ústupek, který jest v odporu se společným právem a zákony distributivní spravedlnosti zavrhuje se stálou nestydatostí a vykořisťuje tolik, co se dá.

Bolševismus.

Bolševismus neliší se podstatně od syndikalismu. Některé jeho zásady jsou obsaženy v bolševických programech a dostupují až stupně úplného nesmyslu. Rozdíl, jejž možno zásadně pozorovati, jest, že Lenin a Bucharin, syndikalistickou organisací povoláni, také na státní úředníky se obracejí, aby také veškeré státní úřednictvo a státní zaměstnanci — nejen dělníci v státních závodech — organisovali se k bojí stran proti státu. Jiný taktický rozdíl, k němuž se vrátíme, záleží v pojetí antimilitarismu.

Bolševismus* jest teorie a vládní systém jedné skupiny ruských socialistů, bolševiků, t. j. slovně „representantů většiny". Jméno pochází z doby internacionálního socialistického kongresu v Londýně r. 1903, na němž tato revolucionářská skupina komunistická domohla se většiny; menšina pak nazývala se menševici. Náhodou stejně znamenající jsou jména „maximalisté" a „minimalisté." S maximálním nebo minimálním programem nemají tato jména tedy nic společného. Dnes jsou ve všech zemích Evropy a Ameriky bolševici, všichni napodobují s nápadnou přesností idee a počínání ruských bolševiků.

*) Sombart: »Socialismus a sociální hnutí.« 8. vydání. Jena 1919. Str. 143. a 144.

Jako syndikalismus tak i bolševismus má počátek v marxismu, z něhož nutnou logikou vyplývá. Neboť, jsou-li pouze materielní hodnoty a možno je stvořiti prací rukou, pak mají dělníci, kteří všecka díla tvoří, právo zmocniti se vedení veškeré výroby a politické vlády a dosíci diktatury proletariátu.

U vědomí této logiky bojují co nejprudčeji bolševici proti umírněným marxistům starší doby, jako byl Kautský, Scheidemann, Ebert, Viktor Adler, Renner a j. Označují tyto soudruhy jako nestoudné padělatele Marxovy a Engelsovy nauky, příznivce bourgeoisie a opportunismu. Nazývají spisy Kautského „neslýchaným znetvořením marxismu" a jej jmenují „virtuosem internacionálního pokrytectví", který „marxismus padělá v imperialismus". Viktora Adlera a Rennera titulují „soudruhy kapitálu", „podvodníky", „padouchy", „služebníky bourgeoisie" atd.

Důležitější programové spisy, které nauku bolševismu rozvinuly, jsou: Zinnověv a Lenin: „Socialismus a válka" (1915); „Stát a revoluce" (1917); Bucharin: „Program komunistické strany" (rozšířeno v Rusku v milionu exemplářů).

Podstata bolševismu jest úplné potírání civilisace, tedy konsequentní provedení soustavy Rousseauovy.

Dle Rousseaua původ a existence státu plyne ze společenské smlouvy. Moc státní je neomezená, nedělitelná, absolutní a jednotlivec naproti tomuto státu jest bez obrany, ač tvrdí, že všichni členové státu jsou sobě rovni a svobodni. Dále dokazuje, že v původním stavu lidstva nebylo majetku soukromého a proto zboží náleží všem a země nikomu,

veškeren majetek soukromý přenáší na stát čili veškerenstvo.

A to vlastně nic jiného není než komunismus.

Bolševismus je tedy:

1. Protináboženský, víru v Boha a vše nadpřirozené vášnivě nenávidějící. „V Boha věřiti znamená provolati otroctví veškerenstva" — praví Lenin. Odtud krvavé, zuřivé pronásledování náboženství v Rusku a v Uhrách r. 1918 - 19. Tímto novým ruským nařízením jsou kněží a řeholníci vyloučeni z aktivního i pasivního práva volebního zároveň se zločinci, podnikateli, šílenci a obchodníky.

2. Protiaristokratický, protimonarchistický, anarchistický v extremním smyslu. Bolševismus bojuje proti každé autoritě, zvláště autoritě sedláka, jenž pouze jediného dělníka zaměstnává. Nepřetržitě ujišťuje, že bolševismus jest strana dělnictva a nejchudších vesničanů.

3. Protinárodní, protiliberální, protidemokratický, protivlastenecký. — Bolševismus veřejně provolává velezradu: „Socialisté musí lidstvu vysvětliti, že není proň spasení bez revolucionářského svržení vlastní vlády a že válečných záležitostí právě k tomuto účelu musí býti využito." Správně jednali pařížští občané (1871), když svou vládu v okamžiku nejtěžších národních nesnází ze zadu napadli. (Zinnověv—Lenin.)

Zde nastává vůči syndikalismu rozdíl v taktice: Zatím co syndikalismus vede boj proti armádě, vyzývá k odpírání služby, napadá důstojníky v denním tisku atd., žádá Bucharinův program částečně, aby bolševici plnili vojenskou službu, aby se cvičili zacházeti se zbraní a dobře učili se základům taktiky, aby se vtlačili do všech druhů vojska, usilovali dosíci míst poddůstojnických i důstojnických. Mají

rozvinouti v armádě živou propagandu, aby co možná nejvíce vojska získali pro svou stranu. Tak bude armáda podrývána a ke vzpouře připravována. Když pak přijde kritický okamžik, kdy země své poslední síly nasadí k záchraně své existence, tu pozdvihne se jednou ranou celá armáda proti svým vůdcům, sesadí nebo zastřelí je a vyhlásí diktaturu proletariátu. Přesně tak stalo se v říjnu 1918 na německé a rakouské frontě.

4. Protikapitalistický, pokud se týče oloupiti bourgeoisty, bourgeoisii „úplně zardousiti" (Bucharin). Naproti tomu podporuje bolševismus židovský velekapitál, z něhož se opět dle sil peněžními prostředky vybaví.

5. Protimorální: Bolševismus proklamuje nenávist a nedůvěru všem, vysvětluje lež a klamání jako dovolené válečné prostředky, žádá, aby zvláště umírnění socialisté přemoženi byli otravnými zbraněmi (Lenin). Fetišismus zákonnosti nemůže u nás existovati. (Zinnověv—Lenin.) Bourgeoisie musí býti zcela vyvlastněna. Také se jí musí odníti všecky prostředky k dosažení politické vlády nebo k udržení jejich statků. Avšak to vše ještě nestačí, nýbrž, aby byla úplná jistota, je třeba bourgeoisii zabíti: „Jak terror z r. 1793 žádá aristokratické hlavy, tak terror z r. 1918 žádá bourgeoistická těla . . ." „Za smrt jednoho z nás odpovíme smrtí tisíců." (Krasnya Gazeta.)

Ke kritice syndikalismu a bolševismu nestačí dokázati nutnost soukromého majetku. Syndikalismus a bolševismus mají prakticky a skutečně vydati program zrušení privátního majetku ve smyslu dřívějšího marxismu. Dovolávají se z části pudu lidstva po majetku a obohacení se. Proklamují vyvlastnění bourgeoisie ne pro pokrok „Příštího státu"

(Bebla, Lafarauova a Kautského), nýbrž k dobru proletariátu. Chtějí peníze a majetek bourgeoisům vyrvati, aby jej dali proletariátu; peníze mají putovati z pokladny burgeoisů do pytle proletariátu. Z učení o vlastnictví socialismu obdrží tedy novosocialisté jen přenos pořádku vlastnictví na socialistický stát ve smyslu zákonné teorie a nauky Rousseauovy v „Smlouvě společenské".

Bolševici v Rusku pobídli sedláky, aby velkostatkáře utratili nebo zahnali a jich majetek mezi sebe rozparcelovali; tedy v rozlehlých územích — jak paradoxně to zní — zaopatřili malosedláky. — Ve středu Evropy žádá syndikalistický program bezměrné stoupání mezd a úřednických platů. Také zde má tedy upustiti od programního požadavku odstraniti privátní majetek. — Moderní socialismus neodstraňuje tedy privátní majetek, nýbrž olupuje nynější oprávněné držitele a vede k němu proletariát s jedné strany a židovské kapitalisty se strany druhé.

Ke kritice syndikalismu a bolševismu nestačí také poukázání na strašné zločiny, plenění, hrůzy a vražděni bolševiků v Rusku a Uhrách a Spartakovců v Německu. To vše je úplně vysvětlitelno — náleží k programu revolucionářského socialismu.

Peremptorická kritika nynějšího socialismu však trvá na skutečnosti, že úplná nemožnost provedení programu tohoto hospodářského systému jasně vysvítá, ano od vůdců samých veřejně se přiznává. — Novější postup jest:

1. Známy jsou žaloby syndikalistických časopisů na stále se obnovující zjevy, že totiž dělník, vyhlášený předák proletářské revoluce a dobývačný pracovník-diktatury, pravidelně ustane „proletářsky cítiti", jakmile zbohatne, t. j. jakmile stoupající

mzdou docílí přiměřeného postavení. V tomto okamžiku zmizí u něho stranická nenávist; stane se filistrem a potvrdí francouzské rčení: „Konservativci jsou ti, kteří mají něco chrániti; ti, kteří ničeho nechrání, jsou pro pokrok.“ – Nepopíratelný revolucionářský socialismus skutečně také překročil v evropských průmyslových zemích — Rusko v to zahrnuje — vrch rozvinutých sil — tak v Německu, Italii, Anglii, Francii a ve Švýcarsku.

2. Ještě horším jest duševní bankrot bolševismu. Sám Lenin ve své programové řeči, kterou měl na generálním shromáždění výkonné hordy veškerých sovětů Ruska 29. dubna 1918, za všeobecného souhlasu vysvětluje: „Musíme změniti systém, který jsme až dosud prováděli; musíme za základ vlády vzíti kompromis socialismu s kapitalismem.“ Leninem navržení, shromážděním jednomyslně schválení revolucionáři vycházejí z pozorování, že

za prvé bolševickým hospodařením klesá povážlivě schopnost výkonů dělníků v jednotlivých oborech, neboť správa se o to nestará, disciplina dělnictva mizí,

za druhé zcentralisované rozvržení, přizpůsobení výroby k spotřebě ukazuje se neproveditelným

a konečně za třetí organisace obecně hospodařská zcela ztroskotala.

Na základě tohoto pozorování bylo usneseno:

1. Záruka vyšších příjmů, jež dělníci požadují na vůdcích závodů;

2. zavedení přísné discipliny v závodech s „bezpodmínečným podřízením se massy jednotné vůli dělnického postupu;“

3. zavedení hodinové práce a hodinové mzdy;

4. přizpůsobení mzdy k všeobecným poměrům továrním nebo k rozhodnutí závodů provozních ústavů;

5. úzce společné pracování konsumních obcí měšťanských spolků.

Každá jednotlivá tato resoluce znamená pro socialismus a též pro bolševismus právě tolik, jako mrtvý ústupek měšťanskému individualismu, lichotivé zapírání socialistických principů.

K tomu přistupuje v novější době i připuštění cizozemského kapitálu k vykořistění pokladů ruské půdy. — Tak rozšiřovala 20. listopadu 1920 Havasova agentura telegram z Moskvy: „Rada obecních komisařů vydala právě dekret, který zmocňuje cizozemské kapitalisty vykořistiti bohaté poklady ruské země a jeden díl plodin odvésti do ciziny."

V březnu 1921 uzavřelo pak sovětské Rusko s Anglií obchod. smlouvu, přirozeně, aby opět pojistilo cizímu privátnímu kapitálu dalekosáhlé vykořistění ruských produktů. — V březnu 1921 vysvětlil Lenin na X. komunistickém kongresu v Moskvě: „Sedlákům musí se říci, že vláda sovětská nahlíží potřebu znovuzřízení volného obchodu a také jej provede . . . Shody s cizím měšťanským vládnoucím státem nemohou býti. Otázka koncesí pro cizozemce kapitalisty musí se upraviti. — Hnutí k světové revoluci protahuje se však mimořádně rozvláčně. Na brzké vítězství nemožno počítati. Tomuto prohlášení Leninovu podobá se řada stejně znějících vysvětlení Trockého. Je to přiznání úplného bankrotu bolševického systému hospodářského z úst nejvýše postaveného bolševického vůdce. Toto prohlášení praví bolševickým oduševnělým dělnickým massám: Co jsme vám namluvili o odstranění kapitalistického tlaku a o vyhlazení bourgeoisie se vším všudy, nebylo pravdou, nýbrž jen lží, podvo-

dem a šálením; teď, když máme vládu v rukou, nezavedeme jistě diktaturu proletariátu, nýbrž opět pod demokratickým a socialistickým názvem staré panství kapitálu.

Tedy Lenin a jeho soudruzi vzdali se víry ve světovou revoluci. Místo, aby žádal bolševismus okamžité svržení měšťanské vlády, uzavírá smlouvy na základě zcela kapitalistickém. Jest nemožno podati zničující kritiky bolševismu, než jaké dostalo se mu od samotného otce a vůdce systému — Lenina. Lenin prohlašuje tím úředně před celým světem, že celý jeho systém jest falešný a neproveditelný a že sovětské Rusko, jestliže svůj národ nevyhladoví, bude přinuceno vrátiti se k tradicionelnímu systému národního hospodářství.

Vzhledem k tomuto obecně známému ztroskotání moderně-socialistického systému hospodářského proti požadavkům skutečného sociálního života, může se mnohý domýšleti: Socialismus skončil fiaskem, netřeba se ho báti. Kdo však tak uvažuje, tomu nutno dokázati, že zneuznává infekční moci duševní epidemie. Uvažme: r. 1894 dokončil Karel Marx závěrečný svazek „Kapitálu", vydaný Bedřichem Engelsem. Již r. 1898 uveřejnil Eduard Bernstein svoji zničující kritiku sebraných základních nauk Marxových. Vnesl tímto rozšířením marxismu silnou škodu do vrstev dělnických? Dnes – 20 let později — žije v podobě syndikalismu a bolševismu nauka Marxova znovu a získává miliony přívrženců.

Ano — ještě více! Vítězství revoluce ve většině evropských států velký počet duchovních přívrženců, také v měšťanských táborech, v nejednom odstínu fascinuje, takže jisté socialistické nové teorie nalézají u nich souhlasu, aniž by se vzpomnělo následků. Zvláště získávají socialistické názory o

bytosti a o úkolech státní správy stále více přívrženců. Takový nápadný případ jest ve Švýcarsku — v zemi individuelní svobody a federalismu. Ačkoliv státní socialismus v Německu ukázal veřejně válkou a zhroucením své zhoubné působení, předstihují se u nás politikové různých stran v horlivosti, aby ve společné vládě soustředili správu státu a stále nová území hospodářského života mu přikazovali. Zřejmě se nepozoruje, že státní socialismus při dnešním stavu rozvoje jest pouze krok k sociální revoluci a bolševismu.

Státní socialismus.

Jakmile socialistický bouřlivý příval dostoupil výše, tak již zase upadl v ochablost. Všude množí se známky úpadku. Socialismus má ještě jednoho mocného činitele, který mu otevírá pohled na budoucí vítězství. Jest to strach jistých bourgeoisních politiků před socialisty. Toto bahno nutí politiky k tomu, aby podali ruku červeným soudruhům a jim řekli: Milý socialisto, nezlob se přece! Stojíme na téže materialistické půdě; setkáváme se ve velké logi Alpině mezi otcovským regimentem soudruhů Isáka, Levisohna a pod. k boji proti ultramontanismu; chceme všecka tvá přání splniti experimenty státně socialistickými; tak ukazujeme ti cestu k postupu spolkové vlády.

V pravdě rostl státní socialismus v liberální zelinářské zahradě. Co rozumíme vlastně státním socialismem? P. Antoine praví ve svém učení o hospodářství: „Státní socialismus jest vládní systém, který sám svěřuje vládě sociální reformu, zatím co bezprávným způsobem oprávnění ku vměšování se do privátních a dělnických záležitostí jí svěřuje.“

Aniž by odstranil privátní majetek, spokojí se stát, na území privátního těžení tím, že je převezme a různé kompetence si přisvojí, které přirozeným právem jednotlivcům, rodinám, obcím nebo spolkům vyhrazeny jsou. Úplný plán státního socialismu byl nastíněn již L. Blancem, který navrhoval výkup železnic a dolů za státní rentu, přeměnu francouzské banky ve státní, centralisaci pojišťoven, zřízení konsumů a j., aby z peněz takto získaných dána byla finanční základna pro svépomocná tovární a zemědělská, dělnická sdružení. Převod ten se má státi pro dosavadní majetníky způsobem krajně šetrným. Stát bude tak pramen občanského života, duše a motor všeho hospodářského rozvoje. V základě jest to filosofie Hegelova, kterému je stát skutečným bohem, uskutečněním mravní idee. Stát jest Hegelovi samoúčelným, sám v sobě rozumným, nekonečným.

Samoúčelnost statu činí z občana pouhý stroj, jehož cena se řídí prospěchem, který má z něho stát. Názor tento jest nesprávný. Stát jest pro občana a nikoliv naopak, není tudíž sám sobě účelem. Pokládá-li křesťanská filosofie stát za nástroj a prostředek k dosažení cíle časného a prostřednictvím toho cíle věčného, nezbavuje tím stát majestátu jeho, ba naopak jest to úkol státu svrchovaně důstojný a nemožno si jiného přáti, než aby jej také plnil. —

Mimo Adolfa Wagnera, univer. profesora v Berlíně, vůdci-učitelé národního hospodářství na německých universitách rozvinovali a proklamovali nauku státního socialismu v rozmanitých formách; tak Schmoller (Berlín), Sombart (Berlín), Philippovich (Vídeň), Wolf (Vratislav), Brentano (Mnichov), Schulze-Gävernitz (Freiburk), Konrad (Lipsko), Bier

mer (Giessen). Těmto profesorům dal židovský publicista Oppenheimer pro jejich socialistické úskoky přezdívku socialistické „kathedry“. Ostatně všechny průmyslové státy ukazují dnes jisté zjevy státního socialismu, na př. státní bankovní monopol, státní pojišťovnu, monopol státních škol, státní organisace průkazu práce, státní monopol obchodu obilím. Zkrátka stát přibírá si víc a více starostí na místě, aby přirozeně zaopatřoval jednotlivce a je zbavil nutnosti, pomýšleti na výživu a zaopatření.

V dělnickém ochranném zákonodárství Německa zachoval stální socialismus před válkou přímo znepokojující rozsah. Tímto do extremu zabíhajícím etatismem doufali politikové, že posílí státní centrální správu proti odbojnému úsilí socialistického proletariátu. Doufali tímto způsobem sociální hnutí „kanalisovat“. Válka však přinesla těmto zvláště moudrým politikům ukrutné zklamání. Ukázala, že jistá státně sociální zařízení, zvláště státní pojišťovací monopol, slouží nejúčinněji socialistické propagandě a že státní autoritou otřásají a ji podkopávají, místo aby ji upevnily. Všecka tato nutná opatření státního socialismu byla jednotlivými prozíravými národními ekonomy, mezi nimiž v prvé řadě jmenujeme zasloužilého staršího representanta katolické sociální vědy P. Alberta Maria Weise O. Pr., dále Gustava Ruhlanda, profesora na universitě ve Freiburce († 1914) — určitě předpověděna. Ale političtí strůjci povětrnosti a náčelníci jedné, nedílné, neklamné a neomylné nár.-hospodářské vědy na základě exaktního a kritického badání vypukli v potupný smích nad reakcionáři, agrárními podivíny a nevyléčitelnými škarohlídy a odepřeli jim jakýkoliv úsudek v hospodářsko teoretickém oboru. Konečně však události daly za pravdu

zástupcům na půdě přirozeného práva a křesťanské morálky postavené nauky společenské.

Ale volají na nás: což náležíte k liberální, individualistické, manchestrovské škole? Nechcete trpěti nižádného vměšování se státu v obor průmyslové práce? Řekněte s Adamem Smithem: „laissez faire, laissez passer?" Odpovídáme: Nikoliv. Vyjádřeme se zřetelněji. Ochotně přiznáváme státu všecky ony kompetence, které papež Lev XIII. jemu přiznává v encyklice Immortale Dei a Rerum Novarum. Ale víme také, že Lev XIII. znovu a znovu, přesně a rázně stanoví hranice státního vměšování se. Tak na př. se papež obrací proti socialismu, když prokázal, že přirozenost lidská sama žádá práva na soukromé vlastnictví, a nikoli jen na plodiny zemské, nýbrž i také na půdu samou, plodiny ty rodící, s tímto prohlášením: „Není státní, dovolávati se všeobecných starostí státu; neboť člověk jest starší než stát a dříve než se mohl stát vzdělávati, obdržel člověk od přírody právo žíti a své bytí hájiti." Když potom papež ukázal úlohy státu jako ochránce práva (custos juris) a jako podporovatele obecního blaha, naznačuje znovu hranice, ze kterých státní ochrana dělnictva nemá vybočiti: „Hranice státního vlivu jsou stanoveny účelem, kterému státní zákony mají sloužiti; nemají však ničiti, co je potřebné, ale odstraniti nadužití hospodářské moci a zameziti nebezpečí zneužití."

Dle Lva XIII. jsou tedy hranice hospodářského vměšování se státu určeny tímto pravidlem: Státu přísluší jen nepřímá moc nad hospodář. činností, moc, jejímž měřítkem jest obecné blaho. — Každé státní omezení hospodářské svobody, jehož není třeba, každá překážka zdravé a užitečné soukromé činnosti znamená překročení spravedlivého a

zákonného práva veřejné moci. Tak jsou jisté státní monopoly, které svou vlastní povahou se ospravedlňují, jako mincovní právo, bankovní monopol, monopol sirkáren. Ostatní monopoly, jako obilní a vyučovací, monopol pro pojištění nemocných a jiné jsou zřejmě nesprávné. Nauka ekonomického liberalismu, která státu odnímá vůbec veškero právo zasahovati do výroby plodin a do hospodářského života, jest zhoubný blud. Jest však stejnou měrou nešťastna, neboť upadla do extrému státního socialismu, uvolněného etatismu, který tvrdí, že rozřešení sociální otázky záleží v sesocialisování, v znárodnění stále vzrůstajícího počtu lidské výrobní činnosti. která svou podstatou náleží jednotlivci nebo volnému spojení stejně se snažících sil. —

Jest to smutný zjev, že dnes elementární zásady zdravého, rozumného těžení s nepochopitelnou tvrdošíjností přicházejí v neváženost. Sotva ukázala válka bludy a nebezpečí státního socialismu v jeho strašlivém působení, již spěchají přemoudřelí politikové, aby opět nastoupili cestu, jež neodvratně vede k zrušení právního pořádku.

„KNIHOVNA OBNOVY".

Sv. 1.-I. Bohumil Zahradník: *Přítelé lidu.* 100 str. Kč —·80.— Sv. 1.-II. Eduard Brynych: *Štít víry.* 108 str. Kč 1·— sniž — Sv. 1.-III. Dr. Fr. Šulc: *Zpráva o diecésním sjezdu katolíků r. 1897.* 240 str. Kč —·60. — Sv. 1.-IV. Fr. Mimra: *Obrázky ze smíšené osady.* Rada I. 168 stran. Kč 1·10. — Sv. 1.-V. Fr. Mimra: *Obrázky ze smíšené osady.* Řada II. 160 stran. Kč 3·—. — Sv. 2. Dr. Václav Řezníček: *Zpráva o visitaci far kraje čáslavského 1783.* 112 str. Kč — 80. — Sv. 3. Eduard Brynych: *Duch katolické obnovy.* 728 str. Kč 5·—. Sv. 4. Eduard Brynych: *Kříže a kalichy.* 440 str Kč 3·—. Sv. 5. Dr. Václav Řezníček: *Zpráva o visitaci far kraje chrudimského.* 96 stran. Kč —·80. — Sv. 6. Dr. Václav Řezníček: *Královéhradecké vzpomínky.* 200 str. Kč 2·—. — Sv. 10. Pozorovatel: *Zrcadlo pokrokového tisku* 328 str. Kč 2·10. — Sv. 14. Dr. Fr. Reyl: *Zpráva o pátém všeobecném sjezdu katolíků československých 1909.* 552 str. sniž. cena Kč 3.— (vzácné referáty pro řečníky). — Sv. 15. Dr. Josef Novotný: *Index a věda.* 216 stran. K 3·—. — Sv. 16. Fr. Kohout: *České drahokamy v koruně Královny nebeské.* 260 str. Kč 3·50. — Sv. 17. Jiří Sahula: *Rozmarné příhody.* Díl III. 384 str Kč 3·—. — Sv. 18. Jiří Sahula: *Veselé chvíle.* 272 str. Kč 2·80. — Sv. 19. Dr. Josef Novotný: *Člověk bez svobodné vůle?* 216 stran. Kč 3·—. — Sv. 20. B. Pečínková: *Ženy.* 164 strany. Kč 3·— — Sv. 23.-24. Jiří Sahula: *Doba předhusitská a husitská.* 428 str. Kč 2·—. — Sv. 25. Antonín Kaška: *Pravdou ke ctnosti* Řada I. 328 str. Kč 6·—. — Sv. 26. Antonín Kaška: *Hvězda pokoje.* 112 str. Kč 3·—. — Sv. 27. Alois Dostál: *Požáry vzplály.* 120 stran. Kč 1·—. — Sv. 28. Em. Žák: *Žena v křesťanství.* 84 stran. Kč 3·50. — Sv. 29. Em. Žák: *Volná myšlenka.* 34 str. Kč 1·60. — Sv. 30. Al. St. Novák: *Lidová cvičení duchovní.* 50 stran. Kč 3·20. — Sv. 31. J. Rohleder: *Tajemství kříže.* 40 str. Kč 3·—. — Sv. 32. Dr. J. Novotný: *Mravnost a náboženství.* 408 str. Kč 34·— Sv. 33. J. Sahula: *Laškovné jiskry* 176 str. Kč 6·— Sv. 34. Dr. J. Klug: *Království Boží* 150 str. Kč 18·— — Sv. 35. F. Žák: *Ohlasy žalmů* Kč 6·— Dr. J. Novotný: *Spiritismus* Kč 5·70.

A. B. Seidlová: *Kuchařka „Jitřenky"* IV. vyd. brožované Kč 22·—, váz. Kč 30·80. — A. B. Seidlová: *Malá Domácnost* Kč 1·20.

Lze objednati

V „Knihkupectví" v Hradci Král. (Adalbertinum)

a též i v každém jiném knihkupectví.

ČASOVÉ ÚVAHY.

Řídí dr. Jan Konečný.

Z publikací »Časových Úvah« jsou dosud na skladě brošury:

I. APOLOGETIKA:

	Stran	Cena hal.
Dr. *Fr. Reyl* Manželství přirozené a svátostné	32	32
V. H. Hradecký: Volná Myšlenka	56	56
Aug. Egger—Fr. Navrátil: Vlastenectví	40	40
Fr. Blažek: Sv. missie	40	40
Fr. Jirásko: O křesťanské charitě	32	32
Jan Bělina: Úpadek vědy	40	40
Josef Rohleder: V zápase o Řím	48	180
Dr. *Jan Konečný*: Cesty, jimiž se ubírá moderní lidstvo k Bohu	32	40
Dr. *Josef Beran*: Suggesce a zázraky Kristovy	36	50
V. Skála: Katolíci za války	48	70
De la Brière-Elitzer: Převaha protestantů nad katol.	40	40
Fil. Šubrt: Umění a náboženství	48	48
Dr. *Jan Konečný*: Ježíš Kristus v dějinných dokladech své doby	40	86
Dr. *Otakar Tauber*: Mravní výchova a škola	34	80
V. Skála: Církev československá	32	76
Dr. *Josef Novotný*: Laická morálka	72	160
Dr. *Josef Novotný*: Věda a víra o původu světa	76	80
Dr. *Jan Konečný*: V boji o nové náboženství	86	570
K. B. Olmr: Jak povstal život na zemi?	36	190
Jiří Sahula: Sváry českých sektářů	64	220
A. Sládeček: Laický apoštolát	76	320
V. Krátký: Stručná lidová obrana katol. náboženství	80	320
Dr. *Jan Konečný*: Československý katechismus rozklad křesťanství	72	350

II. DĚJINY.

Dr. *Jos. Samsour*: Inkvisice církevní	85	88
Jiří Sahula: Církevní snahy Husovy	48	160
Dr. *Otakar Tauber*: Časové záhady výchovy	88	150
» » » Bílá Hora	16	50
Prof. *Vévoda*: Základy výchovy: Náboženství a mravnost	92	250

Jiří Sahula: Krutosti habsburské	64	260
Vilém Kolek: Bratři Orebšti	49	200
Jiří Sahula: Karel IV., Otec vlasti	112	112
Jiří Sahula: Arnošt z Pardubic	64	64
Jiří Sahula: Sociální postavení kněžstva v době husitské	32	32
Jiří Sahula: Vzdělání kněžstva v době předhusitské a husitské	96	96
Jiří Sahula: Husitské ženy	64	64
Jiří Sahula: Jan ze Želiva	64	64
Jiří Sahula: Český obchod v době předhusitské a husitské	80	80
Jiří Sahula: Vzájemný poměr českých konfesí	80	80
Dr. *Fr. Šulc:* Byl Hus odsouzen jen pro 30 čl.	172	160
Jiří Sahula: Svatý Vojtěch a jeho doba . .	48	170
Josef Hronek: Kněží buditelé národa československého	40	170
Dr. *Karel Kašpar:* Skutky a nikoliv slova papeže míru Benedikta XV.	98	320
Dr. *Jan Konečný:* Monismus a křesťanství . .	62	230
Jiří Sahula: Husitské soudy a ortely	128	400

III. SOCIOLOGIE, NÁRODOHOSPODÁŘSTVÍ A JINÉ

Dr. *Fr. Reyl:* Veliký biskup	32	32
M. Voňarka: Katolickým jinochům — spolky katolické	56	56
Fr. Blaťák: Z porýnských missií	64	64
M. J. Voňavka: Alkohol nepřítel	48	48
Pozorovatel: Pozérství	80	80
J. P. Hradecký: Z dom. soc. dem. I.—III. . .	236	200
M. Hettinger—Navrátil: Slovo v čas o právu volebním	40	40
Dr. *Fr. Skalický:* Volby do českého sněmu .	32	32
P. Jan Urban-Fr. Šubrt: O ruském pravoslaví . .	40	40
Dr. *Aug. Stanci:* Křesťanství a rolnická otázka	66	180
J. M. Zavoral: Chraňte dítek svých	49	200
Ing.C. *Janáček Alois:* Soc. otázka a polit. strany české	72	250

Při větších objednávkách sleva.

Objednávky vyřídí

administrace »Časových Úvah« v Hradci Král

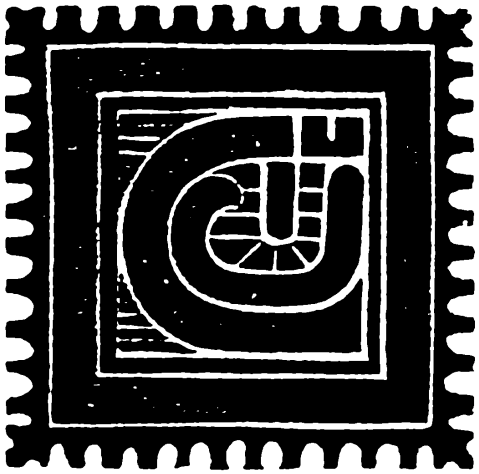
Tiskem Družstevní knihtiskárny v Hradci Králové.

„ČASOVÝCH ÚVAH“ SVAZEK 287.-288.

TOMÁŠ CHROMÝ:

LÁSKA K VLASTI

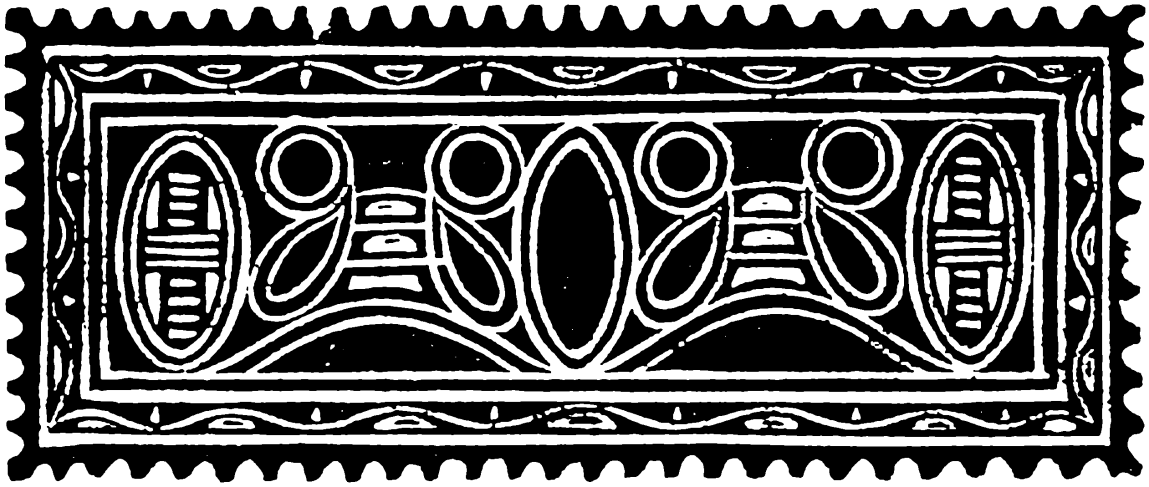
SE STANOVISKA KATOLICKÉ MORÁLKY.

1923.

NAKLADATEL: »TISKOVÉ DRUŽSTVO« V HRADCI KRÁLOVÉ (ADALBERTINUM).

TISKEM DRUŽSTEVNÍ KNIHTISKÁRNY V HRADCI KRÁLOVÉ.

Společnost lidská zřízením Božím.

Člověk, kterého Aristoteles označil jako bytost rozumovou, náboženskou a společenskou, hledá rozumem a řeší nutně své vztahy k Bohu a společnosti. Bůh, o němž ví člověk, že je původcem jeho života a přirozenosti, jehož je ve skutek vtělenou myšlenkou, a společnost, v níž jediné může se vyvíjeti a prospívati, jsou dva póly, mezi kterými se pohybuje myšlenkový a mravní život lidí; osa života je pojí.

Poznáváme jasně, že blaho, jehož chceme pudově dojíti, je závislo na úpravě vztahů mravního života, všeho snažení a konání k těmto dvěma veličinám, Bohu a společnosti, tak, že nelze nám býti blaženu ani proti Bohu, ani proti společnosti, ani bez obou. Biblické slovo „vae soli“ doléhá plnou tíhou na toho, kdo by chtěl žíti v onom smutně „skvělém osamocení“, ve kterém popírá svoje vztahy a povinnosti náboženské a sociální, protože by popíral svoji přirozenost, která volá po Bohu jako po

svém pánu, a po společnosti jako prostředí, v kterém je nám vykázán život.

Pojem Bůh a pojem společnost jsou v lidském poznání dva sdružené pojmy. Společnost lidská a společnost náboženská jsou dvě sestry, zrozené v týž den z božského slova, jedna hledící na čas, druhá na věčnost, rozdílné svým působištěm i svým cílem, ale nerozlučně spojené v srdci člověka, v němž vzájemně se podpírají, najednou klesají i znovu vstávají.

Chápeme lehce, že Bůh je tvůrcem nejen přirozenosti lidské, ale též společnosti a mravních řádů, že je původcem nejen svědomí člověka jako jedince, ale též svědomí společnosti a řádů, na nichž je vnitřní nutností vybudována. Bůh nestvořil lidí jako „membra disiecta“, nýbrž jako organismus, jehož jsou jedinci organickými články. Lacordaire praví o tom: „Člověk žije tedy ve společnosti vrozenou svojí přirozeností; má vrozený pud společenský, a proto je také společenský. Nevešel do společnosti nějakou dobrovolnou smlouvou; on se zrodil v společnosti. A stane-li se, že z ní vyjde nějakou nešťastnou náhodou, která jej odřízne od společného pně, je mu nemožno vrátiti se do ní ve formě nějaké smlouvy neb prostého rozhodnutí. Živoří v tomto stavu, až dotkne se civilisovaný člověk jeho ruky a bratrskou svrchovaností slova povznese se na výši inteligence, osvícené Bohem. Neboť Bůh byl první, jenž lidstvo zasvětil v život sociální, a jenž, vloživ do nitra jeho s pravdou a láskou i zárodek vzájemného sbližování, dal mu první podnět.“

Vztahy náboženské a společenské.

Železná důslednost nás nutí, abychom přiznali, že člověk musí míti z důvodů náboženských zájem na tom, jak se utváří život společnosti a jeho život v ní; neboť povinnosti jeho, vyplývající ze sociálního určení, jsou posvěceny vůlí Boží. Bůh zjevil se člověku nejen způsobem nadpřirozeným, ale i svět a společnost jsou stopy jeho tvůrčí činnosti, jsou velkolepým živým a viditelným zjevením jeho moci, moudrosti a lásky. Základní zásady společenského života jsou tudíž náboženského původu a mají svoji sankci ve tvůrčí vůli Boha, jenž pravil: „Není dobře člověku býti samotnému.“ (Gen. 2, 18.) Povinnosti společenské jsou také náboženskými povinnostmi.

Toliko Bůh a jím zřízená autorita může nejlépe jako zákonodárce vysvětliti závazky společenského řádu, může stanoviti jejich závaznost ve svědomí a vysloviti kategorický imperativ lásky bliženské, poddanosti a oddanosti vrchnostem zřízeným. V tomto smyslu platí slavné ohlášení Platonovo: Θεὸς — μέτρον πάντων. Výstižně charakterisoval slavný Lactantius (Inst. 3, 27) staropohanské mudrce z doby, která jeví úpadek víry v nadpřirozeno, když o nich děl, že pravdy dostupují často, avšak jejich rozkazy (učení) nemají moci žádné, jelikož jsou jen z auktority lidské a postrádají vyšší, totiž božské. „Nikdo jim nevěří, jelikož tak člověkem se považuje, kdo je slyší, jako ten, kdo učí.“ Kulturní dějepisec Fronde praví: „Stará náboženství (v době Caesarově) byla mrtva od sloupů Herkulových až k Eufratu a Nilu, a zásady, na nichž lidská společnost byla zbudována, byly také mrtvy.“ (Fronde: Caesar.) Byla to doba, kdy

republika římská chýlila se k západu, uvnitř plna chaosu, na venek plna trhlin. Upadala vážnost Jupitera Maxima, Optima, ubývalo moci senátu i konsulů. Římské říše nechránila nejsilnější cohors — víra v nadpřirozeno. Rousseau, myšlenkový patriarcha atheismu bezbožeckých států a laické morálky, volá k zákonodárcům v Emilu: „Vaše mravná naučení jsou velice krásná, než ukažte mi jejich sankci!“

Náboženství a užší společnost, vlast.

Závislost člověka na Bohu, jak ji poznává rozumem, a určení jeho pro život společenský, jak je hlásá potřeba a zkušenost člověka v životě, vedly lidstvo od pravěku k úctě a lásce k božstvu a lásce k užší společnosti, vlasti, jíž nejvíce potřebuje a od ní nejvíce přijal. Pro náboženství a vlast žilo lidstvo, pro Boha a vlast obětovalo životy. Pro zákon Hospodinův, jenž svou theokratickou povahou určoval i povinnosti Židů k Jahve i občanské povinnosti, žil a umíral Israelita; pro aris et focis jako by jedním dechem volal řečník na foru římském a cedily římské legie krev; pro Zea, jenž byl králem bohů i lidí, v boj šli Řekové.

Tento podivuhodný dualismus lásek jde životem a dějinami národů, ale jen tak dlouho, pokud náboženství bylo věrou v nadpřirozeno a zájmem nejvyšším tak, že byla v této koalici lásky a úcty víra živlem nadřízeným, udávajícím důvod, pohnutky i sankci lásce k vlasti. Plutarch praví o tom: „Snáze je vystavěti město ve vzduchu, než založiti stát bez náboženství a bohoslužby.“ (Plut. adv. Colot.)

V dobách, kdy nevede člověka k oltářům rozum osvícený věrou, nýbrž vášeň tvoří bohy a bohyně, nekonstruuje formu státu (vlasti) zájem společenský a prospěch společnosti, nýbrž násilí nebo vlastní prospěch, nebo oba zároveň. Tvoří se státy, které nejsou domovem národa, nýbrž spíše továrním nebo obchodním podnikem, ve kterém jsou páni a otroci, silní a méně cenní, ve kterém není nejvyšším státním zákonem blaho vlasti, nýbrž osobní prospěch, násilí jednotlivců aneb násilí davu. Není zodpovědnosti před Bohem ani před lidem. Není to vlast, nýbrž žalář. Stát prospívá toliko tehdy, jsou-li všichni rovni před nejvyšším zákonodárcem, všichni odpovědni mravním zásadám, mají-li všichni občané svědomí, hlas Boží. Rabelais praví: „Kdo nemá svědomí, nemá ničeho.“ (Stati výchovné.) Osiří-li oltáře, pustnou krby.

S vymírající věrou národů starověkých v nadpřirozený život a rozkladem společnosti rostla touha nejlepších duchů po „neznámém bohu“, reformátoru náboženského i společenského života. Sokrates rozpráví o nebeském učiteli, který bude učiti člověka, jak se má chovati k bohům a lidem. (Plato, apol. Socr.) Jiný svědek upadajících občanských ctností, Cicero, volá prorocky po novém zákonodárci a vládci světa: „Nec erit alia lex Romae, alia Athenis; alia nunc, alia posthac; sed et omnes gentes, et omni tempore, una lex, et sempiterna, et immortalis continebit; unusque erit communis quasi magister et imperator omnium, Deus.“ (De republ. III.) Myslící svět starověký poznával, že blaho vlasti nezajistí ani zákony Solonovy, ani zákony XII desk, nýbrž ten, kdo mluví jako moc mající, neomylný interpres zákona přirozeného, kdo nepo-

suzuje života ad hoc, nýbrž mluví, ustanovuje a buduje společnost sub specie aeternitatis.

Křesťanství zcelilo uvolněnou společnost.

Nietzsche, moderní apoštol beznáboženského státu, volá, ukazuje na dvě kamenné desky sinajského zákona: „Rozbijte ty staré desky!“ A přece desky, které Hospodin podává rukama Mojžíše Israeli, jsou pouze výkladem zákona lidské přirozenosti, která je kodexem lidského práva, a je tudíž zákonem platným a závazným pro všecky věky, pravá philosophia perennis. Obroditel lidstva, Kristus, věčná Moudrost, netříští desek s přikázáními, nýbrž je potvrzuje, dává jim novou sankci, vysvětluje a doplňuje. Uvolněný svazek lidstva celí, pojí je láskou v organický celek, sbližuje, sbratřuje.

Jeho moudrost, ač přihlíží hlavně k říši milosti, království Božímu, jsou „slova života“ také pozemského, hluboká státnická moudrost, s „novým přikázáním“, abychom se vespolek milovali. Jeho mravní zákon je kamenem úhelným budovy společnosti, jeho moudrost a milost jsou podmínkou i zárukou blaha vlasti. „Žádný nemůže jiného základu položiti mimo ten, který položen jest, Ježíš Kristus.“ (I. Kor. 3, 11.) Sv. Pavlu přizvukuje sv. Augustin, tvůrce „civitas Dei“, slovy: „Ježíš Kristus přišel na stárnoucí svět, aby vše, co kolem něho vadlo, jím znovu omládlo a kvetlo.“ Atheista Krejčí přiznává: „Nedá se upříti, že život vedený ve smyslu evangelia značil by konec vší duševní choroby a slabosti. Byl by to ideál lidského života a spolužití ve společnosti. A jest nade vši pochybnost, že každá reforma mravní, má-li býti skutečně na základech odvěké všelid-

ské mravnosti provedena, bude pracovati dle zásad evangelia. Jiná cesta není možná.“ (Dnešní otázka mravní, str. 51.) Masaryk ve své studii o směrnicích soužití lidstva přichází k témuž závěru: „Mé však je přesvědčení, že nemůže být docela správného ideálu humanitního, nemůže být správného socialismu bez základu náboženského, — člověk člověkovi dovede být ideálem jen sub specie aeternitatis. Člověk — to není jen tělo, ale také duše. Duše nesmrtelná.“ (Otázka sociální, str. 579.) To je také tresť sociální a státní filosofie Försterovy: „Ukřižovaný Kristus je rozluštěním všech obtíží.“

Katolická morálka hlásá a vykládá lásku k vlasti.

Katolická morálka, která je mravoukou Kristovou, odvozením jeho mravních zásad a příkazů a jich aplikací na jednotlivé případy, dědičkou jeho veliké lásky k člověku a lidstvu, má na svých blanách veliké slovo o lásce k vlasti, kterou nejen definuje, ale také přikazuje, chrání a živí. Pozoruje člověka jako individuum a jako část celku, chrání jeho osobní a společenská práva, akcentuje jeho povinnosti k sobě samému a k vlasti; upravuje vzájemné vztahy tříd a stavů v národě a národů vespolek; rozhraničuje s úzkostlivou spravedlností oblast působnosti církve a státu a řeší collisio officiorum; autoritou Boha chrání autoritu vrchnosti. Je hlasatelkou spravedlnosti, odvažujíc každému práva i povinnosti a vlast označuje jako dobro vyššího řádu, bonum commune. V život jednotlivcův, národa a národů, který, kdyby byl řízen pouhou spravedlností, vytvořil by prostředí cizoty a chladné vypočítavosti, vydechuje hřejivou lásku

bližénskou, která je ve společenském životě nezbytným doplňkem spravedlnosti a práva. Zákony mravního jednání buduje ovšem na základě nadpřirozeného zjevení, které ale předpokládá zákon přirozený jako substrát. Jemnou tudíž rukou dotýká se všech otázek, vyvěrajících ze zákona přirozeného, všech daných zásad morálních, kmenových a rodových zvláštností, národní svéráznosti, vrozené lásky k rodné zemi, k mluvě mateřské, domácím dějinám a mravům, a těchto přirozených sklonů duše lidské neruší, nýbrž je upevňuje, povznáší, posvěcuje. Její mravní předpisy vytvořily v lidstvu atmosféru čisté mravnosti, v níž se dobře daří všem občanským ctnostem, a v níž rodí se jímavé a přesvědčující vlastenecké motivy. Bible, kdybychom ji posuzovali třeba jen jako knihu lidské moudrosti, je galerií četných vlastenců, buď starozákonních, na př. Mojžíše, Josue, Samuela, Eliáše a proroků, Judith, Esther, Esdráše, Nehemiaše, Makkabejců, ať novozákonních, na př. sv. Pavla. Zakladatel katolické morálky, Ježíš Kristus, jeví v životě pozemském často heroickou lásku k rodné zemi a svému národu a je arciučitelem lásky vlastenecké. Církevní dějiny předvádějí církevní učitele, kteří hlásají povinnost lásky k vlasti, a ukazují křesťanské Leonidy a Makkabejce.

O katolické morálce možno říci, co napsal Montesquieu o církvi vůbec: „Pozoruji-li její péči o spásu duše lidské, zdá se mi, že má výhradně nadpřirozené poslání; všímám-li si její starostlivosti o časné blaho, myslívám, že je to výhradní její starost.“ V podivuhodném souladu snoubí se v katolickém učení láska k nadpřirozené i pozemské vlasti.

Česká vlast zemí klasické lásky.

Myslíme-li na svou českou vlast, seznáme, že je to se stanoviska katolické morálky země klasické lásky k vlasti. V ní žije národ, kterému je země, její čest a práva po Bohu nejdražší, v jehož duši zní mohutně v lahodném souzvuku cit náboženský a vlastenecký, jehož dějiny spřádaly se na thema „Bůh a vlast", jehož slávu založili a po pádu probudili kněží-věrozvěstové a kněží-buditelé. Země krásná, stokráte nepřáteli napadená a stokráte uhájená krví svých synů. To je země, kterou pozdravuje Jar. Vrchlický:

„Ó země slzí, myšlenek a činů,
v svém velká bohatství a větší v pádu svém,
ó s čela svého shrň již těžký závoj stínů
a staré slávy své si připni diadém:
Věř v lásku dcer svých, matko, — v zmužilost
svých synů;
hle v prvním nadšení a s bouřným srdce plesem:
Ti myšlenky a krev, Ti sny a skutky nesem,
bys šťastna byla zas a velká, všichni chcem!"

Země ctihodná je česká země, o níž nejspíše platí slova Kollára, opěvujícího Slavii: „Stůj, noho, posvátná místa jsou, kamkoli kráčíš!" — „Země krásná v Evropě, jako démant mezi drahokamy", jak ve své nesmrtelné modlitbě za vlast praví Beneš Třebízský.

Národ klasické lásky k vlasti jsou Čechové, jejichž „dějiny vůbec hlavně na sporu s Německem se zakládají" (Palacký), a proto byla jejich láska k rodné zemi často zpečetěna krví. Jediná snad země je česká vlast, ve které prvek náboženský a národní se prostupují vroucně a trvale. „Ná-

boženství vůbec bylo a jest to, čím duch český odjakživa se vyznamenával a co úmysly českými nejmocněji a nejtrvanlivěji hýbalo.“ (Palacký. Cit. v A. Hlavinky: Bludy a lži v dějinách, II. vyd., str. 39.) České dějiny jsou jako svatovítský dóm: zvenku chrám Boží, uvnitř — kde odpočívají pod jednou střechou čeští králové a svatí patronové — také chrám slávy českého rodu; nebo jako Karlův Týn, mohutný hrad zvenčí, uvnitř 3 kaple, ve kterých byly v dobách těžkých přechovávány korunovační klenoty a listiny privilegií naší země.

Láska k vlasti na zásadách katolické morálky má tu bohaté příklady a illustrace. Její starobylé chrámy jsou zkamenělá píseň o lásce katolických Čechů k rodné zemi a národu.

Co jest vlast?

„V řeči lidské není sladšího jména nad slovo: vlast, národ. Zdá se nám, že i slovo otec, matka ztrácejí svého kouzla před vznešeným, souborným pojmem vlasti a národu.“ (E. Žák.) Vlast není pojem jednoduchý, nýbrž složitý, který zahrnuje zemi rodnou i národ, nikoliv jako pouhý součet příslušníků rodu, nýbrž též jeho národní rázovitost, kmenové vlastnosti, jeho čest a práva, jeho řeč a kulturu, jeho dějiny, přítomnost a všecky jeho starosti a snahy o budoucí vývoj. Láska k vlasti a národu, toť dva pojmy, které takořka nelze rozděliti a jež se často prostupují a doplňují. Vlast je rodinný, často též rodný dům, společný domov národu, jehož jsme příslušníky. Národ, toť jedna veliká rodina společného praotce, jehož členové jsou pokrevně a často i duševně příbuzní, majíce společné rodové znaky.

a) Země.

Cicero označuje vlast jako communis parens omnium nostrum. (I. or. in Cat.) Tento výměr zahrnuje římský národ a oblasti, které obývá.

„Vlastí nazýváme zemi, od které jsme přijali nejvíce dobrodiní. Pouhé rodiště nelze vždy pokládati za vlast, protože někdo narodil se náhodou v cizině, ale neusadil se tam trvale. V takovém případě není vlastí rodiště, nýbrž země, ve které člověk vyrostl, byl vychován a největší část dobrodiní přijal. Obyčejně bývá vlastí země, ve které se člověk narodil.“ (Kat. mravouka Šim. Pokoje.)

Jméno vlast oživuje vzpomínky na zemi, kterou naši předkové vzdělávali, a na boje, které podstoupili, aby tu drahou půdu-živitelku potomkům zachovali a život na ní zajistili. Proto pohlížíme s úctou a láskou k tomuto odkazu předků. Je nám půdou, která je „potem otců zmrvená a krví jejich posvěcená“, jak pějí naši básníci. Vlast je nám i matkou živých i velkým posvátným hřbitovem našich otců, památníkem jejich života a museem jejich děl. Je krásná v přítomnosti, slavná v minulosti, aby v budoucnosti byla velká a mocná, je nejžhavějším přáním upřímného vlastence. Tak vlast je třikrát naší. Našimi jsou její hory zasnoubené s oblohou, zasněná Šumava, velebné Krkonoše, zadumané Tatry, požehnaná Haná i Zlatý pruh země naší, české Švýcarsko i chudé kraje, které nemohou uživiti lidu; našimi jsou její řeky, háje, nivy, města i dědiny, každá hrouda a každý kamínek. Na každém místě vlasti možno volati s Jablonským: „Ó, všude, všude tam je moře vzpomínek.“ Jos. V. Sládek zpívá:

„Naše země krví otců potřísněná,
každá hrouda jejich slzou prosycená.
Každý kámen jejich bojů pomník svatý,
každý děj jich silou, slávou vrchovatý.
Co hledíme po těch luzích, horách plaše?
Vždyť jsou krví, slávou, žalem celé naše!“

A krkonoští horalé opěvují výstižně naši vlast ve chrámech:

„Kde domov můj? Kde vlast je má?
Potem práce posvěcená, utrpením vykoupená,
jak ji předkům svěřil Bůh, hájil meč a vzdělal pluh,
drahá je mi rodná země, země česká, domov můj!“

b) Národ.

Vlast zahrnuje také národ, a často více zdůrazňujeme národ nežli zemi. Ani národ bezzemek, ani země bez národu nejsou vlastí. Vlast je také v nás, v naší krvi a řeči, v práci a obětech. Když Košciuszko Tadeáš volal za osudného dělení Polska: „Finis Poloniae“, „Polska ještě nezhynula“ zpívali hrdě a nadějně Poláci.

„Vlast není v hroudě, v hvozdě dávnoletém,
kde zpěv zněl věštcův posvátnými drvy;
vlast otců našich v potomků je krvi,
a dědů prach a sláva v ní jsou živy:
krev ctěte v sobě, vlévejte svým dětem,
a naše budou na vždy české nivy.“

V obdivuhodné shodě volá Demosthenes a Cicero: „Nechť propadne se Řím, nechť Atheny, nechť sesují se jim zdi, shroutí domy, aby ani stopy po nich nezůstalo: co z toho, občané-li se sami nepropadnou? — Vy Atheňané na moři, vy

Římané v Epiru, zachraňte se; kde jste vy, tuť i vlast.“ — Vlast — to není já — ty — on, nýbrž celek. „Milujeme národ v celku a nemyslíme na jednotlivé členy. Ti jako jednotlivci nám nejsou daleko tak blízci, jako by nám měli býti jako členové téhož rodu.“ (Dr. Kramář v Národní čítance.) Jen tato všenárodní láska chápe to, co rozumí katolická morálka slovem: bonum commune.“ Národ nad stavy a nad stranami.

S národem padá i vlast. „Jindy kolébka, nyní národu mého rakev“, žalostní Kollár nad odrodilými slovanskými kmeny polabskými. „Lid národem-li býti přestává, přestane být země vlastí.“ (Dykův „Posel“.) Země a národ nejsou synonyma, ale jsou integrující (doplňující) částí vlasti a vlastenectví. Láska k vlasti je horoucí touha a účinná snaha podporovati vše, co přináší vlasti blaho, a tomuto obecnému blahu podřizovati osobní zájmy. „Milovati znamená oddati se; oddanost je obětování sebe předmětu milovanému. Kdo nejde tak daleko, nemiluje.“ (Lacordaire.) Týž hluboký katolický myslitel praví: „Vězte, že láska, obětavost spočívá v tom, dělati ze svého štěstí štěstí jiných, kdežto sobectví záleží v tom, hledati štěstí svého v neštěstí všech. Nero si přál, aby měl římský národ jedinou hlavu, aby ji mohl jednou ranou stít: ejhle sobectví! Titus považoval každý den za ztracený, ve kterém někoho neoblažil: ejhle lásku!“ „Milovati je štěstí své viděti v štěstí jiného“, dí Leibnitz. Tato vznešená definice nepotřebuje výkladu; buď jí rozumíme nebo nerozumíme. Kdo miloval, rozumí jí, kdo nemiloval, neporozumí jí nikdy.

Co jest láska k vlasti?

Milovati znamená chtíti; umožňovati vší silou vůle, všemi energiemi těla a ducha zvyšovati blaho vlasti a to vždycky a všude. Milovati vlast, když ona je mater gloriosa, svobodná, slavená, zámožná, v záři lesku a blahobytu, a když národové přicházejí se jí poklonit. Milovati i tehdy a to nejžhavěji, když vlast je mater dolorosa, jíž spadla koruna s hlavy a věnčena je trnovou korunou, je ponížena, pohaněna, tištěna, pak ji milujeme tím vroucněji dle slov Máchy: „Čím užší moje vlast, tím větší má k ní láska.“ — Je to vždycky alma mater, od níž jsme přijali nejvíce dobrodiní.

Křesťanství učením lásky obětavé.

Učení Kristovo vidí zvrcholení života v sebeobětování, v lásce obětavé až do potu, až k smrti. Katolická církev definuje Boha jako lásku (I. Jan, 4, 16) a připomíná důrazně věřícím nové přikázání Kristovo, abychom se vespolek milovali. Kristus dal lidstvu slavnou listinu lásky, která je vskutku magna charta charitatis, lásky milosrdné, sloužící, heroické. Nejen potvrdil a posvětil vlasteneckou lásku dřímající v každé duši, ale povýšil ji na lásku nadpřirozenou, na křesťanskou ctnost, jako byl manželství Bohem v ráji ustanovené povýšil na svátost. Křesťanství ulomilo lásce lidské hrot egoismu, který přivádí často lásku ad absurdum, svým přikázáním, abychom bližního milovali pro Boha. Lásky nezištné podal pěkný výklad Cicero slovy: „armare nil aliud est nisi eum ipsum diligere, quem amas, nulla utilitate quaesita“ (in Lael.), avšak vlíti ducha v tuto definici nedovedl,

prostě proto ne, že nemohl říci, proč milovati bližního. Člověk, jenž nedovede oči pozdvihnouti k nebi, dovede býti toliko sobcem se svým sacro egoismo, ten ctí a miluje toliko onen mikrokosmos — sebe; bližnímu je buď vlkem, má-li sílu, by ho udávil, nemá-li síly, je alespoň liškou. Jeho vlast je tam, kde je dobře. Jsou to jen variace bezbožeckých a egoistických zásad filosofie XIX. století, jejíž koryfeové hlásali: homo sibi deus — homo homini lupus.

Katolická morálka nedoporučuje lásky blížence jako dobrovolnou daň, nýbrž jako conditio, sine qua non: kdo nemiluje, zůstává v smrti. Láska je život, milovati znamená život a dobro akcentovati, chtíti, stupňovati. Křesťanství má vinculum charitatis, které svádí, sbližuje, připoutává individua v rodinný celek, jednotu, buduje společnost, nestírajíc individuality. Svět nepoznal silnější a tak vyhraněné individuality, jakou byl Kristus, ale neviděl také slavnějšího heroa oběti pro společnost.

Láska k vlasti ctnost činná.

Drtina (Myšlenkový vývoj str. 167) uvádí, že milosrdná, nezištná láska je výhradním majetkem církve katolické, která má nejen depositum fidei, ale také depositum charitatis. Praví: „Tak ctnost starověku neznámá stkví se v životním názoru stoupenců Kristova učení jasným leskem jakožto ctnost činná, znamenajíc mravní povznesenost křesťanství a blahodějnou účinnost jeho ve společnosti lidské, mírníc bol, stírajíc slzy, ničíc zlo a konajíc dobro. Je to křesťanské milosrdenství, láska k bližnímu, předmět nejvyššího přikázání Kristova. Ani řecká ἐλευθεριότης, ani římská liberalitas ne-

znamená nic podobného. Štědrost starověká konala dobro, udílela almužny, pořádala „ludos et circenses“, ale člověk sledoval při tom jediný sobecký cíl, povznesení sebe sama (μεγαλοπρέπεια); — milosrdenství křesťanské znamená naproti tomu sebezapření, obětování se naprosté blahu bližního.“

Mravouka katolická, která je vybudována autorem, učitelem a příkladem největší lásky, má způsobilost, prostředky a výsostné právo, aby učila lidstvo lásce k vlasti a národu. Ten, který mohl říci: „Příklad zajisté dal jsem vám“ . . ., směl také říci: „Přikázání nové dávám vám“ . . . O této lásce platí slova z Máchova Máje: „Bez konce láska je.“

Jest milovati vlast:

Křesťanská láska k vlasti žádá, bychom svou otčinu milovali všemi mohutnostmi své přirozenosti, myšlenkou, citem, slovy a skutky.

a) s vlastí cítit.

V nábožensko-církevním životě označuje se jako velká láska k církvi soucit s ní — sentire cum ecclesia, soucit, spolucítění, které se projevuje živou účastí a stálým zájmem o život, rozkvět, osudy a boje církve sv. a věřících. Sv. Pavel má věřící ve svém srdci a ve svých okovech, denně myslí na ně a má starost o jejich prospěch (quotidiana sollicitudo ecclesiarum). Duše vlastimila má býti ozvěnnou deskou, která se chví i jásavými tóny plesající i úpěním trpící matky vlasti dle slov sv. Pavla, abychom „radovali se s radujícími a plakali s plačícími“, abychom v každém záchvěvu cítili

láskou tlukoucí srdce matky. Vlast nosíme v hlavě, bychom stále myslili na její blaho, vlast nosíme v srdci, bychom sdíleli její radost i žal. Myslíme na ni, ať má na hlavě vavřín či trnovou korunu, nikoli ze závisti jako Themistokles, jemuž vavříny Miltiadovy nedaly spáti, nýbrž z nezištné lásky a vřelého účastenství. To je smýšlení podobné duchu, který mluvil z duše šlechetné Ruth: „Neprotiv se mi (chtíc), abych tě opustila a odešla: nebo kamkoli půjdeš, půjdu (s tebou): a kdekoliv bydliti budeš, i já také bydliti budu. Lid tvůj lid můj, a Bůh tvůj Bůh můj. Kteráž země tebe mrtvou přijme, v téť (i já) umru: a tam přijmu místo pohřbu. Toto mi učiň Hospodin, a toto mi přidej, jestliže ne smrt toliko mne s tebou rozdělí.“ (Ruth, 1, 16, 17.) Podobně náš básník pojí svůj osud k osudu vlasti tímto vyznáním:

„Má bytost celá obepíná tebe
jak réva, když peň mocný v lokty svírá;
když paprsků ti rosy přeje nebe,
též duše má se květy otevírá,
když v tebe vichr nepřátelský duje,
i moje skráň se chvěje, pohybuje,
a kdyby surového kovu rána
tvůj slunný vrchol ponížila k zemi,
i moje hruď by — myslím — rozedrána
poklesla ve prach s tvými haluzemi.“

A dojemnou prosbu přednáší básník vlasti: „Slyš, máti drahá, oč dnes volám k tobě: prst jenom ponoř v divokrásnou tůni, jež tajemně ti šumí ve útrobě, v to valné moře vděků, svitů, vůní.“

Katolický vlastimil nosí vlast ve svých myšlenkách a starostech, přemítá, jak ji zvelebiti, nosí ji ve svém milujícím srdci, v němž hledá a sbírá

podněty, popudy a odhodlání k vlasteneckým obětinám. Nemo dat, quod non habet. A lásky účinné a upřímné nemůže míti, kdo srdcem nemiluje. Šťasten, komu svědčí nápis na hrobě Kollárově: „Živ jsa, nosil v srdci národ celý; umřev, žije v srdci národa celého.“

b) o vlasti mluviti.

Láska ráda mluví o vlasti, o národu. Čím srdce oplývá, tím ústa přetékají. Nutno slovem, písní chváliti vlast, řečí ji hájiti, aby byly řeči naše vyznáním vlasti a apologií lásky k ní. Turgeněv napsal: „Dobré slovo je také čin.“ Vzhledem na mezinárodní proudy, které vše nivelisují, a na různá hesla doby, že celý svět je naší vlastí, že „nevíme, proč vlast milovat“ (Machar), nutno volati, hlasně volati v šíř, že máme vlast a že víme, proč ji milovat. Dějiny našeho národního probuzení potvrzují slova Sv. Čecha: „Ne mečem, ale slovem povstal již jednou z mohyly Čech.“ Slavným bude vlastencem, kterému vzdá potomstvo čest slovy, jimiž Řekové zvěčnili plamennou lásku vlasteneckých řečí Demosthenových.

c) milovati činem.

Křesťanská láska k vlasti přechází v čin, v lásku svalů, jak říkají Američané, a obětí. „I malý čin je lepší než velké slovo.“ (Sv. Čech.) Zní to jako výklad slov sv. Jana: „Synáčkové moji, nemilujme slovem ani jazykem, ale skutky a pravdou.“ (I. Jan 3, 18.) Lásku projevenou skutky doporoučí Kristus: „Ne každý, kdo mi říká „Pane, Pane“, vejde do království nebeského, nýbrž kdo činí vůli Otce mého.« (Mat. 7, 21.)

Vlastenectví pouhých slov, nadšených ód, zvučných hesel nestačí. Samuel Smiles, posuzuje ono vlastenecké mluvení, za nímž nenásleduje svědomité konání povinností a upřímná snaha pomoci vlasti a národu, drasticky ale významně napsal; „Veliká část toho, co se za našich dnů zove vlastenectvím, skládá se z pouhého pokrytectví a úzkoprsosti. Ono nedává se na jevo ve skutcích, nýbrž v marné chloubě, ve křiklounství, praporech a písničkách, ve stálém přetřásání dávno minulých křivd a dávno odčiněného bezpráví. Takové vlastenectví nemá do sebe více důstojnosti, než co jí má vytí vlků. Takové vlastenectví je snad největší kletba, která některou zemi může stihnouti.“ (Karakter, str. 40. Povinnost, str. 117.) Teprve myšlenka oděná v čin, slovo vtělené ve skutek je účinná láska vlastenecká. Toho žádá přední politik Karel. Bor. Havlíček: „Nám začíná býti již nanic z těch neustálých řečí o vlastenectví, a vlastencích a vlastenkách, kterými nás veršem i prósou naši spisovatelé, a nejvíce Tyl, již drahně let nemilosrdně pronásledují. Byl by již čas, aby nám to naše vlastenectví ráčilo konečně z úst vjeti do rukou a do těla, abychom totiž více z lásky pro svůj národ jednali než o té lásce mluvili; neboť pro samé povzbuzování k vlastenectví zapomínáme na vzdělávání národa. — — Já ale, co se mého osobního mínění týče, jsem přesvědčen, že je snadněji a veseleji za vlast umříti, než to množství jednotvárných spisův o vlastenectví přečísti.“ (Cit. Flajšhans: Písemnictví české str. 590.)

Láska srdce a láska rtů musí se přeroditi v lásku ruky zmozolené v práci pro vlast. City vlastenecké vyvanou, slova dozní, práce zůstává a buduje pomník lásky k vlasti aere perennius. Nechť pad-

neme kdekoliv v poctivé práci pro národ, nechť v dílně, nechť na líše, nechť v chrámu, nechť ve škole, zašumí nad hroby našimi slavná zvěst o hrdinech thermopylských: „Poutníče, zvěstuj Lakedaimonským, že my tuhle mrtvi ležíme, jakož zákony kázaly nám.“

Víra a láska k vlasti — pojmy spřízněné.

Spojíme-li pojmy: křesťanská láska v citu, slovech a skutcích a vlast s národem, vyrůstá před zraky slavná, milovaná, kvetoucí vlast a duši blaží vědomí zcela splněné vlastenecké povinnosti. Tak kreslí se postava katolického vlastimila, který dá vše pro „Boha, církev a vlast“ (Jirsík), vše „za víru a domovinu.“ (Strossmayer.) Jemu bude ve vlasteneckém snažení vůdčí hvězdou slovo ctih. Tomáše Kempenského: „Vpravdě veliký je ten, kdo velikou má lásku.“ Půjde za heslem Jana Jiřího Haranta z Polžic: „Živ buď Bohu a bližnímu“ a heslem Viléma z Pernštýna: „S Římem věřím, s Čechy držím, s bratry umírám.“ Přesvědčen s Havlíčkem, že „národ bez řeči a náboženství je tělo bez masa a kostí“, bude odhodlán pod záštitou náboženství ke každé oběti pro vlast a národ.

V lahodném souladu povstává a upevňuje se posvátný svazek dvojí lásky, k Bohu a vlasti, tento podivuhodný dualismus založený v lidské přirozenosti, která miluje pudově dvojí vlast žhavě a vroucně, matku — pozemskou vlast a onen „Jerusalem, který shůry jest, — — kterýž je matka naše“ (Gal. 4, 25), dualismus, který trvá indivisibiliter ac inseparabiliter, ve kterém prvá část udržuje, povzbuzuje a sílí část druhou, neb jak křesťanská mravouka velí: bližního pro Boha milovati.

Láska k vlasti mravním příkazem.

Náboženství katolické nejen svým novým přikázáním lásky bližeuské velí a sílí lásku vlasteneckou, ale také odhaluje podstatu a udává příčinu lásky k vlasti a národu, umisťuje ji na deskách svých přikázání jako přikázání Boží samo. Dle jeho učení není láska k vlasti dobrovolnou ctností, evangelickou radou, nýbrž podstatnou částí zákona Božího, je přikázáním, zavazujícím svědomí pod hříchem. Tím láska k vlasti dochází nejvyšší sankce, které nemůže žádné lidské opatření rušiti a žádná nezřízená sebeláska oddisputovati. Vlast musíme milovati proto, že Bůh tomu chce.

Láska k vlasti zákonem přirozeným.

Věta, že láska k vlasti je zákonem Božím, plyne jako závěr logický dvou návěstí: Láska k vlasti je zákonem přirozeným; zákon přirozený je zákonem Božím.

Láska k vlasti je zákonem přirozeným. Bůh stvořiv lidskou přirozenost vložil do duše jisté mravní maximy, zásady, které jsou vepsány do každé duše lidské; ovšem člověk dovede je čísti teprve, když přichází k rozumu. Mravní tento zákon není výplod výchovy, protože každý člověk má o něm vědomí, i člověk bez výchovy a vzdělání. Je to obecný majetek všech. Rozum lidský tohoto zákona nestvořil, nýbrž jest zákona toho nástrojem nebo hlasatelem.

Jsou mravní principy, o kterých má člověk známost, aniž by je musil odvozovati z jiných principů, jsou evidentní, takže u dospělého člověka nemůžeme připustiti nepřekonatelnou neznalost těchto mravních zásad (invincibiliter ignorari non

possunt). Vzhledem k bližnímu jsou to tyto dané pravdy mravní: „Zacházej s lidmi tak, jak si přeješ, aby lidé zacházeli s tebou“; „cti dobrodince“; „co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň jinému.“ — Pravdy, které nejsou výsledkem badání, přemítání, nikoliv empirické nebo konvencionelní, nýbrž pravdy, které lidský rozum čte jako slovo vrozené, přirozené moudrosti a postihuje světlem vlastního rozumu.

Jsou přirozené pravdy mravní druhého řádu, které lidský rozum z oněch základních lehce odvozuje, na př. dekalog, tudíž také IV. přikázání Boží o úctě a lásce k rodičům, vrchnostem a vlasti. Tyto odvozené normy mravní jsou dle svědectví ethnologie všem, i nevzdělaným národům všech krajů a časů známy a společny.

Každý poznává rozumem, že je tvorem společenským, že svým určením patří do společnosti, jen v ní prospívá a cele se uplatňuje. Dle sv. Tomáše Aq. vede člověka do společnosti jeho vnitřní potřeba a nedostatečnost. Sv. Tomáš přejal také z Aristotela větu: Homo est animal sociale (1. q. 96), t. j. člověk je bytost společenská. Rovněž poznáváme, že k této společnosti, která nás přijímá a od níž my přijímáme, máme své přísné povinnosti a závazky, neboť i v této vzájemnosti společenské platí zásada spravedlnosti: do, ut des (dávám, abys dal); máme v ní i povinnosti i práva; jsme v ní i dlužníky i věřiteli. Tento hlas lidské přirozenosti je ohlasem zákona Stvořitelova, který je původcem i přirozenosti naší i společnosti. Lacordaire praví o tom: „Obojí je pravda, že i společnost je člověku vrozena a přece že je zřízením Božím.“

Tkví v lidské přirozenosti jako vepsaný zákon.

Rozum postřehuje instinkt člověka, aby se přidružil k sobě podobným, příbuzným krví, rodem, jazykem, původem, rodištěm, zvyky a mravy. Náklonnost a lásku, kterou je povinen celému lidstvu, projevuje přirozeně nejopravdověji, nejvřeleji tam, kde vidí tuto zúženou společnost, které je nejpodobnější a od které nejvíce přijímá, svou vlast a národ. Tato láska tkví v lidské přirozenosti, jak dí Písmo sv.: Omne animal diligit simile sibi — Všeliký živočich miluje podobného sobě: tak i každý člověk miluje bližního svého. Všeliké tělo k podobnému sobě připojí se, a každý člověk k podobnému sobě přitovaryší se. (Sir. 13, 19, 20.)

Sv. Pavel praví v listě k Římanům 2, 14. 15 o zákonu přirozeném: „Když pohané, kteří nemají zákona, od přirozenosti činí to, co jest zákona, tací nemajíce zákona, sami sobě jsou zákonem, protože ukazují dílo zákona napsané v srdcích svých“. Dřív než byl vyryt na deskách a na papyrusu napsán zákon o lásce k vlasti, dřív než Kristus nad vlastí plakal, a Jahve dal Israeli zemi — vlast, byl nepsaný, ale vrozený zákon lásky k vlasti v srdcích všech národů.

Přirozený odpor k vlastizradě.

„Všichni národové zavrhují zradu vlasti a přátel.“ (Podlaha: Výklad katechismu str. 390). Zrada vlasti byla všem národům zločinem, dříve než Cicero hřímal na foru římském a v senátu proti Katilinovi. Efialtové a Milotové byli vždy a všude u mravně cítících lidí považováni za lidi zvrhlé, zrůdné. Virgil

je nazývá degener. Společnost užívala proti vlasti zrádcům svrchovaného trestu, který měli správcov národů v zákoníku, nejčastěji smrti, vyciťují správně, že toho trestu zasluhují zločinci, kteří zra zují právě tak vlast, jež je živila, vychovala a chrá nila, jako zapírají a zrazují přirozený hlas přírody který velí milovati vlast. Sv. Pavel vynáší obdobn ortel: „Jestliže pak kdo o své a obzvláště o domác péče nemá, zapřel víru a jest horší než nevěřící.“ (I. Tim. 5, 8.)

Člověk za vlast klade život.

Člověk, který dá všecko za život svůj, (Job 2 4), obětuje v hrdinském sebezapření statky, zdrav a život za vlast. Machabejští hrdinové volali: Ze mřeme za svůj zákon! Raněný toušický vladyk Trmal vrhne se v boj proti vrahům vlasti:

Trmal však klesá: Šťasten jsem!
za českou svobodu hynu,
v duchu tě ještě, vlasti má,
horoucně na srdce vinu:
krásná smrt, svatá, líbezná!
Stokrát kéž z hrobu lze vstáti,
bych pro vlast v boji vítězném
stokrát život moh' dáti! (Heyduk.)

Makkabejští bohatýři také měli za to, že lép by bylo, aby zemřeli, než viděli neštěstí svého ná roda a pohanění svatyně. Člověk přináší obět ži vota opět jenom za život. Mučedníci církve svat obětují životy své za život církve; mučedníci vlast za její lepší život. Odtud okřídlené slovo hrdinů My mřeme, aby potomci naši žili. To je vrozená duši Bohem vdechnutá láska, která obětuje seb za život celku.

Láska k vlasti provází nás i do ciziny.

Lásku k rodné hroudě člověk nese sebou, kamkoli kráčí. Loučí-li se s ní, pláče, je-li jí vzdálen, vzpomíná a touží. Vzpomínka na vlast jde s ním do ciziny i do vyhnanství jako jeho alter ego, kterého nemůže odstaviti, zapuditi, umlčeti, zmařiti, ježto je to hlas jeho přirozenosti; je-li špatným, dovede ji zapříti, ale popříti ji nemůže. Můžeme o ní užíti slov Ovidiových: Naturam furca expellas, ipsa tamen redibit. Vrací se do srdce a vloudí se do mysli jako Bůh, kterého člověk ve zlé chvíli chtěl stlačiti pod práh vědomí. Žije vzpomínkou a žije touhou.

Židé v zajetí babylonském pláčí při vzpomínce na zpustošený Jerusalem, který byl symbolem nábožensko-národní slávy. Písně zmlkly na jejich rtech. Žalm 136. je písní bolesti nad poníženou vlastí: „Při řekách babylonských, tu jsme sedávali a plakávali: když jsme se rozpomínali na Sion. Na vrbí uprostřed něho, zavěšovali jsme nástroje hudby své. Nebo tam dotazovali se nás ti, již zjímané vedli nás, na slova písní: a ti, již zavedli nás, říkali: Píseň zpívejte nám z písní sionských. Ale kterak zpívati máme píseň Hospodinovu v zemi cizí? Jestliže zapomenu na tebe, Jerusaleme, budiž v zapomenutí dána pravice má. Přilni jazyk můj k dásním mým, nebudu-li pamatovati na tebe: nepředložím-li Jerusalem na počátku veselí svého.“ — A ta tklivá vzpomínka rodí se v hodinu klidu, když člověk znikne vřavy dne, zamyslí se nad sebou, a kdy rozpráví v samotě sám se sebou, v tišině, kdy bývame sobě nejupřímnější.

Český vystěhovalec zpívá smutně: Zasviť mi ty, slunko zlaté, na poslední z vlasti krok, zahřej v prsou city svaté, usuš v očích slzí tok! — Nezazli mi,

drahá máti, požehnání své mi dej, ač ti musím s Bohem dáti, za syna mě vždycky měj! — A béře hrst rodné země, by měl stálou památku, a žádá, by mu ji dali po smrti pod hlavu.

Touha po vlasti vrozena.

Vrozena jest člověku touha po vlasti, jejíž je synem a národu, jehož je členem. Odyseus na bludných cestách přeje si, by alespoň spatřil kouř, vycházející z rodného ostrova Ithaky.

Patriarcha Jakub, jemuž slunce štěstí a pokoje ozlatilo večer života v krajině Gessen uprostřed rodiny, nechce odpočívati v cizí zemi a velebným způsobem žádá Josefa, aby tělo jeho pochoval v údolí Mambre: „A když viděl, že se přibližuje den smrti jeho, povolal syna svého Josefa, a řekl k němu: Jestliže jsem nalezl milost před obličejem tvým, vlož ruku svou pod bedro mé, a učiníš mně milosrdenství a pravdu, abys mne nepochovával v Egyptě: ale ať spím s otci svými, a vyneseš mne ze země této, a pochováš v hrobě předků mých. Jemuž odpověděl Josef: Jáť učiním, co jsi rozkázal. A on řekl: Tedy přisáhni mi. A když on přisáhl, poklonil se Israel Bohu, obrátiv se k hlavě lůžka. (I. Mojž. 47, 29—31.)

Josef před smrtí těší bratry, že vrátí se do země otců, a prosí je, aby vzali sebou jeho kosti: Po smrti mé Bůh navštíví vás, a učiní, abyste vstoupili ze země této do země, kterouž přisáhl Abrahamovi, Izákovi a Jakobovi. A když je přísahou zavával, a řekl: Bůh navštíví vás: vyneste kosti mé sebou z místa tohoto, umřel. (I. Mojž. 50, 23—25.) To byla Jakubova a Josefova poslední slova a poslední přání. Židé slavili svůj východ z ciziny do vlasti

každoročně velkým svátkem. Žalm 113. Když vycházel Israel z Egypta, a dům Jakobův z národa cizího, překypuje radostí ze šťastného návratu Židů do otčiny.

Boleslav Jablonský zpívá, co cítí každý vlastimil v cizině: O smutno v dáli žít, od matky otčiny! O smutno umírat, kde cizí končiny! O jestli cizí kraj mé kosti pochová, — to aspoň srdce mé tam přijmi, vlasti má!

Hospodin trestá Mojžíše za jeho pochybování; nesmí pro svůj hřích vkročiti do země zaslíbené. A přece, chtěje zmírniti bol Mojžíšův, vyvádí ho na horu Nebo v pohoří Abarim, by alespoň z dáli spatřil zemi, která byla zemí jeho otců a bude domovinou jeho bratří. A praví jemu: „Tatoť jest země, o kteréž jsem přisáhl Abrahamovi, Isákovi a Jakobovi, řka: Semeni tvému dám ji. Viděl jsi ji očima svýma a nevejdeš do ní.“ (5. Mojž. 34, 4.) Když Hospodin ukázal Mojžíšovi všecku zemi Juda, Galaad až do Dan až k moři nejposlednějšímu, i polední stranu i širokost pole Jericha, města palem, až do Segor, po tomto rozkošném pohledu „umřel tu Mojžíš služebník Hospodinův.“ (5. Mojž. 34, 5.)

Touhou po domově, který jest vlast v malém, mluví báseň sv. Čecha: Lešetínshé zvony slyšet valné hony, přes pole a háje zní ten svatý hlas. Srdce touhou hyne, z prsou vzdech se vine: Kdy vás uslyším, ach, milé zvony zas?

Národ ponížený, porobený, miluje ovšem vlast svou v okovech, avšak chce býti Mojžíšem, hledá proroka a je šťasten, najde-li svůj Nebo, se kterého alespoň z dáli může hleděti do lepší budoucnosti; čeká důvěrně, zdali přijde už záhy jeho hodina. Nebo je nesmrtelná, žhavá touha v ňad-

rech vlastence, je víra ve vítězství práva, naděje na vysvobození, je odhodlání vůle zlomiti pouta národu. S těmito přáními uléhají národní proroci v zem.

„A zemřít-li — pak duše má by chtěla
až v chvíli, kdy se octnem na své pouti
u vrchu Nebo, s jehož možno čela
zem v šíř i dál svým zrakem obsáhnouti.
A s něho pohled moci odeslati
do kraje otců, země zaslíbené,
a vidět, jak ji světlo slunce zlatí
a nebe jasné jak se nad ní klene.
Pak hlavu rozradostnělou v dlaně složit,
k Egyptu pozřít, jak jej mlhy halí,
v minutce rozkoš rozkoší všech prožít
a zavřít zrak k věčnému spánku zralý."

(J. S. Machar.)

Člověk žijící mimo vlast poznává, že jest v cizím prostředí, že není doma; cizí kraj, cizí lid, řeč a zvyk, cizí myšlenky dávají mu tušiti, že doma je nejlépe. A v cizině pozdraví radostně svého krajana, oko zalévá se slzou, slyší-li svou píseň, sáhne po knize domácí a čeká toužně na zprávy z domova a soucitně provází každý zdar a neštěstí rodné země.

Slovo „vlast" je vryto v lidskou duši; není to epitheton ornans, nýbrž je věno lidské přirozenosti, přísný zákon přírody, společný všem národům bez rozdílu plemena, pleti a vzdělání. Pravil-li Plutarch (adv. Colot č. 31), že, jdeme-li krajinami jakýmikoliv, neuvidíme města bez chrámův, můžeme slova jeho doplniti tvrzením, že nenajdeme lidu bez úcty a lásky k vlasti.

Lásku k vlasti nelze popříti.

Nemůžeme ji popříti, ježto bychom musili změniti do základů lidskou přirozenost. Člověk může s Byronovým Child Haroldem odraziti od břehů otčiny s úmyslem, že se nevrátí, pocítí však brzy v duši tesknou touhu po domově, sezná, že zanechal v dáli velkou část blaha a zdroj radosti, kus svého vlastnictví. A kdyby vlast jeho byla jen malá a chudá, řekne s Mussetem: „Malá jest, ale je má!“ A kdyby byla chudičká jak oblázek, kdyby to byly jen černé hory a kdyby to byly jen zbytky, trosky vlasti, jako u Židů „zeď nářků“ v Jerusalemě, i potom miluje vroucně chudou a zpustošenou vlast, zlíbá domácí půdu, nebo jako Jeremiáš vyroní hořké slzy na její zříceniny a bude šťasten, bude-li moci jako Židé za Hadriana alespoň popatřiti na místo bývalé slávy.

Láska k vlasti a národu není snad nátěr, umělé zabarvení naší přirozenosti, je to její podstatná část jako láska k matce, kterou dle slov Nerudových neumrazíš na horách, neuhasíš v moři. Je proto jako každý zákon přirozený nezměnitelná. Noldin (Theologia moralis I., p. 138) praví: „Zákon přirozený v sobě nemůže býti změněn: obsahujeť to, co přináleží lidské přirozenosti vzhledem k jejímu náboženskému, sensitivně-rozumovému a sociálnímu založení, nelze jej proto měniti, leč by změněna byla sama lidská přirozenost.“

Těm, kteří chtějí popírati vlast a vrozenou lásku, možno říci, co Svatopluk Čech praví o druhé složce lidské přirozenosti, o sestře vlastenecké lásky, o víře:

„Však jistě buďte: I ten mezi námi, jenž
nejprudčeji bije ve svou pl
že vědy střízlivé zná jenom chrámy a jinde
naprostý je nevěrec:
i ten, když nechá slov, jež ducha mámí,
a sestoupit až na dno duše zku
tam zeptav se, po pravdě vyznat musí, že
sice nevěřící, věří přec
(„Zvon“ r. 1908, únor.)

Jako atheista dle slov Vrchlického padaje, vol „Můj Bože, můj Bože“, — tak i ti jednotlivci strany, kteří s Liebknechtem praví, že „slovo vla nemá pro nás kouzla“ (zum Trutz u. Schutz, s 12) nebo s Belgičanem Vanderveldem „šlapou vlasti“ v jasných chvílích, když sestoupí až na d duše a tam po pravdě zeptají se, volají: „Vla má, má vlasti!“ Bebel, mezinárodovec, vyznal svém kmetství, že by hodil zbraň na stará rame a šel bojovat kdyby Německo mělo válčit s Ruske — Göthe zmámený slávou a přízní Napoleonov praví skepticky, že nemá židle, na niž by posad a lůžka, kam by položil vlast, ale bylo to spí zapírání vlastní duše a lepšího přesvědčení ne přiznání se ku pravdě. V nestřežených okamžicí jeho básnická tvorba vylila žár vlasteneckého ohn že zdá se nám, jako by Göthe spíše hledal olt své vlasti, nikoliv židli a lůžko. Těžko je pro ostnu bojovati.

Podivínský snílek Diogenes prohlásil, že je mu pr vou rozkoší, že nemá vlasti a města a nazval sebe „ap lis.“ Renaissance v upřílišené snaze po světoobčanst prohlásila, že vzdělanci nejsou nikde cizinci a jsou o čany každého města. Dante vyznává, že „jeho vlastí celý svět“ (Cit. Techet: Völker, Vaterländer u. Fürste

ale byly to spíše okamžité výstřednosti, lapsus linguae, nepřirozené směry, které se neudržely. Bezbarvý humanismus byl brzy vystřídán revolučním nacionalismem XVI. století. Ostatně Vlachové vidí i v Dante svého největšího básníka národního. Jeho socha v Tridentu, ukazující prstem k Brenneru, byla Italům symbolem národních aspirací a snah irredentistických.

Ve hlubinách duše žije Bohem zažehnutá láska k vlasti: buď bdí a pracuje myšlenkou, slovem a činy vlasteneckými, buď spí a čeká jen svého buditele. O ní možno použíti slov Písma sv.: „Neumřela dívka, nýbrž spí.“ (Mat. 9, 24.)

Apoštolům nivellisujícího kosmopolitismu možno říci výtku Rousseauvu v Emilu: „Tvé vlastn vlohy mluví proti tobě, tvoje srdce viní ze lži tvoji nauku.“

V přirozenosti každého Čecha je vkořeněna láska k české vlasti a národu. Nás Čechy pojí v jednu národní rodinu vědomí, že všichni pocházíme od praotce Čecha, že máme v srdci a žilách jednu krev, která nás činí nejen příbuznými, ale také bratry. Milujeme z příkazu srdce svou českou vlast, protože na ní žijí miliony lidí s námi krví, řečí spřízněných, že byla jevištěm života našich předků a bude domovem našich potomků.

Láska k vlasti je tedy zákon přirozený, kterého ani Bůh nemůže rušiti a měniti v předpokladu, že lidská přirozenost zůstává táž. „Zákon přirozený je nezbytný, na vůli Boží nezávislý, ježto Bůh vždycky musí žádati, aby člověk ctil svého Tvůrce, aby pudy sensitivní podřizoval rozumu a k bližnímu konal spravedlnost a lásku. Tím méně může církev měniti zákon přirozený.“ (Noldin l. c. 139.)

Protože je láska k vlasti zákonem přirozeným, je zákonem Božím.

Zákon přirozený jest hlas, zákon Boží. Sv. Ambrož praví: „Zákon pak je dvojí, přirozený a psaný. Přirozený v srdci, psaný na deskách.“ (De fuga saeculi, c. 3.) Sv. Augustin dí: „Není duše, k níž by nemluvil Bůh. Neboť kdo píše do srdcí lidských zákon přirozený, ne-li Bůh?“ (De sermone Domini in monte l. II. c. 6.) sv. Tomáš Akv. praví o vyhlášení tohoto zákona: „Prohlášení zákona přirozeného děje se tím, že jej Bůh v duši lidskou vložil, aby přirozenými schopnostmi byl poznán. (I, 2q 90. a 4.)

Má vlastnosti přirozeného zákona.

Zákon přirozený je nezničitelný dle slov sv. Augustina: „Zákon Tvůj napsán je v lidské srdce, kterého nezmaří žádná nešlechetnost lidí.“ (Conf. Lib. II., c. 4. n. q.) Tertullian: „Může býti zatemněn, protože on není Bůh; zničen býti nemůže.“ (Liber de Anima, c. 41.)

Láska k vlasti jako zákon přirozený a tudíž zákon Boží zavazuje pod hříchem svědomí, protože zákon přirozený má závaznost od Boha. Není proto od tohoto zákona, Bohem v duši vyrytého, žádného odvolání. Přikázání lásky k vlasti a národu má jako přirozený zákon Boží všecky jeho vlastnosti: je nezničitelný, nedotknutelný, nezměnitelný. Není žádné autority na zemi, která by směla sáhnouti beztrestně na svatý zákon vlastenecké lásky. Kdo jemu se protiví, bouří se proti Bohu; kdo jej chce rušiti, sahá na majestát Boží; kdo jej zapírá, zapírá Boha — Zákonodárce.

Láska k vlasti zákonem nadpřirozeným.

Zákon přirozený o lásce k vlasti je též zákonem Božím zjeveným, nadpřirozeným, jehož je substrátem, základem dle slov sv. Tomáše Akv. Jako milost předpokládá přirozenost, rovněž tak nezbytně zákon Boží (zjevený) předpokládá přirozený zákon (1, 2 q. 99 a 2 ad 1), který je zjevením vysvětlen, potvrzen a dobudován. Nadpřirozené zjevení Boží povýšilo povinnost lásky k vlasti na zákon nadpřirozený a tím dává mu vyšší váhu, právě jako desky sinajské v rukou Hospodinových a Mojžíšových dodávají zákonu přirozenému, jehož jsou vysvětlením a slavnou jeho exegesí, vyššího posvěcení.

Kristus nerušil vrozených zákonů lidské přirozenosti, jako nezrušil Starého Zákona, ježto obého zákona je týž původce — Bůh, nýbrž jej doplnil a vepsal jasnějším písmem do myslí a srdcí lidských dle slov Jeremiáše (31, 31. 35): „Dám zákon svůj do vnitřností jejich, a na srdci jejich napíši jej.“ Kristus uděluje též milost k zachování tohoto zákona: „Neboť požehnání dá ustanovitel zákona, půjdou z síly k síle.“ (Žalm 83, 8.)

Kristus, jenž žádá, bychom nejprve hledali království Božího a spravedlnosti jeho (Mat. 6, 33), učí také lásce k pozemské vlasti. Nemluvil o ní přímo a ne obšírně, jako nemluvil mnoho o lásce k rodičům, protože je samozřejmostí, jasnou povinností, kterou si každý uvědomí, ježto mu ji krev stále připomíná. Kristus musil mnoho vysvětlovati lidstvu, opravovati mylné názory různých učitelů v synagogách a zvrácené tradice zákoníků a fariseů. Říkával: „Slyšeli jste, že řečeno je starým . . ., ale já pravím vám.“ Přikázání o lásce k vlasti a

k rodičům nemusil však připomínati, protože nikdo se neodvážil proti němu brojiti aneb je umlčovati. Spíše provedl korrekturu omylů a pochybení, kterých se Židé dopouštěli per excessum ve svém slovním i praktickém projadřování lásky k rodné zemi.

Kristus uvedl pojem o lásce k vlasti na pravou míru.

Za časů Ježíšových vypiala se totiž vlna vlastenectví u porobených jeho soukmenovců do největší výše. Jeho vrstevníci byli horliteli synagogy a znovuzrození slávy Israele. Sv. Pavel naráží na tuto vznícenou lásku k synagoze, která, jsouc jednostranná a fanatická, vytvořila prostředí, v němž zrodily se šovinistické názory, tlumočené později talmudem: „A prospíval jsem v židovství nad mnohé mně věkem rovné v národu mém, velmi horlivý jsa milovník svých otcovských ustanovení.“ (Gal. 1, 14.) Kristus nepodněcoval jejich nemírné národní hrdosti, nýbrž ji mírnil a jejich nazírání na jiné národy, nežidy — uváděl na pravou míru: „Slyšeli jste, že řečeno bylo: Milovati budeš bližního svého a nenáviděti budeš nepřítele svého. Ale já pravím vám: Milujte nepřátele své.“ (Mat. 5, 44.) Židům, jejichž národní šovinismus vykopal propast mezi nimi a ostatními národy, musil připomínati, že nejsou lepší pohanů, budou-li pozdravovati toliko svoje domácí a a krajany. „A budete-li pozdravovati toliko bratří svých, což více činíte? Zdaliž i pohané toho nečiní?“ (Mat. 5, 46.) Jeho podobenství o milosrdném Samaritánu, k němuž vzal látku ze skutečných poměrů tehdejších, mělo vyléčiti Židy z jejich přepiaté národní pýchy, předpojatosti a egoismu.

Kristus — vlastencem.

Ježíš Kristus učil také positivně lásce k vlasti, jsa sám velkým vlastencem, lna láskou k národu, z něhož vyšel jako očekávaní národů a zaslíbený otcům, jako syn svého národa. Jeho rodokmen uvádí evangelista sv. Matouš (Mat. 1, 1–16) slovy: Kniha rodu Ježíše Krista, syna (= potomka) Davidova, syna Abrahamova. Jako v jeho božské osobě jsou nerozlučně spojeny božská a lidská přirozenost (unio hypostatica), tak jeví se nám životem svým jako Salvator mundi a jako Nazaretský, což povědíno bylo skrze proroky, že Nazaretský slouti bude.“ (Mat. 2, 23.) I nápis na kříži „Ježíš Nazaretský, král židovský“ měl věkům hlásati místo, kde trávil největší část života. Z jeho srdce září nesmírná láska k lidstvu a ohnivá láska k vlastnímu rodu, láska všelidská i vlastenecká.

Biskup Bougaud uvádí ve spise „Ježíš Kristus“ známou pravdu, že každý člověk, byť byl i nejslavnějším velikánem, byl synem některého národa, jehož ráz nosil na sobě. I největší muži jsou syny své doby a mají živou účast na jejích zájmech, ideách, radostech i strastech; jsou jaksi v zajetí své doby. Zdaž nejsou i muži pouhé a čisté myšlenky, samotářští snílkové, básníci, filosofové, umělci, kteří celý svůj život zasvětili kultu ideálů, a jejichž význam v lidstvu sahá mnohem dále a nepomíjejí tak rychle, zdaž i oni nejsou též syny doby své? Neslyšíte-li ve strofách jejich básní vedle jásotu všeho lidstva i jásot vlastní jejich doby? A vedle vzdechů duše lidské i vzdechy národa, věku a města, kde tato duše se modlila, lkala, trpěla a milovala? Jmenujte mně ty největší duchy: Homera, Joba, Aischyla, Isaiáše, Sokrata, Fidia, So-

fokla, Platona, Virgila, Tacita, Dante, Michala Angela, Shakespearea, Miltona, Corneille-a, Racina, Bossueta. Kdo jsou? Vtělené Řecko jsou, vtělená Arabie, Judea, Řím pohanský, křesťanská Italie, vtělené Španělsko, Francie a Anglie. A čím jsou větší, tím lépe jeví se na nich vedle rázu všelidského i vtělený ráz onoho národa, jehož syny jsou. Homer je typem velikého Pelasga, Aischyl — toť veliký Hellen. Job je typem velikého Araba a typem velikého Žida je Isaiáš; Tacit je veliký Říman, Dante veliký Ital; Shakespeare je typem velikého Angličana a Bossuet je veliký Francouz. — A kdo jest Ježíš Kristus? Není ani Žid, ani Řek, nepatří ani starověku ani novověku. Kdo je tedy? — Je člověk či lépe — je člověk katexochen. V ostatních velikánech všech není zastoupeno lidstvo veškero; i možno tu určiti hranice a meze; u Ježíše Krista však nikoliv!“

U všech velikánů nacházíme ráz místní a časový, tudíž pomíjivý, který jest již za nejbližšími horami anebo za oceánem nesrozumitelným. — Jediný ze všech velikánů dějin jest Kristus srozumitelný a blízký každému člověku všech věků a světů; on jediný jest zjev universální, všem přístupný. Duch jeho nemá pečeti své doby.

Toto slavné, výminečné, universální postavení Ježíše Krista v dějinách duchů nijak neodejímá žáru jeho vlastenectví. Ač všem patřila jeho moudrost a milost, všem vykupitelská krev a láska, přece zdá se nám, že jeho láska — po lidsku mluveno a chápáno, je odstupňována. Rozesílaje apoštoly, napomíná je: „Na cestu pohanů nechodte a do měst samařských nevcházejte, ale raději jděte k ovcím domu israelského, které zahynuly.“ (Mat. 10, 5, 6.) Až po seslání Ducha sv. církev začne

svoji činnost, mají apoštolové dle jeho příkazu kázati nejprve ve své vlasti, pak teprve v ostatním světě: „Budete mi svědkové v Jerusalemě a ve všem Judsku a Samařsku, a až do posledních končin země.“ (Skut. ap. 1, 8.)

Sám zřídka překročil hranice své vlasti. Když bral se do krajin tyrských a sidonských, a žena kananejská prosila za uzdravení své dcery, řekl jí Ježíš: „Nejsem poslán leč k ovcím, které zahynuly, domu israelského“, — — „není dobré vzíti chleba synův a vrci jej psům.“ (Mat. 15, 21—28.) Na památku pobytu Ježíšova ve Fenicii stojí u Sidona kaple, nazvaná La Cananea. Kolik by stálo kaplí v jeho vlasti, kdyby se jimi mělo označiti každé místo, kde učil a dobrodiní prokazoval? — Vlastní jeho národ bral první a hlavní účastenství na jeho moudrosti, moci a lásce; jemu propůjčoval se službami v první řadě.

Nikdo nedovedl tak tklivě a procítěně vyznati lásku národu jako Ježíš, krajany svými uražený a odmítnutý. Jerusalemským praví: „Jerusaleme, Jerusaleme, jenž zabíjíš proroky a kamenuješ ty, kteří jsou posláni k tobě; kolikrát chtěl jsem shromážditi dítky tvé, jako slepice shromažďuje pod křídla kuřátka svá, a nechtěl jsi.“ (Mat. 23, 37.) Nikdo nedovedl pronésti jemněji correctio fraterna, něžnější výtky svému národu jako Kristus v těchto slovech, a vroucněji vyznati lásku své vlasti, která ho později ukřižovala.

Český národ vzpomíná vděčně vlastenecké lásky nezištné „otce národa“ Palackého, kterou projevil slavným výrokem ve společnosti českých vlastenců: „Já aspoň, kdybych byl cikánského rodu a již posledním jeho potomkem, ještě za povinnost bych

si ukládal, přičiniti se k tomu, aby alespoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva.“

Kristus byl členem národa chudého, který neměl vrozené ušlechtilosti. Co čteme v dějinách o jeho velkých činech, to nebylo dílo vlastní síly, nýbrž vykonal je prst Jehovy. Ani nejcennější poklad tehdejšího lidstva, který zbyl z ráje, monotheismus, nebyl by Israel uchoval čistý a neporušený, kdyby byl Hospodin neposlal svých pomazaných, kteří nad ním bděli. Všeho ostatního, co přeštědrý Bůh jemu odevzdal: zemi zaslíbenou, mlékem a medem oplývající, království kdysi mocné a žezlo slavné — všeho pozbyl vlastní vinou jako syn marnotratný. Když přišla plnost času, byli Židé jako otroci ve vlastní zemi, nemajíce ničeho mimo vzpomínku zašlé slávy.

Čeho směl Kristus očekávati od tohoto národa a této země? Čeho mu mohl poskytnouti zapomenutý Nazaret, chudý Betlem, čeho Jerusalem, kde sídlil zástupce cizí moci? A přece tato porobená země, pouhá římská provincie, byla jeho milou vlastí, „která přijala vtěleného Syna Božího, narozeného živila, živého nosila, po smrti ho v útroby své přijala a obdivovala na nebe vstupujícího.“ (Samassa: Palestina.) Ježíš chtěl býti nazýván synem tesařovým, Nazaretským, Galilejským. V chudé Galileji prožil svoje dětství, mládí a dobu přípravy do 30. roku věku. Judsko, kde se zrodil a kde byl chrám Židů, a Galilea, v níž bydlili jeho rodičové, byli nejčastěji, skoro výhradně, jevištěm jeho veřejné činnosti: poskytly i tribunu Kristu-učiteli i oltář Kristu-veleknězi. Jinde vídali ho zřídka, ač by byl našel tam snad vděčnější posluchačstvo. V národě vlastním vyvanula pravá představa Messi-

áše, jak ji nakreslili proroci. Kristus věděl, že mu bude prudce střetnouti se s krajany, kteří byli zkreslili obraz Messiášův. Lid sám byl vrtkavý, nevděčný, o němž sám říkával: „Prorok nemá cti ve vlasti své."

Galilea vídala ho nejčastěji. Tu je hora Blahoslavenství, na níž pronesl nejdelší řeč; Tábor, na níž se proměnil; z Galilejských vyvolil si apoštoly. Na moři Galilejském a jeho březích kázával a pobřežní Kafarnaum měl za „svoje město", ve kterém za veřejného působení dlíval, kázal a nejvíce učinil zázraků. Počátek divů svých učinil blízko Nazaretu v Kaně, v Naimu vzkřísil mrtvého mládence; i zatvrzelá Bethsaida a Korozaim byly častými svědky jeho zázraků. Svoji vlast zaplnil nehynoucí slávou svého učení a dodrodiním svých nadpřirozených skutků milosrdenství; domovinu svou přikryl nehasnoucím světlem svého jména. Ze zchudlé a porobené Palestiny stala se jeho životem Svatá země, nejslavnější poutní místo světa, kam přicházejí národové, aby uctili a zlíbali zemi, po níž On chodil, uče a dobře čině, na níž trpěl a umřel. Právem klade církev sv. o velkém pátku do úst Spasitele otázku: Populе meus, quid feci tibi, aut in quo contristavi te, responde mihi! (Národe můj, co učinil jsem tobě nebo čím zarmoutil jsem tebe, odpověz mi!)

Spasitel světa mluvil k celému světu, ať mluvil veřejně, na hoře k zástupům, v synagogách, ve chrámu, sloupořadí Šalomounově, na kříži, ať v soukromí, s ženou Samaritánkou u studnice Jakobovy, v Bethanii s Marií a Martou, s Nikodemem v tichu noci. V lásku svého srdce pojal všecko lidstvo, vrstevníky, bývalé i budoucí národy, přátele i ne-

přátele, spravedlivé i hříšníky, Východ i Západ. A přece jako nejvyšší zákonodárce a učitel věro- i mravouky vybudoval také stupnici lásky, dle níž máme milovati Boha pro něho samého nade všecko, sebe pro Boha a dle této lásky k sobě také bližního. Jeho přikázání lásky třídí bližní na sobě blízké, bližší a nejbližší, a čím bližší předmět lásky, tím se láska sesiluje, stupňuje. Ze všeho lidstva nejvíce miluje svoji matku Marii, zvláštní láskou miluje sv. Jana, svého miláčka, jichž obou vzpomíná při své smrti dojemně i starostlivě. Toť přirozené a protože přirozené, také Boží přikázání. Kristus vrozené rozlišování a odstupňování lásky potvrdil a posvětil. Proto také rodnou zemi, svoji vlast a svůj národ z ostatních zemí a národů miluje nejvroucněji.

Pláč Kristův nad vlastí.

Nevyslovil-li Kristus přímo povinnost této vyšší lásky, vyslovuje ji jeho život a příklad, který je nejjadrnější definicí pravd mravoučných. Sv. Řehoř píše: „Pán a Spasitel náš učí nás někdy slovy, jindy skutky. Jsouť jeho skutky přikázáními: činí-li něco mlčky, naznačuje, co jest nám činiti.“ (Homil. 17. in Evang.)

Na západním svahu hory Olivetské, která skýtala nádherný výhled na Jerusalem, stojí malá, úhledná kaple, která nad vchodem má stručný nápis: „Pán zaplakal.“ — Zde bylo totiž dle starobylého podání místo, kde Ježíš Kristus stanul na své triumfální cestě do Jerusalema, zahleděl se na město, zamyslil nad jeho osudem, zaplakal nad ním a pronesl ona bolná slova, která jsou velepísní lásky k vlasti a stkvělou apologií křesťanské lásky

vlastenecké. Pravil: „Kdybys bylo poznalo i ty, a to v tento den tvůj, co jest tobě ku pokoji, — ale nyní je to skryto před očima tvýma. Neboť přijdou na tebe dnové, ve kterých nepřátelé tvoji obklíčí tě náspem a oblehnou tě a sevrou tě se všech stran, a na zem povalí tebe i dítky tvé, které jsou v tobě a nenechají v tobě kamene na kameni, poněvadž jsi nepoznalo času navštívení svého!“ (Luk. 19, 42—45.)

Vševědoucí Kristus viděl Jerusalema slavnou minulost, přítomný mravní rozklad i budoucí pád, a proto zaplakal nad ním.

V slzách si stěžuje, že Jerusalem nepoznal času navštívení svého. Zaplakal vida, že naděje otců jsou zklamány, že lid, jemuž mělo býti nejdříve hlásáno slovo spasení, odmítl ho, zatvrdil se a je odhodlán volati: „Krev jeho na nás a na naše syny.“ Jerusalem Kaifášův! Kristus pláče, předvídaje, že přichází pomsta činu zlého, hodina odplaty, kde z budovy bývalé slávy národa nezůstane kámen na kameni. Patří v duchu, kterak římští orlové z daleka již krouží nad městem jako nad svou kořistí. Vrhají se na svaté město, ničí, hubí, uchvacují; zapálí chrám, strhnou jeho zlatem se skvoucí báně, a když dým se rozptýlí a oheň pohasne, vítězný Říman vede pluh tam, kde stálo kdysi Svaté město, na znamení, že srovnáno je se zemí.

Pláč Kristův a jeho žalostná slova budou vždy katolíkům velkým přikázáním lásky k národu a silnou vzpruhou činů a obětí pro blaho vlasti.

Myšlenka na hrozivý osud národa nedá mu zapomínati ani na cestě křížové. Evangelium vypravuje: „Šel pak za ním veliký zástup lidu i žen, a

ty plakaly a kvílely nad ním. Ježíš však obrátiv se k nim řekl: „Dcery jerusalemské, neplačte nade mnou, nýbrž samy nad sebou plačte a nad dítkami svými. Neboť hle, přijdou dnové, o nichžto řeknou: Blahoslaveny neplodné a životy, kteréž nerodily a prsy, kteréž nekrmily. Tehda počnou říkati horám: „Padněte na nás“ a pahrbkům: „Přikryjte nás!“ (Luk. 23, 27—30.) V nejbolestnějších okamžicích života, kdy by jiný vzpomínal svého hořkého utrpení a těžké křivdy, zapomíná sebe a myslí na nešťastný národ svůj, jsa vznešeným vzorem sebezapomnění a sebeobětování a pamatování na celek. Toho sluší vzpomínati, nad ním zaplakati, neboť vlast a národ je bonum commune (blaho obecné). Jemu jeví se tragický konec národa tak příšerným, že proroctví svoje o zkáze Jerusalema spojuje s předpovědí hrůz posledního dne.

Sv. Pavel miluje svůj národ.

Ve světlých stopách Krista, Spasitele světa a syna Galileje, kráčí věrný jeho apoštol sv. Pavel, apoštol národů a věrný syn národa svého. V Damašku obdržel od Pána vznešené poslání, aby nesl jeho jméno před národy a krále a syny israelské. Procházeje města starého světa, míjí náměstí a hlučné ulice a vyhledává ona zákoutí, kde stály židovské sbornice. Chudému lidu zde shromážděnému, synům Abrahamovým, dává přednost před náměstím athenským a areopagem, které musily přece více lákati hlubokého myslitele a vybroušeného řečníka. Jeho nadání a horlivost apoštolská více se uplatňovaly u pohanů, toužících s Platonem po nebeském učiteli, nežli u Židů, kteří si té doby představovali Vykupitele s ideami hrubšími. Srdce však

vedlo Pavla nejprve k bratřím podle těla. Teprve když slova jeho nenašla ohlasu v židovských sborniciích, obrátil se k pohanům, jak vyznal Židům v Antiochii v Pisidii: „Vám slovo Boží mělo nejprve mluveno býti. Ale poněvadž je zamítáte a ukazujete se nehodnými věčného života, proto obracíme se k pohanům.“

Když sv. Pavel ve II listě snaží se věřící Korinťany uchrániti zhoubného vlivu nepravých učitelů, upozorňuje skromný apoštol také na přednosti a dary přirozené, národnost, mateřštinu, příslušnost k národu vyvolenému: „Osměluji se (chlubiti) i já: Hebreji-li jsou? Já také! Israelity jsou? Já také! Potomstvem Abrahamovým jsou? Já také! (II. Kor. 11, 21, 22.) Slovy těmi sv. Pavel hlásí se upřímně a otevřeně k svému povrženému národu právě tak, jako jindy rozhodně dovolával se výsad, které mu poskytovalo římské občanství (Skut. 16, 37), volaje také: civis Romanus sum, Caesarem apello!

V podivuhodné shodě s největším Israelitou Mojžíšem, který pokleknuv, prosil Hospodina za lid dojemnou modlitbou: „Odpust jim tuto vinu a raději vymaž mne z knihy své, kterou jsi napsal (II. Mojž. 31, 32), jedná sv. Pavel: „Mám veliký zármutek a ustavičnou bolest v srdci svém. Neboť žádal jsem já sám zavrženým býti od Krista pro své bratří, kteří jsou moji příbuzní podle těla.“ (Řím 9, 2—3.) Významné vyznání lásky k židovskému národu, tím významnější, že je sv. Pavel napsal v listě k Římanům. Evangelium, jež dle příkazu Kristova kázal všemu stvoření, nesetřelo s jeho duše svéráznosti, plynoucí z jeho židovského původu. Ani na cestách mezi Řeky a Římany, kteří Židy prohlásili za barbary, nezapomněl svého rodu, ani před athenským areopagem nestyděl se za své

bratry. Ten, který pravil: nestydím se za evangelium, směl také říci: nestydím se za svou vlast. — Když zázračným obrácením a zjevením Božím v Arabii pronikl a promyslil taje Prozřetelnosti, miloval tím vroucněji svůj národ a pracoval o tom, jak by jej přivedl k účastenství zaslíbení Božích. A že se jeho bratři odvraceli od pravdy a milosti, hnětlo a bolelo to duši Pavlovu.

Na cestách apoštolských v Malé Asii, Macedonii a Řecku provází ho účinná a živá láska k vlastní krvi. Touží spatřiti Řím a Hispanii, avšak připomíná, že je mu dříve cestovati do Jerusalema. Důvod cesty v listě k Řím. 15, 25—27: „Nyní pak půjdu do Jerusalema, abych posloužil svatým. Nebo za dobré se vidělo Macedonským a Achajským sbírku nějakou učiniti na chudé svaté, kteříž jsou v Jerusalemě. Neb se jim tak líbilo, i jsou jejich dlužníci; nebo poněvadž pohané učiněni jsou účastníci duchovních věcí jejich, majíť jim také sloužiti tělesnými.“ Vzpomínka na chudé jerusalemské provází sv. Pavla i Macedonií a Řeckem, nosí je v srdci a později také ve svých okovech, vybízí cizince k podpoře svých pokrevenců a sám spěchá do Jerusalema, aby rozdělil sebrané almužny, by s darem dal chudým bratrům také lásku. Neodkazuje chudých na jáhny, kterým byla svěřena péče o chudé, nýbrž sám o ně pečuje, jsa svým příbuzným podle těla i apoštolem i jáhnem. Totéž učinil sv. Pavel již dříve, když hlad zuřil v Jerusalemě, jak jej předpověděl prorok Agabus, přerušil apoštolskou činnost v Antiochii a obnos sebraný mezi věřícími antiochenskými donesl do Jerusalema chudým, jsa pečliv netoliko o duchovní prospěch Židů, nýbrž též o časné jejich blaho. Pozdravil a uctil své bratry a svůj národ i v nejchudších přísluš-

nících svého kmene. V závěru listu ke Galatům (6, 10) opětně napomíná ke vzájemné podpoře, hlavně mezi chudými domácími: „Nuže, pokud máme čas, čiňme dobré vůči všem, zvláště domácím víry.“

Sv. Pavel dbal a šetřil svérázu jiných národů.

Šel-li sv. Pavel k Židům s velkou láskou ke Kristu a vlastnímu rodu kázat, ubíral se z lásky ke Kristu také k jiným národům jako apoštol národů se zvláštní úctou a něžnou šetrností k rodovým vlastnostem a národním zvykům těchto národů. Nešel k nim, aby dal Kristovo evangelium a vzal jim národní svéráz a kulturu; naopak jemnou rukou a klasickým slovem dotýká se jejich národní cti, aby ji potvrdil.

Zavítal do Athen, střediska Řecké osvěty. Mluv řecky, užívaje tamějšího nářečí v synagoze i na náměstí. Když epikurejci a stoikové vytýkají jemu, že mluví rozvláčně (seminiverbius), mluví v areopagu, duševním výkvětu Attiky, subtilně a stručně tak, jak sotva kdo vůbec zhuštěně kdy promlouval o nejhlubších tajemstvích víry, o Bohu stvořiteli, zachovateli, vládci všehomíra, o duchovosti a naprosté závislosti člověka na Bohu, o jeho určení, o dokonaném zjevení Božím skrze Krista a konečně o posledním soudu a vzkříšení mrtvých.« (Babura: Introd. i. libr. N. T. p. 186.) Demosthenovská stručnost, jak ji žádal vzdělaný Atheňan. Sv. Pavel vžil se do duše Athenských a jejich mravů, aby jich cítění a cti neurazil, nýbrž je získal. V řeči v areopagu užívá běžného oslovení: mužové Athenští, mluví o jejich náboženském kultu formou šetrnou

a uvádí výrok básníků řeckých Arata, Kleantha a Pindara. Sv. Pavel vzdal tímto čest řeči, obyčejům, mravům a řecké literatuře.

Církev chrání národy.

Církev katolická projevuje vzácnou pozornost jazykům, v nichž bývá vtisknuta duše národa. Jazykem národnost kvete a hyne. V otázce jazykové bývají národové nejcitlivější. Bůh, který pýchu lidskou trestal zmatením jazyka v Babel, obdařil pokorné apoštoly darem jazyků o slavnosti letnic, svátku národů rozdílných jazykem a sjednocených vírou. Apoštolové, mluvíce k různým národům mateřským jejich jazykem, potvrzují nezadatelné svaté právo mateřského jazyka. Letnice jsou apotheosou jednoty víry, ale též apotheosou předností a práv národní mluvy. Byl to svátek národů, kteří volali: „Nejsou-li tito všichni, kteří mluví, Galilejci? I kterak my každý slyšíme jazyk svůj vlastní, ve kterém jsme se zrodili? Slyšíme je mluviti jazyky našimi o velikých skutcích Božích.“ (Skut. ap. 2, 7—11.)

Křesťanství dalo národům jadrnou a přesvědčivou obranu mateřského jazyka, který náleží k podstatnému majetku člověka a národních celků. V jeho světle jeví se každé jazykové znásilňování útokem na přirozené právo člověka; je loupeží, poněvadž sahá do hlubin lidské přirozenosti, národní cti a síly a zvrací řád, který Bůh zavedl; je nepoctivostí, děje-li se toto olupování proti vůli, avšak na účet církve. I malí národové mají právě jako velcí a silní nepromlčitelné a nezcizitelné právo na užívání a pěstování svého jazyka a svůj svéráz, jak říkáme duši národní. V tomto také smyslu mají nesmrtelný význam slova papeže Be-

nedikta XV. v listu k národům a jejich nejvyšším hlavám, že totiž „národové neumírají.“

Církev, zavedši v zájmu liturgické jednoty jednotnou řeč bohoslužebnou, schválila různé liturgie s domácím jazykem a obřadem, jak toho vyžadovalo rozšíření království Božího na zemi, a vyhradila při různých obřadech, zvláště v kázáních a odpoledních pobožnostech široké pole národnímu jazyku. Český národ slyšel v době svého ponížení svoji mateřštinu veřejně zníti výhradně toliko při službách Božích.

Jak již v prvních dobách církve někteří výteční katoličtí biskupové rozuměli rovnoprávnosti národní, o tom svědčí tato dějepisná událost: Sv. Jan Zlatoústý vstoupil jednou do chrámu sv. Pavla v Cařihradě a spatřil tam zástup lidu gotského, jenž v městě a okolí valně bydlel. Gothové byli povětšině Ariani, ale i katolíků bylo hojně mezi nimi. Uzřev ten nevzdělaný, ale zdravý a poctivý lid, velel sv. Jan gotskému knězi u přítomnosti své čísti částku Písma sv. jazykem gotským a potom v témže jazyku konati k lidu kázání. Hned potom řečnil patriarcha sám, klada obyvatelstvu cařihradskému tyto cizince za vzor horlivosti pro slovo Boží. Netoliko pak Gotům, nýbrž i jiným národům posílal sv. Jan kněze, aby mateřským jazykem jejich víru svatou jim hlásali. (Fr. Ekrt: Církev vítězná, I., str. 157.)

Posvátná kongregace de propaganda fide a církevní missijní školy jsou vlastně university národův i těch nejzaostalejších, stálým a výmluvným svědectvím, jak z důvodů nábožensko-mravních třeba si vážiti národní mluvy všech národův. Tito považují správně svou řeč a národní individualitu za noli me tangere! Církev je svým stejně spra-

vedlivým jako vznešeným učením o této nedotknutelnosti asylem všech národů, je polyglotta, janua linguarum reserata, volajíc do světa: Laudate Dominum omnes gentes, — — omnis lingua confiteatur! (Chvalte Pána všichni národové, veškeren jazyk vyznávej (chval)!)

Jazykové výsady v liturgii Slovanů.

Český národ, u něhož je otázka náboženská a národní dominantou dějin, obdržel obou těchto otázek rozluštění nádherné a uspokojivé z rukou bratří soluňských Cyrilla a Methoděje, kteří vynalezše slovanskou abecedu přeložili na jazyk slovanský knihy bohoslužebné, evangelia, epištoly a žaltář a konali služby Boží v jazyku lidu. Byl to vzácný dar věrozvěstů, ověřený autoritou papeže Hadriana II. a Jana VIII. Tento veliký příznivec Slovanů napsal v listě k Svatoplukovi: „Písmo slovanské, — jímž chvály povinné se rozléhají, právem chválíme, i aby v témže jazyku nauky a skutky Krista Pána našeho vypravovány byly, přikazujeme. Aniž zdravé víře neb nauce odporuje buďto mše v témže jazyku zpívati aneb svaté evangelium anebo čtení N. i St. Zákona dobře přeložená i vyložená čísti nebo jiné hodinkové pobožnosti odzpěvovati.“ — Tento čin nejvýznamnější v životě našeho národa má význam nejen náboženský, ježto uvedl český národ do církve, ale je též velikého významu osvětového tím, že křesťanství přijaté z rukou bratří z východu uvedlo národ ve styk s Cařihradem, kolébkou velkých myšlenek a kulturních podnětů. Politicky se uplatnil tím, že po soudu Palackého má děkovati národ náš, že ušel žalnému osudu Luticů, Bodrců, Ratarův a ostatních polabských pobratimů toliko zavčasnému pokřesťanění. Je též velkého

mravního dosahu, ježto jím byly přivedeny ad absurdum domněnky klamné trojjazyčníků, a svědčí, jak vzácnou pozornost prokazuje katolické učení národním potřebám a tužbám. Podobnou cenu má milý, bohužel prchavý zjev sázavského kláštera s velkým opatem sv. Prokopem. Slovanské bohoslužby zanikly, když z velké části vykonaly svoje velké poslání — uvedly český lid do chrámu katolické církve a do stánku osvěty, asi podobně, jako zřídly dary zázraků a jiná charismata, když církev v době Konstantinů se byla i na venek upevnila. Když v poslední době cítění vlastenecké opět vřele zaplálo v našem národě, rozšířil papež Benedikt XV. právo domácí řeči v liturgii. — Doba Rostislavova, Cyrillova a Methodějova byla nejdůležitějším mezníkem ve vývoji našeho národa, ne-li dokonce jeho Rubikonem na politické cestě a myšlenkovém proudění mezi lačným Západem a štědrým Orientem. Zásluhu o toto těžké a šťastné rozuzlení symbolisuje dobře hrob sv. Cyrilla a Methoděje. Jeden odpočívá na Velehradě, druhý pochován v Římě.

Kristovo učení určené pro všecky respektuje práva všech a hájí důležité právo národní, právo mateřské řeči, která je přirozeně každému nejdražší, právě tak jako nápis na Kristově kříži byl vyhotoven ve třech řečech, hebrejsky, řecky a latinsky, ale první nápis byl hebrejský.

Štěstí individua a blaho národa.

Katolická mravouka přikazuje lásku k vlasti a národu a na základě lidské přirozenosti a daných vrozených pravd mravoučných odvozuje hlubokou, opravdovou a závaznou lásku k oběma. Nejvyšší láska k tvorům jest podle jejího učení láska k sobě samému.

Nemiluje správně, kdo bližního miluje více než sebe. Kriteriem lásky k bližnímu je láska k sobě, „milovati bližního jako sebe.“ Ježíš Kristus lásku k sobě stanoví za pravidlo a měřítko lásky bližeňské. Láska k sobě chce přirozenou nutností dobro, blaho, k němuž každý člověk tíhne. Nikdo nechce býti nešťasten; to je dogma lidské přirozenosti. Opaku si žádá toliko zvrhlý nebo nepříčetný. Kant praví: „Přikázání, dle něhož by člověk musil se snažiti, aby se učinil blaženým, bylo by pošetilé; neboť nikdy nepřikazuje se člověku to, čeho si žádá sám vnitřní, neodolatelnou silou.“ (Kritik der prakt. Vernunft str. 44.) Láska k vlasti žádá nezbytně, abychom chtěli štěstí její.

Komenský píše o tom ve spise „Štěstí národa“:

„1. Co je národ? Národ je množství lidí zrozených z téhož kmene, bydlících na témž místě ve světě (jakoby ve společném domě, který nazývá vlastí), užívajících téhož zvláštního jazyka a tím spojených týmiž svazky společné lásky, svornosti a snahy o dobro obecné. — Národ je jaksi rozšířené nebo zmnožené „já.“

2. Vlastností každého národa jest, že sobě chce dobře. Mnozí jsou a rozmanití národové, ale všickni řízením Božím tím znamenáni znakem: že jako lidé jednotliví tak i národové jednotliví sami sebe milují a chtějí, aby jim dobře bylo, ke stavu blaženosti vespolek se pobádajíce a to spolu závodíce. — Táž žádost blaženosti jako u „já.“

3. Třeba býti zvrhlým od přirozenosti lidské, jestliže který národ péči o sebe odmítá až do té míry, že ani neštěstí svého poznati, ani cizím štěstím k závodění pohnouti se nechce nebo nemůže.“

Jedná se o to, jak uvésti v soulad touhu po štěstí individua se štěstím národní jednoty, blaha vlasti, které je základním rysem národní povahy. Mají se zdůrazniti zájmy jednotlivcovy a zájmům národa jest přiřknouti menší důležitost, či má býti vlast a národ dle nauky německých státních filosofů XIX. věku „eins und sein Alles?“, který je dle Hegela viditelným božstvím? Nebo jest nám jíti do školy těch, kteří podtrhují individualitu člověka (Nietzsche) a škrtají práva společnosti a tudíž také vlasti a národa a hledajíce jen svoje štěstí, volají s Childe Haroldem: „Ó vlasti — dobrou noc!“?

Jako nemůže člověk najíti vlastního štěstí „jenseits des Guten u. Bösen“, opustí-li zásad mravnostních, nelze ani národu najíti bez rozřešení sfér zájmů osobních a prospěchu celku. Má ten, jenž jde k oltáři vlasti obětovat, vrátiti se od oltáře obětního ochuzený a ten, kdo jde do společnosti, vrátiti se jako menší člověk? A získává-li národ vlasteneckou prací, nepozbývá, neztrácí individuum? Má národ růsti a jednotlivci se umenšovati? Buduje se blahobyt vlasti na účet štěstí jejích synův a dcer? Kolébka slávy národa má státi na hrobech štěstí jeho členů?

Oblasti prospěchu národního celku a jednotlivců musí býti kruhy soustředné, aby člověk vyhověl i svému osobnímu určení a zároveň zaplatil povinnou daň národu.

Křesťanství rozhraničuje zájmy vlasti a individua.

Toliko lidstvo a užší jeho část, národ, prokvasené duchem křesťanství, pojímá správně a hodnotí skutečné ideály společenského (národního) života a má mravní sílu, aby o ně se staral a je uskutečnil.

Učí sloužiti zájmům celku.

Žádné náboženství nepěstilo smyslu pro celek tak pronikavě a účinně jako křesťanství, jež je po výtce náboženstvím lásky. V království Božím není dle vůle Kristovy velikým ten, kdo nad jiným panuje, nýbrž kdo jiným oddaně slouží: „Víte, že knížata národů panují nad nimi, a kteří větší jsou, provozují moci nad nimi. Ne tak bude mezi vámi: ale kdožkoli by chtěl býti mezi vámi větším, budiž služebník váš: a kdo by chtěl býti mezi vámi prvním, bude váš služebník; jako (také) Syn člověka nepřišel, aby mu bylo slouženo, nýbrž aby sloužil, i aby život svůj dal na vykoupení za mnohé.“ (Mat. 20, 25n.) Proto napomíná Kristus důtklivě: „Totoť jest přikázání mé, abyste se vespolek milovali, jakož i já jsem miloval vás. Většíhoť milování nemá žádný nad to, by kdo život svůj položil za přátele své.“ (Jan 15, 12, 13.) „Jako dobrý pastýř dává život svůj za ovce své.“ Toto přikázání sloužící a obětavé bližeńské lásky katolická mravouka hodnotí tak, že je klade hned za přikázání lásky k Bohu, která je bez víry k bližnímu nemyslitelna: „Řekl-li by kdo, že miluje Boha, a nenáviděl by svého bratra, lhář jest. Nebo kdo nemiluje bratra svého, kteréhož vidí, Boha, kteréhož nevidí, kterakž může milovati?“ (1. Jan 4, 20.)

Křesťanská láska je obecná: obepíná rodinu, kterou Kristus upevňuje a posvěcuje; objímá vlast, jako Kristus chtěl shromážditi syny svojí vlasti. Není to vždy hlas přirozených sklonů, neboť nesmí se zastaviti ani před nepřítelem a cizincem. Je obětavá až k heroismu: „Láska je shovívavá, dobrotivá; láska nezávidí, nechlubí se, nenadýmá se, není ctižádostivá, nehledá svého prospěchu, neroz-

trpčuje se, nemyslí o zlém; — — všecko snáší, všemu věří, všeho se naděje, všecko přetrpívá. Láska nikdy nepřestává.“ (I. Kor. 13, 4—8.) Nezná egoismu, nečítá kroků, potu, nehledá ni zisku, ni slávy. To jsou vlastnosti pravé a vřelé lásky k vlasti. Křesťanská láska, kráčejíc po stopách Kristových, dospívá heroického stupně dle římského přísloví: Od hrdinů pocházejí hrdinové.

Křesťanství nejen postavilo ideál lásky, přijavši zásadu „beatius est dare quam accipere“, ale má také tento ideál sebeobětování a nezištnosti vtělený v Ježíši Kristu, který zve ku následování lásky sloužící společnému dobru. Křesťan nesmí se v lásce k vlasti nikdy spokojiti pouhou legalitou, chladnou vypočítavostí, pouhým zevnějškem. Jeho poměr k vlasti musí býti hluboký, opravdový, upřímný a vroucí. Sv. Augustin (Civ. Dei 19, 1, 2) žádá toho velmi důrazně. Po něm sv. Tomáš Akv. vykládá, že k ctnostem křesťanským patří také povinnost žíti pro vlast a k vůli vlasti. Týž praví: „Nikdo není dobrým, kdo nepřináší všecko svoje blahu obecnému. (Summa theol. I., II. q. 92, a 1. ad 3.) Co napsal sv. Jan Zlat. (hom. 23. de ep. ad Rom.), „že vrchnosti nemají u vykonávání svého úřadu míti na zřeteli svůj osobní prospěch, nýbrž mají pečovati o dobro obecné a všeho času užívati k oblažování poddaných“, platí o každém členu národa.

Křesťanství je uskutečněním nejkrásnějších snů pohanských státních mudrců o vzájemné obětavosti a nezištnosti. Aristoteles poznamenává ve své „Politice“: „Národ nemůže býti nazýván šťastným vzhledem ku jedné části svých občanů, nýbrž toliko vzhledem na všecky vespolek.“ (Politica 7, 9, 1329 a 23.) Proto klade zásadu: „Povaha věci žádá, aby

to, co má býti podniknuto pro jednu část, bylo posuzováno dle toho, co má se učiniti pro celek.“ (Tamtéž 8, 1, 1337 a 29.) Blaho vlasti jest výslednicí mnohých složek, jimiž jsou jednotlivci a strany. Přání Kristovo, aby všichni jedno byli, jež v modlitbě velekněžské třikráte za sebou projevil, splnilo se v životě prvních křesťanů, blízkých Kristu dobou a podobných životem, o nichž smělo Písmo sv. napsati, že byli jednoho srdce a jedné mysli. Nechť štěstí jednotlivcovo jest velikým dobrem a žádoucím, přece je radost ze společného blaha vyšší a více uspokojuje. Slova německého básníka „Die Freude ist ein Chorgesang“ jsou opisem slov žalmu 132.: „Hle, jak dobré a jak utěšené, když přebývají bratři v jednotě!“

Nelze býti šťastným ani na Kapitolu, sténá-li člověk-bratr pod tarpejskou skalou. Nemravno jest, kráčí-li někdo z národa dle novopohanských zásad „nichts ist wahr, alles ist erlaubt“ (Nietzsche) po mrtvole štěstí a blahobytu jiných ku svému osobnímu prospěchu, a jásá-li boháč, mezitím co hyne chudý národa. Nekřesťanské jest, volá-li jednotlivec, nositel moci, s Ludvíkem XIV.: „Stát to jsem já“, aneb volá-li tak strana nebo ulice. I vedoucí, zámožní v národě i chudí v zástupu, o nichž pýcha boháčů praví, že jsou misera contribuens plebs, patriciové i plebejové musí si uvědomiti, že jsou pokrevní příbuzní, bratři před Bohem a národem. Vladař (vláda) i tribun lidu musí posuzovati vlast a národ jako celek a nevymáhati tvrdošíjně svého dobra a prospěchu svého aneb své strany, aby summum ius jedněch nebyla summa iniuria druhých. Nesmí nikdo sobě vyhražovati práva a jinému přikazovati toliko povinnosti. O těchto sobcích možno použíti slov sv. Pavla: „A jeden zajisté

lační, druhý pak jest opilý. — — Církev Boží potupujete a zahanbujete ty, kteří nemají.“ (I. Kor. 11, 21, 22.) Čeho nedokázali legáti patriciů vystěhovalcům plebejským na mons sacer, to dokázal a příkladem ozřejmil Kristus na hoře kalvárské nejvyšším sebeobětováním, sebeponížením a nejvyšší službou lidstvu.

V národě musejí jedni býti služebníky druhých. Silnější musí projevovati slabším převahu dobré vůle, milosrdenství, soucitu, nikoliv moci, která bývá tvrdá. Silnou ruku přimknou k svému milujícímu srdci. To musí býti hybnou silou a dávati impuls dle slov Čelakovského: „Více ohni nežli lidu ve svých ňadrech místa přej, a co dobré, z toho středu zúrodněné dál podej.“

Tragika zavraždění C. J. Caesara, jak ji předvádí Shakespeare, má cosi tklivého. Vražedná dýka v ruce Caesarova miláčka Bruta, který nechce vražditi věhlasu a dobroty Caesarovy, nýbrž zabrániti, aby samovládce nezotročil vlasti, byla dle názoru pohana-vlastence nástrojem vlastenecké lásky a národní sebeochrany. „Milý syn“ Caesarův váží si předností slovutného vojevůdce, ale nesouhlasí s Caesarem státníkem, a že mu byla milejší matka vlast než otec Caesar, který po jeho soudu nechce Římanům sloužiti, nýbrž vládnouti, vraždí otce Caesara, aby žila matka svobodně.

„Kdo z vás chce větším býti, nechť je služebníkem všech“, jest zásadou dobrého křesťana vlastimila, a „přihlížej k celku“ je pravou národní moudrostí. Slova „communitas“ a „universitas“ nikdo tak silně nepodpírá jako katolická mravouka, hlasatelka idealismu.

Od těchto ušlechtilých křesťanských zásad obecného prospěchu odráží se ostře vyhraněný individu-

alismus těch, jichž zásady soustavně zpracoval Nietzsche svým „nadčlověkem“, a evangelium silných, které soucit a obět považuje za slabost vůle. Není ničím jiným leč novým, rozmnoženým i zhoršeným vydáním pohanských hesel: quidquid placet principi, legis habet vigorem — co mně prospívá, je mi zákonem, zásadou účelnosti a kriteriem mého mravního jednání. Celek — národ je veliká quantité negligeable.

Hrubý egoismus, který hmotařský životní názor povýšil na sacro egoismo, je hrobem blaha vlasti. Sesazuje s prestolu matku vlast, zavrhuje život pro vlast a nastoluje prospěchářství, individuelní utilitarismus, jak jej bičuje Vrchlický: „Jen Mamon sedí dnes na stolci světa a chřestí miskou.“ A důsledky? Básník žaluje dále: „Je zmatek ve všem, v myslích jako v srdcích, je všady západ, století skon hlásá se smutným červánkem, co nám dá jitro?“ A v satirické básni „Ropucha“ ukazuje na pramen národního zla, na „já.“

— — — — Tvoje „já“ to vlastní
na prahu tvého srdce sedí, hrozná
to sobectví je ropucha a zisku;
ta zhltí každý k dobru vzruch a povzlet,
ta ssaje každou krůpěj svaté lásky,
ta staví každou vlnu ryzí snahy — —
Ó, nejsme živi v dobách heroických,
kdy na draka vstát musel Jiří s kopím;
jsme děti jiné doby, ale větší
by heros byl, kdo maje srdce čisté
by začal u sebe a smělou rukou
si z hrudi vyrval ropuchu a zničil
své nízké „já“, jež hltá vyšší snahy
všech blaho ssajíc ústy svého zisku.

A jako modlitba trysklá z křesťanské duše zní volání básníkovo:

Ó, buďme dobří, buďme odhodláni,
víc obětí, víc odříkání, lásky,
víc heroismu v zapírání sebe —
a čistý pramen dobra, lásky, krásy
všem poteče zas hojně, zprahlé rety
že svlaží si zas žena, kmet i dítě.
(Z brevíře moderního člověka.)

Nietzsche uvedl Darwinovu theorii o volném výběru, v životě fysickém nedokázanou, do života společensko-mravního, kde se ukázala nemravnou a vražednou. Sobectví a bezohlednost jsou dle jeho slov mrtvými předpoklady lidské velikosti. Růsti možno prý jen na útraty druhých. „Život je přivlastňování, poškozování, znásilňování slabšího, utiskování, tvrdost, vnucování vlastních povahových rysů, zcizování a v nejlepším případě vykořisťování. Vykořisťování není snad vlastností zkažených, nedokonalých a primitivních bytostí: náleží k podstatě člověka jako základní funkce organismu.“ (Jenseits von Gut u. Böse, str. 237 n.) Ellen Key, jedna z mladších žákyň apoštola nadčlověka, praví dokonce: „Svět neviděl dosud poněkud vynikajícího člověka, který by nebyl v nějakém směru bezohledným.“ (Persönlichkeit u. Schönheit.) Kdo však prospěli vlasti, byli lidé veliké křesťanské lásky, plní ohledů na svou vlast a národ, kteří byli-li někdy bezohlednými, byli bez ohledů na sebe, svoje zdraví a svoji čest. Dovedli potlačiti osobní prospěch a nehledali sobě slávy. Byli to bohatýři sebeodříkání, sebeobětování, kteří nechtěli, aby vlast jim byla služebnicí, nýbrž sami věrně sloužili vlasti. Kdo vdechl Dobrovskému, Jungma-

novi, Puchmajerovi, Kollárovi, Čelakovskému, chudým českým kněžím-buditelům, vlastencům z doškových chatek obětavost a lásku k řeči mateřské, kdo křisitelům, kteří nad hlavou zkomírajícího národa zavlávali praporem sv. Václava, kteří sami chudí pro chudší ještě vlast sbírali národní obětiny, knihy psali v rodné mluvě, národní písně sbírali a zpívali v době, v níž dle slov Sv. Čecha „velkým bylo činem v šíř volat: já jsem Čech!“? — Jsou v národě srdce veliká, vpravdě šlechtická, z nichž napájeli se tisícové bázlivých a zakřiknutých duší, srdce hluboká, která dovedla milovati nezištně, opravdově v době, kdy nemohli čekati vavřínu hrdinů, nýbrž žaláře! Čeho směli se nadíti od národa, který byl i od dobrých vlastenců považován za mrtvého, o němž se mnozí, vidouce oživovací pokusy důvěřivých vlastenců, tázali: Ožijí kosti tyto?

Lépe jest dávati než přijímati. Toto veliké biblické slovo oplodnilo lásku vlastenců. Horlivý biskup a veliký Čech J. V. Jirsík zřídil r. 1868 a 4 roky vydržoval české gymnasium v Č. Budějovicích, vydav na ně ze svých skrovných příjmů 90 tisíc zlatých. V annálech téhož ústavu zaznamenán tklivý příběh. Když biskup sbíral příspěvky na český ústav, přišla k němu chudičká služebná dívka a odevzdala mu svoje vlastenecké věnování: svoje ustřižené vlasy. Česká Karthaginka! Vůdce, obhájce a mecenáš Chorvatů, ďakovsko-srěmský biskup Jos. Jiří Strossmayer, chlouba jižních Slovanů, zůstal až do svého patriarchalního věku věren heslu, které napsal jako 34letý biskup na svůj štít: „Sve za veru i domovinu.“ Novější chorvatské dějiny církevní, politické a národní jsou dějinami života Strossmayerova. Horoucí jeho láska k domovině přivodila jemu podobně jako Jirsíkovi nepřízeň

vlády, avšak došel nejvyššího uznání, vděčnosti svého národa a papeže Pia IX., jenž při jedné jeho návštěvě povstal se svého trůnu a zvolal, obrátiv se ku přítomným světským i církevním hodnostářům: „Ejhle apoštol!“ Při těch slovech sestoupil s trůnu, šel mu vstříc a objal jej v otcovskou náruč. Podobného významu pro obrozenské snahy národní jest pro Slováky biskup Štěp. Moyses, pro Slovince biskup Slomšek.

Avšak při všem tomto stejně nutném jako krásném sebeobětování nesmí se naše individualita rozplynouti a ztratiti v zájmech vlasteneckých. Státní filosofové, zvláště němečtí, dávají zahynouti člověku, aby prý žil občan, zapomínajíce, že člověk je také celkem a to hlavním a prvním celkem se svým zvláštním, osobitým, specifickým určením. Tito moderní monofysité a monotheleti znají pouze duši státu a jeho vůli, popírajíce duši a vůli jedincovu. Dle jejich názoru je člověk pro společnost, avšak společnost není pro člověka, který má právo na život jako občan, nikoliv jako člověk. Je pouhým nástrojem, silou, číslicí a nemá nároku na osobní samostatnost, sebeurčení a individualitu; jeho život je mechanický, bezmyšlenkovitý, nerázovitý, nemá svého účele a vlastního poslání. Toto sestátnění duše a vyvlastnění „já“ je v rozporu s katolickou morálkou, která chráníc práva vlasti a národu jako společného útvaru, který Pán Bůh vybudoval, zastává se zároveň soukromých práv člověka, vlastního života duše, za který je člověk Pánu Bohu a svědomí osobně zodpověden.

Křesťan milující vlast slouží také sám sobě.

Práce pro dobro obecné je vyšší a vzdálenější cíl člověka, avšak musíme život svůj vlastní pova-

žovati za první a bližší cíl, který nesmí býti považován za pouhý prostředek. Vlastenecké povinnosti mají pevnou mravní hranici. Musíme všeobecnému dobru přinášeti oběti těžké, v jistých případech i obět života, protože oběti jsou nutny pro zachování národa. Nikdo však nemá práva, aby jménem vlasti požadoval pro nás toho, co je nejvyšším majetkem naším, osobitost, charakter, t. j. nesmí nám pro blaho vlasti nařižovati, abychom zapřeli svědomí a zřekli se svého vyššího „já“ s jeho mravními, nepomíjivými hodnotami. „Život je dílo vlastní duše“, dí Kollár, se svým vlastním určením.

Bůh dal člověku vlastní cíl, vybavil jeho přirozenost vrozenými schopnostmi a touhou po vlastním štěstí. Již z přirozeného vztahu individua ke společnosti a proto i k vlasti plyne, že si musí zůstati v rámci sociálního života bližším cílem. Vlast není útvarem, který by měl zvláštní existenci bez ohledu na svoje příslušníky; je toliko organisací členů k ní přirozeně náležejících. Neboť kdyby individua neměla svého zvláštního, osobního cíle, nebylo by ani národa, ježto z pouhých nul nedá se vytvořiti žádná veličina.

Kant praví případně: „Osobitost nemá ceny, nemá žádného ekvivalentu, za který by se mohla prodati, má svou čest.“ Kdyby se člověk měl ve prospěch vlasti vzdáti svého vlastního cíle, svého svědomí a svého pravého štěstí, kterým je Bůh, zpronevěřil by se i Bohu i sobě, a život jeho byl by bez vnitřního obsahu, prázdný. Byl by to zločin na sobě samém a zločin proti Bohu. Schell (Apologie des Christentums. S. 432) praví: „Člověk, který je nositelem myšlenky Boha a dědicem Božím, nesmí býti se svým vzneseným posláním obětován a

utracen ani stvořené bytosti ani společnosti. Jednotlivé bytosti nemají své hodnoty odtud, že jsou včleněny do společnosti. Naopak národní tělesо (společnost) má proto svou vysokou důstojnost, že je složeno z osobitých hodnot svých členů.“

Člověk má svatou povinnost, aby dbal svého osobního vznešeného povolání, byť by proto přišel někdy i do rozporu s národem a vlastí. Musí ze sebe vypěstiti svou vlastní, dobrou a silnou povahu a jíti odhodlaně za svým posláním dle slov Aristotelových: „Jsou mnohé věci, ke kterým bychom se neměli dáti přinutiti; spíše musíme nejhorší vytrpěti a umříti.“ (Ethika Nic III, 1) a dle slov Sokrata, který volá: „Více sluší poslouchati Boha nežli Atheňanů.“

Člověk, přinášeje z nezištné lásky oběti na oltář vlasti, odhodlán dáti jmění, krev i fysickou svobodu za svou domovinu, musí pracovati také ve vlastních službách a nesmí obětovati vlasti a národu to, co jest víc než nadání a práce, více než jmění a krev — sebe, svobodu své duše, svědomí a svoje nejvyšší poslání, ono „unum necessarium.“ Také oběti vlastenecké mají své hranice, neboť život náš společenský jest na pouti životní, na cestě k posmrtnému blahu, jakkoliv to zní paradoxně, přece jen etapou.

Vlastní „já“, t. j. osoba se svým určením, nesmí utonouti v těle národa a v něm býti absorbována tak, by jeho cíl a jeho vůle byly vždy bezpodmínečně naším cílem a naší vůlí. Tento státní monotheletismus, který hlásala řecká Stoa a dříve již praktikovala Sparta, který zvrcholen byl v římském imperiu, jež neznalo práv člověka, nýbrž to-

liko občana, ožil v době osvícenské naukou o státní všemohoucnosti, — je negací osobního života, je suchopárný mechanismus, stroj, který měří sílu člověka a váží si jeho práce, ale nehodnotí, nýbrž popírá život náboženský a ethický. Možno říci o něm totéž, co napsal papež Pius IX. o liberalismu, že je jednou velkou herezí.

Máme něco v přirozenosti své, co je naším svatým, nezadatelným právem, naše arcana, camera cordis: svoje mravní „já“, zodpovědné Bohu, kde nemůže rozhodovati ani národ, ani stát a společnost; svoje přesvědčení, svůj osobitostní názor. Silný národ, silný stát, ale též silná individua, svérázná, která jsou v mezích zákona Božího autonomní. Národ pak bude jako les, kde každý strom žije a rozvíjí se samostatně, ale vzájemně se chrání před nápory vichru a společně si chrání vláhu; jako květné luhy, na nichž má každý kvítek svou barvu a vůni, ale dohromady tvoří krásný obraz; či spíše jako jedno tělo, jak píše sv. Pavel k Řím. 12, 4, 5: „Jako totiž v jednom těle máme mnoho údů, ale všichni údové nemají téhož úkonu, tak i my (počtem) mnozí jsme jedním tělem v Kristu, každý jednotlivec však údem jeden druhého.

Vlasti neobětujeme svědomí.

Sokratická škola, z níž vyšlo starověku nejvíce světla a pravdy, opravovala v mnohém soudobé mylné názory o svrchovanosti státu nad vniterním životem občanů a chránila právo svědomí. Nebývá vždy špatným vlastencem, kdo se utká v boji s běžnými názory národní většiny a oficielního vedení strany. Synové vlasti, kteří ctí a milují svou matku

sub specie aeternitatis a proto vážně, opravdově a obětavě, nedocházejí vždy uznání vrstevníků; naopak zřídka jako proroci starozákonní. Plato líčí ve II. knize o republice Spravedlivého, který byl od svých krajanů zmučen, protože svůj život neorientoval dle mínění davu, nýbrž diktátem svědomí. Píše: „Vyličme muže rozšafného, který nesmí pouze dobrým se zdáti, ale dobrým býti. — K tomu především třeba, aby byl zbaven dobré pověsti; musí o všechen majetek býti oloupen tak, že mu nic nezbude mimo spravedlnost. Musí ve spor přijíti s vrchností, a to tak, že ač nic nespravedlivého nespáchal, za svrchovaně nespravedlivého jest považován. Spravedlivý musí býti bičován, spoután, oslepen, a když byl veškerá muka přetrpěl, musí býti na dřevo přibit, aby každý viděl nezištnost spravedlnosti jeho.“ (Republica II., 361.)

Slova, která obsahem svědčí spravedlnosti Kristově, dokazují, že často bývají od vlastního národa mučeni a pronásledováni nejlepší jeho příslušníci, o nichž možno použíti slov sv. Pavla, kterých užil o pronásledovaných prorocích St. zákona, že „jich svět nebyl hoden.“ Kristus, největší syn a dobrodinec židovského národa, jenž ctil každou zákonitou autoritu, synedrium, Kaifáše, uznával kompetenci římského soudce Piláta, zneuznaný a zneuctěný vlastenec, je světlým příkladem a největší útěchou heroů spravedlnosti.

Největší syn Palestiny a nejslavnější učitel ctnosti byl ukřižován pro pravdu, kterou zmužile hlásal a neochvějně hájil a pro svatost svého života, kterou nemohl obětovati mínění davu. Pravda a ctnost jdou nad potlesk lidu a mají vyšší cenu nežli přízeň doby. Ctnosti a pravdě musíme sloužiti nejvěrněji, chceme-li věrně sloužiti své vlasti.

Opravdový duševní vzrůst individua a skutečný prospěch vlasti se však nijak nevylučují. Člověk a vlast jsou veličiny, které se naopak váží. Kdo dává vlasti a národu, nerozdává jen, nýbrž také přijímá. Obět neprospívá toliko bližnímu, národu, jemuž ji neseme, nýbrž také obětníku. Láskou roste člověk, „láska je rozšířením života.“ (Eucken.) Mezi láskou k sobě a láskou k vlasti, jak ji katolická mravouka poujímá, je podivuhodná reciprocita, zákon o spojitých nádobách.

Naše křesťanská láska k vlasti je vítězstvím duše nad jejími nejnižšími pudy, nad nízkým egoismem, který tlumí každý vzlet k dobru. Duševní velikost, jediné opravdové šlechtictví člověka, nežije z vykořisťování a utiskování druhých a záboru jejich práv. Stoupání v mravním životě není podmíněno oslabením a ochuzením bližního. Naopak duševní velikost získává, pracujeme-li pro rozkvět vlasti, protože tím poskytujeme duši příležitost, aby rozvíjela svoje síly a použila jich pro ušlechtilé vyšší cíle. Každá obět pro celek má také účinek zpětný a vrhá reflex na obětujícího. Dáváme, abychom tím také přijímali. Tato činnost zušlechťuje a povznáší duši tím, že jiné povznáší, jako učitel, který přednáší pravdu svým žákům, srůstá s pravdou dokonale. Duši svou obohacujeme, rozdáváme-li. Proto volával Titus u večer dne, ve kterém neprokázal žádného dobrodiní: diem perdidi (den jsem ztratil)!

Kdo pomáhá vlasti, množí pocit vlastního štěstí, cítí se opravdově členem společnosti, v níž jedině může se uplatniti. Kdo nemiluje národa, nenajde a nepocítí upřímné lásky. Jest v životě osamocen a pozná, že sobci bývá jeho vlastní „já“ tím nejobtížnějším bližním a pocítí ve svém smutném osa-

mocení, co napsal stoupenec individuálního utilitarismu Nietzsche: „Jednou unaví tě tvá samota a a tvá odvaha zaskřípí, tvá pýcha bude se po zemi plaziti a vzkřikneš: Jsem sám!“ (Also sprach Zarathustra, str. 92.)

Jediný byl veliký a ten se obětoval — Kristus. Obět jeho neumenšila jeho slávy, jako neztrácí matka, která se obětuje svým dětem, na duševní kráse, nýbrž získává. Přistoupí-li k tomuto nazírání na práci vlasteneckou pohnutky nadpřirozené, láska k vlasti a rodným bratřím pramenící se v Bohu, jest obětina vlastenecká v tomto světle křesťanského názoru vlastním ziskem.

Rozvoji národa a blahu jednotlivce neprospěje ani individuální utilitarismus, který nezná nikoho mimo sebe, ani utilitarismus společenský (altruismus), v němž utápí se člověk se svou rázovitostí a osobním štěstím, nýbrž žhavá křesťanská láska člověka k vlasti, která vidí, že člověk a jeho vlast jsou z vůle Boží, hodnoty na sebe odkázané, na sobě závislé, vzájemně se doplňující, zahřívající, povznášející a oplodňující, krásné souhvězdí, Kastor a Pollux. Roste-li jeden, roste též radost a štěstí druhého. Kdo vlasti dává, daří sám sebe a slouží Bohu, od něhož pochází všechno otcovství na nebi i na zemi a je Otcem mým i Otcem naším.

Proto velicí katolíci byli též velkými vlastenci a v heslech: pro Boha a vlast, vše pro víru a domovinu, živ buď Bohu a národu atd. sloučili dojemně v Bohu lásku k sobě a národu, v Bohu, který vdechl v duši lásku a ji živí. Tato živá víra v Boha je vestálkou, jež udržuje věčný a svatý oheň lásky k domácím krbům. Tato křesťanská vlastenecká láska, tryskající z nevysychajícího zřídla — Boha, je ta, která nedá hynouti ani sevšedněti naší lásce.

K němu povznášíme v lopotách dne, ve zklamáních a zneuznání zraky, modlíce se s Hálkem: „Jen sevšednět mi nedej, Bože!“ — A praví-li Masaryk v Sociální otázce (581), že „ethika a náboženství lásky není nedělní a sváteční, ale také pro všední dny“, má křesťan ve svém vznešeném životním názoru křesťanském sílu a odvahu, aby vlasti sloužil i ve všední dny, ve dny prosaické práce, ale i v tyto všední dny se zápalem a posvěcením nedělním a svátečním.

Církev a vlast.

Jako mezi zájmy náboženskými a vlasteneckými je mnoho styčných bodů, avšak není třecích ploch, tak také církev a vlast nejsou pojmy protivné a podřadné, nýbrž souřadné. Proto nemohou, správně-li je pojímáme a jejich zájmové oblasti rozlišujeme, se potírati ani si odporovati, aniž se vylučují, jako duševní mohutnosti se nevylučují, jako otcovský dům nesvědčí proti chrámu a jako láska k rodičům nezakazuje lásky ke knězi, učiteli a dobrodinci. Láska k církvi nepopírá lásky k vlasti; křesťanské ctnosti se navzájem nevyvracejí.

Tato pravda krásně se ozřejmuje v theokratickém zřízení Židů, kde Jehova byl svrchovaným pánem ve smyslu náboženském a současně byl králem a zákonodárcem občanského života tak, že stát a synagoga byly úzce spojeny, a každý zákon a povinnost občanská měly ráz náboženský. Thora byla kodexem obojího práva: náboženského i občanského.

Theokracie byla u starověkých národů nejstarší vládní forma. Tak na př. králové egyptští byli po-

važováni za syny a nástupce boha Re. Bůh, který stvořil člověka jako bytost náboženskou, která přijímá svoji rázovitost ze země, která ho zrodila a z kmene, z něhož vyšel, jako ovoce přijímá svou chut a vůni stromu, musil tvořiti účelně a nemohl vytvořiti přirozenosti, která by byla plna odporů a v mravním životě vedla by k stálým konfliktům. Jinak musili bychom připustiti, že Bůh by ve svém veledíle — v člověku — sobě odporoval, sám sebe vyvracel, což vznešený pojem Boha úplně vylučuje. Bůh netvoří mravních konfliktů a nemůže chtíti, aby člověk jednu myšlenku Boží miloval, druhé nenáviděl. Nadpřirozenost neruší přirozenosti, nýbrž ji předpokládá. Náboženství a vlast jsou jako sestry, Marie a Marta, a láska k oběma je sesterská. Něžný vztah obou a lásku k nim vyjadřují klasická slova kněze-vlastence: „Církev a vlast ty v mojích milují sestersky se ňadrech: každá půl, každá má moje srdce celé.“

O této dvojici lásek mluví výstižně a tklivě závět ohnivého bojovníka za národní politická práva Irčanů Daniela O' Conella, který před svou smrtí, která jej zastihla na jeho pouti k apoštolským hrobům v Janově, prosil: „Duši svou odporoučím Bohu, tělo vlasti a srdce mé doneste do Říma!“

Souřadnost těchto lásek hlásá nápis na náhrobním pomníku katolického Angličana, který — dle nápisu — odešel z Anglie po jejím odpadu od mateřské církve do Říma, aby se tam uklidnil. Steskem po domově brzy zemřel. Nápis náhrobní hlásá: „Odešel z vlasti do Říma, poněvadž nemohl žíti bez matky církve; umřel lítostí v Římě, protože nemohl žíti bez matky vlasti.“

Když Hospodin volal k Abrahamovi, aby odešel z Haran, ze země své a z příbuzenstva svého, z domu otce svého, aby skrze něho zachována byla víra v Boha a naděje v příštího Vykupitele, což bylo poslání náboženské, neměl žíti Abraham jako bezzemek a choditi jako muž bez vlasti a domova. Proto s obětí, kterou přináší Hospodinu opustiv domovinu, obdrží novou vlast, kterou přislíbil Bůh jemu a potomstvu jeho, kterou bible nazývá „zemí otcův.“ S vlastí obdržel též zaslíbení, že bude praotcem velikého národa. Jakub na útěku z domova do ciziny teskní v domněnce, že není tu Boha a že dalek je domoviny. Hospodin těší jej: „Já jsem Hospodin, Bůh Abrahama, otce tvého, a Bůh Izákův. Zemi, na které spíš, dám tobě a potomstvu tvému. Potomstvo tvé bude jako prach země. Rozšířen budeš na západ i na východ a na půlnoc i na poledne . . Já budu strážce tvůj, kamkoli půjdeš a přivedu tě zase do země této.“ V srdci sklíčeného Jakuba budí Hospodin velkou naději do budoucna: zří vlast rozšířenou a národ rozmnožený. Jakub zdraví svoji vlast v její budoucnosti. Opět se tu snoubí idea náboženská s vlasteneckou.

Vzácným důkazem této vzájemnosti a tohoto zpříznění jsou dějiny náboženství a národní moci u Židů: Zapomínají-li Hospodina a od něho se odvracejí, vtrhnou z dopuštění Božího do země jejich cizí národové, pleníce a pustošíce vlast, do níž přinášeli modly cizích bohů. Nejhlubší úpadek úcty k Jahve následuje nejsmutnější kapitola dějin židovských: vyvrácení říše israelské a judské se zajetím asyrským a babylonsko-perským.

I pohané vytušili, že po oltářích sesouvají se krby, jak to vtipně vylíčil Göthe: „Auf ihre Götter starben alle Völker.“

Komenský volá věštecky: „Živ buď, národe posvěcený, v Bohu: mužové tvoji ať jsou bez počtu; neumírej!“ Emigranti, odcházejíce za hranice vlasti, berou sobě bibli a hrstku rodné země. Schuor v. Carosfeld psal z Říma, kde v německé diaspoře zřetelněji mohl viděti sdružení se německého kostela s německou školou: „Němec necítí se nikdy němečtějším nežli v Římě.“ (Hettinger: Aus Welt und Kirche I, str. 18.)

Láska k Bohu, církvi a vlasti si nepřekážejí, nejsou si na obtíž, jejich poslání má sice rozdílný účel nejbližší, avšak poslední cíl je týž: blaho člověka nadpřirozené, vlast blaho přirozené, a vychovávají společně člověka v povahu ideální, prostou nízkého sobectví, sdružují lidstvo láskou, která je svazem dokonalosti, v rodinu šťastných a se milujících. Kdo tyto dvě spanilé krásky (Sušil) od sebe trhá, sahá na lidskou přirozenost a jedná proti záměrům Božím.

Náboženství podporuje autoritu.

Katolická mravouka podporuje a chrání blaho vlasti a národu svým výkladem IV. přikázání Božího, zvláště myslíme-li na stát, který je zevnější organisací vlasti a národa, v němž dochází vlast pevné základny a národ síly. Církev katolická chrání autoritu vládnoucích a též práva poddaných. Písmo sv. praví: „Kde není správce, padá lid.“ (Přísl. 11, 14.) Rousseau ukázal na oporu autority řka: „Kdo řekne papež, řekne autorita.“ (Hettinger l. c. I, str. 399.)

Katolická mravouka, přikazujíc poslušnost prokazovati světským vrchnostem v oboru a rozsahu jejich působnosti od Boha vykázané, staví záko-

nitou vladařskou moc pod záštitu Boží, nechť je útvar státu jakýkoli. Na představitele státní moci padá paprsek autority Boha. Písmo sv. praví: „Skrze mne králové kralují a ustanovitelé zákona spravedlivé věci nařizují: Skrze mne knížata panují a usuzují spravedlnost. (Přísl. 8, 15, 16.) Vrchnosti jsou tudíž zástupkyně Boha na zemi, proto mají právo na úctu, lásku a poslušnost jako rodiče. Sv. Pavel píše k Římanům (13, 1, 2): „Každá duše mocnostem vyšším poddána buď, neboť není mocnosti leč od Boha, a které jsou od Boha zřízeny jsou. Proto kdo se mocnosti protiví, zřízení Božímu se protiví, a kteří se protiví, sami sobě odsouzení dobývají.“ Poslušnost podřízených musí býti radostná, nikoliv vypočítavá: „Poslušni buďte správců svých a buďte jim poddáni! Oniť zajisté bdí jako ti, kteří mají počet vydati za duše vaše, aby to s radostí činili a ne se stýskáním.“ (Žid 13, 17.) Přikazuje se nám i tehdy, má-li vrchnost těžké vady: „Poddáni buďte ve vší bázni pánům, netoliko mírným a dobrým, ale také zlým.“ (I. Petr 2, 18.)

Katolická mravouka odvozuje pravomoc světské vrchnosti od Boha, z milosti Boží, ať tento nejvyšší důvod vladařské moci vládnoucí připisuje k svému jménu, či zamlčuje, či popírá. Jiného důvodu není a jinak byla by moc správců pouhou usurpací. Bez Boha není ani titulu moci ani poslušnosti. Po soudu Napoleonově byla by to jen hrubá moc, násilí — děla!

Sv. Tomáš Akv. odvozuje povinnost křesťanů poslouchati světské moci ze slov sv. Pavla: „Spravedlnost pak Boží (přichází) skrze víru Ježíše Krista.“ (Řím. 3, 22.) Praví: „Víra v Krista je počátkem a příčinou spravedlnosti a proto víra

v Krista neruší řádu spravedlnosti, nýbrž utvrzuje. Řád pak spravedlnosti žádá, by podřízení byli poslušni představených, neboť jinak by nemohl býti zachován řád lidského zřízení. Proto věřící nejsou vírou v Krista sproštěni poslušnosti k světským vladařům.“ (2, 2. q 104, a 6.) Sv. Augustin uvádí ostré protivy vládců různých dob a různých státních útvarů a přiznává, že všichni mají moc od Boha: „Který dal moc Mariovi, tentýž také Caesarovi; který Augustovi, tentýž Neronovi; který ji udělil přelaskavým panovníkům otci a synu Vespasianu, tentýž přeukrutnému Domitianovi: a abych nemusil uváděti jména všech, který ji dal křesťanu Konstantinovi, tentýž Julianu Odpadlíku. (De civ. Dei l. V cap. 21.)

Katolická věrouka učí, že rozdavač svátostí je pouze Kristovým nástrojem, protože nerozdává milost svou, nýbrž Kristovu. Křtí-li Petr, Kristus křtí; křtí-li Pavel, Kristus křtí; kří-li Jidáš, Kristus křtí. Obdobně hlásá katolická mravouka, že moc vladařů pochází od Boha, a nerozhoduje, má-li vládce vlastnosti Neronovy či Konstantinovy, Ludvíka IX. či Ludvíka XV., Karla IV. či jeho syna Václava, je-li ústava monarchistická či republikánská. Nad každou vládou bdí autorita Boha, krále králů, a spravedlivé rozkazy její jsou závazny ve svědomí. Křesťan má odezírati od osobních chyb vladařových, uznávati jeho nadřízenost a dle příkladu Sema a Jafeta odvrátiti tvář od poklesků a pláštěm křesťanského milosrdenství přikrýti slabosti jeho. Ctí jeho osobu a moc dle slov sv. Petra: „Boha se bojte, krále v uctivosti mějte.“ (Petr 2, 17.)

Autorita světské moci nenalezla slovutnějšího obhájce nad Krista před soudem Pilátovým, kde dožil se křivdy právě jako u Kaifáše a synedria.

„I řekl mu Pilát: Se mnou nemluvíš? Nevíš-li, že mám moc tebe propustiti a mám moc tebe ukřižovati? Ježíš mu oppověděl: „Neměl bys žádné moci proti mně, kdyby ti nebylo dáno shůry.“ (Jan 19, 10, 11.) Ježíš ukazuje zřejmě zdroj moci a práva slovem „shůry“, ačkoliv moc, jak jí zneužil Pilát, byla dle vlastních slov proti němu.

Katolická církev učí věřící úctě k představeným národův a státu a každé zákonité autoritě. Měla u vážnosti obrazy panovníkův, modlila se za ně veřejně a pojala jejich jména i do mešního kanonu a různých obřadů, na př. svatého týdne, a nařizuje výslovně modlitbu za duchovní a světskou vrchnost. Nejslavnější patriarcha cařihradský sv. Jan Zlatoústý v úchvatných 21 řečech „o sochách“, které konal r. 387 v antiochijském velechrámu, vytýkal ostře Antiocheijským zločin, kterého se dopustili tím, že pohanili a zvrátili sochy císaře Theodosia a manželky jeho Flakcilly a vláčili je městem, spílajíce císařské rodině. Z téhož vznešeného pojmu, který má církev o světské vrchnosti, zrodily se myšlenky listu papeže Lva XIII. katolíkům Francie, když po změně ústavy monarchistické v republikánskou nedovedli se dosti rychle orientovati. Slavný papež vybízí je k oddanosti a poslušnosti k vládě i ve změněné formě vládní.

Každá řádná vláda má svou moc ověřenou nejvyšší autoritou, Bohem; z téhož názoru vyvěrá vědomí občanů, že jest jim vrchnosti poslouchati. „Avšak bez Boha, odkud je povinnost? Bez Boha ať se přidržíte jakékoli soustavy občanské, nemůžete nalézti jiného základu než sílu slepou, hrubou, tyranskou.“ (J. Mazzini: Povinnosti člověka, str. 31.) „Bez Boha můžete poroučeti, ne přesvědčiti: můžete býti tyrany, ne vychovateli.“ (Tamtéž, str. 32.)

Učení církve katolické jest nejspolehlivější oporou kázně, pořádku v státu, nejvýmluvnějším hlasatelem povinnosti a zárukou klidného vývoje. Vykládajíc obapolné povinnosti vrchnosti a poddaných, plynoucí ze IV. přikázání Božího, stojí jako strážný duch na hranicích vlasti, volajíc: ani tyranie ani revoluce!

V minulém století byli papežové Řehoř XVI. ve své encyklice z 15. srpna 1832, Pius IX. svým Syllabem a encyklikami z 9. listopadu 1846 („Qui pluribus“) a „Noscitis“ z 8. prosince 1849, Lev XIII. encyklikami „Diuturnum“ z 29. června 1881 a „Immortale“ z 1. prosince 1885 slavnými a přísnými obhájci nejen práv vládnoucích, ale též práv občanů. Lev XIII. píše v okružním listě „Diuturnum illud“ (str. 6): „V plném souhlase s naukou katolickou mohou ti, kteří mají býti postaveni v čelo vlády, v určitých případech býti zvoleni z vůle a dobrozdání lidu. Touto volbou označuje se ovšem toliko osoba, jež má vykonávati moc, neudílí se však pravomoc; neboť církev považuje vládu jednoho neho několika osob za přípustnou, je-li ovšem spravedliva a pečuje o blaho obecné. Neurážejí-li spravedlnosti, mohou národové zavésti onu vládní formu, která odpovídá nejvíce jejich povaze, dávným mravům a zvykům.“ Ve státě demokratickém nepochází moc z lidu, který poskytuje toliko látku, nýbrž z Boha, který dává formu. Totéž vztahuje se i na moc panovníkovu. Vyslovila se tak i synoda pařížská roku 829: „Králi bude složiti účty z vladařství v poslední den. Král se nedomnívej, že vladařství své přijal od svého předchůdce, naopak je mu pokorně vyznati a opravdově věřiti, že moc přijal z rukou Božích.“ (Hefele, Konziliengeschichte IV, 61.) Písmo sv. akcentuje odpovědnost vládců

před Bohem v knize Moudrosti (VI, 4, 5, 6, 8). Na základě těchto slov Písma sv. praví papež Lev XIII.: „Kéž knížata následují Boha nejvyššího a nejlepšího, který jim moc dává v léno, a dle jeho příkladu řídíce stát, nechť spravují svůj národ v pravedlnosti a věrnosti, spojujíce s nezbytnou přísností otcovskou lásku. Písmo sv. napomíná je výroky svými, že jim bude jednou klásti účty králi králů, pánu pánů, a že, zanedbávají-li svých povinností, nijak neujdou přísné spravedlnosti Boží.“ (Diuturnum illud 16.)

Písmo sv. doporučuje vládnoucím moudrost Boží, hluboký náboženssko-mravní život, ježto jejich postavení ukládá jim větší zodpovědnost před Bohem nežli poddaným: „K vám tedy, králové, jsou tyto řeči moje, abyste se naučili moudrosti a neklesli. Neb kteří budou dbáti spravedlivě toho, co spravedlivo, budou na soudě ospravedlněni . . . . Protož, máte-li zálibu v trůnech a žezlech, králové národů, milujte moudrost, abyste na věky kralovali.“ (Moudr. 6, 10, 11, 22.)

Hlásáním a odvozováním autority správsů vlasti z milosti Boží a připomínáním povinnosti poddaných buduje katolická morálka vlast jako říši bázně Boží, spravedlnosti a lásky, vzájemného sebeobětování, pravý dům Boží, království Boží na zemi, civitas Dei. Theokratický duch prostupuje všecko ústrojí státu, jelikož všecka moc pochází od Boha, od něhož je všecko otcovství na nebi i na zemi. Nemá to býti ani spartanský, ani byzantinský, ani Heglův, ani Hobbesův stát, nýbrž prostranný společný dům, „tabernaculum Dei cum hominibus„ obydlí Boha s lidmi). Dobrému občanu nevadí (v cítění a smýšlení vlasteneckém, že má svoje ob-

čanství ve své vlasti a zároveň domovské právo v církvi, jejíž srdce je za horami „ultra montes“ — jako mu nevadí říše nebeská, jejíhož občanství se domáhá, a nevadí mu vlast jeho za hvězdami.

Skutečné zájmy vlasti a církve si neodporují, jako duše nepřekáží tělu, tvoříc s ním jednu společnost. Obě společnosti jsou na sobě nezávisly, každá samostatná v oboru jí Bohem vykázaném, každá má svoje zákonodárství a je v oboru svém suverenní, jak praví papež Lev XIII. v encyklice Immortale Dei: „Tak Bůh přidělil starost o lidské pokolení dvěma mocnostem, duchovní a světské. Jednu pověřil záležitostmi Božskými, druhou lidskými. Každá je v poslání svém nejvyšší; každá má svoje jisté hranice, které tvoří příroda a její nejbližší a bezprostřední přítomnost tak, že každá je jako v kruh uzavřena, v němž se volně pohybuje.“ A v encyklice Scient. christ. 1890 praví: „Nadpřirozená láska k církvi a přirozená láska k vlasti plyne z téhož pramene; jsou blíženci, oba mají otcem a původcem Boha . . . Správcové státu spravují svoje záležitosti a to nejen za souhlasu církve, ale také s její podporou.“

Zájmy obou těchto vlastí se mohou dotýkati jako tangenty, nikoliv se protínati jako sekanty.

Rozpor povinností.

Konflikt nastane, vměšuje-li se stát do oboru církevní působnosti, buď že jí překáží nebo zřejmě pronásleduje, buď že sahá na církevní pravomoc, pro sebe ji zabírá v jakékoli formě caesaropapismu. I pravomoc státní i církevní i poslušnost občanů má jisté meze oproti představitelům státní moci. Opravdových, životních sporů, které by z přirozenosti zří-

zení obou se musely tvořiti, nemůže býti, leč že by si světští vládcové jako israelský král Jeroboam (932—911) osobovali velekněžský úřad a jako to činili mnozí císařové byzantinští nebo Hohenstaufi. Vládci cařihradští žádali poslušnost ve všech věcech nejen světských, nýbrž i duchovních, ano docela i dogmatických. Názory tyto byly spojeny s domýšlivostí a vypínavostí lidu Romeů, pohrdajícího vším neřeckým jako barbary. Byzantinismus byl jednou z příčin rozkolu.

Židovská velerada chtěla vnésti v mysl svých vrstevníků umělý rozpor mezi Jerusalem a Řím a poslala učeníky farizeů k Ježíšovi s otázkou: „Sluší-li dávati daň císaři či nikoli? Ale Ježíš poznav zlobu jejich řekl: „Proč mě pokoušíte, pokrytci? Ukažte mi peníz daně.“ I podali mu denár. A Ježíš řekl jim: „Čí jest tento obraz i nápis?“ Řkou jemu: „Císařův.“ Tu řekl jim: „Dávejte tedy, co jest císařovo, císaři, a co jest Božího, Bohu.“ (Mat. 22, 17—21.) Tím Kristus rozhraničil sféru zájmů církve a státu dle příslušné zásady přísné spravedlnosti.

Správcové státu mají od Boha moc zákonodárnou a rozkazovací v oboru záležitostí časných a světských. Překročí-li hranice a nařizují-li něco, co odporuje právům Božím a církevním, nejsou ustanovení jejich šlechetná a spravedlivá a nejsou vlastně zákonem. Poddaní jsou v tomto případě vyňati z poslušnosti a nesmějí dbáti ustanovení proticírkevních, zachovávajíce pasivní resistenci. V těchto případech je směrodatný výrok apoštolův: „Více sluší poslouchati Boha než lidí.“ (Skutk. 5, 29.) Jsou směrodatní Eleazar, Mathatiáš, Makkabejci, hrdinové legie sv. Mořice, Jan Zlatoústý, Řehoř VII., Tomáš Morus, sv. Jan Nepomucký.

Sv. Augustin pronáší tuto zásadu: „Těm, kteří nechtějí poslechnouti císařských zákonů, které směřují proti pravdě Boží, dostane se odměny velké; ony, kteří neuposlechnou císařských zákonů, srovnávajících se s pravdou Boží, stihne trest velký.“ (Epist. 185 (al 50) c. 3. n. 8.) O křesťanských vojínech praví, že sloužili pohanskému císaři; když však jednalo se o věc Kristovu, neznali nikoho mimo Krista. (Enarrat. in Ps. 124, n. 6.) Sv. Athanáš napsal v apologii věnované císaři Konstantiovi: „Tobě Bůh svěřil říši, nám odevzdal církev.“ Lev XIII. napsal v encyklice „Diuturnum“: „Jediný je důvod k neuposlechnutí rozkazů lidských, žádají-li totiž světští vládci, co odporuje zřejmě přirozenému a Božskému právu; neboť ve věcech, které urážejí přirozený zákon nebo vůli Boží, stejně je zapověděno i poroučeti i poslouchati.

Tím je jasně rozřešena otázka o rozporu povinností dle nauky katolické, což ostatně vytušili pohané Sokrates a Sofokles, jenž uvádí Antigonu takto mluvící s thebským králem Kreonem: „Přikázání tvá nemohou zvrátiti nepsaných zákonů Zevových.“

Vzájemná pomoc.

Ačkoliv církev i stát jsou v oboru svého působení na sobě nezávisly, přece mohou a mají si vzájemně pomáhati a v zájmu blaha obou je tato vzájemná pomoc žádoucí. Stát má chrániti náboženskou svobodu církve a její práva a poskytovati jí ochranu, jelikož je jeho úkolem chrániti práva. To je požadavek spravedlnosti; ochota jde dále a uzavírá s církví úmluvy, konkordáty, které prospívají oběma. Rozluky státu od církve si církev nepřeje,

jenom ji trpí. Církev nadpřirozeným vlivem nauky a milosti své vychovává spolehlivé lidi, charaktery, vlasti a vrchnosti poddané a umlčuje v člověku dřímající šelmu odboje a vzpoury. Blahé působení církve na pořádek a veřejný mrav vyjádřil Voltaire slovy: „Kdo chce Francii vrhnouti v revoluci, musí ji odkatoličit.“ A Perin napsal: „Vše, co činí stát pro církev, činí pro sebe. Tělo slouží sice duši, ale žije jenom skrze ni.“

Kdybychom chtěli aspoň obrazně znázorniti žádoucí vztah mezi církví a státem, řekli bychom: Nikoli zde Řím — tam Karthago, zde Cato — tam Hanibal, nýbrž: Zde Hradčany a na společné skále dvojice svorná: velechrám sv. Víta a královský hrad; zde Karel IV., tu Arnošt z Pardubic, jeden s berlou, druhý s žezlem, avšak oba nejupřímnější přátelé.

Lásku k vlasti vyvozujeme z přirozeného zákona, který žádá, abychom z tvorů nejvíce milovali sebe a pak ty, kteří jsou nám nejbližší rodem, jazykem, společnými mravy, dějinami, společnou roditelkou — zemí, vlastí, v jichž domácím kruhu spřádá se budova štěstí a snují společné osudy. S nimi žijeme i hyneme. Láska Kristova v nás je radius, který vychází z našeho srdce a zahřívá nejtepleji nás, potom rodinu, národ, lidstvo. Její hřejivosti ubývá však úměrně se vzdáleností osob milovaných od našeho srdce. O zdravou, mravně zřízenou lásku k sobě samému opírá se člověk ve svém snažení a práci. Angličané říkají: Můj domov jest můj hrad. Z toho hradu vychází silný člověk v první řadě ku práci na poli národním. Kdo zapře domácí svoje, také ty, kteří bydlí v prostranném domově vlasti jako pod jednou střechou, je renegát, apostata vlasti a církve a je dle slov sv.

Pavla horší pohana. Člověk evangelický není člověk bezbarvý. Bůh nezkonstruoval člověka jako pouhý rod, nýbrž každý jeví se také jako species se svými vrozenými vlastnostmi, sklony, rázovitostí i povahou, svými charakteristickými znaky, které přijímá namnoze jako dar své vlasti a národa. Není možno dle námětu Tolstojova a Ibsenova vypěstovati člověka beznárodního, bez barvy vlastní a rázu, o kterém by se mohlo říci: Tací buďte všichni! Všecky podobné pokusy selhávají, poněvadž jsou útokem na lidskou přirozenost, která je nezničitelná a neumlčitelná. Slova Kristova, Spasitele světa, posílajícího apoštoly do celého světa, předpokládají různost lidstva, roztříděného v národy: učte všecky národy!

Láska k vlasti neruší lásky všelidské.

Láska křesťanská k vlasti sebe žhavější, láska až do krve a sebezmaření, neubíjí svaté lásky všelidské — ke všem národům; toliko ji třídí a odstupňuje. Vlastenectví nesmí státi na nízkém podiu sobectví a tak pozorovati svět, nýbrž musí vystoupiti na vysokou rozhlednu Kristovy veliké lásky; čím výše vystoupí, tím širší má rozhled. Nelze vybudovati kolem vlasti čínskou zeď a lásce zavříti dvéře na hranicích vlasti a ignorovati, co je za nimi. Každý národ jest členem velké rodiny národů se společným Otcem, k němuž volají všichni společně: Otče náš, jenž jsi na nebesích!

Katolická morálka udává hlubší důvod přátelské úcty k jiným národům. Evangelium je silou k spáse všem národům, Řekům, Římanům, Židům i Skytům. Podobenství Kristovo o milosrdném Samaritánu učí, že máme přijímati a prokazovati služby lásky

i od národů jiné řeči, krve, mravů a povahy. Slova, která kardinál Gibbons ve „vyslanci Kristově“ (hlava 11.) napsal kněžím na cestu pastoračnì, mohou býti s obměnou napsána do památníku všech. Osvícený kardinál píše: „Kdo pohrdá nebo tupí svého spolubratra proto, že jest jiné národnosti než on sám, ukazuje nejen svou hloupost, ale i špatnost srdce — — Věru nechápu, kterak může katolický kněz s rozvážením čísti tuto parabolu (o milosrdném Samaritánu), a nezardíti se hanbou až po uši nad svým obmezeným duchem výlučně národnostním, jímžto z lásky své vylučuje spolubratra kněze, protože se ten náhodou narodil v jiné zemi nebo že jeho mateřštinou jest jiný jazyk než jeho.“

Křesťanství nesetřelo ani jediné rodové a jazykové rázovitosti národů, spíše je potvrdilo a posvětilo, ale vybudovalo mosty mezi národy a prolomilo hradby, které vystavěli Řekové a Římané svými názory o barbarech.

Zákon boží učí nás úctě k národům jiného původu a řeči, zapovídá urážeti kohokoli pro jeho národnost, olupovati jej o práva národní a občanská, nedovoluje utiskovati ani malých národů, neboť „národové neumírají“, jak volal papež Benedikt XV. těm, kteří je chtěli vyhladiti. Papežové ujímali se stejně katolických Arménů, Irů jako Židů, když vis maior — plemenná zášť je ničila. Církev vysílá i nejzaostalejším národům misionáře s evangeliem a kulturou.

Národní globus nesmí nám zakrýti pohled na jiné horizonty. Naopak rozmnožíme své národní a osvětové statky udržováním a pěstěním přátelství s jinými národy a přičiníme ku sbratření lidstva, což je přáním Boha a zárukou klidného rozvíjení se všech mohutností národních. Jak dorozuměti se

s ostatním světem, naznačil pěkně také Lev N. Tolstoj, vypravuje v Jasné Poljaně svým přátelům hovořícím o nové světové řeči tento zajímavý příběh: Ve vnitru Afriky, v krajinách Aethiopských, zabloudil, sveden nešťastným omylem, Angličan, lékař. Aethiopové nerozuměli řeči Angličanově právě tak, jako Angličan řeči jejich. Lékař, který neměl při sobě žádné zbraně a tím zabránil u divochů každému podezření z nepřátelských úmyslů, sblížil se brzy s novým okolím. Započal s léčením jejich chorob, ošetřoval jejich poruchy zrakové, léčil jejich rány a stal se za krátko nejoblíbenějším člověkem v osadě. Svojí přívětivostí k lidem a láskou k bližnímu svému naučil se brzy obraceti srdce divochů k dobru. Tito přestali se svými sousedy válčiti. Teprve po čtyřech letech, s dobrým výsledkem mezi nimi prožitých, nalezli krajané k divochům zbloudilého lékaře a doprovodili jej do jeho otčiny. Hluboce pohnuti, naříkajíce a plačíce, loučili se s ním domorodci: klekali na zem, líbali jeho stopy, dívali se dlouho za ním a nemohli se uspokojiti i po jeho odchodu. A on též nepoznal jejich řeči. Světová řeč, která jemu pomohla, byla však vznešená a mocná mluva lásky k bližnímu. (Víd. Deník 20. XI. 1920 dle ruských novin.)

„Mluva práce“ a „mluva lásky“ jsou nejvyššími vyjadřovacími prostředky lidstva, „světovou řečí,“ — která skýtá příležitost i záruku ku sbratření všech národů.

Lacordaire volá po sbratření lidstva velebně: „Pryč s hlasy, které nemají v úctě nepřemožitelné jednoty lidstva! Pozdravme raději, křesťané, pozdravme z dálky, s tváří obrácenou ke čtyřem stranám světa, své bratry, bouří roztroušené po tak různých březích! My, kteří jme lépe zachovali pů-

vodní pleť svého stvoření, my, kteří jsme s jemnějším vlivem světla přirozeného dostali i lepší podíl světla nestvořeného, my, starší synové pravdy a civilisace, pozdravme bratry své, které jsme předešli, jen abychom je vedli, které jsme předstihli, jen aby nám jednou se vyrovnali. Pozdravme v nich svou jednotu minulou a svou jednotu budoucí, jednotu, kterou jsme v Adamu, a onu, která nás čeká v Bohu. Stiskněme ruku Malajcovu a Mongolovu, stiskněme ruku černochovu, stiskněme ruku chudého a malomocného. Všichni dohromady, spojíce všechno své štěstí a všechny své boly v nesmírném a upřímném bratrství, jděme k Bohu, svému prvnímu Otci — —, který nás utvořil z téže hlíny, oživil týmže dechnutím, prodchl týmže duchem.“

Národu českému je vrozena šetrnost k cizím národům; v jeho vlastenecké písni není zlozvuk národnostní nesnášelivosti. V hájení svých práv chrabrý a silný jako lev, nezkřivil vlasu člověku jiného jazyka, jsa snášelivý a uznalý k jiným národnostem. Občanům své vlasti, kteří mluví jiným jazykem, popřává vzdělání v mateřském jazyku. Brány škol a chrámů jsou jim otevřeny a tam vítá je kněz a učitel rodnou mluvou. Z učenců evropských byl Komenský prvním, který žádal, abychom byli bratři ve vědění a vzdělání, a pravil, že jsme všichni občany jednoho světa, ano krev jedna. Praví-li, že české dítě patří do české školy, předpokládá jako samozřejmost, ne všude ve světě chápanou a uznanou, že děti každé národnosti mají býti vyučovány v domácí škole a odsuzuje tím zcizování duší.

Závěrem úvahy jest otázka, zda je řešiti poměr k vlasti a národům ve smyslu národního šovinismu či smířlivého kosmopolitismu, zda ve smyslu národ-

ního radikalismu či tolerance. Křesťanství schvaluje jediný radikalismus: radikalismus v práci, obětech, lásce k vlasti a plnění vlasteneckých povinností, šovinismus v hledání obecného dobra, blaha vlasti, aby zdar její nejvyšším byl občanům zákonem. A hlásá kosmopolitismus v úctě ke všem národům a úzkostlivé šetření jejich práv a citů, který hledá, ne co dělí, nýbrž co pojí národy v rodinný svaz národů, který zní z přání Kollárova, aby ozval se „člověk", kdykoliv se vysloví „Slovan"; nebo jako požehnání římského velekněze svědčí Urbi et Orbi.

Láska k vlasti ukládá povinnost jménem křesťanství, abychom pracovali o rozmnožení blaha národa a starali se, jak vybudovati vlast, aby byla šťastným domovem všech.

Komenský považuje ten národ za šťastný, „který je v hojném počtu zrozen, zemí dobrou k obývání obdařen, s cizorodci nesmíšen, sousedy dobrými obklíčen, aneb jestliže by útočili, zkrotiti je a sobě mír zjednati schopen; zachovává-li doma mír a svornost; k čemuž mají sloužiti zřízení a zákony dobré; má-li strážce zákonů dobrého a moudrého, ale ne cizorodého, nýbrž z téhož kmene zrozeného a svazkem pokrevním s poddanými spojeného, kterých netísní jhem otrockým, ale při svobodě zachovává. Ten národ je šťastný, ve kterém každý člen koná čile a živě svou práci, kde věci hospodářské i umělecké zkvétají mezi všemi, z čehož pochází hojnost věcí, zámožnost a bohatství, kde je obecná bezpečnost; kde mají dobré vychování mládeže a pěstují vzdělanost, a kde pocta božská je čistá a vroucí. Ten národ je šťasten, jestliže pro tyto všecky vlastnosti je ku podivu národům jiným." (Štěstí národa.)

Doba Karla IV. periodou kvetoucího života nábož. i slávy vlasti.

Nevíme, chce-li Komenský v uvedné stati mluviti jako dějepisný kritik či jako věštec. Zdá se, že takovou, Komenským vysněnou dobu český národ již prožil jednou. Bylo to tehdy za slavné vlády Karla IV. (1346—78) blahé a svaté paměti, syna poslední Přemyslovny, kdy česká země byla v plném květu. byl „žizn i mír v zemi", kdy Čechy byly zřízením pražského arcibiskupství r. 1344. vymaněny z područí mohučských knížat církevních, ve vlasti naší kvetly vědy a umění. Roku 1348. byla v Praze zřízena universita, jež obsazena nejvíce profesory Čechy a měla účelem, „aby věrní synové domácí měli doma stůl hojný, prostřený a nemuseli v cizích zemích věd a umění se dožebrávati." Jazyk český, jejž Karel v dopise srbskému caru Štěpánu Dušanovi nazývá „vznešeným", „šlechetným", „ušlechtilým", zněl slavně Evropou. Karel navázal a upevnil styky s dvorem srbským, anglickým a polským, a Praha „máti měst" byla v pravdě ohniskem, ve kterém sbíhaly se paprsky veškeré vzdělanosti evropské. Císař a král Karel nejen vymanil duši českou z područí a vlivu cizího, on naopak nesl české působení do ciziny. On ustanovil ve zlaté bulle, že synové kurfirstů jsou povinni učiti se jazyku slovanskému, ustanovil v Ingelheimě mnichy české, r. 1347. uvedl opět po 350 letech mnichy slovanské do Čech a usadil je v kláštěře na Slovanech, v Cáchách ustanovil českého duchovního a přiměl sněm k ustanovení, aby v Čechách nebyli ustanovováni rychtáři češtiny neznalí. Hrdě hlásil se k svému českému původu, dcera jeho nesla do Anglie český evangeliář, staral se horlivě o české

dějiny a český překlad svých spisů latinských. Za něho jazyk náš a písemnictví české opanovaly obě Lužice, Slovensko i Polsko. Byl vskutku upřímný Čech a věrný smýšlením, ale i skutkem. Jsa šetrný a hospodárný, nešetřil zlata ani stříbra při podpoře písemnictví i umění, byl mu Augustem i Maecenatem. Karel, ač v cizině vychován — uchoval si lásku k rodné zemi a k jazyku v pravdě mateřskému, jež vyzařovala a útulným teplem prohřávala národ po třicet dvě léta jeho požehnané vlády, a tak právem již o pohřbu nazván „Otcem vlasti", nejvyšším přídomkem, který může lid uděliti svému knížeti. — Lid vedl k šetrnosti, pracovitosti, mravnosti a poctivosti, jež se stala v jeho době příslovečnou, a k čisté a vroucí zbožnosti, která došla zevního výrazu ve velechrámu sv. Víta a v přečetných chrámech, jimiž poseta byla česká země tak, že národ náš zván odtud národem chrámovým.

Ze země hynoucí, upadající a rozjitřené učinil Karel za krátko království, jemuž nebylo rovně v Evropě. Ve vlastním životopise praví: „A my sme nalezli královstvie tak opuštěné — tak že neměli sme kde bydliti, jedno v domiech městských jako jiný měštěnín . . . A spatřivši obec ctných mužóv z Čech, že sme pošli z starého rodu kmene kralóv Českých, milovali sú nás . . . a prospěch jmějieše královstvie ode dne ke dni."

Kdybychom měli věřiti věštbě Libušině „Aj vidím město, jehož sláva hvězd se dotýká . . .", mohli bychom míti za to, že Libuše zřela v mlhách budoucna rýsovati se onu Velkou Prahu Karlovu, sídlo věd, umění a slávy evropské, hlavu království ozdobenou vavříny věd a umění, zbožnosti i mravnosti, korunovanou slávou, Prahu

mocnou, takže na její půdě snuly se děje, jež na vážkách osudu rozhodovaly o státech středoevropských, Prahu posvěcenou láskou knížete i lidu.

Český člověk miloval svou zemi.

Český národ, jehož krásná země byla často evropským bojištěm, a jenž jako málokterý jiný národ si zamiloval svou domovinu, osvědčoval v bojích za svou samostatnost a celistvost říše hrdinnost řeků Makkabejských, volil raději smrt než potupu. Má svého sv. Václava, Soběslava, Břetislava, Vladislava, Václavy a Ottakary, pravé Achilly, kteří válku nejen vyhlásili, ale také šli s lidem svým na válečné pole. Rekovný král Přemysl Ottakar II. umírá za vlast na Moravském poli. Jeho tělo, poseté ranami rukou zbabělých a surových nepřátel, bude vždycky katolickým Čechům připomínati, že čestno a sladko je za vlast umříti. Když Švédové obléhali Prahu, byli to měšťané, studenti a kněží, vedení jesuitou Jiřím Plachým a vicerektorem mariánské družiny, primátorem Mikulášem Turkem, kteří s heslem: „Braňme se, Panna Maria je s námi" od 26. července do 1. listopadu odolávali nepřátelům a připravili Švédům porážku, kterou slavný dějepisec Weis nazývá nejpotupnější v celé té válce. Čechové, kteří s korouhví sv. Václava, zpívajíce nejstarší píseň českou „Gospodi, pomiluj ny" a chorál „Svatý Václave, vévodo české země, kněže náš, pros za ny Boha", předkové naši, kteří nejen orali a zpívali a modlili se, ale také válčili, zaháněli nepřítele od prahu domova svého krví svých nejlepších synů, zanechali nám skvělý odkaz a příkaz, abychom napadenou vlast hájili všemi silami, prosíce Boha, aby, dopustí-li války, dopřál vítězství praporům

svatováclavským. Katolický Čech bude v důsledku svého náboženského přesvědčení tichým, pracovitým, sousedským a pohostinným Miroslavem, v čas potřeby také Achillem.

Nebude zpívati s českými protestanty „Brandeburku, podej ruku", a nespojí se s nepřítelem jako oni, kteří spolčili se ve válce třicetileté se švédskými vojsky a v sedmileté s Braniboráky, nýbrž budou s těmi, kteří zpívajíce „zle, matičko, zle, Brandeburci zde" chopí se zbraně na obranu vlasti.

Katolíci budou vždy dobrými, spolehlivými hraničáry, kteří stojí věrně na hranicích své vlasti, její cti a jejich práv, a zavolá-li je matka vlast k těžké, avšak velké a vznešené službě, „budou hrdi a šťastni, budou-li státi v boji za vlast v prvních řadách" (Zavoral) a srazí se v legii smrti, obětujíce život, aby žila vlast. — Nesmrtelná láska Přemysla Ottakara II.!

A tak bude katolický Čech dobrým hraničárem, nechť stojí na stráži Krkonoš, Rudohoří, Šumavy, Těšínska, na Dunaji a Váhu, aby ta krásná česká vlast zůstala navždy celá naše.

Český katolík vážil si svého písemnictví.

Čeští katolíci dobře obstojí před spravedlivým soudem národním, jedná-li se o to, mají-li zásluhu o český jazyk a písemnictví. Obhájí je dějiny. Sv. Cyrill vytvořil slovanskou abecedu a přeložil řecké knihy do našeho jazyka. On jest otcem českého písemnictví. Ranní doba české literatury je vyplněna plody náboženského obsahu, nejstarší zachovaná píseň je náboženská. První kronikář a jeho pokračovatelé byli kněží. První filosofický spisovatel byl zbožný Tomáš ze Štítného, předchůdce zlaté doby

Karlovy. Úvod a první kapitoly knihy literatury české napsali katolíci v duchu katolickém a otevřeli bránu jazyka českého.

Když po osudné bitvě bělohorské byla brána ta na delší dobu uzavřena a čeština byla utištěna a potlačena a vlastními syny národa pomíjena, byl to vlastenecký kněz jesuita Balbín (1621—1688), který odvážil se napsati svoji nadšenou „Obranu jazyka českého“, nadepsanou památnými slovy: „O šťastném kdysi, nyní pak žalostném stavu království českého, obzvláště pak o jazyka českého čili slovanského v Čechách váženosti jakož i o škodlivých záměrech na jeho vyhubení rozprava krátká, ale přesná.“ Skvělou Obranu, v níž každým řádkem sálá láska k českému lidu, zakončil slavný apologeta tklivou prosbu k sv. Václavu: „Ty, ó patronův země české nejpřednější a největší, Václave, Vratislavem buď, a Čechám svým slávu dávnou vrať! Opět na to nás postav místo, s něhož vlastní netečností a hříšnou zlobou jiných, nebo pochlebenstvím mnohých nezaslouženě jsme upadli, nejvěrněji až do skonání sloužící Tobě i víře nejsvětější i králům. Ty, národa našeho záštito a pomoci! Zahyneme-li, zahyneme Tobě. Od nových obyvatelů (t. j. Němců) marně bys očekával pocty té, kterou Tě země Česká od tolika věků velebí a miluje. Tudíž v pokoře prosíce, toto opakujeme: (česky) „Nedej zahynouti nám ni budoucím!“ „Obranu“ tuto nazývá Flajšhans slavnou. Také druhé dílo, ale velké a důkladné: „Epitome rerum bohemicarum“ je psáno v duchu výrazně vlasteneckém, pročež byl Balbín z Prahy přeložen do Klatov a vydání díla bylo na delší čas zastaveno.

Souvěkovec Balbínův, kanovník a později světící biskup u sv. Víta, Tomáš Pešina z Čechorodu,

obral si za předmět badání Moravu. Obě významná díla: „Moravopis“ a „Mars Moravicus“ jsou napsány s láskou k českým dějinám a jazyku.

Vrstevník obou, Matěj Václav Štýr, jesuita, kněz lidový, k jehož kázáním na Svaté Hoře přicházelo 50—60 tisíc věřících, chtěl opatřiti lidu knihy psané českým jazykem a zpopularisovati literaturu. Založil ze svého mateřského podílu, dary své matky a z výtěžku prodeje Balbínovy knížky: „Přepodivná matka svatohorská Maria“ r. 1669, „Dědictví sv. Václava“, „založené věčně na české pobožné knihy, aby se na způsob almužny rozdávaly.“ První základ ku pravidelnému vydávání českých knih.

V době úpadku českého jazyka a ožebračení českých zemí válkou a ztráty české samostatnosti vyrostl na půdě katolicismu literární, vlastenecký, pobělohorský trojlístek Balbín, Pešina a Štýr, kteří hájili práva českého jazyka vší důrazností a s láskou pěstovali české dějiny.

Kněží — buditelé.

Nejvýstižnější a nejvýmluvnější zároveň illustrací lásky katolíků k vlasti jest doba josefinská a doba probuzenská, největšího národního útisku a ponížení, ale též perioda opravdového, hlubokého, obětovného vlastenectví zvláště v řadách českého duchovenstva, bez jehož vlasteneckého zápalu, práce a obětí byly by záměry Josefa II. a jeho rádců bývaly realisovány: poněmčení českého národa. Jako druhdy Benediktini v době vandalismu zachránili ve svých klášteřích světu plody starověké kultury, tak v XVIII. a XIX. století čeští kněží v chrámech a ve školách uchránili národ náš národní smrti. Sv. Cyrill a Methoděj zachytili a zadrželi svým

svatým apoštolátem vlnu germanismu Karla Velikého na hranicích slovanské říše, že nestala se pouhou markou říše německé. Po 900 letech jejich duchovní synové svým vlasteneckým apoštolátem již již zmírajícímu národu vdechli nový život.

Ve století XVII. a XVIII. byl na vysokém učení pražském obecný jazyk latinský, na gymnasiích v městech českých vyučovalo se latinsky a česky a školy obecné byly vesměs české. Nicméně byl již tou dobou český jazyk via facti vytiskován z úřadů a obecného života. Nová, cizí šlechta neuznávala po přeložení královského sídla z Prahy do Vídně toho potřebu, aby si opatřila známost českého jazyka; ano i stará šlechta česká odcizila se pobytem ve Vídni svému domácímu jazyku a odpadla od věci národní. V době té klerus svými spisy a kázáními oživoval vzpomínky zašlých dob a udržoval literární spojení s dřívějšími spisovateli, jsa mostem k nové době. V těch trudných časech daly toliko vlastenecké národní reminiscence vzejíti naději v budoucí národní život.

Když r. 1774 byl do hlavních škol a gymnasií i v ryze českých městech zaveden německý jazyk vyučovací a když Josef II., nekorunovaný král český, r. 1781 nařídil, aby do gymnasií nebyli přijímáni žáci bez dokonalé znalosti němčiny, a byl vydán rozkaz, aby rodiče děti své vedli k němčině a do míst německých na cvičenou dávali, když při guberniu českém i moravském stala se němčina úřední jazykem a místa úřednická zadávána těm, kteří dokonale německy znali a cítili, v době germanisace a centralisace, kdy Praha byla bez slávy i významu, byla práce hrstky vlastenců — buditelů významu životního a jen ona zachránila národ od jisté smrti, kterou čekal i největší slavista, Joset

Dobrovský, a upřímný vlastenec Pelcl, který roku 1791 přirovnával Prahu k Lipsku, kde také kdysi mluvilo se na trhu slovansky (vendicky).

„Největší zásluhu o znovuzkřísení národa získali sobě katoličtí kněží. Katolické duchovenstvo zachovalo českému jazyku půdu na kazatelně a při vyučování náboženském i tenkráte, když státní správa o češtině nic věděti nechtěla a ji z veřejného života vylučovala. Katolické duchovenstvo mluvilo jazykem českým a pečovalo o zvelebení jeho i tenkráte, když jiní vzdělanci na jazyk ten zapomněli, ano jím pohrdali. Katolické duchovenstvo spisovalo a vydávalo české knihy, když jiní lidé českých knih ani viděti nechtěli. Přičiněním katolického duchovenstva podržely vesnice jazyk český a český ráz, když městské obyvatelstvo národu se odcizovalo a za svůj starobylý jazyk se stydělo.“ (Kryštůfek: Dějiny církve katol. ve státě rak.-uh. I., str. 496).

Čeští kněží katoličtí nepojídali ani vídeňského lotosu, ani nepili z germánské Lethy, nýbrž vytrvali věrně u těžce zkoušeného národa, těšíce jej vzpomínkami na slavné dny českého národa a budíce naději v příští den volajíce dle smyslu slovy Grigoroviče: „Nermuť se, lide můj, popelce den není tvůj; tvůj den je vzkříšení!“

Krištůfek uvádí ve svých dějinách (I., 495) 20 čelných buditelů—kněží, plodných spisovatelů. Svými knihami jednak uchovávali, jednak budili a sílili národní vědomí v době, která každého vlastence českého proskribovala, a kdy bylo velkým činem česky mluviti, nedíme-li česky psáti.

Chudičký kněz Ant. Hanikýř věnoval r. 1817 tisíc zlatých krušným sebezapřením nastřádaných jako základní kámen nového ústavu pod názvem „Dědictví sv. Jana Nepomuckého“, jehož účelem by

bylo vydávati laciné dobré knihy katolické v jazyku českém. Z podnětu toho vzniklo r. 1835 druhé duševní ohnisko.

Kulturním střediskem té doby byly chrámy a farní knihovny. „Vlasť“ vydala seznam zakladatelů prvních českých knihoven v Čechách. Dlouhý seznam svědčí o vlasteneckém smyslu českého kleru. Právem mohl napsati Palacký, že jen nevědomec mohl by nevěděti, co katoličtí kněží podnikli pro rozkvět české literatury.

Když horlivý milovník českého jazyka a národa Václav Mat. Kramerius (1759—1808) za spolupůsobení českých vlastenců zařídil v Praze českou expedici knih, byl to chudičký kněz, jenž je po Čechách mezi lid roznášel. Dojemně to líčí Jirásek v knize, kde vypravuje o pensionovaném starém kaplanu P. Vrbovi, kterak české knížky mezi lid po vlastech českých roznášel (F. Věk, díl III., kap. I.)

V knize „Na úsvitě nové doby“, dějiny r. 1848 od J. J. Toužímského píše se na str. 28.: „Kněz Šmidinger, churavec, ale podobný nadšenec (jako Řehoř, který chodil s knihami, aby napravil Koniášův čin, a napravil prý jej rozdav 60 tisíc knih) od r. 1836 procházel na venkově patnáct let pěšky s balíky knih, aby šířil českou četbu a probouzel jí Čechy k novému národnímu dni.“ Kolportér knih a kolportér vlasteneckého zápalu. — Co dobra vykonala v českém národě stereotypická otázka Fr. Sušila, kterou kladl bohoslovcům a kněžím: „Máte již Jungmannův slovník?“

Katolické duchovenstvo české stálo i v nejnepříznivějším období na národa roli dědičné jako strážce zkazků minulosti, jako buditel a šiřitel nárdního zanícení. Co vyšlo z péra Jungmanna, Šafaříka, Palackého, našlo vyznavače a apoštoly

v duchovních, kteří vrhali vlastenecký plamen v duši lidu s jediné tribuny národní, které nezbořil duch germanismu Josefa II., s kazatelny a náboženského vyučování ve škole.

Oni jediní měli přístup k duši lidu, protože lid je ctil a měl k nim důvěru, a mohli tak zpopularisovati duševní práci předních spisovatelů. Kněží svou prací vychovali český lid tak, že byl velkou resonanční deskou politických snah Palackého, Havlíčka a Riegra.

„Nejúčinlivější apoštolové lásky k vlasti a národu byli čeští kněží, kteří byli netoliko nejpilnějšími spisovateli, ale také nejvěrnějšími odběrateli knih, které pak půjčovali lidu, nabádajíce jej ke čtení a přemýšlení. Bez českého duchovenstva nebylo by se národní vědomí tak rozšířilo, jak se skutečně stalo. Proto také nevymizí památka na jména: Vrána, Sláma, Smetana, Zahradník, Šmidinger, Regner, Hnojek, Hanikýř, Čermák, Kamaryt, Vacek-Kamenický, Pešina, Sedláček, Jirsík, Vinařický, Pravda, Ziegler a jak se všichni ti vlastenci jmenují. České duchovenstvo bylo ozdobou církve katolické, byli to mužové osvícení, charaktery nejušlechtilejší, pracovníci na roli národní přehorliví.“ (Fr. Tůma, Čítanka: Patero ctností.)

To jsou tiší hrdinové lásky k vlasti, kteří se nestyděli ani nebáli hlásiti se k odkazům předků v a v šíř volat: já jsem Čech; kteří nezoufali nad zmírajícím národem, ukládajícím se v národní hrob, nýbrž volali: vstaň! Šli vlastí jako poslové národního jara skromní a chudí, neznajíce svého prospěchu a hledajíce spásu národa.

Zachovatelé národa nedošli v národě dosud uznání tím méně odplaty, avšak vybudovali si pomník trvanlivější kovu.

To žhavá láska k vlasti sv. Cyrilla, láska k rodnému jazyku.

Čeští kněží v XVIII. a na počátku XIX. století našli vlast zuboženou, jak nad ní pláče V. Šulc:

Ponížili tebe, drahá máti naše: —
kment a šarlat odrali ti s těla,
a z paláců do chýžic a na salaše
zášť i pýcha syny tvoje zaháněla.

Jejich práce buditelská vzkřísila národ k novému dni, jak pěje týž básník:

Ponížili tebe, drahá matko matek! —
leč Slitovník lásky okem pohled na tě:
jiskry vyšly ze salaší tvých a chatek
a tvé hory planou znova ve šarlatě.

Když česká země byla ve století 17., 18. a 19. postupně olupována o své výsady a ústavně a smlouvami zaručená práva a v očích rakouských státníků klesla na pouhou provincii, když bylo zapomínáno, že Čechy nebyly zemí podmaněnou, nýbrž dobrovolně, smlouvou přijaly habsburskou dynastii, když jazyk český byl popelkou, a láska k vlasti vyprchávala ze srdce mnohých synů a dcer, právě těch urozených a zámožných, jen duše velké a prozíravé věřily, že je dějinná spravedlnost, a že přirozený vývoj zjedná průchod pravdě, jen dobří duchové s Komenským věřili v Boha, že po přejití vichřice hněvu vláda věcí, vrátí se k národu. Kollár táže se ve „Dceři Slávy“:

Co z nás Slávů bude o sto roků?
Cože bude z celé Evropy?
Slávský život, na vzor potopy,
rozšíří svých všudy meze kroků. —
Vědy slávským potekou též žlabem,
kroj, zvyk i zpěv lidu našeho

bude modným nad Seinou i Labem!
O kýž i já raděj v tu jsem dobu
narodil se panství slávského,
aneb potom vstanu ještě z hrobu!

(III. 110.)

Také Havlíček doufal ve velkou budoucnost Slovanstva a věřil, že Dunaj bude slovanskou řekou.

Ve zkříšení politické moci mohli doufati bystří duchové jen proto, že národ byl ve své většině vychován vírou cyrillo-methodějskou, silnou a populární ideou, která vpěstila v duši lidu myšlenku církevní a státní samostatnosti. Český národ ukládal všecky svoje sny a naděje národní a politické ve slova „země koruny svatováclavské", která značila svéprávnost, sebeurčení, vládu ve vlastním domě. Důvěru v lepší časy zpíval lid denně v chorálu svatováclavském: „Ty jsi dědic České země, rozpomeň se na své plémě, nedej zahynuti nám ni budoucím!" — Myšlenka cyrillomethodějská a svatováclavská zachovaly na životě víru v osamostatnění. Bez ní by byla tato víra dávno vyprchala, když železný kruh centralistický se rok od roku stahoval a vše svérázné a volné dusil. Lidová pověst o sv. Václavu a blanických rytířích je dokladem, že Cech připínal všecko krásné očekávání příští svobody ku praporu svatováclavskému.

Když r. 1848 přišla do Prahy zpráva o vypuknutí revoluce v Paříži a o jitření v Německu, nastal v Praze jásot z radosti, že národům utiskovaným vzchází den. Vlastenci čeští zasazovali se pilně o to, aby český národ domohl se svého práva, aby odčiněny byly staré křivdy. Odchod národní deputace z Prahy do Vídně děl se za veliké církevní slavnosti, která dokazuje, jak hluboko tkvěla myšlenka národní v náboženském cítění národa. Osvobozovací

snahy byly pod aegidou sv. Václava. Národ náš z víry očekával naději. (Gal. 5. 5.)

„V neděli na den sv. Josefa ráno po 5. hodině scházela se takořka celá Praha na Koňském trhu, čili jak se od nynějška jmenovati má, na svato-Václavském náměstí. Vše valilo se ke starobylé soše sv. našeho dědice a vojvody Václava. Venkované i městský lid shromáždili se tu k slavnosti, jaké na tomto místě ještě nikdy nebylo. Slavné vyslanectví měst Pražských, majíc se vydati do Vídně k císařskému trůnu drahého našeho krále Ferdinanda, dosvědčilo skutkem, že v srdci českém duch staré nábožnosti nevyhynul. „Mámeť důležitou cestu před sebou", pověděl vůdce vyslanectva: „mír a zdar vlasti, sláva a blaho našeho národa na tom závisí, jak ji vykonáme. Nesmíme se vydati na ni leč s Božím požehnáním. V chrámu Páně Týnském půjdeme záhy z rána na mši sv. a poté teprve vydáme se do Vídně." V tento rozum mluvil Faster. Jeho slova rozletla se jako jiskra po vší Praze. Jelikož Týnský chrám Páně byl by nestačil, vyhlédlo se k tomu nejprostrannější místo v celé Praze, svato-Václavské náměstí. U sochy dědice a knížete našeho rozbil se stan, a v něm připravil se oltář. Prapor národní české barvy províval povětřím, a nebe samo usmívalo se na památné místo. Staré a nové gardy národní, ozbrojené studentské sbory a nesčíslné množství lidu naplnily celé to náměstí, touživě očekávajíce příchod svého pastýře. S upřímnou láskou vítal ho každý věrný syn církve a vlasti. Patrně bylo znamenati, kterak s pohnutým srdcem k oltáři přistupuje. Počal konati obět: z úst sboru zpěváckého a národa rozléhali se velební zvukové: „Hospodine, pomiluj ny" a „Svatý Václave, vojvodo české země". Dokonav nejsvětější obět poodstoupil

arcipastýř od oltáře, poklekl a jal se s vroucí nábožností konati modlitbu za vyslance. Slzy třpytily se v mnohém oku, starcové nestyděli se za ně. Věrné stádce modlilo se vřele se svým dobrým pastýřem. Konečně udělil velepastýř vyslancům své apoštolské požehnání, začež mu Faster srdečné poděkování učinil. Slova „Sláva králi — sláva konstituci“ z úst knížete církevního pronesená a s jásotem od národu opakovaná skončila slavnost tuto.“ (Blahověst z r. 1848 č. 19.)

Konstituci chtěli přivésti ad absurdum ministři Bach, Schmerling a Beust, tlačíce český národ ke zdi, ale nemohli již uhasiti národního žáru, který toužil po národní svobodě. Bylo dosti vlasteneckých mužů rázu Sušilova, jenž pravil malomyslným: „A kdyby všichni se národa zřekli, já se ho nikdy neodřeknu. Dlužno vždy pracovati a Bohu nejisté osudy zůstaviti —; souzeno-li nám v nerovném boji zahynouti, tedy aspoň čestně, jako Juda Makkabejský, se zbraní v ruce padneme.“ Básníci vlévali v duši národa důvěru v konečné vítězství, jak zaznívá z veršů Sládkových:

Stokráte nás udupali
jako kroupy klas;
stokráte jsme z hrobu vstali
a teď vstanem zas.

Státní české právo s korunovační přísahou na nezadatelná historická práva české země, která byla v daných poměrech maximem i minimem tužeb dřívějších vlastenců, nemělo býti pouze na pergameně, nýbrž mělo vjíti v život. V slavném zasedání českého sněmu v dubnu r. 1861 pražský arcibiskup kardinál Schwarcenberg výmluvně hájil práv a svobod království českého a na jeho popud a návrh byla

vyslána 15. dubna deputace českého sněmu k císaři s žádostí, aby se dal korunovati za českého krále a korunovační přísahou stvrdil naše starobylá práva. (Kalousek, České státní právo, str. 642.) Národ nedal se zkolébati v resignaci a nečinnost tím, že císař deputaci slavnostně prohlásil, že se dá v Praze korunovati za krále českého a že slibu nesplnil. —

Dobří milovníci vlasti a národa dočkali se většího zadostiučinění: splnění tužeb Palackého, Sušila, Schwarzenberka a Riegra pozdravil 28. říjen r. 1918, slavný den prohlášení samostatnosti české asi v tom prostoru, v jakém z většího dílu sahala iurisdikce a apoštolát sv. Methoděje. Pozdravili jsme den slávy a bezměrné radosti všech dobrých Cechů, o němž možno užíti slov Písma sv.: „Blahoslavené oči, které vidí, co vy vidíte. Neboť pravím vám, že mnozí proroci a králové přáli si viděti, co vy vidíte, a neviděli, a slyšeti, co vy slyšíte, a neslyšeli. (Luk. 10, 23-24.) Tuto nepřízní časů zastavenou, ale nepromlčenou listinu svobody — magnam chartam libertatum — přijal pražský lid pod sochou knížete svého a vévody na svatováclavském náměstí za hlaholu zvonů všech pražských chrámů, lid bez rozdílu stran v radostné svornosti a jednotě s písní „Kde domov můj“ a opět hřměl velebně na témž místě starý chorál „svatý Václave“ jako před šedesáti lety.

Vroucně žádanou, krví získanou a slavně pozdravenou svobodu a samostatnost musí všichni, zvláště vyznavači učení Kristovy svobody hájiti, upevňovati a potomstvu dochovati pěstěním všech křesťanských ctností, zvláště svornosti. Svornosti všech vytvořen český stát, svornosti všech bude dobudován a zachován. Stát je zajištěný, prostranný

a krásný. Nyní jest na nás. aby také národ byl velikým. Stát je zevnější forma, obsahem jsou jeho občané.

Katolík utvrzuje svou vlast a národ křesťanskou svorností.

Učení Kristovo o lásce, jež vyznělo v jeho modlitbě velekněžské prosbou, aby všichni jedno byli, vypěstovalo příkladnou, jedinečnou svornost křesťanů v Jerusalemě a nalezlo slovo, pojem, jehož neznal svět starý — unanimitas —, o které obšírně pojednává sv. Pavel v listě k Římanům, kap. 15. Křesťanství utvrzuje v národě jednomyslnost, soudržnost a přilnost, cohaesi občanů mezi sebou a adhaesi všech k vlasti, společné matce všech; posiluje síly dostředivé a oslabuje snahy odstředivé. Unisono srdcí jest jeho program národní a sociální, který jest také nejvroucnějším přáním vlastenců. Kristus pravil: „Každé království proti sobě rozdělené zpustne a dům na dům padne.“ (Luk. 11., 17) Svornost jenom sílu dá. Velebný chorál Bendlův hlásá totéž: „Svoji k svému, páže k páži od Šumavy za Pováží; svorná síla, svorný duch tvoří divy jako Bůh.“ „Svoji k svému!“ Tímto heslem chtěl Palacký sloučiti všecky příslušníky národa v jeden silný celek, který dovede si vybojovati práva i útok odraziti.

Nesvorností hynul český stát, když u Lipan stál Čech proti Čechu, a dohynul nesvorností národa r. 1620. Rozděl a panuj! — bylo heslem všech nepřátel Čechů, cizích i domácích. Ony dva pomníky české nesvornosti jsou přísnou výstrahou a napomenutím, abychom zanechali nesvornosti, kterou Sv. Čech nazývá případně „darem satanovým.“

„Buďme celek nedrobtové, buďme aneb všecko

aneb ničím," volá Kollár (Slávy Dcera III., 62). To je žhavé přání pěvcovo, které tak krásně ztlumočil:

Slávové, vy ducha nesvorného,
živí v rozbrojích a hryzotě,
jděte všichni spolu jednotě
od uhlí se učit řeřavého:
ve hromadě svazku společného
dokud to jest, hoří v teplotě,
hasne každý uhel v samotě
odervaný ode druha svého.
Učiňme tu radost milé matce,
Rusi, Srbi, Češi, Poláci,
žíte svorně jako jedno stádce. (II., 141.)

Křesťan bude míti na zřeteli účel státu, blaho všech, a podřídí svoje osobní tužby obecnému dobru. Nebude v řady národa vrážeti klíny, aby je rozrazil, nýbrž bude kouti svory, aby spojil a zcelil jednotlivé články. Jeho strana jest tam, kde jest prospěch vlasti. Velí-li příkaz doby, aby byl politickým straníkem z důvodů kulturních a sociálních, bude oddaným stoupencem své strany, avšak bude pamětliv toho, že vlast jest nad stranami, a přičiní se, mohou-li cesty býti rozličné, bychom všichni vůli měli rovnou. Dějinami poučen nebude trhati prutů Svatoplukových, nýbrž láska jeho bude poutem, které je ovine. A kdyby se mu i křivdilo, nezapomene, že Kristus miloval svou vlast i tehdy, když ho odmítla. Bude jeho velkou radostí, bude-li národ jednou velkou rodinou. Přijde-li velká hodina volající do zbraně, zabude křivd a trpkostí, maje tu jednu ctižádost, aby pro vlast vykonal nejvíce.

Žije-li v jeho vlasti několik národů pohromadě pod jednou takořka střechou, dává křesťan lásku k vlasti na jevo tím, že snaží se jíti se všemi spoluobčany v pokoji a shodě pamětliv slov Kristových:

„Zda-li není jeden Otec všech nás? Zdali Bůh jeden nestvořil nás?“ (Mat 2, 10) Neutiskuje druhých národností, nýbrž dopřává jim toho, co slušno jest a spravedlivo u vědomí, že utiskovaní a tím nespokojení jsou nebezpečným nepřítelem vlasti. Čas je mstitel každého bezpráví. Modlíme se s církví, aby všemu lidu křesťanskému pokoj a jednotu uděliti ráčil.

Práce pro národ.

Podmínkou blaha a zdárného rozvoje vlasti jest radostná práce všech dle sil a schopností. Vlast může jen tehdy zkvétati, je-li soběstačná, dovede-li vlastní prací uživiti svoje občany a udržeti finanční rovnováhu. Národ — žebrák nemá ani vážnosti u cizinců, ani prostředků, aby se uplatnil. Plně spokojeným a neodvislým jest jen tehdy, může-li s apoštolem sv. Pavlem říci, že toho, čeho potřebuje, poskytují mu jeho ruce.

Povinnost usilovné práce plyne z přirozeného životního úkolu člověka. „Člověk rodí se k práci a pták k létání. (Job 5, 7) Bůh postavil člověka v době jeho neporušenosti, aby jej vzdělával.“ (I. Mojž. 2, 15) Práce nebyla mu břemenem, avšak byla přece jeho úkolem. Po pádu řekl mu Hospodin: „V potu tváři své chléb jísti budeš, dokavad se nenavrátíš do země, ze které vzat jsi“ (I. Mojž. 3, 19). Sv. apoštol Pavel, muž práce, který namáhal se všemi silami na duševním poli jako v práci fysické, odvodil z povinnosti práce dvě závažné these: „Nechce-li kdo dělati, ať také nejí“ (II. Thessal. 3, 10) a „každý zvláštní odplatu vezme podle práce své.“ (I. Kor. 3, 8.) Křesťanství stanovilo práci jako křesťanskou povinnost a pracovitost povýšilo na křesťanskou ctnost. Slavný apologeta Weiss praví: „Práce není

pouhým prostředkem zisku, nýbrž také mravním úkonem, ano úkonem ctnosti.“ (Apologie des Christentums I., str. 425). Práce dle křesťanského pojetí propůjčuje všem poctivým dělníkům duševní šlechtictví, o kterém praví Sv. Cech: „Teď práce šlechtictví je znak.“

Vlast svou miluje, kdo koná poctivě povinnosti svého stavu. Masaryk napsal, že vlast svou miluje, kdo koná poctivě svou povinnost, na př. studující mediciny, studuje-li tak, aby byl dobrým lékařem. Vlastencem je dělník, který koná svoji práci v dílně, továrně, na dráze — ; student, který v pilném studiu ducha obohacuje hojnými vědomostmi; rolník, jenž starostlivě obdělává svoje pole; kněz a učitel, který plní dokonale svoje vznešené poslání v národě; služebný spravedlivě sloužící svým pánům; matka, která bedlivě vychovává děti; soudce, který nestranně rozsuzuje právo; vojín, který věrně stojí na stráži své vlasti; vědec skloněný nad knihou nebo v laboratoři. Všichni, kteří hodně chodí v povolání, kterým povoláni jsou, a pracují vykupujíce čas, který krátký jest, jsou dělníci na národa roli dědičné. Zahálčiví jsou přítěží národa a jeho příživníky, o nichž píše básník: „Nepaměti do propasti padne pustý darmochleb.“ Nepodávají ničeho vlasti, toliko od ní přijímají. Ti jsou v bilanci národní položkou zápornou.

V čilé soutěži národů vítězí jen silný rek — hrdina práce, křesťanství svalů, jak říkají Američané. Heslem vlastimilovým bude: nulla dies sine linea, a nešťastným bude v den, když u večer musí zvolati: diem perdidi. Ztratil den nejen sobě, nýbrž promarnil jej svojí vlasti a ochudil ji o budoucnost. Pracovité ruce jsou nejcennější národní kapitál, jako nejvznešenějším písmem jsou mozoly dlaní.

Měřítkem ceny národní práci není povolání, nýbrž láska a přičinlivost, se kterou je vykonáváme. Každý obor práce má pro národ svou důležitost a má své hodiny. Křesťanství první ze všech náboženství a sociálních soustav vyslovilo tuto jednoduchou, ale těžko uznanou pravdu tím, že práci nehodnotí dle zevního lesku, nýbrž osobní, vnitřní cenou. Každá dobře vykonaná práce je bohatýrskou. Američan Howell píše: „Pokusme se býti schopni k obětem malým, jež jeden musíme dělati pro druhého; bude jich právě dost. Mnohá žena, která by byla odhodlána pro svého muže umřít, dělá ho nešťastným, protože nebude proň žít. Nepohrdejte dnem věcí malých.“ (Masaryk, sociální otázka str. 58). Tamtéž: „Láska (moderní) je práce, je pracovitost, je energie. Práce není však aristokratickým sportem, vyhledávajícím si za nepřítele jen bohatýry a siláky; práce, práce skutečná, odpírá těm nesčetným nepřátelům malým, nepatrným, všedním, těm mikrobům zla a bídy fysické a mravní.“ (str. 581.) Mnozí by snad dovedli pro vlast a blaho svého národa umírat, avšak nedovedou z téže příčiny pro ni žíti a pracovati. A přece gloriola vyznavačů práce i drobné, neúhledné práce jest stejně zářivá jako gloriola vlasteneckého mučednictví.

Fr. Lad. Čelakovský píše v „Růži stolisté“ slovo útěchy těm zdánlivě malým vlastencům:

S námi štěstí ať zahrálo
na pány neb posluhy,
k činům přec každému přálo
dosti volné okruhy.

Komu však los méně stkvoucí
padl, aspoň pro budoucí
poutníky a poutnice
urovnávej silnice.

Nejsou jediní a ne vždy nejlepší vlastenci ti, kteří mluví o svátcích politických, jejichž vlastenecká láska chodí na vysokých kothurnech. Často ony Šolcovy tiché chaloupky české, ona Kollárova pastuchova chýška více mohou dělati nežli tábor, z něhož válčil Žižka. Oni Raisovi zapadlí vlastenci, oni chudí čeští kněží z dob probuzenských, ony velké české matky z doškových chatek svou drobnou vytrvalou prací a namáhavou připravili národu jasný den národního vzkříšení. V. Šolc, pěvec chaloupky české, opěvuje také ruku mozolnou:

Tys i můj národ nešťastný a padlý,
když do hrobu jej hrobaři už kladli,
vyrvala silnou křečovitou, slední
a k jasnému jej vynesla zas ke dni,
a když mu časem srdce zakrvácí,
ty rány hojíš tichou, pilnou prací,
ač při tom sama's na krev rozedrána —
mozolná ruko, budiž zulíbána! —

Katolická církev, která zapisuje do svého kalendaria svatých i služebné a žebráky, má i seznam těch vlastenců, kteří nepohrdali dnem malých věcí.

Každý národ má Bohem vykázané pole práce, na kterém má vyniknouti; má již k tomu zvláštní schopnosti a přirozené vlohy. Plody té práce jsou jeho vlastnictvím veřejným, které pak sděluje s ostatním lidstvem jako člen rodiny národů. Dr. Klug v knize: „Ein Sonntagsbuch" vytýčil Němcům tyto směrnice jejich národní práce, které mutatis mutandis přiléhají k poslání českého národa: „Německá práce buď tak exaktní, přesnou a důkladnou, aby byla první ve světě. Německá vědecká práce nechť převyšuje jiné methodou a výsledky! Německá mládež budiž nejvzdělanější mládeží světa! Německá (!) víra

budiž pevná a vysoká jako naše k nebi čnící hory, jako roviny naší domoviny, široká a hluboká jako moře, jež omývá náše břehy. Německý mrav, nechť září jasný a čistý jako oči německých dětí! Německou kázeň ať nikdo ve světě nedovede napodobiti, v nejhorším případě buďme zde světu vzorem! To je láska k vlasti v křesťanském smyslu; vede národ k výšinám a nepokořuje jiných."

Zájem o zdar vlasti a její národní i mezinárodní čest přikazuje: Dělníci čeští, vaše dříve příkladná pracovitost neochabuj, nýbrž se stupňuj, abyste práci hledali a milovali. Vaše ruce za hranicemi vlasti budovaly blahobyt cizincům, osvobozené vlasti služte věrně do úpadu! Čeští vědci vychovaní na akademické půdě, která byla více let první ve středu Evropy a třetí v Evropě vůbec, rozmnožte národu a světu odkaz Karla IV., díla Komenského, Dobrovského, Šafaříka, Palackého, Ressla! Kněží čeští a učitelé v městech i zapadlé vísce, zasvěťte se výchově mládeže a lidu, aby pověst českého mravu šla celým světem. Křesťané, kteří jste sluli národem chrámovým, vírou se zachovali národu, vírou se probudili, vstupte do šlepějí světlých otců našich sv. Cyrilla a Methoda a všech velkých našich světců! Nechť se nám na obzoru časů rýsují stále obrysy hradčanského velechrámu, Velehradu, St. Boleslavě. Čeští vojíni, připněte k historickým praporům své kázně a statečnosti nové vavříny vojenských ctností, aby opět se říkalo: „co Čech, to hejtman!" Čeští rolníci, živitelé národa, kteří máte světovou pověst své lásky k české hroudě, z jichž řad byl povolán první český kníže na stolec, lijte pot na zděděnou půdu, aby nebylo v Evropě krásnější zahrady nad český kraj!

Každý pracuj na své líše, jak bys měl ji sám obdělati!

Práce je svatou povinností, klíčem příštích časů, naší slávou a vítězstvím národa.

Tož buď vesel a dbej svých chvil,
ať druzí vědí, žes tu byl,
že setí vyrostlo z tvých lich,
a žes byl hoden předků svých!

Šafařík píše před svým příjezdem do Prahy: „Aniž se které práce třebas nejmozolnější lekám a štítím, když jen pro národ náš budu moci pracovati.“ Vrchlický volá: „Nuž stavte, stavte, stavte bez ustání! Vždyť stavíte svůj život vlastní dlaní!“

Křesťanství jest svým vyhraněným pojmem o povinnosti práce silnou záštitou vlasti, které nutno sloužiti. Lacordaire řekl v Notre-Dame, že pravo je sobecká stránka spravedlnosti, povinnost jest její stránka šlechetná a obětavá. Pak volá: „Napište tedy nad vznešený symbol práv vznešený symbol povinností!“ Tak splní se slovo předního státníka českého: Pomůžeme-li si sami, Pán Bůh nám také pomůže.

Aug. E. Mužík zve nás do práce pro vlast ohnivými slovy:

Ne péče o to, co dá zítra,
však dnešek v práci ztrávený
zvábí klásek z půdy nitra
a v půdě vzpruží kořeny.
Když silou práce zkypřen luh,
tu k zemi naší shlédne Bůh,
a z jeho štědrých, plných dlaní
se lidem sype požehnání.

Péče o chudé krajany a vlastenecké podniky.

Nutí-li nás přirozený zákon, posvěcený velikým přikázáním Kristovy lásky, abychom vlast, společnou

matku všech, nosili v hlavě, bychom stále myslili na její dobro, a chovali v srdci, bychom v něm zahřívali cit povinnosti pracovati k jejímu dobru, pak hledáme s důsledností lásky dětí bolavá místa na těle vlasti, z nichž prýští krev, a choré údy, které chřadnou a jsou bez vlády. Jsou to chudí, opuštění, trpící, zarmoucení bratři a sestry naše, s nimiž máme vše společné mimo jejich bolesti, hlad, opuštění, zoufalství. Křesťanství káže, bychom vyhledávali nemocné, neduživé na ulici a u plotů a chvátali tam, odkud zaznívá volání o pomoc. To jest hodina křesťanova. Když byl Kristus uprostřed nemocných, tehdy vycházela z něho moc a uzdravovala všecky. Srdce křesťana — vlastence zachycuje věrně každý vzdech krajanův a ruka se otevírá dobrodiní. Vlastimil je vnímavý pro každou potřebu vlasti a s Tobiášem dává mnoho, má-li mnoho, a i z mála rád udílí chudým a přispívá na účely vlastenecké.

Křesťanství má prvenství ve službách lásky, která pramení se z víry. Na jedné svítilně v katakombách je nápis: Petrus non moritur. Petr, personifikace víry, nehyne. A o sv. Janu, personifikaci lásky, praví Písmo sv.: Joannes non moritur. Dualismus víry a lásky objímá křesťanův život a plodí štědrost k chudým, které dle slov Kristových máme stále sebou. Kde upadá náboženský život, je na jedné straně vzestup majetku, přepychu, požívačnosti, na druhé množí se bída, o které praví staré přísloví „paupertas meretrix.“ Rostoucí propast mezi stavy a třídami vlasti pohltí časem vlast samu. Vystěhování se plebejců na Mons sacer jest vždy příznakem státního rozvratu. Zmůže-li se lakota a bída, umírají nejen chudí, nýbrž usínají také Musy.

Homér praví, že laskavost k chudým je povinností. Atheny postaví bohu Eleos, zosobněnému soucitu, oltář. ale byl to snad nejopuštěnější oltář, který mělo Řecko. Láska má přízvuk a přídech křesťanský.

Milosrdná láska a štědrost jest nezbytná ctnost vlastenecká, řekli bychom státní ctnost, a jest původu křesťanského. Církev nazvala majetek církevní majetkem chudých (bona Ecclesiae — bona pauperum) a užila jich k vybudování ústavů pro choré, chudé a věkem sešlé, jako by měla výhradní právo na lásku k chudým a vydržovala z nich školství, podporovala vědy a umění. Papežové Julius II., Lev X. a Sixtus V. byli maecenáši, jakých vědy a umění měly málo. Jen tak mohli tvořiti geniové jako Michel Angelo.

Arnošt z Pardubic přispívá velkou částí příjmů na vydržování vysokého učení pražského a totéž žádá od duchovenstva. Maecenáš doby obrozenské, pražský arcibiskup Chlumčanský, založil první reálku v Čechách, první věnoval 8.000 zl. na založení českého Musea a platil Jungmannovi písaře, aby mohl pracovati o svém Slovníku. Biskupové Jirsík, Brynych, Strossmayer, Moyses, Slomšek věnují velkou, někteří hlavní část příjmů kulturním účelům svého národa. Velká část stipendií pro studující byla složena chudými českými kněžími, kteří žili v chudobě proroků, aby chudým synům národa umožnili vzdělání.

Katolická mravouka uvádí mezi 4 užitky práce tělesné také získání prostředků k udílení almužny.

Větší měrou platí o majetku nabytém dědictvím, darem, o majetku značném, který je opravdu mrtvým kapitálem, není-li ho použito k dobru chudých a ku množení obecného dobra. Chudí národa musí

pocítiti lásku sdílnou a milosrdnou, aby věděli, že národ je miluje, že nejsou pouhou číslicí, nýbrž pouhou národní jednotkou, která má právo na lásku matky vlasti. Láska k chudým posiluje vlastenecký cit nejchudších tříd národa a budí v nich vědomí národní pospolitosti, vzájemnosti, příbuzenství. Zmírající hladem svědčí proti národu.

Veřejnými chuďasi v národě bývají umělecké, vědecké podniky. Chuďasi jsou tiší a trpící geniové naši, naše knihovny, ústavy, studující, básníci, mistři slova, hudby, štetce. Mají umírati hladem ti nejlepší v národě, kteří jsou naši duševní dobrodinci, věřitelé? Má hynouti katolická literatura, protože není podporována? Má na př. velechrám sv. Víta, nejdražší památka našeho národa, zůstati nedostavěn jen proto, že v národě zmírá smysl pro obět? Mají nadějné talenty proto zapadnouti, že nejsou podporovány? — Chceme-li, aby vlast nebyla bohata pouze na statky hmotné, ale také duchovním bohatstvím kvetla, nutno otevříti ruku.

Šíření osvěty.

Historická pravda vyslovená Palackým, že kdykoliv jsme vítězili, dělo se tak spíše vždy převahou ducha, nežli silou zbraní, nabádá Čecha k horlivému pěstění vzdělanosti. Kartesiův výrok, že vědění je moc, nutí nás využíti všech sil ku povznesení vzdělanostní úrovně národa, aby byl mocný a silný. Katolická církev je v tomto oboru učitelkou, neboť starou vzdělanost v klášteřích a při chrámech zachovala a rozmnožila, takže mužové jako Taine, Montalembert, Montucha, Herder napsali chvalozpěvy o této činnosti církve. Dvakráte zachovala církev vzdělanost řecko-římskou: v době stěhování

národů, kdy byla stará díla v popel obrácena, a v době rozpínavosti islamu, který ničil každou knihu mimo korán. Řád benediktinský pojal do řehole ustanovení Kassiodorovo, aby mniši pěstovali vědu a opisovali knihy pro bibliotéky. V každém klášteře benediktinském byla místnost, scriptorium, kde byly opisovány knihy a konservována v době zmatků antická vzdělanost.

Nejstarší knihovny v éře křesťanské byly v Jerusalemě, Caesarei, Hippo (Cámara: Náboženství a věda str. 85), v klášteřích benediktinských Monte Cassinno, Sv. Havel, Fulda, Canterbury, York, Bobbio, u nás Sázava, Břevnov, Rajhrad. V klášterních knihovnách bylo nejvíce prvotisků „unica" a rukopisů. Truhlářův „Katalog českých rukopisů" universitní knihovny pražské uvádí, že z těchto rukopisů celé čtyři pětiny pocházejí ze zrušených klášterů, a z těch zase největší počet pochází od jesuitův.

Církev nejen zachovala starou vzdělanost, nýbrž také ji rozmnožovala a popularisovala na vysokých, klášterních a farních školách, církev—matka školství. Činila pro vědu od počátku svého působení vše, co dalo se v tom čase podniknouti, o 18 století dříve, nežli prohlásila nejslavnějším způsobem na nejposvátnějším foru světa, koncilu vatikánském: „Církev neprotiví se nikterak pěstování lidských uměn a věd, nýbrž naopak pěstování jich podporuje všemožným způsobem. Znáť zajisté a nikterak nepodceňuje užitku, jenž z nich pro život lidský vyplývá." (Const. de fide, cap. 4). Církev mimo svůj trojí úřad, učitelský, kněžský a pastýřský, nevytvořila žádného monopolu, avšak v oboru vzdělanosti, pěstění a zlidovění věd měla celá století také monopol, protože mimo ni téměř nikdo nestaral se o školství. Státy byly představiteli hrubé moci fysické,

církev hájila a množila duchovní majetek lidstva. Dr. Tumpach pravil na sjezdu českosl. katolíků v Praze r. 1908: „Jmenujte jen některou starobylou universitu evropskou světového jména a hned uzříte, že u kolébky její stála církev katolická. Zvolejte Praha — a jako matka ozve se katolická církev. Zvolejte Krakov — a ozve se matka katolická církev. Zvolejte Paříž, zvolejte Toulon, zvolejte Montepelier, — a ozve se matka katolická církev. Zvolejte Oxford, Cambridge, St. Andrews, Upsala, Kodaň, — a ozve se matka katolická církev! A jděte ve Vlaších z Turina do Bologne a Pisy a přes Řím k Neapoli, navštivte v Německu Lipsko, Tubinky, Heidelberg, Würzburk, nebo ve Španělsku Salamanku, Coimbru, Sevillu a Valladolid a jděte do Lovaně, jděte do Frýburka, jděte i jinam ještě, a ptejte se, kdo je matkou tamních universit, a odpověď zní: katolická církev. Všude ji najdete státi u kolébky těchto bašt vědy.“ Gladstone praví: „Od prvních třech století pronásledování kráčela římská církev katolická po 15 století v čele lidské vzdělanosti a řídila hlavní duševní i hmotné síly světa, jež jako oři zapřaženy byly k jejímu vítěznému vozu; její umění stalo se uměním celého světa, její genius geniem celého světa; její velikost, sláva a vznešenost byly první. ne-li jedinou chloubou veškerého vzdělaného světa.“ (Cit. v Čechu 11. dubna 1907.) A Maistre dí podobně: „Žezlo vědy náleží proto Evropě, že jest křesťanská. Proto jen vyšinula se na takový stupeň vzdělanosti a vědomostí, že počala se theologií, že university s počátku nebyly než školami bohovědeckými, a že vědy, vroubené na tento božský kmen, jeho šťávu do sebe vssály a se zúrodnily.“ (Tamtéž 11. dubna 1907.) Patriarcha moderní nevěry Woltaire píše: „Jest všeobecně uznáno, že Evropa za svou civilisaci, za

část svých nejlepších zákonů a skoro všecky vědy a umění musí děkovati sv. Stolici."

Církev katolická nese každému národu pochodeň vědy. Žádá od svých kněží hlubokého vzdělání, dávajíc jim příkaz: labia sacerdotis custodient scientiam. Zasnoubena s pravdou, kterou papež Pius IX. nazývá dcerou Boha, zachovala světu chrámy antické moudrosti a vybudovala nové stánky vědy. Sokrates, Plato, Aristoteles, Archimedes, Cicero, Seneca, Plinius došli v ní své nesmrtelnosti. Založila školy, knihovny, kde je zhuštěna moudrost věků. Tím dala národům vnitřní sílu, duševní převahu, vdechla jim vyšší snažení. Národové vyššího vzdělání nemohou trvale pozbýti vlivu na řízení osudů lidstva. Jejich slovo konečně vítězí. Graecia victa Romam vicit — Hellas mečem římským pokořená přemohla moudrostí řecko-alexandrinskou a duševně podmanila sobě světové imperium římské.

U vědomí, že koná svou tradiční katolickou povinnost a národní práci nedocenitelného významu, bude katolický Čech u sebe i jiných oživovati touhu po vzdělání a přičiní se, aby v této osvětové práci byl nedostižitelným. Vzpomene radostně doby Karla IV., která je érou jeho křesťanského názoru, kdy bylo vzdělání všeobecným, a kdy dle svědectví Aneáše Silvia mnohé prosté ženy v Čechách byly sběhlejší v Písmě sv. nežli mnozí kněží na západě, a dle sil bude pracovati, aby Praha byla střední Evropě tím, čím je dle Viktora Huga Paříž světu: světlem, hodinami, kyvadlem. Pamětliv slov sv. Pavla k Timotheovi „buď pilen čítání, napomínání a učení" a „horlivosti podle umění" (Řím. 10, 2) a slov Oseáše (4, 6) „ztichnul lid můj, protože neměl umění", pamětliv sv. Cyrila, Karla IV., Arnošta z Pardubic a svého kněžstva minulého věku, přičiní

se o šíření osvěty, aby zmohutněl národ duševně a mohl zbraň ducha křížiti s každým národem v duševním zápase národův, aby národ osvětou kráčel k pravdě, svobodě a síle.

Láska k dějinám a velikánům.

Vlastenecké smýšlení žádá, abychom rádi pohroužili se do studia domácích dějin, které jsou svědkyní starých časů a které nás uvádějí do ctihodné společnosti všech našich předků. V nich jako bychom rozmlouvali se svými otci a matkami a vdechovali jejich myšlenky, prožívali jejich zápasy a spolutrpěli jejich bolesti. Jest to velké obcování živých vlastenců s mrtvými. V zemi, která jest hřbitovem předků našich a v dějinách, které jsou ohlasem jejich duší, ctíme, milujeme a oslavujeme svoji vlast.

Dějiny domácí jsou potomkům učitelkou národní práce. Co podnětů k vlasteneckým činům daly dějiny Palackého! Co nadšení vlilo v českou duši vypravování o bojích a mravech otců, jak je líčí třeba podvržený rukopis zelenohorský a královdvorský! Od hrdinů pocházejí hrdinové — říkali již Římané! Buditelská práce před sto lety opírala se hlavně o vzpomínky na doby slavné, národní bohatýry a navazování na jejich práci.

Dějiny vážně psané jsou katolíkům velkým zadostiučiněním za pomluvy a podezřívání. Palacký na př. přiznává otevřeně, že v době Karlově, zbožné a osvícené, tkví jako v zárodku všecka velikost příštích časů.

Jest pragmatičnost dějin, kausalní nexus, která napomíná, abychom ctili práci mrtvých vlastenců, kteří mají lví podíl na slávě českého jména v ča-

sech přítomných. Okem dějin zříme ony prosté a poctivé muže a ženy, kteří potem a krví připravovali nám blahobyt a svobodu. Před nimi jest nám hluboce se skloniti a čest vzdáti mrtvým dělníkům na poli národa. Nové proudy revoluční volají: Pryč s minulostí, ať žije přítomnost! Heslo, které uráží spravedlnost. Velikost hrdinů dne jest podmíněna obětmi a pracemi předchůdců. Nejednají spravedlivě ti, kteří pro Edisona nevidí Woltu a Ampéra, pro Vrchlického, Čecha a Březinu zapomínají Puchmajera, pro slávu legionářů zapomínají Havlíčka, Riegra, Palackého, pro „Prodanou nevěstu" Smetanovu umlčují zásluhy Křížkovského, ač Smetana sám přiznal: „Teprve, když jsem slyšel sbory Křížkovského, poznal jsem, co jest česká hudba." „Vše to, čím člověk dneška překonává ve výrobě své předky, obyvatele jeskyň, vyrábí zásluhou nahromaděných vynálezů a zdokonalení mezitímních pokolení, jakož i toho sociálního a průmyslového strojstva, které je dědictvím po nich; 999 dílů z tisíce vykonaného kterýmkoli člověkem jsou výsledkem sociálního jeho dědictví a okolí. Tak jest tomu, a platí to možno-li ještě více o práci našich mozků než o práci našich rukou." (Sociální vývoj od Kidda str. 222.) Sarkasticky tepe domýšlivost a sobectví našeho věku a naší generace Josef V. Sládek:

Nám k smíchu mužnost, vroucnost poesie
těch srdcí, jež tu tloukla v minulosti;
u žití stolu hoj, — teď my jsme hosti!
Ať žije mžik! — co v hrobě ať shnije! — —
Ó, pěvci, myslitelé, bojovníci,
kdož pro tu svatou českou půdu žili
a mřeli, — my jsme vše — a nic, kdo byli!
Ne — — my jsme pýr a mech a plevel měkký
na balvanech, jež ční tu na vše věky.

Dějiny psané z pramenů sine ira et studio uvádějí nejen jméno Jiřího z Poděbrad, ale také zaznamenávají slavná jména Václava sv., Břetislava, Boleslava II. a Karla IV. Dějiny písemnictví znají mimo Husa, Komenského, Veleslavína také zásluhy nesmrtelné sv. Cyrilla a Methoděje a kněží pobělohorské doby a probuzenské. Dějiny nezkreslené skácejí modly dne a vyzdvihnou na podium velikány zapomínané a umlčované. Palacký oslavil dějinami Karla IV., Kalousek sv. Václava, Pekař sv. Jana z Nepomuku. O nich možno říci, co bylo řečeno o prvním vážném českém dějepisci, piaristu Gelasiu Dobnerovi, otci kritického dějepisu, že učinil konec lhaní. Milovník vlasti má úctu ke svým dějinám, v nichž ctí svoje předky a všecky předchůdce slávy a pokroku věd a umění. A z dějin svých a v přítomné době ctí zvláště svoje velikány, ony veliké a vznešené postavy, které svou prací, ctnostmi a významem representují minulost a přítomnost. Jsou to srdce veliká, z nichž napájí se celý národ, duše krásné, jejichž obětmi dosud žijeme. Písmo sv. napomíná: „Chvalmež muže slavné a otce naše v pokolení jejich! Mnohou slávu způsobil jim Pán velebností svou od věku. Všichni tito v pokoleních národu svého slávy došli, a za dnů svých měli chválu.“ (Sirach 44, 1., 2 a 7) Kollár volá: „Slavme slavně slávu slavných Slávů!“, a jindy praví: „Každý velký muž je posel boží; sebe ctí, kdo mrtvým poctu složí.“

O všech velikánech, kteří na nebi národním svítí jako stálice, platí, co Hálek praví o úctě k pěvcům:

Kdo v zlaté struny zahrát zná,
jej ctěte víc než sebe,
neboť vás tak Bůh miloval,
že poslal nám ho z nebe. —

Úcta svatých patronů.

Český katolík uctívej vroucně často zapomínané národní světce, sv. zemské patrony, kteří vyrostli na domácí půdě, jsou kost z kosti naší a krev z naší krve. V zemi rodné tvořili a svými hrdinskými ctnostmi spolubudovali její velikost. Jako velikáni mravnosti a heroických činů uložili v duši národní veliké duchovní bohatství a posvětili ji svým idealismem: sv. Václav vřelou láskou k vlasti, sv. Cyrill láskou k rodné řeči a vědám, sv. Methoděj apoštolskou prací, sv. Ludmila zbožností, sv. Vojtěch horlivostí, sv. Prokop pracovitostí, bl. Milada nevinností, bl. Ivan tichostí, bl. Česlav trpělivostí, bl. Hroznata vděčností, bl. Zdislava kajícností, bl. Anežka skromností, sv. Jan Nep. svědomitostí v úřadě, sv. Kliment Maria láskou bližénskou, bl. Jan Sarkander věrností u víře. Svatí patronové vytvořili v národě atmosféru sebeobětování pro Boha a bližního. Jejich jméno rozneslo slávu českého jména po širém světě. Jako strážní duchové našich vlastí bdí nad neporušeností domácího křesťanského mravu, chrání přímluvou u Boha českou naši vlast, jak praví církevní modlitba o památce zemských patronův.

Kdyby světlá a milá památka jejich jména měla vymizeti ze srdcí českých a píseň svatováclavská zemříti na rtech našeho lidu, bylo by to znamením, že pouta, jež národ náš pojí s dávnými předky, svazek úcty a lásky, jsou zpřetrhána; že všechny vznešené city, jež lidským snahám dávají posvěcení, pohasly; že národ náš není hoden své slavné minulosti; že není svým, protože ovanul jej duch cizáctví. Oni jsou naši křesťanští lares a penates, symbol všeho velikého v národě. O úctě sv. českých patronů možno použíti slov Jaroslava Vrchlického, kterými opěvá korunu svatováclavskou:

Tys Grál náš, odkud spásy zdroj se roní,
Tys berla pevná v těžké naší pouti,
a láskou mocni, silni vírou v sobě
s důvěrou zříme k Tobě,
nám i budoucím, nedáš zahynouti.

S obměnou smíme k nim volati slovy, jimiž velekněz Joakim s lidem pozdravil statečnou ochránkyni svou Juditu: „Tys sláva Jerusalema, tys radost Izraele, tys čest lidu našeho.“ (Judith 15, 10.)

Úcta velkých mužů vzbudí v národě smysl pro společné blaho. Jsouť naši velikáni kněžími myšlenky národní, dobrými kněžími proto, že dle slov Hálkových svou obět výš než svůj život cení. Jejich příklad budí důvěru tam, kde naděje v bezdnu se ztrácí, vleje odvahu srdcím znaveným, a malomyslnému množství zvolá mužné slovo biblické: Budiž mužem! Památka jejich bude žíti od pokolení do pokolení nejen v tradicích a vzpomínkách, nýbrž také v mravech a činech potomstva. Křesťan nekamenuje proroků, nýbrž poslouchá těch, kteří dále vidí, nezištněji smýšlejí, sebe obětují, jichž svět není hoden.

Šetření domácích mravů a památek.

Mimo zemi, jazyk, vzdělání, dějiny má národ a vlast také svůj mrav, svůj kroj, svou píseň, své památky. V nich je také vlast a žije národ. Katechismus Skočdopolův praví: „Křesťan má svou vlast a svůj národ milovati, počestných obyčejů si vážiti.“ Kristus, jak praví Bossuet, dbal zákonů své vlasti, šetřil a zachovával všecky dobré zvyky i ty, z nichž zřejmě byl vyjmut Aby nepůsobil sebe menšího rozrušení u lidu, platí za sebe i Petra daň chrámovou, ač jí povinen nebyl. Nosil národní šat své země, nesešívanou sukni. Udržování národního kroje,

který prokazuje národní svéráz a dobré národní obyčeje, které mají pečeť domácího života, nechť neustupují hanumanskému duchu nové doby. Dají se výhodně zužitkovati pro výchovu české povahy a utvrzují vědomí vzájemnosti a pospolitosti.

Národ má svoje duchovní bohatství. které vylilo se z jeho duše jako píseň. Národ pěvců má vzácné plody, které nazývá dcerami ducha svého. S nimi pracoval i bojoval, jimi se modlil, těšil i plakal. Nejstarší jeho písně byly náboženského obsahu a národního cítění. Láska k národu, která uchovala nám a ve zlých dobách rozmnožila chorál svatováclavský, přikazuje, abychom tento vzácný majetek posvěcený věky zachovali jako jiné zkazky minulosti, kdy českou poesií vanul duch nevinnosti a srdečného veselí. Fr. Bartoš, píše v „Domácí čítance" (XIII.): „S pracovitostí, spokojeností a veselostí pojila se opravdová, srdečná zbožnost, která taktéž výrazu svého docházela zpěvem. Nábožnou písní vítal člověk první červánky ranní, s ní na rtech ukládal se večer na lože. Nábožnou písní společnou zasvěcovaly se slavnostní hostiny, zvláště posvícenské a svatební. Písněmi oslavovali Boha v kostele i doma, písněmi prosili za Boží požehnání a odvrácení všeho zlého, písněmi vzdávali Bohu díky za prokázaná dobrodiní, písněmi doprovodili své milé k hrobu. V advent a půst světské písně naprosto umlkly a zpívaly se jenom písně svaté, v dobu vánoční hlaholila všecka dědina prostomilými koledami."

Uchováním a pěstěním těchto ušlechtilých domácích písní a popěvků projevuje se úcta k předkům, duch mládeže povznáší se do čistých sfér, pěstuje se smysl pro krásno a dobro. Mějme k národním písním lásku Sušila, Erbena a Bartoše. Ušlechtilá povaha váží si všech těchto starožitností;

pseudogenius dělá naopak vše, než jak tradice učí. Láska k vlasti velí, bychom si vážili dějepisných a uměleckých památek své vlasti; jsou jeho zkamenělou historií. Velechrám sv. Víta, v jehož zdech jsou vtesány české slavné děje, staré sochy, sloupy, pomníky a sochy, s nimiž srostl celý kraj, jsou výmluvní svědkové a kazatelé velikosti, zbožnosti, mravnosti českých otců a matek. Toliko ruka necitná, ruka odnárodnělého člověka sáhne drze na tuto otevřenou knihu českých dějin. Sebeúcta národní, umění a starožitnost volá: ruce pryč od našich památek!

Mravnost.

Národ trvá, kvete, mohutní svou mravností a spravedlností, neboť spravedlnost vyvyšuje národy, ale hřích činí je bídnými. Mravnost jest oprávněním národa k životu. To jest dějepisná pravda. O pádu římské říše jest napsáno, že ne mečem, nýbrž neřestmi svými zahynula. Jiiž Tacitus píše smutně v Germanii o dobrých mravech Germánů. mysle zároveň na mravní úpadek svého národa: Plus ibi boni mores valent. quam alibi bonae leges. Plato píše ve spisu o státu, že je větším dobrem pro stát, vládne-li v něm nejlepší člověk, nežli vládne-li v něm nejlepší filosof. Římský mudrc, bývalý otrok, Epiktét učí, že o národ má největší zásluhu ten, kdo snaží se povznésti duši lidu. „Neboť lépe, aby vznešené duše bydlily v nízkých příbytcích, nežli aby nízké duše číhaly ve vysokých palácích.“

Všecky pokusy Hadrianovy, Marc Aurelovy, Theodosiovy, aby pěstěním filosofie, moudrými zákony a sesílením vojenské moci zabránili rozpadu říše, selhaly. Nastane-li mravní rozklad v duších

občanů, přichází Nemesis, aby učinila konec státu, který pozbyl právní existence, protože popřel existenci mravní. O Římu Caesarů praví Vrchlický, že stud dívčí byl v něm největším zázrakem. Zkažená žena zkazila Řím, zkažený Řím zkazil říši římskou. Římany vystřídali ve vládě Germáni, kulturně zaostalý, avšak mravně zachovalý kmen národní. Uhasíná li oheň Vestálek, padá Caesarům žezlo z ruky. Když Baltasar hýří s předními říše, píše tajemná ruka na stěně síně hodovní osudné: Mane, Thekel, Fares. Bohumír Bouillonský praví: Jsem silný, protože jsem čistý. Masaryk píše: Síla je cudná. Mravnost je síla národní, ona jest jeho nosností v zatěžkávacích zkouškách, je koeficient bezpečnosti. O národu mravném možno říci: stat sua mole. Tato imponderabilia váží v životě národů více nežli jiné hodnoty. Sv. Augustin dí: „homines sunt voluntates.“ Národové také.

Veřejná mravnost státu jest výslednicí mravní síly jedinců. Kdo v dobru stoupá, množí mravnost celku; kdo v mravním životě ztrácí, působí vlastní ztrátou ztráty kolektivní, odjímá sílu sobě a svému okolí, úřadu, rodině, národu. Dalila překonává sílu Samsonovu. Proto praví Neruda: Bude-li každý z nás z křemene, bude celý národ z kvádrů; proto žádá Havlíček, aby každý nejprve byl poctivým člověkem, pak teprve vlastencem.

Katolická mravouka, dle níž nutno vždy konati dobro, která považuje mravní život za nejvyšší život, jest vlasti nejspolehlivější oporou. Neznajíc kompromisu mezi dobrem a zlem, zavrhuje neodvolatelně mravní zlo a přikrývá ctnost slávou. Církev katolická nezapře nikdy zásad mravnosti; spíše strpí, aby sama trpěla, než aby trpěla mravní pravda.

Katolický Čech bude již z důvodů vlastenec-

kých dobrým hraničárem stojícím neochvějně na hranicích dobra mravního; bude Jiřím vrážejícím kopí v jícen draka; bude jako s Janem Křtitelem volati národu, sešel-li s cesty dobra: není tobě dovoleno.

Soukmenovci naši, kteří mravním životem stojí za hranicemi mravnosti, jsou národu ztraceni. Vlast může na ně žalovati: V bolestech zrodila jsem tebe, však přec nejsi můj. Ti jsou vymazáni z knihy vlastenců právě tak, jako vymazáni jsou z knihy života. To je naše irredenta česká, naše ztracení, které nutno vykoupiti prací, napomínáním, dobrým příkladem. Není třeba býti z povolání mravokárcem, avšak křesťan ví, že je povinen, aby učinil zadost bratrskému napomínání.

Láska k národu nutí nás, abychom zvláště vychovávali mravně budoucí národ, mládež. Mladší bratři a sestry v národě nechť vyrůstají v bázni boží, úctě k autoritě rodičů a vrchností. Nechť mají v rukou knihy, jak je psal Doucha a Pravda, z nichž vane čistý duch mravnosti. Nechť škola je chrámem nejen vědy, ale také a hlavně mravnosti! protože dle slov Komenského ten více upadá než prospívá, kdo v umění prospívá a ve ctnosti upadá. — Nechť literatura jest kazatelnou pravdy, krásy a dobra. Viktor Hugo praví v „Bídnících“: „Dokud budou Arouetové, kteří škrábou pérem, budou také Maratové, kteří škrábou dýkou.“

Vlastenec přičiňuje svými silami ku rozkvětu domácích, rodinných a občanských ctností, aby soukromý i veřejný život byl krásnou zahradou. Nechť množí se úcta k předkům, dějinám vlasti a národu a naděje v budoucnost národa v době, kdy dle slov básníkových „v tupé mrákotě zde všecko tlí, v polosnách vše bez činu se klátí.“

Zvláště ať prohloubí se kultura srdce, charakteru, neboť „doba naše je duchem bohatá, však srdcem žalně chudá.“ (Sv. Čech.)

Sv. Čech v básni „vpřed a zpět“ radí, bychom hledajíce podněty, vzory a nadšení pro svou práci šli zpět, v boji za pokrok vpřed. Listujeme-li v dějinách svého národa zpět až k době Karlově, zříme v ní svůj národ silný mravností, pracovitostí, poctivostí. Palacký praví o tom, že „utěšený zjev ve mravní povaze lidu českého té doby byla nepopíratelná převaha čistoty a kázně, manželské věrnosti a panické zachovalosti obojího pohlaví. V domácnosti pak panovala vůbec kázeň, ježto všem věkům za vzor sloužiti mohla.“ (Kniha VII.)

V době mravní dekadence, v níž politicky svobodný národ je zotročen vášněmi, připravuje katolicismus důmyslnou a důslednou morálkou nezměnitelných zásad, která je philosophia perennis, novou periodu, renesanci národa, znovuzkříšení mravního života. Životní moudrost dvou kamenných desek bude nejvyšším zákoníkem národa, jak si to představuje Julius Zeyer, že totiž lidstvo k svému řízení nepotřebuje paragrafů, že mu stačí Evangelium. Mravnost bude naším nejsilnějším spojencem, ctí, naším úvěrem, silou, že budeme dle slov básníkových „vojskem netušených sil.“ „Bratři světci věrou přemohli království, vykonali spravedlnost, dosáhli věcí zaslíbených, zacpali tlamy lvům, uhasili prudkost ohně, unikli ostří meče, posílili se ze slabosti, stali se hrdiny v boji, zahnali vojska cizích národů.“ (Žid. 11, 33, 34.)

Pěstování náboženského života.

Vlasti své přejeme z hlubin duše dar sv. víry, plný rozkvět náboženství, aby každá česká duše

zasytila se křesťanstvím. Neboť mravnost vyvěrá z víry v Boha a má v ní pevný opěrný bod. Palacký, zmiňuje se o utěšeném zjevu ve mravní povaze českého lidu v době Karlově, dokládá, že tato příkladná dokonalost plynula „z přirozené a hluboce zakořeněné zbožnosti, že jevila se tak mocně a vroucně, že ji náš věk rozumový sotva myslí stihnouti může“ (VII.) Racionalista Kant, který myslí, že nelze rozumem dokázati existenci Boha, přece z důvodu mravnosti žádá Boha. Laická, nedogmatická morálka našla v myslitelích a státnících svoje popravčí. Thiers, Disraeli, Diderot, Robespierre, Napoleon, Luis Blank, Laboulaye, Voltaire, Hegel, Burke, Washington, Bedřich II. právě jako před tisíci lety Plato a Cicero považují náboženství a mravnost za nepostrádatelnou oporu veřejného blaha. „Není mužem vlasti, kdo podkopává tyto mocné pilíře lidského štěstí. Každý státník ctí je a miluje právě tak, jako každý zbožný člověk. Rozum a zkušenost dokazují, že není v lidu mravnosti bez náboženství. Ono jest to právě, jež musí dodati lidové vládě životní síly.“ (Washington v adrese americkému národu.) Idea Boha zanechává dlouho stopy v duši davu, i když ji popřel. Zhaslo mu slunce, žije z červánků, jež slunce po sobě zůstavilo. Žije z kapitálu, jež nashromáždily předešlé věky víry. „Křesťanská víra, i když v duši zanikla, působí dále. Naše mravní ovzduší je stále ještě plno vůně bývalé víry“, praví Renán. Duše věřící jsou akkumulatorem mravnosti a idealismu pro příští věky. Ale i setrvačná síla odporem se umenšuje a akkumulované síly ubývá, nepřitéká-li z věřících duší. Proto z lásky k mravnosti národu třeba volati: více náboženství do duše, více náboženského života do srdcí!

Katolický Čech zasvěcuje svoje síly apoštolátu víry proto, aby vlast jeho byla v pravdě svobodna. Kde jest duch boží, tuť i svoboda. Konvertita Stolberg praví: „Svoboda spočívá na dobrých zákonech, dobré zákony na mravnosti, mravnost na náboženství.“ Francouz, který rychleji dělá závěry než Němec, praví: „Bůh jest národu právě tak potřebným jako svoboda.“ (Mirabeau). Tyranie, despotismus, anarchie jsou doprovod atheismu. Za každým náboženským poblouzením kráčejí bludy politické a sociální. Milujeme a šíříme v národu náboženství, abychom mohli být svobodni.

Čechové svou zeměpisnou polohou a vyspělou kulturou jsou svým bratřím Slovanům povinni prací ve smyslu šíření křesťanské osvěty a sjednocení přírodou spřízněných, avšak politicky rozvaděných v jednotě víry v duchu idey cyrillomethodějské. Kraj český od pradávna byl zeměpisným a duchovním ohniskem dvojího světového žáru: západního a východního. Češi musejí býti mostem mezi Slovany, jež možno sblížiti toliko na půdě náboženství, které jest dle slov Bayle-a (Ouvr. div.) „jedním z nejmocnějších pojítek společnosti.“ Učiněni jsme divadlem Slovákům, Rusínům, Polákům, Rusům, Jihoslovanům, národům vesměs hluboce nábožensky založeným. Kéž divadlem poučným a zajímavým, aby zbožný život Čechů působil přitažlivě na Slovanstvo, aby za malým českým národem stálo 150 millionů Slovanů, přirozených našich přátel a spojenců v.

Česká země je povinna splatiti církvi katolické svůj dluh dlouholetý, avšak nepromlčený za to, že nás pokřesťaněním zachovala při národním životě, že jsme zůstali svými. Zdá se, že dluh jest v nejbližší budoucnosti splatný a bude s prospěchem pro dlužníka i věřitele, bude-li poctivě splacen. Pozoruje-

me-li s lidského hlediska, co který národ přinesl církvi v dar, pravíme s vynikajícím Rusem, že národové románští propůjčili církvi svůj talent organisační, germánští schopnosti propagační, slovanští mají dáti církvi — obsah, svou snivou, bodrou a dobrou duši, svou tichou, trpělivou, pracovitou a smířlivou povahu. To jest dluh, který má náš národ splatiti své mateřské církvi. Spojen zevním poutem a upřímně náboženským životem uspíší dobu, ve které splní se slova dějepisce J. Kryštůfka, že Románům náležela vláda nad Evropou v minulosti, v přítomnosti náleží Germánům, a budoucnost bude patřiti Slovanům. Dobrý vlastimil miluje a šíří náboženství z čisté lásky k svým krajanům, kterým musí přáti nejlepší to, co evangelium nazývá „unum necessarium". Slyší li slova Kristova: „Co prospěje člověku, byť celý svět získal, na duši však škodu trpěl?" (Mat. 16, 26) a „Hledejte tedy nejprve království Božího a spravedlnosti jeho" (Mat. 6, 33), myslí také na celý svůj národ a v duchu sv. apoštolů Cyrilla a Methoděje, sv. Václava a sv. Vojtěcha pracuje o tom, aby všecky získal Kristu. To jest práce vlastenecká sub specie aeternitatis — pod zorným úhlem věčnosti — v užším slova smyslu a nejkrásnějším.

Katolík vykonává svou činností na poli náboženskо-mravním a církevně-politickém úlohu, o které mluví již Sokrates: „Jsem jist, neprokazuji státu větší služby, než když slouží Bohu." (Apol. cap. 17) Když ústavní shromáždění severoamerické Unie sestavovalo po čtyři týdny základní zákony a nemohlo dopracovati se politické moudrosti, pravil prvého dne pátého týdne Franklin obrácen k George Washingtonovi: „Pane předsedo! Po čtyři týdny tápali jsme ve tmách, pátrajíce po politické pravdě,

a nenalezli jsme ji. Čím to jest, že jsme nepožádali o božské řízení Otce Světla pro naše jednání? Čím déle žiji a čím více znám, tím více věřím, že Bůh řídí zaležitosti lidu: a nemůže-li vrabec spadnouti se střechy bez Jeho vědomí, jest možno, aby stát mohl povstati bez Jeho pomoci: „Nestaví-li Hospodin domu, nadarmo pracují. kdo stavějí jej.“ Já pevně věřím, že bez Jeho přispění nedoděláme se lepšího zdaru v naší politické stavbě, než budovatelé věže babylonské. Navrhuji, bychom od nynějška zahajovali své denní jednání ranní modlitbou.“ („Katol. Sokol St. Louiský.) Král římský Numa Pompilius, který snažil se upevniti uvnitř stát. soudil, že jej zabezpečí nejlépe úctou bohů a náboženstvím. Donoso Cortez napsal o Numovi Pompiliovi, že chtěje Řím učiniti slavným, učinil jej dříve svatým. Proto věřili Římané, že kdo chce dobýti Říma, musí nejprve s Kapitolu svrhnouti sochu Jupitera Maxima. Náboženství jest jediná pevná zakladna. na níž lze budovati blahobyt vlasti. Ve zmatcích světa jest kříž Kristův, jest jeho evangelium a jeho církev stálicí, jíž národ může se správně orientovati. Stat in medio crux, dum totus volvitur orbis — stojí uprostřed kříž, když zmítán jest celý svět.

Křesťan klaní se Prozřetelnosti. která řídí osudy národů, jak pravil Palacký: Lidé dělají revoluce, ale Bůh dělá dějiny — a jak volá slavný počtář Gans: — Bůh počítá.

K Bohu, řediteli a zachovateli národů, pozvedáme ruce a srdce svá, a prosíme vroucně, aby žehnal vlasti i jejímu národu.

Láska k vlasti je zákonem psaným v lidské přirozenosti. Láska k vlasti byla zjevením božím

povýšena na zákon nadpřirozený. Kdo se tomuto zákonu protiví, jedná proti sobě a jedná proti Bohu. „Milovati vlast je milovati svůj vlastní život, život svého plemene a své země. Národ nemá práva zříci se svého života, své existence kollektivní, jako jednotlivec nemá práva zříci se své existence osobní. (Gaffre). Kdo nemiluje vlast, je nepřítelem svých předků, vrstevníků i potomků a pochopuji, že země nemůže jej nésti a se otevírá, aby jej pohltila. (Bossuet.) S Fr. Coppem, velkým synem církve sv. a velkým synem Francie, soudíme: „Odpusťte starému muži, že dává přednost své vlasti před jinými národy, aniž by jim přál jinak zlého. A ptejte se, libo-li vám, prvního dítěte, které potkáte, zdali miluje víc svou matku než sousedy.“ Jest to táž láska, kterou vyznávali ti, jež vedl pouhý rozum. Láska k vlasti je korunou každé lásky k pozemským věcem.

Tato láska k vlasti a národu znamenají pro náš osobní život velký mravní zisk, totiž ten, že touto láskou vyprošťujeme se z přirozeného egoismu. A týž zisk má i celá společnost. „V budoucích spojených státech pozemských, kdyby totiž nezdravá theorie humanitarismu měla přejíti v praxi a tím pochovala vlastenectví, nebude velkých mužů jako Napoleon, což by konečně nebylo na škodu. Pochybuji však velice, že v této budoucí bezbarvé společnosti budou Newtonové a Pasteurové. Budou to Pierpont Morganové, ale ještě bohatší a mocnější.“ (Gaffré.) Užitečným členům konfraternity národů jest ten národ, který jest nejvíce nasycen ideou národní a který realisuje v nejplnější míře svá práva jako národ a své povinnosti vůči svým občanům. A to není nijak neslučitelno s přesnou úctou k právům jiných národů nebo s přáním odpomoci zlu jiných

trpících národů.“ (Roosvelt, Bachelor of arts.) Národ náš uplatní se ve shromáždění národů jen tehdy, bude-li každý Čech smýšleti a jednati jako české vlasti samostatný syn.

Národ, který se zřekne svého samostatného národního života, bude assimilován a absorbován národy zdravými, t. j. vlasteneckými. Mythologie předvádí Herkula v boji proti obru Anteovi a prozrazuje tajemství síly národa. Pokud Anteos dotýká se země, jest nepřemožitelný. Herkules musil jej odtrhnouíi od země a pak jej porazil. Rodná půda, půda vlasti jest střediskem a nádržkou všech sil národa. Národ od ní odtrhnouti znamená, Antea vyzdvihnouti do výše a národ určiti k úplné porážce a zasvětiti jej národní smrti.

Křesťan ctí všecky národy a jejich práva, avšak vlastní národ a vlast miluje žhavě a obětavě, protože ví, že Bůh jej uvedl do národní společnosti a učinil jej synem vlasti. Jeho láska je spravedlivá. Není ani takovou, jak ji vyjádřil Guizot ve sněmovně pairů, když skončil svou tiradu na počest alliance anglické slovy: „Kdybych nebyl Francouzem, chtěl bych býti Angličanem.“ Aniž se jeho křesťanské pojímání lásky kryje úplně se slovy markýze de Dreux-Brèzé, kterými přerušil Guixota: „A já, kdybych nebyl Francouzem, chtěl bych býti Francouzem.“ Křesťan praví: Bůh chtěl, abych byl Čechem, budu jím každým úderem srdce, každým zachvěním nervů, každou krůpějí krve, a z pozemských statků miluji vlast a národ přede vším, nade všecko a ze všech sil. — Jeho láska k vlasti nemá hranic a mezí, protože dle sv. Augustina jediným pravidlem a měřítkem lásky jest, že nemá pravidla. Poslušnost však má hranici označenou slovy Kristovými: Dávejtež tedy, co je císařovo, císaři, a co

Božího — Bohu. Caesar je zákon, Bůh je svědomí. (Gaffre.) Nad zákonem stojí svědomí. (Antigona.)

Milujeme svoji vlast v celém významu tohoto něžného slova. Její minulost, její půdu, řeč svého národa a jeho tradice. „První známkou úpadku národa jest, zapírá-li svoje tradice.“ (Chateaubriand). Milujeme svoje vrstevníky, pěstujeme svornost, vzdělání, mravnost a náboženský život, tyto předpoklady slavné naší budoucnosti.

A pravil-li Grillpalzer, že Rakušan miluje svou vlast a že má příčinu, proč ji milovat, má Čech motivy lásky silnější.

Má krásnou vlast, kterou národní hymna označuje jako zemský ráj.

Má lahodnou a ctihodnou řeč, již opěvá Vrchlický:

Ty v „Hospodine pomiluj ny“ svatá,
ty věčně živá v písni Václavově,
ty studno něhy, krásy v každém slově,
ty nehasnoucích vznětů výhni zlatá!
Ty v husitské písni bleskem bouře vzňatá,
ve zletu orlím a ve síle lvově,
ty žalující v dumě Kollárově,
ty slz a krve číši vrchovatá!
Ty jak noc tmavá, jak den mnohobleská,
jak žula tvrdá a jak chleba měkká,
ty drahá, zářná řeči moje česká.
Křte ohnivý a sladkých zvuků lázni,
ty ptáku, vílo, oři, věkověká
ty sfingo, jakou chvím se o tě bázní!

A lid český je dobrý, třeba zdá se někdy drsný jako víno české „zprv trpké, ale milé zas —“, jak v Nerudově romanci o Karlu IV. a Buškovi z Velhartic se praví:

„Nu, vidíš, králi, tak náš lid'
Má duši zvláštní — trochu drsná zdá se —
však kvete po svém v osobité kráse —"
teď přerušil svůj náhle klid
hned rozveselen Vilhartice —
„ach. přibliž k tomu lidu hled
a přitiskneš svůj k němu ret
a neodtrhneš více."

Tuto vlast milujeme vroucně a obětavě a jí věnujeme nezištně svoje síly. Milujeme v ní sebe a milujeme v ní celé lidstvo. O poslání českého národa možno říci, co pravil slovutný dominikán L. A. Gaffre r. 1908 v konferenční řeči v kathedrále Notre Dame o poslání Francie v dějinách lidstva: „Chceme-li umožniti vývoj pokroku lidstva, milujme vřeleji Francii, nejlepšího vojína pokroku. Ctěme a oslavujme Francii, tohoto umělce vznešeného a plodného, od něhož civilisovaný svět očekává uskutečnění ideálu, který nepřestal zářiti v jeho očích. Tím tedy způsobem, zdvojením věrnosti a oddanosti vůči milované vlasti otcovské, rozřeší se antinomie absolutního a relativního, theorie a skutečnosti, cestou smírnou k uskutečnění se očekávané vlasti universalní." (La loi d'Amour.)

Prameny:

Palacký: Dějiny národa českého.

Müller: Theologia moralis.

Noldin: De principiis theologiae moralis.

Kryštůfek: Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských.

Babura: Introductio in sacros N. T. libros, de vita D. N. Jesu Christi.

Národní čítanka.

Podlaha: Výklad katechismu.

Konečný: O vědě a víře.

Pokoj: Mravouka.

Šťastný: Památce Františka Sušila.

Bartoš: Domácí čítanka.

Weisz: Apologie d. Christentums.

Ekrt: Církev vítězná.

Flajšhans: Písemnictví české.

Bohovědný slovník.

Sawicki: Der Sinn des Lebens.

Schulte: Kultur der Gegenwart.

Kohout: České drahokamy v koruně Královny nebeské.

Lacordaire-Zavoral: Konferenční řeči.

Klug: Sonntagsbuch.

Klug: Ideal u. Leben.

Gaffre: La loi d'Amour.

Básně: Vrchlického, Sv. Čecha, Nerudy, Sládka, Heyduka.

České katolické časopisy.

ČASOVÉ ÚVAHY.

Řídí dr. Jan Konečný.

Z publikací »Časových Úvah« jsou dosud na skladě brožury:

I. APOLOGETIKA:

	Stran	Cena hal.
Dr. *Fr. Reyl* Manželství přirozené a svátostné	32	32
V. H. Hradecký: Volná Myšlenka	56	56
Aug. Egger—Fr. Navrátil: Vlastenectví	40	40
Fr. Blaťák: Sv. missie	40	40
Fr. Jirásko: O křesťanské charitě	32	32
Jan Bělina: Úpadek vědy	40	40
Josef Rohleder: V zápase o Řím	48	180
Dr. *Jan Konečný*: Cesty, jimiž se ubírá moderní lidstvo k Bohu	32	40
Dr. *Josef Beran*: Suggesce a zázraky Kristovy	36	50
V. Skála: Katolíci za války	48	70
De la Brière-Elitzer: Převaha protestantů nad katol.	40	40
Fil. Šubrt: Umění a náboženství	48	48
Dr. *Jan Konečný*: Ježíš Kristus v dějinných dokladech své doby	40	86
Dr. *Otakar Tauber*: Mravní výchova a škola	34	80
V. Skála: Církev československá	32	76
Dr. *Josef Novotný*: Laická morálka	72	160
Dr. *Josef Novotný*: Věda a víra o původu světa	76	80
Dr. *Jan Konečný*: V boji o nové náboženství	86	570
K. B. Olmr: Jak povstal život na zemi?	36	190
Jiří Sahula: Sváry českých sektářů	64	220
A. Sládeček: Laický apoštolát	76	320
V. Krátký: Stručná lidová obrana katol. náboženství	80	320
Dr. *Jan Konečný*: Československý katechismus rozklad křesťanství	72	350

II. DEJINY.

Dr. *Jos. Samsour*: Inkvisice církevní	83	80
Jiří Sahula: Církevní snahy Husovy	48	100
Dr. *Otakar Tauber*: Časové záhady výchovy	88	150
» » » Bílá Hora	16	50
Prof. *Vévoda*: Základy výchovy: Náboženství a mravnost	92	250

	stran	Cena hal.
Jiří Sahula: Krutosti habsburské	64	260
Vilém Koleš: Bratři Orebští	49	200
Jiří Sahula: Karel IV., Otec vlasti	112	112
Jiří Sahula: Arnošt z Pardubic	64	64
Jiří Sahula: Sociální postavení kněžstva v době husitské	32	32
Jiří Sahula: Vzdělání kněžstva v době předhusitské a husitské	96	96
Jiří Sahula: Husitské ženy	64	64
Jiří Sahula: Jan ze Želiva	64	64
Jiří Sahula: Český obchod v době předhusitské a husitské	80	80
Jiří Sahula: Vzájemný poměr českých konfesí	80	80
Dr. *Fr. Šulc:* Byl Hus odsouzen jen pro 30 čl.	172	160
Jiří Sahula: Svatý Vojtěch a jeho doba . .	48	170
Josef Hronek: Kněží buditelé národa československého	40	170
Dr. *Karel Kašpar:* Skutky a nikoliv slova papeže míru Benedikta XV.	98	320
Dr. *Jan Konečný:* Monismus a křesťanství . .	62	230
Jiří Sahula: Husitské soudy a ortely	128	400
„ „ Církevní úkoly staroč. škol nekatol.	80	350

III. SOCIOLOGIE, NÁRODOHOSPODÁŘSTVÍ A JINÉ:

Dr. *Fr. Reyl:* Veliký biskup	32	32
M. Voňavka: Katolickým jinochům — spolky katolické	56	56
Fr. Blaťák: Z porýnských missií	64	64
M. J. Voňavka: Alkohol nepřítel	48	48
Pozorovatel: Pozérství	80	80
J. P. Hradecký: Z dom. soc. dem. I.—III. . .	236	200
M. Hettinger—Navrátil: Slovo v čas o právu volebním	40	40
P. Jan Urban-Fr. Šubrt: O ruském pravoslaví . .	40	40
Dr. *Aug. Štancl:* Křesťanství a rolnická otázka	66	180
J. M. Zavoral: Chraňte dítek svých	49	200
Ing.C. *Janáček Alois:* Soc. otázka a polit. strany české	72	250
Josef Hronek: Dnešní směry socialismu . . .	63	250

Při větších objednávkách sleva.

Objednávky vyřídí

administrace »Časových Úvah« v Hradci Král.

„KNIHOVNA OBNOVY".

Sv. 1.-I. Bohumil Zahradník: *Přátelé lidu.* 100 str. Kč —·80.— Sv. 1.-II. Eduard Brynych: *Štít víry.* 108 str. Kč 1·— sníž. — Sv. 1.-III. Dr. Fr. Šulc: *Zpráva o diecésním sjezdu katolíků r. 1897.* 240 str. Kč —·60. — Sv. 1.-IV. Fr. Mimra: *Obrázky ze smíšené osady.* Rada I. 168 stran. Kč 1·10. — Sv. 1.-V. Fr. Mimra: *Obrázky ze smíšené osady.* Řada II. 460 stran. Kč 3·—. — Sv. 2. Dr. Václav Řezníček: *Zpráva o visitaci far kraje čáslavského 1783.* 112 str. Kč — 80. — Sv. 3. Eduard Brynych: *Duch katolické obnovy.* 728 str. Kč 5·—. Sv. 4. Eduard Brynych: *Kříže a kalichy.* 440 str Kč 3·—. Sv. 5. Dr. Václav Řezníček: *Zpráva o visitaci far kraje chrudimského.* 96 stran. Kč —·80. — Sv. 6. Dr. Václav Řezníček: *Královéhradecké vzpomínky.* 200 str. Kč 2·—. — Sv. 10. Pozorovatel: *Zrcadlo pokrokového tisku.* 328 str. Kč 2·10. — Sv. 14. Dr. Fr. Reyl: *Zpráva o pátém všeobecném sjezdu katolíků československých 1909.* 552 str. sníž. cena Kč 3.— (vzácné referáty pro řečníky). — Sv. 15. Dr. Josef Novotný: *Index a věda.* 216 stran. K 3·—. — Sv. 16. Fr. Kohout: *České drahokamy v koruně Královny nebeské.* 260 str. Kč 3·50. — Sv. 17. Jiří Sahula: *Rozmarné příhody.* Díl III. 384 str. Kč 3·—. — Sv. 18. Jiří Sahula: *Veselé chvíle.* 272 str. Kč 2·80. — Sv. 19. Dr. Josef Novotný: *Člověk bez svobodné vůle?* 216 stran. Kč 3·—. — Sv. 20. B. Pečínková: *Ženy.* 164 strany. Kč 3·— — Sv. 23.-24. Jiří Sahula: *Doba předhusitská a husitská.* 428 str. Kč 2·—. — Sv. 25. Antonín Kaška: *Pravdou ke ctnosti.* Řada I. 328 str. Kč 6·—. — Sv. 26. Antonín Kaška: *Hvězda pokoje.* 112 str. Kč 3·—. — Sv. 27. Alois Dostál: *Požáry vzplály.* 120 stran. Kč 1·—. — Sv. 28. Em. Žák: *Žena v křesťanství.* 84 stran. Kč 3·50. — Sv. 29. Em. Žák: *Volná myšlenka.* 34 str. Kč 1·60. — Sv. 30. Al. St. Novák: *Lidová cvičení duchovní.* 50 stran. Kč 3·20. — Sv. 31. J. Rohleder: *Tajemství kříže.* 40 str. Kč 3·—. — Sv. 32. Dr. J. Novotný: *Mravnost a náboženství.* 408 str. Kč 34·— Sv. 33. J. Sahula: *Laškovné jiskry* 176 str. Kč 6·— Sv. 34. Dr. J. Klug: *Království Boží* 150 str. Kč 18·— — Sv. 35. F. Žák: *Ohlasy žalmů* Kč 6·— Dr. J. Novotný: *Spiritismus* Kč 5·70. — A. Neumann: *Katolictví a naše národní osvobození* Kč 6·50.

Lze objednati

V „Družst. knihkupectví" v Hradci Král. (Adalbertinum)

jakož i v každém jiném knihkupectví.

„ČASOVÝCH ÚVAH“ SVAZEK 291.-292.

Kapitalismus.

Napsal

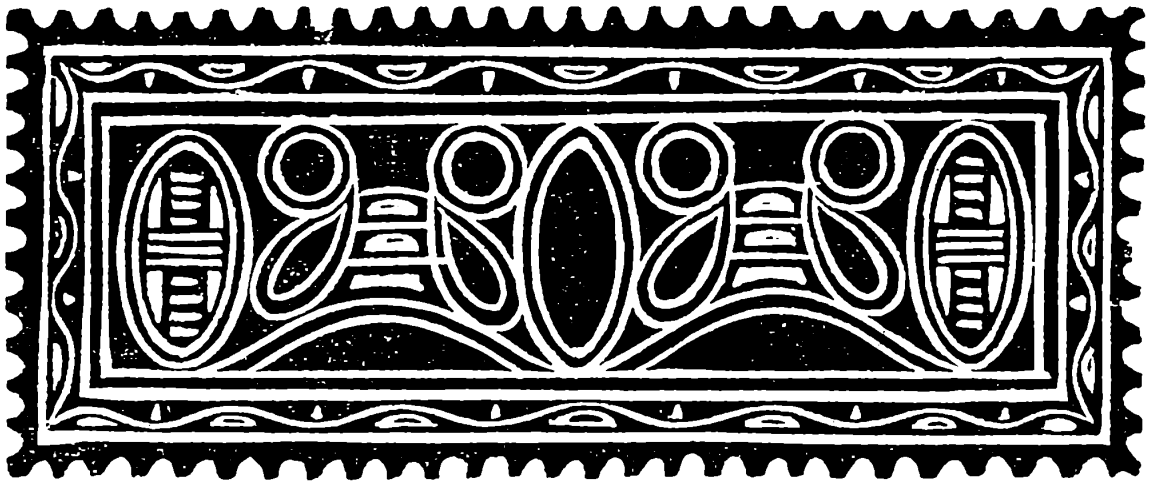
Dr. Aug. Stancl

* * *

*

1923.

NAKLADATEL: »TISKOVÉ DRUŽSTVO« V HRADCI KRÁLOVÉ (ADALBERTINUM).

I. *Co je kapitalismus?*

Dnešní doba se vyznačuje na jedné straně neobyčejným vznikem majetku a na straně druhé šklebí se na nás hrozná bída. Dnes ve veřejnosti neznamenají i miliony skoro nic, počítáme s miliardami a uvykáme přepychu, o kterém se dříve nikomu nesnilo a který byl znám jen starému, vyžívajícímu se pohanskému Římu. Na druhé straně však se malý člověk nemůže ani uplatniti. Jeho život je pomalé umírání a ubohé živoření. Co znamená dnes střádal, který je odkázán na rentu ze 40.000 — 50.000—100.000 Kč? Každý haléř jest mu nejednou, nýbrž padesátkráte obrátiti, než se může rozhodnouti jej vydati. Při tom bydlí všelijak a šatí se oblekem, který dříve chodíval už k vetešníkovi. Dnes je rád, že má ještě ten.

Ale i dělníkovi se nedaří lépe, není-li zvláště kvalifikovaným. Je pravda, že dělnictvo venkoncem má o hodně větší příjmy, ale má také nepoměrně větší vydání. Vše podražilo průměrem 15—20krát, dělník obyčejný má nejvýše však 10—15krát větší mzdu než za míru,

tedy ještě není ani tak dobře v tom, jako byl před válkou. Mimo to trpělo dělnictvo za války a je přirozené a psychologicky vysvětlitelné, že si chce utrpení vynahraditi nyní zábavami, které pohltí dnes daleko více peněz než za míru. Dále třeba a to hlavně považiti, že dělník také vidí báječný přepych vedle sebe u lidí přišedších k majetku všelijak. Není zrovna přirozeným, že i on chce užívati? Vlna hmotařského nazírání na svět se nezastaví ani před dělnickým bytem, vynořila-li se už jednou. Poslední jsou postiženi dělníci kvalifikovaní, kteří ovšem svými příjmy převyšují i platy vyšších úředníků. Ale jak dlouho? Nezaměstnanost hrozí je připraviti o tuto přednost. Proto také nešetří a proto i dělník kvalifikovaný není v tom lépe než před válkou.

Tajemná jakás síla zmocňuje se všech a nutí je volati: Více peněz! A tato síla nedbá, možno-li tomuto volání vyhověti. Vláda peněz se u nás jednou usadila a usadila se se všemi jí jen připadajícími vlastnostmi. Tato vláda je krutá, bezohledná a nenasytná a je hroznější než každá lidská tyranie. Při této je tyranem aspoň člověk, který je nadán citem. Ale tam vládne hmota bez citu. Této tyrani nejhorší a nejstrašnější propadá dnes svět. Nelze v ní najíti ani jediného hřejivého a osvětlujícího hlediska mravního, které by mohlo člověka utišiti a poskytnouti mu pokoj a mír.

Peníze a majetek nejsou více prostředkem k žití člověka důstojnému, naopak člověk sám a jeho osobnost staly se prostředkem pro neobyčejný a příšerný vzrůst peněz. Vládu tuto provádějí

finanční velmožové a vládu tuto nazýváme velkokapitalismem, jinak mamonismem. Tato moc nevyssává jen peníze z lidstva, vyssává z něho i všechen cit.

Kapitalismus a kapitál jsou už jednou dva různé pojmy. Bez kapitálu, bez majetku totiž ať duševního ať hmotného nemůže člověk býti. Člověk potřebuje rozum, aby ovládl přírodu a dovedl z ní těžiti, člověk potřebuje sil, aby dovedl těžiti z přírody na svou a své rodiny obživu a aby udržel celou společnost lidskou se všemi jejími vztahy. Kapitálem je věda a umění, kapitálem je zdraví, kapitálem jsou silné údy, kapitálem je pole, dům, les, dobytek, dílna, nástroje a suroviny. Bez nich nemůže býti lidstvo, jimi se uplatňuje jeho panství. To je kapitál. Ten měl i Kristus v dostatečné míře i jako prostý řemeslník a člen sv. rodiny i později jako prorok a učitel. Kristus ho užíval a nezamítal. Tento kapitál jest nutný každému člověku, má-li se uplatniti v práci a prací. Jemu neplatí evangelické: Běda! Je přec vždy jen prostředkem, cílem zůstává člověk a jeho osobní vývoj a vyšší jeho spojení ve společnosti lidské. Tento kapitál nám dává sám Bůh v podobě zdraví, času, vloh tělesných a duševních, dává nám jej v silách přírodních, ve zvířectvu, rostlinstvu, nerostech a v přírodě vůbec. Toto vše je pro rozvoj lidský, jak nám hlásá bible hned v prvé kapitole. Ale tento rozvoj lidský je přesně vymezen mravně-náboženskými zákony, jimi je nutně omezen i prostředek k němu — kapitál. Nemá na sobě znaku absolutna, podléhá náboženskо-mravním zákonům a je jimi obmezen.

Tak tomu opravdu dříve bývalo. Je to nedoceněná vymoženost křesťanství. Sombart v »Moderner Kapitalismus« a ve »Die Juden und das Wirtschaftsleben« dokazuje na velmi četných místech, že ve středověku byl člověk středem všech hospodářských zájmů. Statky a tovary se vyráběly a prodávaly tak, aby spotřebovatelé mohli dobře a hojně své potřeby ve statcích spotřebních ukojiti, ale aby také výrobci mohli dobře a v dostatku žíti. Obojí se uplatňovalo vždy, jak zvykem a mravem v různých krajích bylo. Neobmezená a nekonečná snaha po majetku platila tehdy za nekřesťanskou. O všecky bylo postaráno.

Je opravdovým požitkem čísti ony oddíly z Pastorových dějin papežů renaissence, ve kterých líčí život v italských cechách. Obdivujeme důkladnost jejich členů, zámožnost, poctivost, vyškolenost a obrovský vliv, který vykonávali na vývoj věcí veřejných. Ne jinak píše o poměrech mezi Němci Jansen a dr. Winter o poměrech našich.

Platila ovšem tehdy všeobecně poučka thomistické školy národohospodářské: »Máš-li nějaké zboží sám, můžeš poctivého se věru domáhati zisku, ale tak, aby zisk byl křesťanský a neobtěžoval tvé svědomí.« (H. Pesch, S. J. Ethik und Volkswirtschaft, str. 135--136.) — Mravní a náboženský zákon byl tedy vždy nejvyšším měřítkem v průmyslu a obchodě za středověku. Zákon ten se ovšem úplně příčí mamonistickému názoru světovému. Už Isaiáš vytýkal židům, že hromadí dům na dům a pole na pole a což teprve Kristus? Podobenství o boháči a Lazaru a také ono o boháči, který se

chystal shromážditi svou neobyčejnou úrodu a neuvažoval, co za ni učiní, stačí jistě, abychom už poznali, jak soudil Kristus. Těm všem volal své běda a nechává je sestoupiti do pekel.

Proto však nebudoval Kristus ani socialismus a tím méně komunismus. Kristus hájil světový názor s nadsvětným, osobním Bohem, s Jeho absolutním řádem mravním. Obojí popírá socialismus, nezná přec Boha osobního a nadsvětného, nezná také Jeho absolutní mravní řád, poněvadž připouští jen mechanické, hmotné síly, které se nutně rozvíjejí. Kristus neuznal ani státní ani společnostní všemohoucnosti, vždyť pozvedl individualní osobnost na základě její mravní svobody, proto nehlásal a nemohl ani hlásati komunistické zásady. Možnost ke společnému majetku, ale to není komunismus, ovšem poskytl evangelickými radami, ale ty nejsou pro všecky a předpokládají zvláštní povolání a vlohy a hlavně ustavičný a energický boj proti sobectví. První obec křesťanská nebyla také komunistickou, jen nepatrná její část z ní se odhodlala ke společnému majetku a bylo jí vždy uvažovati o soli vyčpělé a obávati se, aby se takovou sama nestala. Dějiny církevní a jednotlivých řádů nám dosvědčují, že nadarmo Kristus toto přirovnání neučinil.

Jaké výše kapitál ještě kapitálem zůstává, nikdo nikdy se neodvážil říci. Kristus čítal i velké boháče mezi své přátele. Z toho plyne, že i obrovský majetek může ještě spadati pod pojem kapitálu, je-li jeho účelem býti dle náboženssko-mravních zásad prostředkem ku rozvoji jak jednotlivců tak celé společnosti lidské. Jen za těchto předpokladů dojde každá práce

svého úplného hodnocení a práce s kapitálem zůstane nerozlučně spojena jako pravé vítězství lidstva nad hmotou a jako pravé panství lidstva nad přírodou.

Církev proto neodpuzovala boháče a sama také nezamítala majetek. Ale vždycky vyšetřovala, jak majetek ten byl nabyt a teprve udala zákony, dle nichž majetek ten smí býti spravován a jak ho volno užíti; důkladné zákony vydala zvláště v tomto ohledu o majetku církevním. Sv. Augustin nepřijal na př. odkaz, byli-li zákonití dědici a byl-li vůbec sporný. Tak vedla církev boj proti mamonismu a kapitál postavila do služeb nejvyšších — Boha a člověka.

Kapitalismus užívá ovšem také jen kapitálu, jenže tento kapitál je odpoután od náboženskomravních zákonů za panství kapitalismu. Povaha kapitalismu se projevuje přesně vyhraněnými snahami. Nejprve snahou po bezmezném zisku. O výši zisku nerozhoduje kvantitativně a kvalitativně přesně vymezená spotřeba ať jednotlivce ať menšího nebo většího množství osob. Kapitalismus nikdy nezpytuje, kolik času, práce, námahy, přípravy bylo mu vynaložiti a teprve se neptá, odpovídá-li zisk předběžnému vzdělání, společenskému postavení, ptá se jen po jednom: Je možno vydělávat? A o výdělku platí proň: Čím více, tím lépe! Svědomí, spravedlnost jsou věcí vedlejší, ano i bída vykořistěných nemá smyslu pro kapitalismus a za nic jest v očích kapitalismu otřes mravních zásad, rozvrat společnosti lidské. Nechať jen zisk roste sebe více, kapitalismus neřekne ni-

kdy: Už je dosti! Za takových poměrů jest ovšem nutno stále zvětšovati obchody, rozšiřovati závody výrobní, zvětšovati výrobní kapitál, vydávati nové emise akcií, přibírati nové dělníky, smlouvati s nimi o mzdu.

Další snahou kapitalismu jest píliti za bezpodmínečným ziskem. Nad světem hodnot nejrůznějších se prohlašuje panství jen obchodních zájmů a jen toto. Obchod je vším, obchod rozhoduje o všem, obchod je nejvyšší a zrovna nedotknutelné zaměstnání. Jakou cenu má za těchto poměrů — člověk? Stává se zbožím a výrobním prostředkem — pracovní silou a zakouší také všechnu tvrdost takového ponížení. Invalidní a starobní renta je stlačena na nejnutnější, je-li vůbec zavedena, doba pracovní neobmezena, byty dělnické nepodléhají dozoru, ano i v dílnách a továrnách není vždy vše dle zdravotních předpisů zařízeno. Člověk je jen prostředkem k nedůstojnému cíli. Stíny starého pohanství dopadají za takých poměrů na lidstvo. Celý život lidský není víc než obchod. Člověk je nucen tomuto mamonismu obětovati své síly, mnohdy i svou řeč a i svou duši. Mamonismus je krutý, nepřipouští protiproudů, ohrožujících jeho panství. Tak se stávají nebe i země nesmírnou továrnou a vše, co na nich dýše a žije, se zanáší do obrovské knihy a sice dle své peněžní hodnoty. Jiné hodnoty neplatí, proto se také nestará mamonismus o to, čím se dělník živí, co čte, jak se baví, kde bydlí atd.; jemu stačí, že pracuje a že pracovati může. Za nic se mají hlediska s vyššího světa a všecky snahy pozvednouti všeobecně blahobyt se vylučují samy sebou jako bezcenné. Cenu má jen to,

co vynáší peníze a to je obchod a tak zůstává jen jediný nejvyšší cíl také jako nejvyšší ideál: co nejdokonaleji totiž vytvořiti obchodní mechanismus. Nejlacinější ceny a proto i nejnesvědomitější soutěž, nejrychlejší spojení, bezohledné drancování statků přírodních, lesů, nerostů, znečišťování řek, největší sumy peněz, jen toto tvoří ještě obsah pojmu nejasného pokroku a je také konečným cílem všeho lidského snažení. Fiat quaestus, pereat mundus! Vypleněný Kras, vyssátá Dalmácie, vymírající zvířena jsou smutným historickým dokladem, že peníze byly lidem nade všecko i nad lásku k budoucím pokolením.

Dále se jeví mamonismus snahou po bezohledném, nesvědomitém zisku. Jen podle jediného cíle se budou hodnotiti a také voliti všecky prostředky, vedou-li totiž ke kýženému, bezpodmínečnému zisku. Co na tom, zavánějí-li i podvodem, lichvou, zkracováním mzdy, jen když kýžený zaručují zisk! Mamonismus pracuje s vylhanými zprávami, vymýšlí kartely na vyhánění cen, snaží se obcházeti zákony, pěstuje úplatnost v zákonodárných sborech a u úřadů.

Konečně se projevuje mamonismus snahou po volném, ničím neobmezeném zisku. Kapitalistický podnikatel nedá se ničím obmezovati a vázati. Volá ovšem po svobodě pro všecky, poněvadž ví, že za svobody, jakou rozumí a po které volá, zvítězí jen nejbezohlednější a tím chce a musí býti on sám jako přívrženec mamonismu. Pro význačně slabé má většinou zbraň ve »volné soutěži« ve všem a hlavně ve

svědomí, vždyť dle ní si dávno už také upravil svědomí své. Hlásá zásadu a také ji provádí, že v obchodu a průmyslu není místa pro morálku, že obchod a průmysl jen počítá a nezná žádné sentimentality. Tak líčí Sombart dnešní národohospodářství. Je to vlna vystouplá z břehů, a žádný neví, kde skončí a co ještě strhá. Kapitalismus tento má však také své obhájce. Říká o sobě, že on vyrobí daleko více než každá jiná hospodářská soustava a že tovary zrobí rychleji než kdokoliv jiný. Neříká však, že by díla dnešní výroby byla lepší nebo aspoň stejně dobrá jako v dobách minulých. Kapitalismus dále prý povznesl blahobyt dělníkův. Kolik vydělává dnes dělník a kolik dříve, jak dnes žije dělník a jak dříve, jak dnes je vzdělán a jak byl dříve vzdělán, tak ptá se vítězně kapitalismus. Ale kapitalismus nám nezaručí, že tyto poměry zůstanou už navždy a že je úplně nezmění nezaměstnanost. Ostatně ani ten blahobyt není tak velký. Kapitalismus dává, aby ještě více bral a proto nastavěl léček rafinovaných, že jen velmi silný charakter dělnický odolá, většina se utopí v kořalnách, cukrárnách, nevěstincích, hernách, kinech a před modlou modou, samými díly velkokapitalismu.

Proto líčí národohospodář Philippovich tuto kapitalistickou výrobu poněkud jinak. Praví o ní, že je jak ve své organisaci tak i ve své činnosti podřízena nikoliv věcným potřebám, tedy ukájení lidských nezbytností, nýbrž finančnímu výnosu.

Tento systém se tedy netáže: Je ta věc potřebná, je takový způsob výroby výhodný pro

dělníka, nýbrž kolik vynáší podnikateli? Při tom ovšem vítězí síla majetku, která podnikateli poskytuje možnost zřizovati podniky, které by i bez jeho osobní zdatnosti zdolaly slabšího konkurenta. Tak se stává práce na konec úplně odvislou od majetku, stává se nikoliv výkonem lidské osoby, nýbrž výrobním prostředkem. Proto se dostává dělníku jen přesně odměřené mzdy, všechen přebytek a zisk připadá však podnikateli.

Dle Lewisa je kapitalismus podnikatelstvím, které je opřené pouze o peněžní majetek a jen jím také pracuje a se uplatňuje.

Dle Ruhlanda jsou kapitalisté lichváři v nejvlastnějším slova smyslu. Kapitalismus tíhne za výdělkem a vyjadřuje se snahou po výdělku a tato snaha není už ani schopna uměti se zastyděti, poněvadž každý prostředek je dobrý, který slibuje zisk. Lež, podvod, křivá přísaha — všecko je dobré, jen když vede k cíli. Ano, tento mamonismus se nebojí ani lidi vražditi, jen když tím možno vydělati. Vysoce kulturní národové prodávají národům zaostalým opium, pálenku a národům pokročilým nabízejí zase rafinované prostředky, aby mohli hověti svým chtíčům až do vysílení nejen jednotlivců, nýbrž i celých národů a všecko to se děje, jen aby rostly výdělky a majetky. Kristus nazývá mamonu mamonou nepravostí a to právem. Mamonismus je strašná nepravost.

Costa-Rossetti přiznává kapitalismu jako význačnou vlasnost — úplnou živnostenskou nevázanost, spojenou s rozpoutaným peněžním kapitálem a s neoprávněným rozvojem

úvěrních soustav. Kapitál se stal takto v rukou několika odvážných jednotlivců mocí ovládající veškeré hospodářství celých jednotlivých národů. Bursovní kursovní cedule rozhoduje o všem a tolik víme, že ta bývá zhotovována nesvědomitou spekulací, bičovanou ještě nesvědomitějším hladem po penězích a po zisku. Že při tom peněžním ústavům a zejména bankám připadá hlavní úloha, rozumí se samo sebou, neboť ty jsou právě sběrnami peněz a také je poskytují, kdo se o ně uchází. O této bursovní spekulaci, o tomto panství finančním se rozepsal už Rud. z Heringu takto: »Spousty, které způsobily akciové společnosti v soukromém majetku, jsou strašnější než každá katastrofa, způsobená ohněm, povodní, neúrodou, zemětřesením, válkou a nepřátelským vpádem. Peníze, o které byl náš lid jimi připraven, nezmizely do vzduchu, nýbrž se ztratily do kapes jistých lidí a položily tak základ k velkokapitalismu, který dnes ovládá svět.« Kult zlatého telete ožil znovu a jsou mu oddáni nejen židé, nýbrž i křesťané a slouží mu nejen jeden kraj, nýbrž celý svět. — Bůh mamonu je vládcem světa!

Hnus této vlády popisuje Schäffle: »V zápolení o pouze hmotné bytí je konečně každý prostředek, který nevede do vězení, dobrý a uvolniti řád nás omezující až po politiku a mravouku úplné nevšímavosti je zrovna kapitalistickým požadavkem.«

Týž Schäffle píše ještě: »Z kapitalistické periody vyrůstá peněžní magnátství a toto se stává prvou státní velmocí přímo volebními výsadami, nepřímo stranickými ministerstvy, o-

vládáním tisku, podplácením zástupců lidu, úředníků a novinářů. Císařství, království a dnes dodejme i republiky jsou nuceny holdovati peněžní moci, neboť tato stanoví veřejné potřeby. Úřady, které peněžní šlechta považuje za zbytečny, dostanou nedostatečné veřejné služné, jenom úřady potřebné peněžní šlechtě a té užitečné dostanou potřebnou stravu, všecky ostatní se nechají hladověti a zmírati a zrovna tak se zanedbávají velké, veřejné úkoly. V rozvíjejícím se kapitalismu vzniká všeobecná vláda peněz a spekulace nad společenským životem veškerenstva — koruna, vláda, lidové zastoupení, správa, věda, církev, škola, novinářství, vše se stává hmotně odvislým. Mnohé podniky přirozeností svou tíhnou k monopolu, na př. železnice se veřejné správě odnímají (na př. v Americe), aby zůstaly tučnou pastvou pro spekulaci. Peněžní vláda podporuje vydlužování, poněvadž má při tom největší zisk vydáváním dluhopisů a berní dávkou; uvažujme jen o poplatnosti, které propadá u nás každý občan, platící daň!« —

Adam Müller píše: »Nyní vládnoucí peněžní otroctví je nejhoršího druhu, poněvadž se při lživém pocitu, jakobych svobodným byl, tato svoboda vlastně úplně zabírá. Jestli najednou si mne někdo podrobí anebo jestli mi podmínky životní denně tak ubírá, až se podrobím, je přec jedno, zrovna tak jestli najednou se úplně zaprodám anebo jestli denně znova sebe prodávám. Místo aby někdo tělo své si podrobil a tím i péči o ně převzal, jak jindy tomu bylo, bere se mi z něho dnes jen podstatné, totiž jeho síla,

a přenechává se mi se smíchem zbytek v podobě kostlivce k volnému požití.«

Tak vypadá vláda kapitalismu.

II. Kapitalismus u nás.

Nyní ke konkrétním případům u nás! Také u nás je forma této vlády velmi různá. Jsou jí kartely, koncerny, trusty, ale také řetězové obchody, bursovní spekulace pomoci prodejného tisku, hmotařské organisace politické, kterým nejde o to, uspokojiti lidi, uspořádati souladné poměry mezi nimi a teprve ne nadati je pravou svobodou občanskou, naopak politickými hesly má lid sám býti naveden vstoupiti do otroctví hmoty. Sem patří i nejrůznější státní obhospodařování. Při všem tom kapitalistickém podnikání těží jenom silní, bezohlední a nesvědomití jednotlivci, u kterých je zisk všecko a kteří k vůli němu zneužijí a využijí i svého spolučlověka!

I náš národ je obdařen takovými silnými jedinci. Najdete je hned v cukerním velkokapitálu. Už před válkou byl u nás náš cukr dražší než týž cukr náš za hranicemi. Stali jsme se tak kořistí silných předáků v obchodu cukrem a ne méně sobecké ciziny a abychom se nepostavili na odpor, hypnotisoval nás náš tisk. Týž ovšem že za peníze hlásal užaslému světu: Cukrovary nemají zisku, třeba jim se ohlédati po trzích cizích! Za tím účelem, aby zvedli výrobu a odbyt a obchod cukrem, založili cukerní kartel. Všecky cukrovary zkartelovali a této velmoci byli vydáni naši řepaři a spotřebovatelé.

Dávali za řepu ne spravedlivou cenu, nýbrž co chtěli a toto dávali s rafinovanou vypočítavostí. Počítali totiž se sklony duše lidské, že se snadno zaslepí hromadou peněz a tuto dávali buď předem jako zálohu, buď pozadu jako doplatky a to vždy v době, kdy rolníku byly peníze vítány. Cukrovarníci se nemýlili. Vše začalo pěstovati řepu mnohdy i tam, kde výnos byl nepatrný, kde však jiné věci by se byly výborně dařily. Bylo to velké plenění naší půdy, jednostranné rolničení. Aby cukrovarníci nebyli v tomto, pro ně výnosném díle, rušeni, vymohl si cukerní kartel clo na cizí cukr a výši tohoto cla přirazili ještě na cenu svého cukru, ovšem že opět s obdivuhodnou prohnaností. — 5 K 80 h jako clo na 1 q cizího cukru rozdělili na polovinu, sami se spokojili jednou polovinou, druhou dopřáli raffineriím, aby jim tyto nekazily obchod prodávajíce cukr hrubý, krystalový. Nyní byli zajištěni před konkurencí z ciziny a mohli zcela klidně velké zisky vymáhati z domácího obyvatelstva. Aby však rozhodně nebyla příliš velká nabídka na trhu domácím, prodali ještě 70 procent vyrobeného cukru do ciziny i se ztrátou, kterou si ovšem kryli velkým ziskem z domácího obyvatelstva a z premií vývozních, které se jim po léta zase vyplácely z daní. Není tedy divu, když naše cukrovary od r. 1907—1910 vydělávaly až 18.64 proc. akciového kapitálu, rafinerie pak 13.79 procent. Byl to zisk na tehdejší poměry neobyčejný. Na tyto zisky se pak dřeli rolníci, zemědělští dělníci, cukrovarní dělnictvo a úřednictvo, obchodníci i prodejný tisk, vše zamlčující a omývající, pp. poslanci a každý spotřebitel.

Posl. Stříbrný prohlásil 6. března 1912 na radě říšské, že členové této instituce byli od kartelů podplaceni. Mezi podplácející patřili jistě i cukrovarníci, poněvadž nebyli vyňati a nežalovali, ba ani se neohrádili. Naopak vůdce cukerních kartelářů prohlásil cynicky, že i přese všecko zůstane u nás cukr nejlacinější požívatinou. Kniep, jeden z kartelářů, tvrdil ještě cynictěji, že obecenstvu do toho pranic není, kolik nákladu výroba cukru spotřebuje. (Reichspost, 1. března 1912). Ze všeho plyne, že cukrovarníkům šlo jen o velký zisk. Ten se za daných poměrů také nutně dostavil. R. 1912—14 měl jen u nás český cukerní průmysl po zaplacení všech výloh čistého zisku 749.000 K, ale už o rok později, tedy právě na počátku války, kde nebylo třeba se obávati cizozemské konkurence, měl čistého zisku na 1,400.000 K, tedy hned o 100 procent více! Zuřila sice válka a se všech stran dotíral už nedostatek, než cukrovarníci těžili i tehdy a ukázali pravé vlastnosti velkokapitalismu.

16. října 1915 konstatoval posl. Kunschak veřejně v Hietzingu za řeči toto: Cukrovarníci řekli Rakousku: »Není cukru!« Opravdu ho nebylo, avšak ho nebylo jen za staré ceny. Vláda rakouská pochopila ihned utajený smysl řeči. Aby tedy této prohromě unikla, začala s cukrovarníky vyjednávati o zvýšení cen za cukr. Ku podivu! Cukru bylo hned dosti, ale ovšem i ceny za cukr značně zvýšeny. Cukerní kartel se tedy zúčastnil bezdůvodného vyháněni cen za požívatiny a to beztrestně, poněvadž vláda dala k tomu své svolení. Nyní teprve začaly stoupati dividendy z cukrovarských akcií.

Kolínský cukrovar vyplácel na př. r. 1916 dividendu už 210 K, rok před tím 84 K. Lichva byla úředně povolena, ovšem že nejprve ve velkém. Potom začala přirozeně i v malém.

Česká cukerní společnost vykázala ku konci srpna 1921 dle bilance 55 procent čistého zisku, čili 110 Kč na akcii, znějící na 200 Kč. Roku 1920 vyplácela teprve 30 procent. Za jediný rok stoupl její zisk o 25 procent a při tom se ještě křičelo, že nutně třeba cenu cukru zvýšiti, poněvadž by jinak cukrovary prodělávaly. Prodělával ovšem někdo, cukrovarníci to však rozhodně nebyli.

Třeba považiti, že cukrovarníci nemají své kapitály jen v cukrovarech a že praktiky, provedené v cukrovarnictví, snažili se provésti i v jiných podnicích. Stoupá-li po tom tak nehorázně cena cukru za ochrany státu, proč by nestoupala cena i za všecko ostatní? Vskutku, stoupaly ceny za vše horečně, nastal šílený shon po zlatě. Zde měla sociální demokracie zasáhnouti, ona, která hlásá boj proti velkokapitalismu. Hlásala jej sice dále, ale skutkem svá slova nepotvrdila. I ostatní strany měly uplatniti své programy. Až na stranu křesť. soc. ztichly však všecky. Je přirozené, že stoupají-li nepoměrně ceny za požívatiny, že i mzdy nutno zvýšiti. Ale zase zvýšení mezd bylo výzvou, aby i velkokapitalismus zvýšil své ceny. Třídní politika slavila nejbujnější orgie, co zatím trpěl celek, stát a ostatní stavy. Stát k této katastrofě razil cestu, jsa zaprodán velkokapitálu, jak Schäffle už dávno oznamoval.

Cukrovarníci dali k tomu nejžaiostnější příklad dle toho, co jsme uvedli.

Je zjištěno, že závodní kapitál v našich cukrovarech se páčí na 12 milionů Kč, zisk však r. 1921 je 10 milionů Kč, pracují tedy cukrovarníci se ziskem 83 procent. Tento opravdu lichvářský zisk nelze oslabiti námitkou, že cena peněz klesla. Neklesala však dříve před válkou, neklesala tak úžasně za války a už tehdy cukrovarníci měli splaceny své akcie a už tehdy brali dividendy zadarmo, jak pak teprv nyní!

Nejpodařeněji si však vedla československá společnost pro vývoz cukru, společnost s r. o. v Praze. Tato vznikla r. 1919 z popudu čsl. komise cukerní a má základního kapitálu 600.000 Kč, vykázala však za rok 1920 čistého zisku Kč 6,818.298.—, tedy zisk 1100 procent! Jména jednatelů znějí: Ant. Zvolský, L. Elinbach, V. Schick, Hans Fonowitz, Fr. Schindler, P. Mandelík, min. ve v. dr. Heidler, Ernest Spitz.

Maršnerova továrna na cukrovinky vykázala za rok 1921 dividendu 100 proc.

Cukrovarnictví ssálo peníze z našeho lidu nekřesťanským způsobem, ales přes to lid sám dobrovolně mu ještě nosil své peníze za sladké pamlsky, aby tento polyp, vyrábějící sladkosti, ještě více tyl a mohutněl.

Do uhelného průmyslu možno týmž způsobem si stěžovati. Není o nic lidštější než průmysl cukrovarnický.

Tak vyplácela r. 1912 severočeská uhelná společnost v Mostě na akcii dividendu 62 K. Jistě zisk, který nelze křesťanským nazývati. Tehdy začaly také ceny uhlí nápadně stoupati. Bestie napila se krve a propadala šílenství po krvi, v našem případě po zlatě.

Za 15 let, do r. 1912, stoupla cena uhlí na vagoně ze 34.5 K na 162 K, ale mzdy hornické po vagoně jen o 4—4.40 K! O 132 K měli majitelé uhelných dolů více do 15 let na jednom vagoně a oni jich odbyli do roka tisíce. Čítejte milionové zisky!

Tak tomu bylo před válkou, ještě lépe se jim dařilo za války, špatně se jim však nedaří ani po válce, kdy opravdu náklady neobyčejně stouply a výkonnost havířů značně ochabla.

Na Ostravsku je na př. malá jáma s 800 dělníků, čítaje do počtu toho i úředníky. Průměrně se tam denně vytěží 3500—4000 q uhlí. Čítejme na dole za 1 q 38 K a že se denně vytěží jen 3500 q. To znamená hrubý příjem 133.000 K; od této sumy odečítejte uhelnou dávku ve výši 52.500 K a zůstane vám z hrubého výtěžku 70.500 K. Od této sumy odečítejte ještě platy a investice okrouhle 60.000 K, zbude denně 10.500 K, do měsíce 252.000, do roka 3,024.000 K!

Namítne se ovšem, že se denně nyní nepracuje, ale pak se také denně dělníci nevyplácejí. Dále se namítne, že suma 3,024.000 K není ještě čistý zisk, poněvadž třeba z toho platiti ještě nejrůznější daně. Jistě, ale na daně se zcela určitě více nevydá než 1,500.000 K, na mimořádné investice nejvýše snad 1,000.000 K, zůstává tedy čistého přes to 500.000 K. Tolik z nejmenší jámy, která je dosti mladá. Kolik se vytěžilo a tedy i dnes ještě těží z jam daleko starších, větších a uhlím bohatších!

Jsou to opět milionové zisky, které jest nejširší veřejnost nucena podávati majitelům dolů

za uhlí a to zase pod dozorem státním, ještě u nás trvajícím.

Z uhlí se vyrábí koks, který se platí r. 1922 1 q za 86 K; mimo koks těží však koksovny z uhlí ještě dehet, sacharin, benzin, samé cenné výrobky.

Že nijak nepřeháníme, můžeme dokázati z výkazu Báňské a hutní společnosti se sídlem v Brně a sice od převratu. Tato společnost vykázala za rok 1921 tato zajímavá čísla: Má 76 mil. Kč akciového kapitálu a vykazuje celkem 88,650.387 K 10 h reservních fondů. Za loňský rok investovala 21,769.000 Kč. Čistý zisk činí 20,726.409 Kč 17 h a byl proti r. 1920 o 6,632.912 Kč 85 h vyšší. Společnost vydala účtů za více než 1 miliardu. Zajímavá jsou při tom výrobní data různých oddělení. Uhlí se vytěžilo 22 mil. 683.000 q, koksu 5,037.322 q, surového benzolu 38.397 q, síranu amonatého 50.220 q, dehtu 144.612 q, surové rudy 692.008 q, surového železa 1,458 240 q, ingotů 1,126.649 q, válcovaných výrobků 792.854 q, litiny 139.819 q, železných konstrukcí 68.276 q. Hrubý výnos dolů byl 83,779.758 Kč 88 h. Pozemky společnosti jsou v bilanci udány částkou 4,461.834 Kč 6 h, doly 12,309.780 Kč 98 h, závodní a obytné budovy 29,610.653 Kč 12 h, strojní zařízení 28,758.526 Kč 50 h a zásoby 109,275.472 Kč 85 h, což je ovšem pro nynější správní rok a pro obchodní vyhlídky do budoucna položka velmi značná. Příznivý výsledek uplynulého správního roku byl způsoben výhradně vyššími výnosy prvního pololetí, kdežto v druhém pololetí prodávala společnost se ztrá-

tou. Výroční zpráva společnosti udává za jednu z hlavních příčin nestálost evropských valut, zvláště pokles marky. Přes tyto nářky není možno pevně věřiti tomuto výkladu. Za rok 1921 vytěžila společnost o 6 mil. více než r. 1920 a už to svědčí o tom, že ztráty nebyly absolutně tak vysoké, snad poměrně, to připouštíme, ale tím není nijak nevýnosnost dokázána, nanejvýše jen menší zisk a snad i značně menší. Společnost má ovšem prostředků dosti i tento úbytek zaraziti; dělníci a úředníci v takové výhodě nejsou.

Totéž možno říci o Severní dráze císaře Ferdinanda, která vykazuje za rok 1921 čistého zisku 8,078.048 Kč 90 h. Společnost vyplácí 84 K dividendy.

Takové výdělky má dnes uhelné těžařstvo po válce. Jaké zisky mělo za války, když překupníci uhlí zbohatli všichni a zvláště oni, kteří byli v řadě překupníků prvními! Známí jsou Weinmann a Petschek, miliardáři, kteří měli skoro celou uhelnou těžbu z Čech ve svých rukou. Ti určovali, co mají a musí platiti spotřebitelé. Tito a dělnictvo udělali z těchto nepatrných lidí miliardáře, k nimž dle zpráv novinářských i ministři našeho mladého státu zajížděli. Dojemné i ještě více však podezřelé styky to!

Zrovna tak i jak podivnou zpráva jest, která novinami r. 1922 prošla hlásajíc, že členy těžařstva ostravského jsou dr. Engliš, bývalý ministr financí a profesor národohospodářství na universitě brněnské a dr. Scheiner, advokát a předseda Obce sokolské. Oba jsou osobnosti dalekosáhlého vlivu ve veřejnosti a také v ú-

řadech, ale jsou oba zcela nezkušení v úkolech těžařských. Dr. Engliš není technik, dr. Scheiner není ani tím ani národohospodářem a přec každý z nich bývá odměňován ročně 50.000 Kč z těžařstva ostravského.

Kapitalismus se dle všeho zajišťuje. V uhelných dolech pracuje se jen o několika šichtách. Majitelé nechtějí míti velké zásoby, aby měli stále možnost ceny zvýšiti při sesílenější poptávce, na druhé straně chtějí míti dělnictvo odvislé, kdyby došlo k nějakým bojům mzdovým, aby vítězi byli oni a nikoliv mzdově sesláblí dělníci. Tyto praktiky se však dějí na účet konsumentů. Na ně se převalí všecka břemena, související se stoupajícími výlohami výrobními. Je to obyčejná kletba daní nepřímých, které u nás v míře nejhojnější zavedeny za souhlasu a součinnosti sociální demokracie.

Daně nepřímé jsou vítanou příležitostí kapitalismu kořistiti. »Musí se platiti, všichni musíme platiti«, je obyčejný důvod k daním nepřímým a lidé se přestávají ptáti, kdo to zaplatí a kolik třeba platiti, jenom platí. Z této psychologie davu těží kapitalismus a přiráží větší obnosy než daněmi jsou podmíněny. Z nepřímých daní těží vždy mamonismus nestydatě.

Kapitalismus je takovou manipulací na vítězném postupu. Už v Rakousku zjistil dr. Steinwender r. 1912, že papíry Montánky za jediný rok stouply o 38 mil., papíry pojišťoven o 150 mil. a papíry průmyslových závodů o 200 milionů.

Dr. Steinwender dokázal dále zajímavý vztah mezi veřejnou správou a rostoucím kapi-

talismem; zjistil totiž, že úředníci docela zdraví odcházejí do pense, aby zaujali místa ředitelů bank a průmyslových podniků. Tito »pensisté« však neznají jen všechny taje správy veřejné a používají jich jistě, aby chránili své pozdější sinekury, nýbrž použijí jistě každé příležitosti, aby je řídili tak, aby platily co nejmenší dávky a co nejvíce aby zbylo jako odměna na ně. Skoro se zdá, že stát s celým zařízením je zde pro kapitalismus. To o bývalém Rakousku. Zase se potvrdila slova Schäfflova.

Zdá se však, že v tomto ohledu se nemůžeme nijak odrakouštiti. Ještě dnes se uchyluje pěkný počet úředníků na předčasný odpočinek, aby mnozí z nich vstoupili do služeb velkokapitálu. Činí tak dílem z hmotných důvodů, úředníci jsou opravdu žebrácky placeni, dílem ze spekulace, aby se měli daleko lépe, než by se měli ve službě státní. Tito se budou rozhodně už jako úředníci ke kapitalismu tak chovati, aby je týž kdysi přijal pod střechu blahobytu svého, to znamená, že jako úředníci nebudou tolik dbáti zájmů státu jako kapitalismu a že týž budou i v úřadě svém chrániti. Jako ředitelové však a správcové už ve službách tohoto kapitalismu budou zato věděti ze své dřívější úřednické prakse, jak možno uniknouti a se skrýti před bdělým okem veřejného fisku. Jiným smrtelníkům nestojícím ve službách kapitalismu zbude zato potěšení svými penězi vydržovati budoucí ochránce kapitalismu a odpůrce svých zájmů. Poslanec Němec uvedl v zimním zasedání 1921—22 v Nár. shromáždění odstrašující příklady. Pensionovaní úředníci seděli dle

jcho sdělení v průmyslových podnicích s ročním platem 200.000 Kč a s platy ještě vyššími.

Nedivno tedy, že kapitalismus se u nás může odvážiti všeho.

Zavedl v Rakousku už r. 1882 železářský kartel. Sotva se tak stalo, stouply ceny železa hned o polovici. Příčina, proč železářský kartel založen byl, byla tedy jasná.

Mzdy v železářském průmyslu stouply též, je pravda, ale toto zvýšení je nepoměrné k cenám železa. Mzdy na př. stouply od r. 1902—1911 o 26 proc., u Alpinky stoupl však zisk o 135 procent! Dělník náš nedostával tedy spravedlivé jemu náležející mzdy. Také měli dělníci v Německu o polovic větší mzdy než u nás, v Americe měli dokonce trojnásobné mzdy našich.

Před kartelem byla akcie pražských železáren za 184 K, ale r. 1912, tedy po 30 letech, už za 3159 K. Nejlepší měřítko pro zisky zrovna báječné! Když si někdo r. 1882 koupil 1000 akcií těchto, dal za ně 184.000 K, ale r. 1912 za ně dostal už 3,159.000 K, získal tedy na nich bez práce 2,975.000 K a bral ještě tučné dividendy. R. 1904—5 vyplácely tyto železárny 35 proc., r. 1908—9 45 proc., r. 1915 40 proc. a 1 akcie byla už za 3300 K. Ředitelům a správním radům vyplatila tato společnost od roku 1904—1910 5,712.000 K. Alpinka měla za rok 1915 čistého zisku 19,385.000 K, vyplácela 5 proc. dividendu a 16 proc. superdividendu. — Správní rada, sestávající z 15 pánů, dostala 1,578.538 K, každý z nich tedy bral 100.000 K.

Zajímavé by bylo zvěděti, kdo tito pánové kdysi byli.

Ceny železa ovšem stoupaly příšerně. Jsme dnes tak daleko, že soutěžiti s cizinou nemůžeme. Naše továrny omezují proto práci a dokonce přestávají i pracovati. Než přes to zisků železářských neubývá. Bilance železářské společnosti pražské za r. 1920—21 vykazují zisku 19,000.000 K, stavební fond 7,000.000 K!

Tak se u nás znemožňuje průmysl na širokém podkladě a náš stát se stane hospodářsky odvislým od ciziny a naše dělnictvo stane před volbou: buď hlady zemříti aneb otročiti za nedostatečné mzdy. Vítězství velkokapitalismu, který nezná ani vlasti ani lidskosti, jenom zisky!

Ceny železa nemohou dle předchozího u nás býti zvány spravedlivými, tím méně křesťanskými. Už r. 1910 prohlásil býv. rakouský admirál Montecucoli, že Anglie nabízí admiralitě železo o 80 proc. lacinější než Rakousko.

Pražská železářská společnost vyplácela ještě za Rakouska 50 proc., takže za 2 roky měli akcionáři svůj kapitál doma a pak brali dividendy už zadarmo.

R. 1919, za 2 měsíce po převratu, bylo surové železo 1 q už za 64 K, r. 1920 v červnu však už za 330 K, to znamená, že cena železa stoupla za chvilku o 400 proc.! O tolik však páni mzdy nezvýšili a byla tehdy vláda socialistická. Za r. 1921 vyplácela pražská železářská společnost 5 proc. dividendy a 9 proc. superdividendy. Tolik v roce, kdy si průmysl u nás stěžoval do neodbytu, kdy zmenšoval po-

čet dělnictva a omezoval pracovní dny. Přesto však vyplácela naše společnost na akcii 70 K a v čele podniku stál dr. Ad. Stránský, majitel »Lidových Novin«, senátor, kdysi ministr obchodu. Jeho technická zdatnost nemohla ho dosaditi na toto zodpovědné místo, nýbrž jeho vliv a jeho styky to způsobily a tím vším bude a musí zase pracovati pro velkokapitalismus.

Poldina huť na Kladně vykázala za r. 1919 čistého zisku 12,500.000 K, ale r. 1920 stoupl zisk už na 14,000.000 K a vyplácela 10 proc. dividendy; r. 1921 byl čistý zisk 13,517.138 Kč a po odpisu vyplácí 18 proc. dividendu. Tato huť byla mezi prvními, která žádala snížení mezd od 23—60 procent!

Libšická akciová železárna vykazovala za rok 1921 přes 2,000 000 K čistého zisku a vyplácela 40 proc. dividendy, na 1 akcii 80 K, proti loňsku o 20 K méně. To znamená, že velkokapitál a průmysl trpí.

Železárna Borek vykazuje za r. 1921 5 proc. dividendy a 5 proc. superdividendy.

Československá továrna na stroje má akciový kapitál 6,000.000 K a čistý zisk za r. 1920 byl 6,000.000 K, tedy o nic méně než 100 proc.

8. května 1922 konala jmenovaná továrna valnou hromadu, kde byl po bohatých odpisech ještě zjištěn zisk asi 13 mil. K. Akciový kapitál byl zvýšen na 8 mil. K, zisk vykázaný znamená tedy zúročení 160 proc. Zisk se skoro ztrojnásobil.

22. května 1922 konala akciová společnost dříve Škodovy závody svou řádnou valnou hromadu. Čistý zisk byl 24,258.237 Kč 27 h

a byl rozdělen tak, že pro ztrátu na cenných papírech byly vyhrazeny 4 miliony, akcionářům zaplaceno 5 proc. dividendy a 3 a půl proc. superdividendy částkou 16,490.000 Kč, 2 mil. dány k disposici správní radě pro opatření ve prospěch zaměstnanců a zbytek po srážce odměny správní radě.

Továrna na kovové zboží »Meva« vykazuje při akciovém kapitále 6,0000.000 K čistý zisk 4,0000.000 K. Obě továrny vyplácely 75 proc. dividendy, ale obě strhly dělnictvu 10 proc. ze mzdy.

»Meva« měla 20. června 1922 svou valnou hromadu za rok 1921. Hrubý zisk obnášel 19,887.439 K, loni 17,541.070 K; čistý zisk byl 2,339.171 K, dividenda 25 proc. se vyplácela jako loni, 150.000 K se věnovalo na tantiémy správní radě.

I v železářském průmyslu je vše připraveno dle zásad velkokapitalistických.

Není tomu však jinak ani v jiných průmyslových odvětvích.

Za kůži kravskou se platilo o prázdninách 1921 700 K. Cena rozhodně nízká proti cenám obuvi. Zisky nemá tedy rolník, nýbrž ti, kteří mezi rolníkem a spotřebitelem stojí. Na prvém místě jsou to kožařské a koželužské podniky. I ty pracují se zisky obrovskými.

Koželužna Nejedlý v Kuklenách platila za r. 1920 16 proc. dividendy.

Králem na Zlínsku je Bata, podnik obuvnický a kožařský.

Třeba při tom ještě považiti, že tyto podniky před válkou většinou byly pasivní, anebo se jen s největší námahou nad vodou udržovaly.

Psalo se tak o kožařských podnicích v Ml. Boleslavi zcela otevřeně.

Člověk nemá však potřebí jen bot, potřebuje také plátna. Ale i zde pracuje nesvědomitý kapitalismus.

Je třeba zjištěno, že »Lenosvaz« by měl platiti za 1 q lnu 600 Kč a sice podle cen výrobků plátěných, ve skutečnosti však platí pouze 60—120 Kč. Při 1000 vagonů, které měl roku 1920, byl tedy výdělek 4—5 mil. Kč. Ministr Staněk byl s tímto »Lenosvazem« ve spojení jako člen ústředny v Jindřichově Hradci.

Dle zprávy »Lidu« prodávali naši lidé len netřený r. 1921 1 q za 200 K, třený za 1000 K až 1500 K a to proto, že tírky velkokapitalistů rozhlásily, že len bude od vlády zabaven. Teprve po palbě »Lidu« a »Venkovana« přestalo překotné prodávání lnu a len stonkový se prodával za 500 K, třený však až za 3000 K. Z toho vidno, jaký vliv má prodejný tisk a jak ho velkokapitalismus pilně užívá. Tento tisk prolhaný připravil poctivé lidi o miliony a pomohl velmi lehce k ziskům milionovým pánům v »Lenosvazu«.

Je jistě na čase, aby proti těmto vědomým, úmyslným a škodlivým lžím byly vydány zákony přísné, které by nedoléhaly jen na redakci, nýbrž i na vydavatelstvo a knihtiskárnu a konečně i na politickou stranu, které slouží takový list. Ovšem, že takové podnikání jen v jedné zemi by nemělo úspěchu, kdyby se podobně nezačalo i v zemích ostatních a dokonce v zemích všech. Proti internacionále velkokapitalismu třeba postaviti internacionálu poctivosti a spravedlnosti a tou je pouze katolicismus.

Co se dálo na vylhané zprávy v prodeji lnu, totéž se dálo r. 1921 v obchodě bavlnou. Tisk přinesl hrozné zprávy o katastrofální neúrodě bavlny, ceny její letěly do výše, továrny horečně skupovaly vše za báječné ceny. Za několik týdnů však přišly zprávy zcela jiné; bavlny se objevily neobyčejné spousty, ceny klesly, ale tím nebyly ještě odčiněny následky nesvědomité lži. Továrny s draze nakoupenou surovinou hojily se na účet spotřebitelů a dělníků. Nezaměstnanost se šířila, ceny se uměle udržovaly na neobvyklé výši a bavlnáři mohli se dívati, jak zásob jejich neubývá. Nejširší veřejnost má tedy zájem na pravdivosti zpráv sdělovaných veřejným míněním a proto musí i nejširší veřejnost si vynutiti v novinách zprávy pravdivé.

Textilnictví si vůbec naříkalo na špatný rok 1921. Ale je dokázáno, že ceny plátna stouply proti cenám mírovým o 5000 proc., ostatní tkalcovské výrobky o 3000—4000 proc., ale mzdy tkalců stouply pouze o 1300—1400 proc.!

Akciová společnost červenokostelecká a Erlašské přádelny a tkalcovny konaly svou řádnou valnou hromadu 29. května 1922 a usnesly se, aby za obchodní rok 1921 rozdělena byla dividenda 30 Kč. Škoda, že není možno srovnati čisté zisky posledních let! Společnost se snaží srovnání to znemožniti, aby nevynikl tak její zisk.

»Lid« z 20. března 1921 píše: Kdyby bylo možno za války kontrolovati zisky židovských obchodníků a lnářské ústředny, dostali bychom čísel do milionů jdoucích. Na 1 ha půdy sklidí

rolník průměrně 20 q lnu a dostane za něj 4000 K. To jest mzda rolníkova za práci celého roku a náklad na hnojivo. Ze 20 q roseného lnu docílí se průměrně 500 kg vlákna (25—30%). Ježto se dostane ze lnu příze asi 70 proc., vyrobí přádelny 350 kg příze, z níž se utká 420 m plátna.

Kdybychom prodali plátno nejlaciněji 1 m po 30 K, pak lnářská továrna dostane za něj 12.600 K. Rolník dostal za surovinu 4000 K a továrna za vytření, předení a setkání 8600 K. Nepoměr bije do očí. Třeba přec považiti, že nejen továrník, nýbrž i rolník platí daně a že nejen továrník má dělníky, ty má také rolník. Výdělek továrníkův je v každé příčině dvojnásobný.

Ale nejen ve výrobě železářské, cukrovarnické a přadlácké možno pozorovati spár kapitalistický, ten jest cítiti i v průmyslu ostatním.

Jedno z nejužívanějších požívatin bylo u nás pivo. Sladovny, pěstovaný ječmen byly pramenem velkých příjmů u našeho rolnictva. Dnes vydělávají pivovary sice nekřesťanské zisky z vlastního lidu, výrobek jejich je kvality nejposlednější, ale náš vývoz je podlomen. Je to dílo nezkrocené zištnosti, která vyháněla cenu tovaru do závratných výší.

Pivovary mají skutečně zisky neobyčejné. Smíchovský akciový pivovar vyměřil za rok 1920 90 proc. dividendy, tedy 360 K pro akcii za nominale 400 K. Loni platil ještě 320 K, tedy 80 proc., dividendy. Dávno mají akcionáři své peníze doma a berou obrovské zisky zdarma z

kapes těch, kteří buď nápoje takového potřebují, aneb mu nemohou odvyknouti. Je takové počínání poctivé a teprve křesťanské?

Dle praktik pivovaru smíchovského si vedou pivovary ostatní. První plzeňský pivovar vyplácí na akcii 140 Kč, plzeňský společenstevní 300—316 Kč, Světovar 32 Kč, budějovický 70 Kč.

Nářky se však přes to ozývají z pivovarského průmyslu. Na valné hromadě Ochranného Svazu českomoravských pivovarů v Přerově konstatoval tajemník inž. Matějík, že za r. 1921 uvařily naše pivovary 7 mil. hl piva, o 6 mil. hl méně než před válkou. Za r. 1922 uvaří snad 5 mil. hl piva. Při poloviční předválečné výrobě mají však pivovary průměrem paterónásobné zisky předválečné. Z této skutečnosti lze tedy usuzovati, jaké mají zisky, jaké je jejich zboží a kdo jim tyto zisky dodati musí. Na téže valné hromadě bylo zjištěno, že za r. 1921 stoupl ječmen o 30 proc., chmel o 130 proc., nicméně zisků pivovarských neubylo. Jaké kvality bylo tedy zboží a jaké při tom zisky? Před válkou se vyvážel 1 mil. hl piva, r. 1921 256.019 hl. Největším spotřebitelem bylo Německo, vyvezší 173.939 hl, pak Rakousko s odběrem 37.799 hl. Z Německa, hlavně z Bavorska, bylo k nám dovezeno 55.477 hl. Je samozřejmé, že kvalita piva bavorského předčí piva naše a že i při tom je poměrně lacinější.

Spotřebitelů piva u nás ubývá a ubude jich teprve, až peněz více nazbyt nebude. Tato krise se nutně dostaví pro nezřízené zisky pivovarské.

Ještě zajímavější po této stránce jest průmysl řeznicko-uzenářský. Řeznicko-uzenářská banka měla první valnou hromadu r. 1922. Vykázala vklady na knížky 49 mil. K. Za necelou čtvrtinu roku stouply vklady o 15 a půl mil. K. Obrat peněžní se za poslední měsíce roku zdvojnásobil, v prvních měsících r. 1922 činil již kolem 2 miliard. Akciový kapitál obnáší 12 mil. K. Čistý zisk za 11 měsíců činí 1,081.118 Kč 64 h. Dividenda 6 proc. se vyplatila. Je viděti, že banka dělala obrovské obchody, nikoliv však ve prospěch spotřebitelů, nýbrž obchodníků masem a dobytkem, kteří jsou přichystáni na nové, ještě větší zisky. Rolníci se jimi pochlubiti už nemohou, zato stouply ceny masa. O řeznících a uzenářích všech je známo a číslice a přesuny nemovitostí to dokazují, že jim se nedařilo špatně ani za války a po válce se jim daří stejně dobře. Když řezník, který těsně před válkou neměl majetku a jenž s dluhy zápasil, nic nevyženil a už r. 1919 přiznal majetku 80.000 K, pak živnost ta má dosud zlaté a to hodně tlusté zlaté dno. Velká většina spotřebitelů výrobků řeznických nemůže o sobě něco podobného říci. Zase jest vidno, že se tvoří kádr několika málo překrmených a přesycených jednotlivců z práce a majetku ostatní velké většiny.

Důkazem pádným je jiný uzenářský podnik, Antonín Chmel, první česká továrna šunek a uzenářského zboží. Ta konala 28. března 1922 valnou hromadu. Čistý zisk byl 443.597 Kč. Z toho dividenda 24 Kč na akcii proti loňským 20 Kč. Zase vzestup ziskový a to značný.

V červnu 1922 dávali řezníci za živou váhu rolníkům 7 K, sami však 1 kg masa prodávali za 18—20 K!

Přejděme k dřevařskému průmyslu! I tam spatříme kapitalistické snahy, vždyť vyplácel dřevařský průmysl v Brně za r. 1921 12 proc. dividendu. Prodělávámě krisi stavební. Nikomu se do stavby nechce. Slabý člověk nemůže, poněvadž není naděje, že by při největším napjetí zmohl obtíže finanční — a boháči? Ti uloží daleko výnosněji své peníze jinde než v domech a teprve v činžácích a tak trpí značná část našeho obyvatelstva nedostatkem bytů. Jaké následky to bude míti pro dospívající pokolení, se ukáže dosti brzo jak po stránce zdravotní tak po stránce mravní a každý soudný člověk si může už dnes pomysliti toho důsledky.

Avšak i z této tísně tak nebezpečné těží velkokapitál nemilosrdně. Tak konala banka stavebních živností a průmyslu 19. března 1922 svou 8. valnou hromadu. Za rok 1921 byl čistý zisk 3,409.043 K proti loňským 2,910.533 K. Dividenda se vyplácela 7 a půl proc., 30 K na každou akcii. Stavitelské podniky těží tedy též na úkor slabých.

Západočeské závody kaolinové a šamotové, akciová společnost, konala svou řádnou valnou hromadu 30. května 1922. Čistý zisk je 4,458.235 Kč, z něhož usneseno vypláceti 15 proc. dividendy, t. j. 60 Kč na akcii. Po obvyklých dotacích se převede ještě na nový účet 875.054 Kč. Zisk není jistě skrovný, pováží-li se, že stavební ruch a vše ostatní s ním související byly na bodu mrazu. Ceny výrobků nutno proto po-

važovati za přemrštěné, které jsou celé hony vzdáleny od spravedlivých cen.

Rakovnické a poštorenské keramické závody akciové měly 31. května 1922 druhou řádnou valnou hromadu. Stagnace stavební byla prohlášena za překážku rozvoje akciové společnosti, ale přes to byl slušný úspěch ziskový pro výbornou jakost zboží a pro jeho hledanost za hranicemi. Čistý zisk byl 479.706 Kč. Po dotaci záložního fondu bude se vypláceti dividenda 12 Kč na akcii, loni 20 Kč. Zisky jistě překvapující.

Nezvyklé a zrovna nemožné ceny za stavební materiál se udržují, jen aby tylo několik málo zúčastněných jednotlivců na úkor nejubožejších lidí, bojujících o klidný a útulný domácí krb. Roztrpčenost, zoufalství a nenávist se uměle a bez příčiny zasazuií do srdcí lidských a tak se vyvolává nálada, která není pranic žádoucí pro klidný a zdárný rozvoj státní. Kapitalismus zabíjí a otravuje státní myšlenku.

Berounská cementárna měla 16. března 1922 výroční valnou hromadu. Čistý zisk byl 953.571 Kč, dividenda 5 proc., superdividenda 7 proc., čili na akcii se vyplácelo 48 Kč. Kdo potřebuje cement, musí 12 proc. zisk dáti této cementárně, to znamená při větší stavbě zbytečně vyhozené tisíce, které plynou do kapes velkokapitalistů, aby jich použili zase proti slabým.

Slovenské akc. cihelny v Hodoníně konaly 28. března 1922 valnou hromadu. Čistý zisk byl 699.370 K, dividenda 6 proc., t. j. 30 Kč na akcii proti loňským 40 Kč. Zisk možno nazvati

slušným a při nářku na stagnaci ve stavebním ruchu jistě překvapující.

Ale kapitalismus jde ještě dále. Kapitalismus podkopává i základy kultury. Kapitalismus zdražuje nelítostně i knihu a to najmě knihu vážnou, knihu vědeckou, jako sám tyje z písemnictví. Pražská papírna vyplácela za rok 1921 12 proc. dividendy. Že tak drahý papír má neblahý vliv na písemnictví, kdož by si troufal popírati?

Vždyť třeba uvážiti, že nejen papírny chtějí míti obrovské zisky, nýbrž i nakladatelé, knihkupci a knihtiskaři a tak budou knihy a hudebniny brzo předmětem přepychu. Jaké zisky měli však naši knihkupci, možno snadno uhodnouti, když se pováží, že marka klesla až na 26 *h* naší měny, knihkupci však ji stále čítali, jakoby stála 2 K. Lidé, kteří přímo z Německa si knihy objednávali, zakusili, že knihkupci při takových objednávkách nepracují jen se 100 proc., nýbrž že jdou ještě výše. A domácí trh knižní? Vykazoval přirážku na přirážku tak, že nikdo se v nich nevyznal. O nakladatelích se ví, jak bohatli. Nadarmo se spisovatelé nebránili. Také o knihtiskařství se ví, že vydělávalo nekřesťansky i přes vysoké mzdy, které si vymohli typografové. Tak se kultura nešíří, nýbrž se podkopává. Pornografie bují tak jako snad nikdy před tím.

Ale i mnozí velkostatkáři se zúčastnili reje velkokapitalistického. Někteří z nich pěstují jen spekulační plodiny, loni na př. mák, za který dostávají po měřici až 35.000 Kč; ostatní plodiny méně výnosné se přenechávají slabším

a menším a zase při tom trpí spotřebitel a zvláště malý a slabý a k nim třeba z velké části čítati našeho dělníka. Dobře placení uhlokopové a kovodělníci jsou přece jenom výminka mezi dělnictvem a není divu, jest-li i oni lichví prací. — Výkonnost tohoto dělnictva silně poklesla proti době předválečné, i ono je schváceno vlnou mamonistickou a jemu se cpou takové zásady v jejich nejrozšířenější organisaci. —

Sklářský průmysl nebyl ovšem také pasivní. Sklárny Inwald vyplácely 50 proc. dividendy a při tom se energicky namáhaly snížiti dělníkům mzdy.

Všimněme si krátce i elektrických podniků. 25. května 1922 konala se v M. Ostravě valná hromada Moravsko-ostravské elektrářské společnosti. Zpráva za minulý rok obchodní konstatuje, že v minulém roce dosáhlo se lepšího výnosu podniku než v letech předešlých, při čemž společnost nemusila zdražovati ceny proudu. Společnost zlepšila podnik jednak obnovou a rozšířením technických zařízení, jednak akvisicí, kterou získán byl nový počet spotřebitelů proudu. Pokud jde o vyhlídky pro běžný rok, trpí podnik obecnými potížemi. Podle účetní zprávy za uplynulý rok dosaženo bylo čistého zisku 553.970.25 Kč, z čehož bylo hlavnímu záložnímu fondu věnováno 5 procent a ze zbytku vyplacena 5proc. dividenda a 4proc. superdividenda. Nějaký návrh, aby spotřebitelé, kteří vlastně peníze ty složili, měli také nějaké výhody snad zlaciněním proudu, podán nebyl. Velkokapitalismus nezná nikoho, jen sebe a má jednu snahu: Jen těžiti!

Vždyť nejen průmysl, nýbrž i obchod je zachvácen touto příšernou nákazou. Zisky velkoobchodu v Evropě odhadl už r. 1913 Alf. Majer v Hammer« na 12 miliard, Huhland ve spise »System« III. sv. odhaduje zisk z bursovní spekulace za rok 1916 jen v Německu na 9 miliard. V bývalém Rakousku obnášel tento zisk asi 3 miliardy, v čsl. republice po trustu bankovním 1 miliardu. Největší část z těchto peněz byla vybrána z kapes spotřebitelů a vyrostla z potu, práce a starostí dělníků.

Při obchodu ve velkém nelze pominouti i bankovní obchody, které jsou vlastně podkladem našeho velkoprůmyslu a velkoobchodu. Bez oněch by tyto nebyly. Nuže, jaké zisky vykazují banky za rok 1921?

Živnostenská banka vydělala 50 milionů Kč, loni 40 milionů, Pražská úvěrní přes 23 milionů. Průmyslová 21 milionů, loni 17.5 mil. — Moravská agrární a průmyslová přes 14.5 mil. Kč, Česká banka skoro 7 mil. Agrární banka přes 6 mil. Kč. Zisky úžasné!

Česká banka Union konala 18. května 1922 valnou hromadu. Podle bilanční zprávy vykazuje se čistý zisk za loňský rok 26,486.102 Kč a bylo usneseno vypláceti 14proc. dividendu. — Akciový kapitál a záložní fondy činí 185 mil. Kč; novou emisí akcií zvýšen akc. kapitál o 62 mil. Kč. — Vykázaný výtěžek odpovídá více než 22proc. zúročení akciového kapitálu.

Živnobanka vykazuje za r. 1921 51,338.807.73 Kč; kromě toho přikázáno pro reservní fond akcionářů 2,469.773.84 Kč a na tantiémy správ-

ní radě 2,142.570.31 Kč. Členům představenstev filiálek 600.000 Kč atd. Akcionářům vyplatila 14proc. dividendy.

Živnobanka financuje tyto kovoprůmyslové podniky: Akciové železárny v Komárově s akc. kapitálem 9 milionů Kč, továrnu na polní dráhy a malodráhy firmy Roessemann a Kühnemann s akc. kapitálem 5 mil. Kč, akciovou společnost pro stavbu topných těles v M. Ostravě s kap. 3.600.000 Kč. Dále provedla sjednocení akc. podniků: Spojené strojírny Škoda, Ruston, Bromovský a Ringhoffer. První českomoravská továrna s Kolbenovkou, jichž kapitál zvýšen ze 6 mil. na 8 mil. Dále byla zúčastněna v bankovním koncernu na zvýšení akc. kapitálu: Prostějovských továren na stroje firmy Wichterle a Kovařík z 18 na 24 mil. Báňské a hutní podniky společnosti z 50 na 76 mil. — Horní a hutní podniky T. Coburga z 26 na 52 mil. Kč. Pražské železářské společnosti z 36 na 72 mil. Poldiny Huti ze 100 na 125 mil. Elektry z 5 na 10 mil. Akciov. — na šicí stroje ze 2 na 5 mil. Kč. Akciové železárny v Libřicích z 1.6 mil. na 4 mil. Akc. válcovny kovů v Přívoze ze 6 na 10 mil. Kč. První brněnské strojírenské společnosti v Brně ze 40 na 80 mil. Kč. Kromě několika firem vídeňských.

Kovoprůmysl není ovšem jediným výrobním odvětvím, ve kterém Živnobanka pracuje. — Ona buď přímo financuje nebo se zúčastní na financování a koncentraci akc. průmyslových podniků, zejména také v textilnictví, v dopravních podnicích, v cukrovarnictví atd. — Podle její loňské bilance zúčastnila se finančně na více než padesáti velkých finančních

průmyslových podnicích. — V bilanční zprávě se praví, že průmyslové závody koncernu Živnobanky vykazují i za loňský rok »uspokojivé výsledky.«

»Telegrafia«, továrna na telegrafy a telefony. vyplácela za první rok 10 proc. dividendu. — Akc. továrna Amylon zvýšila dividendu na 50 Kč. — Českomoravská Kolben na 200 Kč. — Česká cukerní společnost na 100 Kč. — Česká obchodní společnost na 80 Kč. — Spolek pro chemickou a hutní společnost v Ústí n. Lab. na 60 Kč.

Kromě toho zúčastnila se Živnobanka na různých zahraničních akc. podnicích.

Namítne se ovšem, že zvýšené dividendy dostupují takových dráždivých procent jen podle ceny nominální, že jsou však nepatrné, porovnají-li se s dnešním kursem uvedených papírů. Je to pravda. Ale tažte se též: Kdo vyhnal do takové výše ceny těchto papírů a kdo bral při tom nejtučnější zisky? Byl to zase jen velkokapitál, který buď spekuloval — používaje k tomu všech možných i nepoctivých prostředků, o kterých se už psalo, jen aby upozornil na své papíry, vyvolal poptávku a získával jim na ceně, zbavuje se jich, anebo je nechal klidně ležeti a jen bral rostoucí dividendu. V prvém i druhém případě těžil vždy jen velkokapitál a vždy bral zisky z lidí slabších. Prohnanější mezi nimi věděli, jak daleko smějí se spekulace zúčastniti, spokojili se slušným sice ziskem, ale papírů se ještě včas zhostily a ty zůstaly v rukou těch ostatních slabších, avšak docela nezkušených. Tito podávají ovšem sami své ú-

spory kapitalismu, ale proto, že nemáme poctivého bursovního zákonodárství, které brání slabému na bursovní spekulaci se zúčastniti. Jen silným by tato spekulace zbyla a tito postoupí jistě opatrně anebo ještě včas všecku soutěž zarazí; tím by ovšem tak úžasně nestouply ceny většiny našich papírů a velkokapitál by nerostl tak překotně.

Dále jest zavésti spravedlivé zdanění bursovních obchodů. Je jistě povážlivé, když r. 1912 vídeňská bursa vykazovala dvakrát tak velkou cenu znamenaných papírů, než byla cena veškerého nemovitého majetku v Předlitavsku. Mimo bursu vídeňskou jsme však měli ještě bursu pražskou. Daň z převodu nemovitého majetku obnášela tehdy 2 proc. z hrubé ceny, u papírů obnášela však pouze 0.01%. Na poště se v téže době platilo za odeslaných 10.000 K poukázkou 10 K, peněžním psaním K 3.30, na burse však se platilo z takového obchodu jen 1 K nebo 40 h. Komu tedy stranilo zákonodárství a kdo byl chráněn? Poslední zákon o bursovních obchodech byl z r. 1897; do r. 1912 nebylo žádné změny. Dle zákona z r. 1897 se při uzavřeném obchodu cennými papíry platilo 10, 20 až 50 krejcarů. V jiných státech se platilo daleko více. V Uhrách na př. 2 K, v Italii 2 líry.

Pařížská bursa vykazovala na poplatcích, plynoucích do státní pokladny 100 milionů za rok! Dr. Schöpfer, Schraffl a Miklas podali r. 1912 docela rozumný návrh, aby při nejjednodušší uzávěrce papírů stálých se platilo 40—50 h, při papírech spekulačních 1—2 K a k tomu ze 4týdenního vzrostlého zpětného zisku 5 proc.

Návrh zůstal ovšem návrhem. Proto třeba vrstvy nejširší vychovávati na poli finančním. Člověk potřebuje kapitál, člověk nutně hledá, kde a jak by kapitál jeho práci oplodnil.

Zde jest mu třeba vůdce a učitele. Buď je týž sobcem a pak využije nezkušenosti lidské anebo je to poctivec a pak se mu musí podařiti najíti cestu, jak by svému klientovi umožnil poctivě a spravedlivě vyřešiti tento problém. Nejvyšším učitelem je a zůstane církev katol. Problému nadhozenému se nevyhýbala ani v počátcích svých. Vymáhala plat otrokům a pro tento vymohla zase právo moci se zúčastniti na majetku nemovitém a už apoštolové konali všude sbírky na podporu slabých, aby se nestali kořistí nesvědomitých siláků. Sboru jáhnů uložila církev tuto starost a byl to zase jen boj proti velkokapitalismu, byla to ochrana slabších, která se v církvi začala záhy projevovati i písemně už ve spisech Otců apoštolských, spisovatelů, Otců a učitelů církevních. Církev má za sebou tisíciletý boj s kapitalismem a to nejen slovem, nýbrž i příkladem. Žebravé řády byly přec jen živým svědomím velkokapitalistům, byly mohutnou brzdou pro žádost očí u malých a slabých a byly velmi vlivným vyrovnávajícím činitelem mezi velkokapitalismem a mezi slabými a chudými. Protestantismus dovedl podlomiti smysl pro právo a spravedlnost a obrátiti lidské snažení jen k věcem hmotným a pozemským, když začal svůj bezohledný boj proti řeholím. Zhasla jimi vedoucí světla a lidstvo se řítilo do tmy, kde bylo pohlceno od nízkých vášní a od touhy po bohatství. Boj proti dogmatům katolickým končil tedy národohospo-

dářským a státním převratem, nikoliv však na prospěch lidstva. Nejsou tedy dogmata katolická výplodem chvilkové nálady lidské, jsou více, jsou to pravdy věčné, součásti věčného řádu a zákona, kterým Bůh sám jest. I sociální a hospodářský život ukazuje k Bohu, tvůrci, zachovateli a řediteli světla, i on je částí věčného řádu, který je jak původcem, tak i základem celého světa. — Proto církev, byť poslání její bylo hlavně nadpřirozené, má rozhodný vliv i na úpravu poměrů sociálních a hospodářských. Kdo proti ní bojuje nebo dokonce ji potírá, olupuje lidstvo o nejpevnější a nejjistější oporu.

Byli bychom však nespravedliví, kdybychom vzpomínali jen zisků velkoobchodu, poněvadž i obchod drobný, ano i obchody malé pracovaly se zisky nikdy nebývalými. Skoro v každém městě vyšlo z války několik obchodníků-milionářů, kteří skoupili pěknou řádu domů, polí a jsou zúčastněni v podnicích velkokapitalistických. Ano, i malý obchod se dle prostředků svých vyšinul mezi boháče, poněvadž majetky jeho se ne zdesateronásobily, nýbrž se při nejmenším zdvousteronásobily; z lidí, kteří před válkou byli rádi, že mají 500 K, jsou dnes majetníci 100.000 Kč, ne-li kapitálu ještě většího. Zase nelze poukázati, že peníze jsou znehodnoceny, poněvadž jejích hodnota neklesla o tolik, o kolik stoupl majetek vzpomenutých lidí a potom třeba uvážiti, že když ostatní stavy pracně sháněly živobytí, obchodnictvo naše žilo bezstarostně v hojnosti.

Nelze ovšem při tom všem omluviti i naše zákonodárství, které tyto poměry umožnilo a ještě podporovalo. Vždyť i státní obhospodařo-

vání mělo ráz silně výdělečný ve prospěch ať už státní nebo jednotlivců. Víme, jak si ze státního obhospodařování pomohli jednotlivci na úkor nejširších vrstev, jak však i státní pokladna při tom těžila. Právě tato skutečnost odhalila nezdravého ducha našeho zákonodárství a ukázala, že i ten je silně mamonistický. Je ovšem jen výrazem smýšlení národů a celých říší, které vrcholí v kultu zlatého telete a které vyvolává bezohlednou soutěž, sahající až po zbrani a vypovídající válku. Bavorský princ Ruprecht píše: »Kruhy velkoprůmyslu jsou dnes v Německu rozhodující. Posledních 20 let nalézá se veškerá zahraniční politika říše ve službách magnátů průmyslu a obchodu, nehledíc na blaho Německa. — Vše tančí kolem zlatého telete.« (Der Sturz der Mittelmächte von K. Fr. Nowak).

III. *Léky proti kapitalismu.*

Jsou však poměry jiné po válce a to nejen v Německu, nýbrž i v říších jiných? Konečně, jak stojí věci u nás? Celý svět trčí ve zbraní, malé státy, jako stát náš, klesají pod břemeny militaristickými, militarismus je dnes triumf! Nikdo by tomu nevěřil, kdo ví, že Evropa nejpokročilejší byla vedena silnou politickou většinou socialistickou, která se po převratu vyvinula v úplnou socialistickou vládu. Socialisté mají však program antimilitaristický. Jest-li kdy, tedy v této chvíli se ukázala nemohoucnost sociální demokracie, která se objevila býti masem z masa kapitalismu a kostí z kostí jeho. Proti zlaté internacionále kapitalistické

postavila sice internacionálu rudou, která se však objevila podporou internacionály prvé, ve skutečnosti byť to zastírala silnými a bojovnými slovy. Ale litera zabíjí, jen duch oživuje a ten živoucí duch sociální demokracie je týž duch jako duch kapitalismu, duch hmotných zisků, výlučně vezdejšího blaha, popření ještě jiného světa a jiných hodnot. Marx ve svém Kapitále předpověděl správně svým stoupencům neobyčejný vzrůst kapitalismu, ale zmýlil se, že kapitalismus bude podle zákonů mechanických, které se chlubil míti objeveny ve společnosti lidské, potřen. Bolševické Rusko je klasický případ pro naše tvrzení. Přesun kapitalismu se tam stal, ale očekávaná rovnost se nedostavila, ba ani uspokojivý blahobyt nebyl vytvořen a »vymoženosti« bolševismu udržují se jen pomocí četného, železně disciplinovaného vojska! Pouhá moc je pak výslednicí socialistických poměrů jako kapitalistických a militarismus strohý je vítanou a nutnou pomocí oběma. Čekal-li kdo pomoci od sociální demokracie, a těch bylo mnoho a byli mezi nimi i mužové vážní, pak mohou nejlíp ze skutečnosti vystřízlivěti. Je možno mluviti o socialistických stranách slovy Písma: Duch sice ochotný jest, tělo však jest slabé! Důkaz podává ostatně socialistická strana sama v sobě. Nesčetné jsou krise, kterými prošla a ještě prochází, tříštila se během let, až se rozdvojila na dva nesmiřitelné tábory, pravičácký a levičácký. Je to vášnivý boj o moc, o více nic a to hlavně mezi předáky. Že by ti pak sami pro sebe byli odpůrci velkokapitalismu, nikdo nevěří a věřiti nemůže, poněvadž holá skutečnost svědčí o opaku.

Sociální demokracie nedovedla ani institucí vytvořiti, které by čelily kapitalismu a donutily jej konati jeho povinnost vůči veřejnosti nejširší. U nás na př. vybudovala spoustu úřadů, které se nejen nemohou uplatniti, nýbrž jsou spíše na překážku veřejnému blahu. Jaká u nás sociální péče je, lze vyčísti z hlučných nářků ve »Věstníku ústřední jednoty pro reformu bytovou v Českosl. republice«. Zdá se býti víře nepodobným, že by samy úřady mohly zrovna nepřekročitelné překážky klásti všem snahám budovati příbytky laciné, pohodlné a k tomu ještě brzo, avšak jmenovaný Věstník podává důkazy. Ukazuje na Anglii a Německo, kde krise bytová je skoro překonána, poněvadž v obou zemích není kapitalismus absolutní mocí, stávají v nich proti němu silné organisace slabších, které mají zásady protikapitalistické.

Sociální demokracie není a nemůže býti s takové dílo, poněvadž její program čistě hmotařský a důsledně pouze třídní. Marx se zajímal jen o stav dělnický a tento zájem je nezrušitelným dědictvím sociální demokracie. Pro ostatní stavy není zájmu, leda nepřímo a proto se vyvinula v sociální demokracii nezdolná touha po sobeckých výhodách a výsadách a je tam úplný nedostatek všestavovského a sociálního cítění. Sociální demokracie nemůže tedy ani zdolati své hmotařské sklony a proto se také dostavily čistě hmotařské zájmy a snahy jen po hmotných výhodách a po moci, která nemůže však společnost lidskou jednotit, nýbrž ji drobí. Rudá internacionála nemohla z toho důvodu zabrániti světové válce, naopak se jí čile

zúčastnila nejen v bývalém Rakousku a Německu, nýbrž i jinde všude.

Sociální demokracie tedy pomoci nemůže. Dovedla jen ukázati na bídu malého lidu, zvlášť dělného, dovedla odhaliti, když chtěla a bylo jí to na prospěch, praktiky velkokapitálu a jeho skrýše, ale více nedovedla.

Sociální demokracie dobře také vystihla, že velkokapitalismus je internacionální a má-li býti zdolán, pak jest to možno zase jen organisací internacionální a takové není leda v katolicismu.

Jen katolicismus může zbudovati nejlepší všenárodní zpravodajství, vždyť má všude své zástupce a zase je má mezi všemi vrstvami obyvatelstva. Třeba jen organisace a třeba jen ústředí pro toto zpravodajství. Už takovým pravdivým zpravodajstvím by byla vyrážena nebezpečná zbraň z rukou nesvědomité spekulace, kterou platiti mají vrstvy nejširší. Jen takovým zpravodajstvím možno zvěděti, jaká kde úroda a dle toho by se pak mohly tvořiti oprávněné ceny různého zboží. Vědělo by se o poměrech obchodních a dle nich by se zařídil náš průmysl. Konečně by se také zvědělo o pracovních poměrech v různých zemích a dle nich by se uspořádal i ruch vystěhovalecký, který by nebyl více vykořisťován většinou cizí spekulací ve prospěch cizích zisků, nýbrž by zůstal nám a našim lidem a udržoval by naše lidi jako část z nás v cizině.

Tomuto zpravodajství by ovšem nesměly uniknouti a to hlavně pohyby velkokapitálu, jeho zisky, podniky, vliv atd., poněvadž proti

této zlaté internacionále nestačí jen mezinárodní zpravodajství, nýbrž i mezinárodní ochrana a tu nelze vybudovati, neznáme-li dobře svého nepřítele, jeho sílu, pohyby, záměry a prameny.

Vždycky zůstane v církvi katolické programem hlava pátá z listu sv. Jakuba: »Hleďte nyní, boháči, plačte naříkajíce v bídě své, která na vás přišla. Bohatství vaše zhnilo a obleky vaše od molů ztráveny jsou. Zlato a stříbro vaše zrezavělo; rez pak jejich bude svědčiti proti vám a pohltí tělo vaše jako oheň. Nashromáždili jste si hněv pro nejnovější dobu. Hle, mzda dělníků, kteří požali vaše pole, která od vás uloupena jest, křičí: a křik její slyší Bůh zástupů. Hodovali jste na zemi a smilstvím jste srdce svá nasytili v den smrti. Obžalovali jste a usmrtili jste spravedlivého a neodporoval vám. Buďte tedy, bratří, trpělivi, až do příchodu Páně!« — »Hle, soudce stojí před bránou!« Velkolepější soud nemohl býti vynesen nad kapitalismem, ale silněji se také neprojádřila naděje ve vítězství a zdolání kapitalismu. »Soudce stojí před bránou! Příchod Páně!« Sv. Jakub jistě neočekával brzo příchodu Páně ke konci světa, ale to věděl, že smrt vyrovná vše a také věděl, že jen učení katolické dovede zdolati nenasytnou chamtivost, která je vlastně jedinou a hlavní vzpružinou celého kapitalismu, vždyť o ní mluví před kapitolou pátou. Zdolejte ji a kapitalismus je ochromen, den soudu a příchod Páně prožil!

Katolicismus to nejednou dokázal. S údivem o této obrovité činnosti píše protestant Endemann: »Přehlédneme-li všecky tyto účinky v

souvislosti, pak jest nemožno kanonické učení považovati za maličkost snad proto, že vykazuje také řadu ojedinělých omylů. Běželo jistě o něco velkolepého, když tak usilovala církev autoritu svého učení rozšířiti i na půdu hospodářského života. Šlo o to, toto pole zrovna tak ovládnouti jako pole duchovního života. Čeho se získalo na poli jednom, sloužilo úspěchům na poli druhém. Nejen tím, že si zjednala nesmírné bohatství, nýbrž tím, že všude v malém i velkém kanonické učení o spravedlnosti za pravidlo vystavila a mu úctu vynutila, postoupila církev nesmírně v moci. Duševní vázanost středověká dovolovala ovládnouti hmotný život, vláda pak nad názorem a upotřebením hmotných statků zajišťovala zase vládu také nad ideálními statky lidstva.

Tak mohla jen církev vládnouti nad hospodářskou skutečností. Nelze dosti často opakovati: Prostředků moderní byrokracie nepoužila církev nikdy. Také kam nesahala svými vlastními zákony, svými vlastními soudy a sluhy, měla vliv na právní vývoj všech poměrů mocným působením své neomylné autority. Takového vlivu se stát, který nastoupil po kanonické autoritě, nikdy nedodělal. Církvi sloužila ať vědomě ať nevědomě také ona ústrojí vědy, právnictví a správy, která jí přímo nenáležela. To zajištění má duchovní moc, že své nástroje má ze sebe. . . . Kanonické učení nám skýtá velkolepý obraz jímající nás neméně svou methodou, jako je obdivuhodný svými úspěchy. Proniká všecko hmotné a duševní bytí lidské společnosti a to takovou silou a úplností, že pro jiný život než podle jejího učení nezbývalo místa.«

Svým učením, vše zasahujícím a pronikajícím, dodělala se tedy církev takových úspěchů a vytvořila společnost novou, v níž každý měl dosti kapitálu, ale neotročil kapitalismu. Otázkou majetkovou a národohospodářskou se zabývali ve všech jejich složkách sv. Otcové, soustavně ji zkoumali velcí scholastikové a neméně píle jí věnovali i pozdější spisovatelé bohoslovečtí. Kolik píle jí na př. věnoval sv. Antonín Florencký? Těmi otázkami se zabývali všichni členové řádů docela rozjímavých jako Diviš Kartusián, otázky tyto řešily university a i celé řády se jí nevyhýbaly. U nás si na př. o otázky sociální, majetkové a hospodářské nehynoucích zásluh a sice právě v době největších nesrovnalostí hospodářských zjednali jesuita Fischer a velmistr křižovnického řádu Pospíchal. Doba živého zájmu o nejširší veškerenstvo se v nich ještě vyžívala, třebaže protestantismus svým nešťastným subjektivismem tento zdravý proud úplně zarazil, který už dříve do tísnivých břehů svíralo vžité římské právo s nezdravým humanismem.

Církev se bránila, a i když s úroky počítala, přec se snažila najíti spravedlnost a oprávněnost i pro ně. Byl to teprve nešťastný kalvínismus, který se přes tyto úzkosti svědomí přenesl. Dr. Rudolf Meyer v Der Capitalismus fin de siècle píše: »Než římsko-právní názory pronikaly do Italie a jižní Francie a konečně vnikly i do Holandska a Calvín došel v poslední zemi souhlasu, když žádal, aby zákony proti lichvě byly zrušeny. Luterány, kteří až později se sprostili zákonů proti lichvě, daleko předčí kalvínisté jako velcí peněžníci jak ve

Švýcarech tak v Uhrách. V Uhrách jsou židé nejbohatší, poněvadž vždycky brali úroky, pak přijdou kalvíni, pak luteráni a katolíci jsou při jinak stejných poměrech nejchudší, poněvadž u nich kapitalistická výroba nejpozději zdomácněla.«

Církev seslabená nezdravým humanismem nebyla tak silná, aby zarazila tyto nebezpečné novoty, vždyť protestantismus znamenal úplné podlomení církevní autority, znamenal vítězství hmotného světa nad statky duchovními, znamenal i zmechanisování studia bohosloví a studia v katolicismu vůbec. Polemika schválila vše, hluk disputací a hádek bránil klidné úvaze. Tento duch ovládá duševní svět až skoro do dnešního dne, nemáme velké specielní studie o obchodu a ziscích jeho, o akciových společnostech, o burse, o úrocích, o mzdě atd. se stanoviska přesně katolického. Jaké spisy i co do objemu i hloubky by o předmětech vzpomenutých dnes napsal sv. Antonín Florencký, kdyby žil, jaké studie by sestavil Suarez a i ti ostatní velikáni, k nimž třeba do školy jíti! Od dob Pia IX. získali si papežové nehynoucích zásluh, že poukazovali na tyto duchy a vyzývali k studiu jejich nesmrtelných děl. Účinky se jeví. Máme mnoho kat. časopisů v různých jazycích, které se zabývají otázkami národohospodářskými a sociálními a takové časopisy by měl míti každý národ. Články v nich by byly cenným podkladem k onomu nutnému zpravodajství a tvořily by základnu pro hlubší, předmět úplně vyčerpávající spisy.

Jako liberalismus se svého stanoviska řešil ve spisech velkých nejrůznější otázky hospo-

dářské a jak to činí i ostatní školy hospodářské, podobně to má učiniti i katolicismus. Pokračoval by jen ve svých osvědčených tradicích.

Tímto duchem katolického národohospodářství třeba naplniti také ducha veřejnosti a potom ducha veřejného a soukromého podnikání. Proto jsou důležity stolice pro sociální otázku na bohosloveckých ústavech, jsou nutny schůze pracovníků theoretiků i praktiků na tomto poli a to nejen z jednoho národa a jedné říše, třeba kongresů takových, na kterých by se zúčastnili zástupci katolické sociální myšlenky z celého světa. Vždycky však třeba se při takových kongresech doraditi se starými, osvědčenými autory, jejich myšlenky třeba bráti za základnu diskuse o modernich proudech. Ono by dosti často neškodilo ani tyto staré autory přeložiti. Svět by aspoň poznal, co katolicismus dovedl a co dovésti může, upotřebí-li se jeho myšlenek a jeho sil. Jimi nutno oživiti i lidové přednášky o právu, spravedlnosti, obchodu, zisku, lichvě, zákonech, státní moci a svobodě individuelní a jimi třeba prodchnouti i kázání o těchže věcech, ovšem že se stanoviska vyššího, nadpřirozeného. S toho stanoviska třeba mluviti o IV. přikázání božím, o VII. a o nutných křesťanských ctnostech. Tak se vleje nový duch do společnosti lidské.

Tkvělo asi toto před očima nesmrtelného papeže Lva XIII., sociálního papeže. Jeho duševní pochod bral se nahoře naznačeným směrem a chtěl dojíti nového společenského útvaru, proniknutého duchem katolickým, duchem velké solidarity lidské. Geniální duch,

který dovedl zkřížiti zbraň vítězně s duchem sociálního rozvratu, s duchem rozleptávajícím každou autoritu svým subjektivismem omezeným a proto slepým pro nehmotné ideje a utkvívajícím jen ve hmotě — kapitalismu, to byl Lev XIII.

Základnou pro jeho reformní sociální snažení mu byly spisy velkých scholastiků, z nichž úctu nejvyšší a to právě pro národohospodářské názory vyslovil Sherin sv. Tomáši Aquinskému. Na této základně budoval Lev XIII. svou velkolepou soustavu sociální a to za součinnosti vynikajících současných sociologů katolických, jako byli kardinál Manning, hrabě de Mun, arcibiskup Ireland a jiní. Při tom však si také všímal proudů i v táborech jiných, jejich mínění vážil velmi svědomitě a shledáno-li správným a odpovídajícím základům práva a spravedlnosti, upotřebil ho i Lev XIII. Načrtal velkolepý program, který třeba uskutečniti. Je opravdu už cítiti vanutí nových, nepřemožitelných myšlenek katolických, jsou zde už díla katolická, jednající o národohospodářství, jsou zde už celé mohutné organisace vědecké a propagační, na př. v München-Gladbachu, ano i zdařilé pokusy o jednotlivých otázkách z národohospodářství, které podali Vogelsang, J. H. Pesch, P. Weiss, praelát Hitze, Biederlack, Lehnkuht, Pachtler, Th. Meyer, N. Cathrein. Při tom by nebylo spravedlivým nevzpomenouti prací Francouzů a katolické university ve Frýburku švýcarském a kongresů vědeckých při ní zasvěcených práci sociální, které se zúčastnili vedle Němců i Francouzi a Vlaši. Kdyby všude bylo podobné snažení, pak by postup

na poli sociálním se strany katolické byl rychlejší a dříve by byl uskutečněn velkolepý plán geniálního Lva XIII. I u nás neleží pole to ladem přes velké obtíže, které nutno zdolati a čestně zastupují katolicismus na poli sociálním vedle staršího P. M. Procházky v době nové dr. Reyl, Soldát, Neuschl, který stojí úplně na ramenou J. Riche, Msgre Šrámek, dr. Kachník, opat Šup, Jiroušek a jiní. Ano byl učiněn i pokus s časopisem katolickým, věnovaným otázce sociální u nás. Toto vše po celém světě vyrostlo z velkých myšlenek Lva XIII. Tak budoval katolickou internacionálu, která bude povolána kdysi převzíti dědictví rozpadávající se rudé internacionály, aby po negaci této sama budovala kladně a společensky tvořivě.

Lev XIII. ve svém nesmrtelném okružním listě Rerum novarum mluví o majetku a vzniku jeho a pak o práci, již nazývá nejpravděpodobněji pramenem veškerého národního bohatství.

Toto národní bohatství tak cenným prostředkem zjednané a pro národ nutné a nejvýš užitečné třeba však opatrovati a rozhojniti, aby bylo podkladem pro další zdárný rozvoj toho kterého národa. Zodpovědnost za to nesou vlády a její členové. Tito nesmějí mrhati národním bohatsvím a proto jest třeba záruk, že nejen mohou býti jmenovaní činitelé pohnáni k zodpovědnosti, nýbrž se také ze všeho svého jednání zodpoví. K této výši veřejné mravnosti se teprve vyšinul národ francouzský, kterému se zodpovídati ze svého jednání i někteří ministři donuceni byli. My jsme se dodělali nejsmutněj-

ších zkušeností v různých ústřednách, které svědčí o pokleslém mravním cítění u nás.

Výkonnou mocí může při dozoru na finance veřejné býti jen parlament, který ovšem nesmí býti zaopatřovacím ústavem anebo příležitostí zbohatnouti snadno a rychle, nýbrž nejvyšší dílnou politiky, veřejné správy. Každý řemeslník musí se vykázati průkazem své způsobilosti a to právem, jen pro politiky není dosud třeba průkazu a tak se veřejná správa dostává mnohdy lidem do rukou, kteří jsou trosečníky ve svém vlastním oboru a jen demagogickými methodami vynikají. Věru nemá však býti zavřen přístup do dílny vysoké politiky lidem dělným nebo živnostníkům. Proč by odborníci mezi nimi nemohli zasedati na místech veřejné správy, aby hájili zájmy svého stavu a je uplatňovali, není žádné příčiny.

Z naší veřejné správy nutno však co nejrozhodněji vyloučiti otázky plné hořlavin a zbytečně roztrpčující, jako jsou otázky čistě náboženské, plemenné a jazykové. Je obyčejným trikem malých, avšak špatných a zištných lidí, těmito otázkami způsobiti co největší zmatek, aby pak mohli těžiti pro své špinavé, sobecké účely. Smutných zkušeností máme v tomto směru až nazbyt i u nás.

Zato třeba vnésti vědomí zodpovědnosti a vážné práce do veřejné naší správy a pak se dostaví i cit pro právo a spravedlnost, bez nichž je každý společenský život nemožný a tedy i život státní.

Co však nejvíce probouzí a utužuje vědomí zodpovědnosti a cit pro právo a spravedlnost

a pro vážnou práci, je právě náboženství a na prvém místě náboženství katolické. Stát tedy sám se zbavuje nejpevnější opory bojuje proti náboženství a katolickému zvláště. Státy opravdu vyspělé boj takový už zastavily. Církev katolická nepotřebuje věru privilegií žádných ani od státu, jí třeba pouze svobody a tu má ve spravedlivě upraveném poměru ke státu.

Církev je dokonalou společností a proto má a bude míti vždy majetek a právě že tento má a svobodně dle vyšších zásad jej spravovati může, stává se pro stát s tohoto stanoviska vzácným příkladem i pro hospodářský život státní.

Je pravda, že sv. Jan Zlatoústý v 86. homilii o evangeliu sv. Matouše si nepřeje, aby církev vůbec majetek měla, i když by z něho jen chudí se vydržovali. Je-li však nutný, pak je to dle jeho mínění smutné vysvědčení pro křesťany. Tito si mají všecko podržeti a dobrovolně nabídnouti církvi, kdykoliv by tato něco potřebovala. Poněvadž však křesťané tak nejednají, musí církev míti majetek. Dvě zla z toho plynou. Věřící se předně olupují o velké možné zásluhy a kněží se musí zabývati věcmi světskými, úplně odporujícími jejich vznešenému povolání.

Církev kázala vždy majetku svého použíti ve prospěch chudých. Je to nesmírně nutná poučka pro celý svět a jí se zatlačuje úplně mínění, jakoby majetek byl sám sobě cílem.

39. kanon apoštolských zákonů praví, že biskup nemá z církevního majetku ničeho ani svým rodičům poskytnouti, leč by chudí byli.

Zrovna tak mluví sněm Antiochejský z r. 431 a sněmy ostatní.

Toto učení je úplně protimamonistické a zaručuje všem účast na majetku.

Ale národní majetek třeba hájiti ještě i jinak.

V politice nutno totiž uplatniti zásadu, že je třeba součinnosti všech a že všem jest třeba poskytnouti příležitosti, aby se uplatniti mohli. Pak nezvítězí živly podvratné. Jinak však jest toto nebezpečenství vždy přede dveřmi a s ním ochromený blahobyt a promrhané národní jmění. Dějiny všech dob podávají nezvratné o tom důkazy. —

Tímto duchem smířlivosti jest naplniti naši veřejnou správu a naše veřejné mínění.

Tomu jest také nabýti přesvědčení, že národní majetek musí nutně růsti, aby všichni se mohli státi jeho účastnými. Vydání jen v tom směru mají se činiti, aby národní majetek rostl a proto jest se vyhnouti vydáním úplně nevýnosným. Zahraniční zastoupení vlády nemá úkol tuto obestříti nějakým neobyčejným leskem, nýbrž má býti průkazem vnitřní síly a hodnoty, pro které vlastnosti by zahraničí bylo donuceno s tímto státem udržovati styky. Bylo by věru chybou v zahraničí vydržovati spoustu vyslanectev zbytečných anebo jen slabě se vyplácejících. To by bylo hříšným mrháním národního majetku, mimo to by nesmírně škodilo dobré pověsti a vážnosti takového státu. Mrháním národního jmění jest i upřílišený militarismus. Týž nejen pohlcuje ročně největší část daní a bývá mimo to dosti často příčinou různých i nevýhodných půjček, militarismus poutá

právě nejmladší a nejčerstvější občany, spotřebuje množství tažného a masného dobytka, budov, polí atd. a je příčinou, že všecko to po dlouhou dobu roční leží ladem. Naduté osamocení, opírající se i o militarismus, se nevyplácí nikdy, zvláště ne mezi národy a státy. Opět to jest však církev, která jediná může býti tmelem mezi národy a státy.

Církev to dokázala svou mírumilovností ve spádu dějin, sama jsouc svobodna se nebránila, zato žádala za ochranu vždy jiné. Císařství sv. římské říše mělo býti svazem národů a záštitou míru a mělo míti svůj smírčí soud. Církev potřebovala tehdy za hroznych bouří stěhujících se národů ochrany, dnes však nepotřebuje ani té, má dosti mravní moci, osvědčené za tisíciletého trvání církve, aby svět uznal, že jí potřebuje a proto že jest už sobě povinen jí chrániti. Ale jeden předpoklad jest uskutečniti, církvi jest se světu představiti se svými díly a myšlenkami a o to právě usilují papežové posledního století. Že militarismus bude tím vážně ohrožen, jest jisto, jakož jistým jest, že i mírové hnutí neobyčejně tak posíleno bude, jestli církev se všude uplatní i na poli národohospodářském, svými snahami ve prospěch nejširších vrstev lidových. Militarismus nedbá těchto starostí, poněvadž je výslednicí buď mocných jednotlivců nebo celých mocných vrstev, hnutí opravdu lidového nepotřebuje. Lev XIII. ve svých okružních listech se proto přimlouval i pro odzbrojení a kde on začal, tam po něm pokračují jiní, i zástupci celých národů. Benedikt XV., Pius X. prakticky theorii Lvovu prováděli. Byly to opravdu nejvážnější snahy za-

chrániti národní jmění; a i když se jim snahy nejšlechetnější nezdařily a zbraně na konec rozhodly mezi národy, Benedikt XV. nepřestával navrhovati cesty k vyrovnání, cesty, po kterých jen částečně se bral sám velký Wilson. Snahy velkých papežů nezůstaly však bez ohlasu. Uprostřed i tak zvaných vítězných národů se už ozývají aspoň jednotlivci, že národům třeba smíru upřímného, že jim třeba nových, upřímnějších a srdečnějších styků a že všem třeba opravdové touhy po míru a pokojném soužití.

Mrhá se konečně národní jmění také tím, ustanovuje-li se přebytečné množství úřednictva, které jest vydržovati z veřejných peněz. Tito lidé nezatěžují jen svými platy národní majetek, oni jej také ochuzují tím, že velký počet z nich mohl by se uplatniti ve výrobě. Zůstane tedy zásadou zdravé veřejné správy, míti jen tolik úřednictva, kolik ho nutně třeba jest; toto úřednictvo musí však býti jakostí vynikající a platem od státu plně odměněno. Naše veřejná správa se tím zjednoduší a co ještě důležitější jest, zlepší. Výborně vyškolení úředníci a při tom dobře placení budou dobrodiním pro veřejnou správu a pro celý národ, jako úředníci neschopní a špatně placení jeho kletbou jsou, sami otráveni otravují potom celý stát a nikdo nemá k tomu více příležitostí a prostředků než oni. Byrokratismus zabil Rakousko a může zase zabíti i jiné ještě státy.

Má-li však veřejná správa ze všech sil brániti mrhání národním majetkem, pak vyplní teprve plně úkol svůj, až nalezne a nabídne prostředky tento ještě rozhojniti. Je to na prvém

místě podpora orby, lesnictví, dobytkářství a ovocnářství, posilnění vrstev živnostenských a průmyslu a nejširších vrstev lidových

Mluvil-li bývalý ministr orby Brdlík o miliardách, které možno u nás z půdy ještě vytěžiti, pak ukázal, že ještě mnohé se musí státi u nás zlepšením a zcelením půdy, jejím obděláváním atd. Totéž možno říci též o našich lesích, o našem ovocnářství, dobytkářství atd. Všude třeba usilovné práce a když na tu vydává stát peníze, rozmnožuje národní jmění, šíří blahobyt a význam svůj vlastní.

Ale i naše živnostnictvo potřebuje podpory a to více mravní než finanční. Třeba vychovati solidní živnostnictvo, vynikající ve svých oborech. Je kolikráte až nápadným, jak těžkopádně mnohý živnostník u nás pracuje. Neprošel důkladné školy a to se těžce později mstí.

Něco pod. předhazoval našemu průmyslu dr. Kovářík ve své řeči v Plzni. Všude a vždy se naráželo na naše nedostatečné odborné školství. Dosti pozdě jsme ho došli a dnes není peněz na jeho důkladné vybavení, ale peníze býti musí, má-li národní náš majetek růsti. Bylo by jistě dobré, kdyby podobné soukromé školy vedly soutěž se školami státními. Zase by zde mohla církev pomoci. Jí nemůže býti lhostejným stav rolnický, tím méně duch, kterým je odchováván. Podobně se bude starati o živnostnictvo a obchodnictvo. Jinde jsou katolické školy odborné, jen u nás je hrobové ticho. Skoro by se zdálo, že není ještě opravdového zájmu o národní bohatství a že se ono přenechává náhodě a chvilkovým nápadům. Tvrzení Brdlíkovo a Kováříkovo zdají se mínění toto jen potvrzovati

a potom úpadek stavu živnostenského a rolnického. Velkoprůmysl a velkoagrarismus řádí zrovna v řadách svých menších a slabších příslušníků a vinu na tom nesou z velké části tito příslušníci sami, že se nestarají o důkladnou výchovu svého dorostu. Dnes každý z nich má býti důkladným odborníkem, ale mimo to třeba, aby měl rozhled světový, aby byl obchodníkem a znal vésti nejen závod svůj, nýbrž i družstva svá s příslušnými k nim organisacemi. Jak jinak se mohou ubrániti mocnému velkokapitálu a jak jinak možno zvednouti národní bohatství, leda zajištěnými jednotlivci kteří jediní udržují čerstvý koloběh zboží a chod továrních strojů a při tom také přispívají na obecné potřeby? Pravdivá jsou slova, která připojil Thorold Rogers ke svému vydání Smithova spisu, Wealth of Nations: »Spotřebitel, nekapitalista, spotřebitel sám jest to, který výrobu udržuje.« Karel Jentsch připojuje k tomu ve svém Grundbegriffe und Grundsätze der Volkswirtschaft, str. 343: »Čím zdravější je spotřeba, čím větší část národních příjmů se upotřebí, aby chudší vrstvy ve všech svých příslušnících měly dobrou stravu a zdravý byt a všichni zaopatřeni byli kulturními statky opravdové ceny, tím zdravější je výroba a tím je také zajištěnější před krisemi.«

Rolníku jest tedy co nejvíce vytěžiti ze svých polí, stájí a zahrad, aby větší množství mu hradilo pokles cen, zrovna tak živnostník by měl zvětšiti okruh svých odběratelů a měl by vyhověti všem jejich potřebám a i libůstkám hojnou výrobou, která právě množstvím svým mu zase nahradí ceny poněkud levnější. Jen

práce tedy a to nejen tělesná, nýbrž i duševní u všech dovede nejjistěji rozhojniti národní majetek, jak praví Lev XIII. Je tedy chybou těch veřejných činitelů, kteří bez ohledu na jakost práce ji omezí na nízký počet pracovních hodin. 8hodinovou pracovní dobu zaváděti bezpodmínečně je zhoubou národního majetku. U rolnictví bije tato nepřirozenost přímo do očí, ale také u jiných živností a zaměstnání vůbec. Naše dráhy se nevyplácejí, poněvadž živí spoustu lidí, kteří pro 8hodinovou dobu pracovní nepracují vlastně ani 3 hodiny, naše živnosti hynou z téhož důvodu, odpočívající ruch stavební vyniká mezi jiným také z této příčiny. Jistě nemůže nikdo rozumný býti proti odpočinku a klidu po poctivě vykonané práci, ale odpočívati bez práce nebo bez námahy, bez níž práce jest nemyslitelna, jest leností a záhubou jak takových pracovníků tak celého národa, k němuž příslušejí. Dr. Rašín má nespornou zásluhu tím, že první se vší rozhodností potíral bezpodmínečnou 8hodinovou dobu pracovní u nás. Žádný rozumný nebude žádati rozšíření této doby pracovní pro zaměstnání vysilující, jaká jsou na př. v dolech, sklárnách, hutích atd., anebo při zaměstnáních nebezpečných zdraví lidskému, ale žádati bezpodmínečnou 8hodinovou dobu pracovní s příplatky pro práci další ve všech zaměstnáních je nezdravé a nebezpečné nejen pro dělníky samy, nýbrž také pro celek národní a jeho majetek. Lidé se prostě do práce nepustí, není-li jí nezbytně třeba. Tak tomu je při stavbách, investicích různých a melioracích a náš lid chudne, nezaměstnanost se rozmáhá.

Je-li však práce nutná, pak je zrovna tak nutný i odpočinek. Církev svými svátky pravdu tu potvrdila a uskutečnila. V dobách jejího vlivu se pracovalo pilně, ale práce byla přerušována také hojným klidem a odpočinkem. Ve středověku bylo nejvýše 257 pracovních dní. Nyní je jich daleko více. V Rusku na př. 267, v Kanadě 270, ve Škotsku 276, v Anglii 278, v Portugalích 283, v Ruském Polsku 288, ve Španělích 290, v bývalém Rakousku 295, v Italii 298, v Sasku a ve Francii 302, ve Švédsku 304, v Prusku a Irsku 305, ve Spojených Státech 306, v Holandsku 308. Průměrem možno říci, že protestantské země poskytují méně odpočinku lidem dělným než země katolické. V Prusku je na př. dnes o 19 proc. více dnů pracovních než ve středověku. Prakse necírkevní se ovšem už přežívá, přestává se pracovati, ale přestává se také odpočívati, odpočinek se hledá ve vysilujících zábavách, sportech a tak se ozývají zase hlasy, volající po svátcích zrušených.

Že jak stav rolnický tak i živnostenský potřebují nových myšlenek a cílů, je zřejmo z toho, že dosavadní organisace nestačí a nevyhovují. Zakládají se organisace na zásadách čistě křesťanských. O dorost však z obojích stavů je postaráno málo. Je patrno, že Kolping, otec tovaryšských spolků, dávno chápal úkol stavu živnostenského, když se staral o dorost. V jeho tovaryšských spolcích nešlo jen o zábavu a útulek, nýbrž na prvém místě o další sebevzdělání, o stavovské povznesení, vzájemnou podporu atd. a právě v téže skoro době buduje Don Bosco v Italii pro celý svět svá oratoria s moderními dílnami. Lidová organisace

živnostnictva u nás nebude ucelenou bez vychovaného dorostu a Salesiáni, dílo Dona Bosca, jsou dílem Prozřetelnosti boží, která bdí nad vývojem lidstva, a tak se i tovaryšské spolky ve městech zase za příznivějších okolností obnoví. Vždyť jest si nutně přáti, aby je vedli mužové vyškolení a zkušení a ty možno získati ze zařízení Dona Bosca.

Podobně se to má i s dorostem rolnickým. Máme rolnickou omladinu, ale ta nemá svých kulturních středisek, svých škol hospodářských a hospodyňských, jak polohou výhodných a přístupných tak svých pro téhož ducha náboženského. Právě v našich rolnických organisacich jsou malí a slabí, kteří potřebují nejvíce vyškolení a podpory, aby odolali svodům a útokům velkokapitalismu. Pro ně by se měly budovati naše hospodářské a hospodyňské školy. Tak by církev u nás mohla soutěžiti se zařízeními státními. I v rolnictví máme příkladná díla v Bavořích v díle dra Heima.

Takovými prostředky by se rozhojnil počet samostatných jedinců, vyzbrojených do boje s velkokapitalismem. Je jisto, že jedinci by mu neodolali bez velkých odborových organisací. Takové musí míti živnostníci jak pro svůj nákup tak pro výrobu a odbyt a zrovna takovou organisaci musí míti stav rolnický. Ale organisujte bez vyškolených vůdců a správců! Pravdu měl tedy Wagner, když žádal tuto vyškolenost pro vrstvy nejširší. Či není předsudků mnoho proti organisaci vůbec a teprve proti organisacím odborným? Předsudky vznikají dílem ze smutných zkušeností, dílem z nevědomosti,

obojí však třeba překonati. Volá-li se tedy u nás po reformě školní a nejsme jediní, kteří tak voláme, pak je toto volání nutným důsledkem našich nezdravých poměrů. Velkokapitál je vyškolen jako nikdy a dovede a může si do služeb svých vzíti lidi nejlepší a může způsobiti, aby věda v jeho prospěch pracovala. Proto nutno naši školu učiniti potřebnou průpravnou pro život veřejný a pro jeho složky všecky. Kdo dříve a lépe to dovede, zasadil velkokapitalismu těžkou ránu, neboť velká, byť necelá pravda je přec ukryta v průpovědi: Věda je moc!

Státu připadá ve všech případech značný úkol a Lev XIII. se dovolával jeho pomoci, nebo lépe vytýčil mu způsob pomoci proti Smithovi a Ricardovi, kteří každé vměšování státu zamítali. Stát může a má pomoci hlavně svým zákonodárstvím, chráně slabého mocí svých zákonů. Mají-li se slabí sdružovati, pak nutno předpokládati, že budou míti k tomu také nutné prostředky i finanční. Státu jest tedy hájiti soukromé vlastnictví, jest mu však také hájiti práci a mzdu za práci. Nejedná tedy správně, když dovolí anebo dokonce spolupůsobí, že člověk dělný ze své práce nemá skoro ničeho, poněvadž výdělek jeho ztráví daně ať přímé nebo nepřímé. Bylo těžkou obžalobou, když posl. Anděl v Národním shromáždění prohlásil, že náš průmysl před válkou platil 75 proc. našich veřejných poplatků, po válce však platí pouze 25 procent! Velkokapitál, a ten stál a stojí za průmyslem, byl tedy chráněn na úkor malých a slabých. Bylo tedy docela přirozeným, jestli mezi tak četně vyrostlými milionáři není žádný

dělník ani řemeslník ani prostřední rolník, ale když se jimi stávali obchodníci a průmyslníci. Na velké příjmy posledních netroufal si však stát dosud sáhnouti a předpisuje-li dávku z majetku, tu nemůže jim škoditi, neboť tuto mají už dávno zase vydělanou a poškozeni budou jen slabí.

Spravedlnost žádá tedy nutně zdanění jiné. Bohatství jednotlivců a to přílišné vyrostlo z výdajů malých a slabých. Ve prospěch tedy těchto posledních nutno upraviti zdanění. V programu katolických stran je také přímá vzestupná daň z příjmů, kterou nutno rozvrstviti spravedlivě na všechny možné případy majetkové. Že náš obchod a náš průmysl ji ještě snese, dokazují obrovské zisky, které vykazují. Ano, třeba ještě dále postoupiti. Naše banky, obchody a průmysl měly obrovské zisky, které jest nemožno popříti, peníze jsou přec zde a tyto peníze byly vyzískány z vrstev nejširších. Pro tyto musí tyto vydělané peníze zase pracovati. Není tedy spravedlivým, když katolická strana žádá, aby podniky jmenované pro své kanceláře, pro své zřízence, úředníky a zaměstnance postavily za otupělého ruchu stavebního byty? Není spravedlivo, aby obchodníci získavší statisíce popustili své byty nemajetným a pro sebe postavili domy a oni obchodníci, kteří vydělali miliony, a jen v trochu větších místech je jich několik, aby postavili činžáky nejen s byty pro sebe, nýbrž pro rodiny také jiné? Majetek jim zůstává nedotčen, jen že ho použijí nejen pro sebe, nýbrž také pro veškerenstvo, ze kterého peníze mají. Zařizují-li se pak nyní nové obchody, kanceláře, nové kavárny, hospo-

dy a kina, pak v náhradu za tyto zabrané místnosti k obývání třeba postaviti nové a na náklady na tyto nutno oněm podnikatelům dle velikosti zabraných místností složiti odpovídající kapitál. To žádá spravedlnost.

Spravedlnost žádá, aby nepřímé daně byly odstraněny.

Sociální demokracie má tyto zásady v programu, ale neprováděla jich. Dokázala tím svou neschopnost a zaprodanost velkokapitalismu, tím se však odsoudila sama. Katolická strana, má-li katolickou býti, musí program ten uskutečniti. Její členové v zákonodárném sboru jsou k tomu zavázáni ve svědomí, neboť morálka platí také v politice, aspoň u katolíků. S toho stanoviska nelze schvalovati daň z obratu, tím méně daň uhelnou; něco jiného jsou daně ze zábav a z přepychu — těch použíti co nejhojněji není na úkor blaha veškerenstva, naopak. Ale peněz z daní třeba upotřebiti na prospěch veškerenstva. Už kardinál Robert Pullus v 7. knize svých sentencí z 12. století píše zcela jasně: Kdo daně platící nechrání dle možnosti proti bezpráví, ten vymáhá daně neprávem. Z daní nesmí tedy vyrůstati neprospěšné obřemenění občanů. Totéž žádá církev pro cla. Důkazy podávají usnesení sněmu v Montpellieru z r. 1215 a na německém národním sněmu ve Würzburku z r. 1287.

Zajímavo jest, že profesor bohosloví v Tubinkách ke konci 15. století, Gabriel Biel, národní hospodářství zařadil do dogmatiky a sice do dílu o pokání, poněvadž v něm viděl vhodný prostředek napraviti škody hospodářské hříchem způsobené.

Na sklonku středověku hájí církev se vší rozhodností stanovisko, že jen spravedlivé daně ve svědomí zavazují.

Z nejoblíbenějších mravouk této doby ze sumy totiž minority Angela Carlety, † 1495 a ze sumy sumarum dominikána Sylvestra z Prieria se dovídáme, že poslední vytýkal prvému neoprávněnou volnost názorů v otázce daňové. Ze sporu pak plynulo, že při povinné dávce nesmí občané ani movitý ani nemovitý majetek zatajovati anebo tak se stavěti, jakoby menší cenu měly anebo jakoby je dluhy zatěžovaly, aby méně zdaněni byli; neboť pak jsou zloději a jsou dluhem zavázáni veřejnosti: leda že by s pravděpodobností věděli, že skoro všichni podobně část svých statků zatajují; v tomto případě zdají se býti omluveni, poněvadž by poctivým počínáním se příliš zatížili.

Sum mula kard. Cajetána (1469—1534) dokazuje zcela jasně, že všecky předpisy daňové nezavazují a sice ty ne, které nejsou v poměru ke skutečnému stavu věcí, t. j. které více zatěžují ty, kteří zatíženi býti nemohou a nesmějí. Odsuzuje cla na potřeby životní.

Nespravedlivými jsou mu dále cla, která se vybírají ve prospěch knížete a nikoliv státu. Podobně se mají věci s nucenými dávkami na věci dávno odbyté, které se však dále vymáhají; zkrátka platí to o všech dávkách, s kterými se neprovádí to, k čemu byly uloženy; jsou nespravedlivé, jsou podvodem a loupeží a poddaní nejsou zavázáni je platiti.

O staletí později církev hlásá totéž. Mravouka jesuity Gabriela Antonoinesa † 1743 učí, že spravedlivé daně platiti jest věcí svědomí.

Ale, dodává, všeliká veřejná moc je zde pro veřejné blaho ustanovena a nemůže toto nijak přesahovati, poněvadž cíl každé věci také její měrou jest. Daně nutno dále vymáhati v poměru k majetku tak, že jedni nejsou více a druzí zase méně zatíženi než spravedlivo jest.

Právo daňové je zde přesně dle kanonické nauky vyloženo. Každé dané státní právo může jen potud zavazovati, pokud neodporuje řádu zdravého rozumu.

Nejvelikolepěji a nejdůkladněji osvětluje daňovou soustavu sv. Tomáš Aquinský. Je pravda, že soustavy národohospodářské úplné nepodal, ale přes to se zabýval velmi vážně a také šťastně otázkami národohospodářskými. Nezná soukromý majetek jen se stanoviska spotřeby, nýbrž i se stanoviska výroby a s obojí stránky jej odůvodňuje. Už to je obrovský pokrok. Na témže stanovisku stojí i Lev XIII. Avšak soukromý majetek není sv. Tomáši neobmezeným, má cíl náboženssko-mravní a jest pro člověka vůbec.

Z toho vyplývá sv. Tomáši také účel státu. Dle Aristotela praví: Zdá se účelem sdruženého množství ve státě býti, aby dle ctnosti žili. Nebof proto se lidé sdružují, aby vespolek dobře žili. Toho nedochází jednotlivec, žije-li osamocen.

Sv. Tomáš se zabýval též otázkou, komu vláda ve státě náleží. Praví: Ten je přirozeně ustanoven vlásti a říditi, kdo může rozumem svým předvídati, co blahu obecnému prospívá a proto může vše užitečné zaříditi a škodlivé odvrátiti.

Z toho jest patrno, že daný státní zákon může ve svědomí jen za jistých zavazovati podmínek. »Lidský zákon«, praví, »nese na sobě znak zákona jen potud, pokud odpovídá a vyhovuje zdravému a správnému rozumu. Pod touto podmínkou a jen pod tou se odvozuje od zákona věčného. Pokud se od zdravého a správného rozumu odchyluje, nutno jej zváti zákonem nespravedlivým a není vlastně ani zákonem, nýbrž spíše znásilněním.«

Řád rozumný, který se shoduje s božským zjevením, chce podle sv. Tomáše opravdu společenské spojení mezi lidmi.

»Zvířeti«, praví zase sv. Tomáš, »skýtá příroda roucho, potravu, zbraň na obranu, pud, člověku dala ruce k práci, rozum k úvaze, společnost, aby si vzájemně pomohli.«

Nejdůležitější úkol státního řádu je dle sv. Tomáše správné rozdělení půdy. (Suma, th. II. I. qu. 105 a 2.)

Každý má tedy míti majetek, aby tím úžeji se státem byl spjat, ale aby také státu mohl na jeho břemena spravedlivě přispívati. Odpovídá tedy úplně myšlence sv. Tomáše, aby co nejvíce občanů mělo svůj domov a kus půdy k němu, i v podobě zahrádky jen. Velkostatky mají k tomu část své půdy prodati.

Toto správné rozdělení půdy je ještě s jiného stanoviska výhodné. Velkokapitál pozemkový dostává konkurenta, velkokapitál pozemkový přestává býti monopolem se sklonem k mamonismu, poněvadž stojí vedle něho také zemědělec, který leckdy si nedostačuje a proto se bude ohlížeti po dovozu lacinějších potřeb ze zahraničí. Bude zde vždy správná míra, dle níž by

se celní otázka řešila. Velkokapitálu pozemkovému slouží, když hranice jsou uzavřeny a on může diktovati libovolné ceny za své výrobky, ale menší rolník jich nemá sám a volá po dovozu, aby se zaopatřil laciněji. Tak jsou cla podřízena diktátům zdravého rozumu. Žádají tak mnozí, na př. Jentsch, dr. Meyer, u nás Modráček a jiní, kteří navazují nevědomky na správné myšlenky scholastické soustavy. Všichni považují cla, která jsou přec jen částí dávkové soustavy, za výchovný nebo obranný prostředek, ale vždy jen na jistý čas. Malé státy jsou ovšem při tom v nevýhodě a malosti své musí odpomoci smlouvami, spolky atd.

Správné daňové a celní rozdělení zdržuje vzrůst velkokapitalismu a chrání majetek menší. Za takového stavu věci by mamonismus tak snadno a jistě ne tak výhodně zmonopolisoval jistá odvětví výrobní a finanční. Myslíme tu hlavně na kartely a jim podobné útvary.

Kartely, sdružení a seskupení výrobních a finančních podniků nelze šmahem odsuzovati, zvláště, mají-li buď říditi výrobní nebo finanční operace. Sdružené podniky možno lépe přehlédnouti a tím možno zabrániti nebezpečným krisím, které by se jinak dostavily. Ale sdružování pro pouhé libovolné zvyšování cen nutno jako nebezpečné a nezdravé úkazy zavrhnouti a třeba jim ze všech sil brániti.

Dr. Schöpfer, křesťanský sociál, navrhoval už za bývalého Rakouska toto: 1. Všecky kartely musí býti ohlášeny i se svými podmínkami a úmluvami. Proti nim všem může stát protestovati. Nemá-li státní protest účinku, pak propadají kartely trestům. 2. Usnesení kartelů nutno

ohlásiti a usnesení neshodující se s cenami výrobními třeba zrušiti. Nedbá-li se toho, nastupují tresty. Jediné tresty jsou vězení a nikdy nesmí nastoupiti za ně peněžitá pokuta. 4. Kartely musí složiti kauci a sice přiměřenou jejich peněžitému oběhu. Kauce tato se buď zvětšuje anebo zmenšuje dle toho, stoupá-li či klesá-li oběh. 4. Tantiemy ředitelů a správních radů a také dividendy akcionářů kartelu zdaní stát zvláště.

Jsou to zásady odpovídající přesně křesťanské spravedlnosti. Že dosud se nikde neuskutečnily, je důkazem, jak málo je naše zákonodárství dosud proniklé zásadami křesťanskými. Ale potřeba, že tak státi se musí, je uznána už tímto návrhem.

Nemůže velkokapitál zůstati bez dohledu se strany státní autority. To, co ve středověku se vykonávalo v malém, nutno zavésti dnes ve velkém. Zisk není a nesmí býti neobmezený i ze soukromého majetku. Lev XIII. snaží se meze ty vytýčiti tím, že praví: »Každý má právo svým majetkem vyzískati tolik, kolik mu třeba jest ku živobytí a to přiměřenému jeho stavu.« Je to důležité obmezení, které už ukazuje, že zisky nemají tvořiti nový majetek, přistupující k majetku dosavadnímu, leda že by ho bylo třeba k nové výrobě a tím k vydržování nového dělnictva a k výrobě ještě četnějších tovarů nebo nákladnějších. Ale o této potřebě má rozhodnouti státní autorita, která zase dle sv. Tomáše má dbáti blaha všeobecného.

Zisky se mohou tedy tvořiti jen z kapitálu a ze mzdy za vykonanou práci, ale ve spravedlivé míře.

Zisk z kapitálu — toť úroky, o něž se vedl dlouho tuhý boj! Úroky se braly vždy i ve středověku, kdy bylo více hospodářství přírodní. Proti těmto úrokům bojovala církev, ale uznávala, že z kapitálu, vloženého do výroby výnosné, je spravedlivo vzíti nějakou odměnu, — zvláště bylo-li s touto výrobou nějaké nebezpečí ztráty spojeno. Jinak tomu bylo s věcmi pouhé spotřeby. Zde je každý zisk vyloučen a proto také nějaká přebytečná náhrada není oprávněna. (Damaschke, Geschichte der National-Ökonomie, I. str. 124).

Úroky ve středověku nebyly malé. Král francouzský Filip III. kázal r. 1277 jednoho dne všecky italské obchodníky v zemi zatknouti a uvězniti, poněvadž prý brali od jeho poddaných neslýchané úroky, z větších obnosů 66—125, z menších až 270%.

Každý takový křesťan propadl veřejnému opovržení. Dante takové křesťany staví na jeden stupeň se Sodomskými. Ve veřejnosti stáli v takové neúctě jako židé, kterým bylo dovoleno bráti úroky.

Luther s počátku brojil též proti úrokům, později však je dovoloval až do výše 10 proc. Proti tomu dr. Eck, známý z reformačních bouří, prohlašoval úrok a zisk 4—5 proc. za křesťansky dovolený.

Calvín dovolil úroky vůbec a přívrženci jeho se stali opravdovými vydírači jak národů a lidstva, tak přírody. Holandsko i Anglie zvláště v krajích puritánských je hnusnou episodou v dějinách lidstva po reformací.

V moderní době zvedají se opět hlasy proti úrokům ze zápůjček. Nesmířitelný jejich odpůrce byl Karel Vogelsang, který vydal roku 1884 knihu »Zins und Wucher«, kde píše: Úroky otrávily veškeré národohospodářství, zrušily sociální mravnost, že jen u jednotlivců zůstalo jakési vědomí o tomto smutném stavu věcí. Tímto hříchem nutně zanikne naše společnost. Úroky jsou stěžejným bodem celé sociální otázky.«

Téhož mínění je vůdčí tisk katol. soc. směru ve Švýcarech »Die Monatsschrift für sociale Reform«, ročník 1904, str. 431. Čte se tam: »Neodstraní-li se úrok z půjček, pak se nikdy neuskuteční poctivá společenská obnova.«

Ale i v protestantské, luterské církvi se ozývají podobné hlasy: Bedřich Neumann píše r. 1890 ve svém »Sozialer Programm der evangelischen Kirche«: »Nepochybujeme, že přijde doba, v níž se křesťanské hnutí postaví proti úrokům.«

Mezi vynikajícími zástupci německého podnikání prohlásil Arnošt Abbe, zakladatel proslulé nadace Karll Zeisovy v Jeně v přednášce r. 1894 o požadavcích od svobodomyslné strany lidové toto: »Třeba vyřaditi úrokovou soustavu z hospodářského života, aby byla možna hospodářská činnost a předešlo se úplnému rozvratu na tomto poli.«

Jedni tedy úroky úplně zavrhují, druzí připouštějí, církev kráčí cestou střední a dovoluje úroky spravedlivé a oprávněné a odůvodněné. Tak mluvil v nové době papež Pius VIII. 18. srpna 1830 a papež Řehoř XVI. dne 7. září 1831. S nimi souhlasí nový zákoník církevní.

Nejsme ještě na oné výši hospodářského života, aby každý mohl žíti ze své práce aneb z majetku, skýtajícího mu živobytí. Část rolnictva, žijící na výměně, úředníci na odpočinku, lidé, zřídivší podniky výnosné, jsou v tak šťastném postavení, že se ostatní živí prací, kdysi od nich vykonanou, a snad se i dělníci toho dočkají. — Většina však živnostníků tak šťastnou dosud není a teprve ne jejich vdovy a sirotci, obchodníci a jiní. Ti budou vždy odkázáni na peněžní ústavy a podniky, odkud úroky by je živily z kapitálů dříve tam uložených, nebudou-li až do posledního dechu svého pracovati. Je ovšem otázka oprávněna, budou-li k tomu míti síly.

Jedno jest však jisté, že zisky a úroky musí býti spravedlivé. Musí býti spravedlivé i úroky, které jsou státy nuceny platiti za učiněné výpůjčky. Zde teprve vyniká význam mnohotvárné a internacionální protikapitalistické organisace. Všecky státy, všichni národové se musí státi jejími upřímnými členy. Jak obrovský to úkol, který může řešiti jen církev pro svou katolicitu, a pro své neomylné učení, které zůstane konec konců přec jen pravidlem i pro soužití lidstva. Je to neobyčejný ideál, který právě vyrůstá z katolicity církve římské, ale ovšem pak třeba církvi také vykázati místo jí patřící, pak třeba jí dáti také všude svobodu, jak žádá Lev XIII. také.

K této obrovské práci volá Lev XIII. nejširší vrstvy lidové, na nichž vlastně spočívají státy, poněvadž tyto vrstvy konají největší díl práce, z níž povstává národní majetek a národní bohatství všude.

»Je mi líto zástupů«, tato slova Kristova zní i z okružníku Lva XIII. o otázce dělnické. Byli to vyděděnci od těch dob, kdy rozbity byly cechy a násilně byly mohutné prameny křesťanské lásky ve zrušených klášterech ucpány a kdy život křesťanský prostoupily hodně světské snahy. Vzpomeňme jen zrušených svátků a vyloučeného 4. stavu ze sborů zákonodárných a k tomu nový liberální systém národohospodářský, který vyloučil každé vyšší snažení a všecky vyšší ohledy a my musíme přiznati, že stav otroků starověkých se ukázal mezi námi s tím rozdílem, že tito novodobí otroci se musili sami živiti a šatiti. Bylo tomu tak více méně skoro všude. Smutné doklady o tom podává Marx, Herkner, Carlyle, současník prudkých bojů chartistů anglických. Mamonismus nešetřil ani žen ani dětí. I ty hnal do továren na 16hodinovou a ještě delší práci. Trades union byl první obranný pokus dělnictva v Anglii proti neslýchané tyranii mamonismu. Ale byla to více obrana krajinná. veškerého dělnictva se dosud nedotkla. Myšlenka solidarity si ještě neprorazila vítězné cesty a nepovstal dosud genius autority světové ani nebyly poměry dělnictva všude tak smutné a živé také cítění jako v Anglii, vlasti nejprvnějších a nejrůznějších strojů. — Čas však přinesl vše.

Ve Francii začalo křesťansko-sociální hnutí a myšlenek jeho se chopil biskup Ketteler v Mohuči.

Na druhé straně začala sociální demokracie. S hmotnou silou mas jen počítala a vypsala, kolik té síly kde jest a proto čekala, že celý proces skončí revolucí, odbojem vyděděnců pro-

ti několika málo šťastným jednotlivcům. Křesťansko-sociální hnutí počítalo s duchem těchto vyděděnců, s duchem, který vítězí nad hmotou a může ji tak uspořádati, jak zdravé zákony pravdy káží. Křesťanský socialismus je evoluční, jako podstata výchovy křesťanské evolučního rázu jest.

Těmto vyděděncům, kteří se čím dále tím četněji ukazovali i v zemích katolických, věnoval Lev XIII. svou péči výchovnou a cílem jeho bylo jejich organisací a výchovou zlomiti nezdravý a zrovna zhoubný vliv mamonismu a učiniti je účastnými a sice dle práva a spravedlnosti na kapitálu a výhodách jeho. Lev XIII. ve svém památném okružníku píše: »Povinnosti, které církev majetným a prácedárcům na srdce klade, jsou tyto: S dělníky není dovoleno jednati jako s otroky; jejich osobní důstojnost, zušlechtěnou křesťanským znakem, třeba vždy za svatou míti. — — Církev volá dále k prácedárcům: Mějte potřebné ohledy také na duchovní blaho a náboženské potřeby dělníků; jste povinni jim poskytnouti času pro bohoslužebné jejich úkony; nesmíte je vydávati do nebezpečí, kde by jim hrozily svedení a jiné mravní úhony; nesmíte dovoliti, aby v nich uhasl smysl pro domáckost a šetrnost; jest nespravedlivo více práce jim ukládati než síly jejich snésti mohou anebo od nich žádati výkony, které neodpovídají jejich stáří a pohlaví. Nejvíce však přísluší prácedárcům, každému své dáti. Je pravda, že jest nutno mnoho okolností uvážiti, aby bylo možno určiti spravedlivou mzdu; avšak všeobecně nelze nedbati toho, že není dovoleno nuzné utlačovati a z cizí bídy kořistiti; to jest proti bož-

skému a lidskému právu. Dělníku zadržovati zaslouženou mzdu je hřích do nebe volající, Jak. 5, 4. Majetníci nesmějí konečně za žádných okolností dělníky poškozovati na jejich úsporách af už násilím, podvodem nebo lichvářskými úskoky a to tím méně, poněvadž jejich stav méně proti bezpráví a úskokům chráněn jest a jejich majetek, poněvadž nepatrný, právě proto zasluhuje více ohledu.«

Lev XIII. žádá tedy především výchovu dělnictva a sice v duchu křesťanském, prácedárcům ukládá tuto povinnost. Na tři věci zvláště při tom upozorňuje: 1. Nesmíte dovoliti, aby v nich zhasl smysl pro domáckost a šetrnost; 2. nesmíte je vydati do nebezpečí, kde by jim hrozily svedení a jiné mravní úhony; 3. jste povinni jim poskytnouti času pro bohoslužebné jejich úkony.

První bod vyžaduje už sám sebou mírnou dobu pracovní, aby muž se mohl se svou rodinou vůbec sejíti, vylučuje dále práci žen vdaných a dětí, jak ostatně list sv. Otce dosti zřetelně sám už napovídá. Smysl pro domáckost a šetrnost vyžadují mimo tyto samozřejmé povinnosti ještě jiné po prácedárcích. Jak je možná útulná domácnost někde ve vlhkém, nezdravém bytě, kam slunce nikdy nepřichází, kde lidé se cítí jako v lidomorně? Otázka bytová souvisí velmi těsně s požadavky, které sv. Otec klade. Na zdravé, útulné dělnické kolonie jest každému prácedárci mysliti, i tomu, který spravuje velkostatek. Šetrnost umožní dobře vedené spolky spotřební a záložny dle vzoru Raiffeisenova. Vzornou kolonii dělnickou nelze si ani mysliti bez knihovny. To vše patří do rámce pracovní

smlouvy a prácedárce jest povinen dělníkovi toto poskytnouti ze svých zisků. Dělník jest ovšem spravedlností zase vázán buď prací nebo spravedlivým platem od majitele všecky tyto výhody si koupiti a zaplatiti. Tak se i dělnictvo stane rovnocenným pánu a kapitál tohoto nebude vyssávati dělníka, nýbrž mu bude prostředkem, aby i on majetku a blahobytu se dodělal. Kolonie dělnická je nemyslitelná také bez sálu přednáškového, kde by se konaly skutečně přednášky poučné a praktické a kde by se dělníkům a jejich rodinám dostalo návodu k domáckému a šetrnému životu. Čím jiným jest možno zlomiti kořaleční mor, zuřící tolik mezi dělnickými vrstvami, čím jiným jest možno zlomiti parádnictví? Konečně pro dělnickou kolonii má býti i kaple, kde by se konaly služby boží a kde by se kázalo. Leo Harmel ve Val de Bois myšlenky ty uskutečnil. Bohužel, že i naši prácedárci katoličtí od těchto ideálů jsou ještě příliš dalecí. Buď je neznají anebo nedovedou uskutečniti. Ovšem i kněžstvu našemu z toho nevzchází žádná zvláštní chvála.

Druhý bod žádá ochranu před mravní zkázou. Prácedárce nemůže zůstati cizím svým dělníkům, neodpovídá to prostě už povaze lidské, tím méně užšímu ještě spojení, které vzniká křesťanstvím. Platí to ovšem měrou nejvyšší o prácedárcích křesťanských a takových také dělnících. Z toho důvodu jest jim dbáti o mravnost a neporušenost mezi dělnictvem. Zvláštní péči v tomto ohledu mají věnovati koloniím dělnickým, ale též kasárnám, kde se zdržují dělníci mimo rodinu svou. Nelze také nevěnovati péči dělnickým vlakům, které přivážejí dělnictvo ka-

ždého pohlaví a stáří z jednoho konce říše na konec druhý. Tutéž péči vyžadují i tak zv. sezonní dělníci a dělnice. Leo Harmel zavedl mezi své dělnictvo zbožné spolky a pobožná bratrstva beze všeho nátlaku a dodělal se úspěchu nejskvělejšího. O totéž by se měly správy diecesí pokusiti ve svých dělnických střediskách. Spolky křesťanských otců a matek, III. řád sv. Františka by se jistě osvědčily už pro svou apoštolskou expansivitu.

Třetí bod týká se služeb božích a hlavně svěcení nedělí a svátků. P. Lehmkuhl se rozepsal o významu této povinnosti se zvláštní vřelostí a duchaplností v Soziale Not und der Kirchliche Einfluss str. 51. a násl. Má-li se však světiti neděle, pak třeba také postaviti nutné chrámy, nadati je dostatečným a výborně vyškoleným kněžstvem. Dostálo-li se všude tomuto předpokladu u nás, možno právem pochybovati, prohlédneme-li si jen zběžně střediska dělnická u nás. Poukazujeme na Ostravsko, Prostějov, Přerov a konečně i na Brno. Ovšem že i v Čechách nejsou poměry lepší. Stačí si vzpomenouti na Plzeň a vůbec na silně průmyslovou krajinu na Berounce. V krajích německých se věci lépe nemají.

Neděle a svátky opravdu zažité v duchu katolickém sbližují prácedárce s dělníky, nechají vyklíčiti v oněch spasitelné úmysly, nesoucí se k dílům křesťanské charity a v těchto vyklíčí zase nadšení pro křesťanské ctnosti, píli, šetrnost, vytrvalost atd.

Ve Francii jsou přemnozí katoličtí mužové sdruženi v cercles catholiques za tím účelem, aby společně působili jak na prácedárce tak na

dělníky, aby tito se sdružili v duchu křesťanském a nastalo jakési zápolení o palmu pravé křesťanské dokonalosti. Podobně si vede německé sdružení »Arbeiterwohl«, kde právě katoličtí prácedárci se namáhají apoštolskou prací povznésti své dělnictvo. Plní tím jen přání, které velký Lev XIII. pronesl kdysi k francouzským poutníkům: »Vyšším třídám třeba vřelé srdce míti pro ty, kteří si chléb svůj vydělávají v potu tváře; jest jim krotiti nenasytnou touhu po bohatství, nádheře a zábavách, která jak dolů tak nahoru neustále roste. Lační jistě v každém stavu po požitcích a poněvadž není všem dáno tento hlad utišiti, vzniká odtud nespokojenost a malomyslnost, odkud vyvírají odpor a vzpoury.

Prácedárcům jest předepsáno, aby na dělníka hleděli jako na svého bratra a aby osud jeho zmírnili v možných mezích a za podmínek oprávněných. Jest jim bdíti nad jeho zájmy duchovními a tělesnými, jej vzdělati příkladným křesťanským životem a zvláště nikdy ohledem na něho a k jeho škodě neodbočiti od zásad práva a spravedlnosti tím, že se ženou za příliš rychlým a nepoměrným ziskem.«

Slova tato platí skoro více našim průmyslovým závodům. Zbohatly příliš rychle a k tomu ještě nepoměrně na účet dělnictva a spotřebitelů.

Není zvláštností, že průmyslové závody, vzniklé před 40—50 lety z nepatrných začátků, vykazují dnes majetek několika set milionů. Duchu křesťanskému to neodpovídá. Odtud se rozevírá propast mezi kapitálem a dělnictvem a je to docela nepřirozené, neodpovídající skuteč-

nému stavu věcí. Lev XIII. ve svém okružníku píše výslovně: »Základní chybou při projednávání sociální otázky je také ta, že se poměr vzájemný mezi majiteli a dělníky líčí tak, jako by byla přirozeností mezi nimi nutná protiva, která je vyzývá k boji. Pravý opak je pravdou. Příroda vede vše ke shodě a jednotě; jako na těle různé údy jsou, ale všecky ve vzájemném vztahu stojí, tak žádá příroda, aby i obě vzpomenuté třídy ve společnosti lidské ve svornosti k sobě se měly a rovnováhu ve společnosti udržovaly. Jedna má druhé nutně třeba. Kapitál je odkázán na práci a práce zase na kapitál. Jednota a svornost jsou všude předpokladem krásy a pořádku; ustavičný boj však je příčinou zdivočení a zmatku. Aby boj tento byl však odstraněn a příčiny jeho vymýtěny, má křesťanství podivuhodné a mnohotvárné schopnosti. — Církev, zástupkyně a ochranitelka náboženství, má nejprve v náboženských pravdách a zásadách mohutný prostředek smířiti bohaté s chudými a sblížiti je; její nauky a přikázání vedou obě třídy k jejich vzájemným povinnostem, zvláště však, aby dbaly předpisů spravedlnosti. Z těchto předpisů odporučuje zvláště dělným stavům tyto: úplně a věrně vykonávati práce své, ke kterým se svobodně a spravedlivou smlouvou zavázali; pracedárcům ani jejich majetek ani jejich osoby nepoškozovati; při obhajobě svých práv chrániti se všeho násilí a v žádném případu se nevzbouřiti; nemíti spojení s lidmi špatnými, kteří jim předstírají klamné naděje a pak je opouštějí v trpkém zklamání a bídě. — Povinnosti, které zase pracedárcům nakazuje, jsou tyto: Na dělníky nesmějí shlížeti

jako na otroky a dle toho s nimi jednati« atd., jak výše už uvedeno bylo.

Lev XIII. žádá, aby z práce a kapitálu vzrostl kýžený soulad. Možným to jest, jestli kapitál ze svých zisků dělníku umožní člověka důstojné živobytí. To však kapitál dle uvedených zisků mohl a může. Mohl a ještě nyní může a zrovna musí jim zbudovati zdravé a útulné příbytky, které by dělníci za spravedlivou cenu a svým časem mohli nazvati svým vlastnictvím. Rovněž ostatní všecky výhody jim mohou poskytnouti, jejich velké zisky jim to umožňují. Zde je každá výmluva neodůvodněna, čísla mluví řečí nekladmnou.

Lev XIII. žádá spravedlnost, aby každému se dostalo, což jeho jest, tedy i dělníku mzdy za jeho práci. Výši tedy mzdy vymezuje papež se vší rozhodností, když píše: »I když dohoda mezi dělníkem a pracedárcem, zvláště pokud o mzdu jde, z obojí strany svobodně vzniká, zůstává přece požadavkem přirozené spravedlnosti, aby mzda tak nízkou nebyla, že by nestačila skromnému a rozumnému dělníku na živobytí. Tento tak důležitý požadavek je úplně neodvislým od svobodné vůle smlouvajících se. Dostane-li se dělníku dostatečné mzdy, aby sebe, manželku a děti slušně živil a je-li rozumně i šetrným, pak mu jistě kyne naděje, že i on skrovného se dodělá vlastnictví.«

Papež zde mluví o dostatečné mzdě pro dělníka, nemluví však zde o možném výdělku jeho ženy a dětí, tedy dělník sám svou prací má už tolik vydělati, aby on a rodina jeho ze mzdy slušně žíti mohli. I tomu může tak býti, když se považí obrovské zisky našeho průmyslu. Není

přec třeba, aby vynášel 15, 20, 30, 50, 60 proc., dostačí, vynáší-li 5, 6, 7 proc. a ostatní připadne dělníkům ať už v podobě jakékoliv: buď v podobě zlepšené mzdy, nebo zřízených dělnických domků, levných životních potřeb a jiných. Tím by kapitál byl ve svém vzrůstu zaražen a přestal by býti monopolem, vyssávajícím všecky ostatní vrstvy, ovšem že by při tom nejvíce poškozeni byli ti, kteří papíry průmyslové za vysokou koupili cenu, ale zúčastnili se spekulace a při té se stále nevydělává, nýbrž i prodělává; je to hra, která končí také prohrou. S tím jim bylo počítati a proto nemohou se pokládati za oběti nějaké nespravedlnosti.

Jiná ovšem jest, snese-li každý průmyslový podnik tato vydání. Od mezd výše uvedených nelze upustiti, ale může se státi, že některý průmyslový podnik přestal tolik vynášeti, na př. v dolech jsou vybrány nejbohatší žíly uhlí, nebo ceny surovin nesmírně stouply a jiné se vyskytly nevýhody, co pak? Francouzští katolíci, kteří s velikým nadšením a opravdovým porozuměním okružní list Lva XIII. přijali, odpovídají následně: Pak se mají takové závody zavříti! Totéž opakoval rakouský hrabě Sylva Tarouca na sjezdu katolíků ve Würzburce r. 1893, který duchaplně poukázal na obratnost průmyslu nevyplácejícího se, že si pomáhá snižováním mezd. To prohlásil za nepřípustné. Byl ovšem za to napaden od liberálních novin a »Deutsche Zeitung« se zvědavě ptala, co s dělníky ze zavřených závodů! Sylva-Tarouca ve »Vaterlandu« se opět ptal: »Nač vymyslili liberálové volnost stěhovati se?« Je vůbec poučné sledovati vývody katolíků francouzských

v této otázce, jak byly podány v Oeuvre ouvrière catholique v »Avis sur le salaire.« Předsedou této organisace byl Marquis La Tour du Piu Chambly a generálním tajemníkem byl hrabě de Mun. Názory a zásady těchto francouzských katolíků jsou poněkud odlišné od vedení M. Gladbašského a stojí na příkřejším stanovisku protikapitalistickém než toto. Vliv protestantského materialismu se nedá popříti. Podivným to ovšem neshledá nikdo. V Německu je urputnější zápas mezi katolickým a protestantským názorem světovým. A leckdy kompromis ztiší válečný hluk.

Státu přísluší, dle mínění Lva XIII., uvedené zásady spravedlnosti hájiti, ale na prvém místě o ně jest usilovati jak prácedárcům tak dělníkům. Plyne-li z toho povinnost, aby za tímto cílem se sdružovali prácedárci, pak za tímtéž cílem jest se sdružovati dělníkům. Zástupcům obou takových sdružení se snáze a účinněji podaří smířiti kapitál s prací. Prácedárcům se sdružování daří snadněji, ne tak dělnictvu, které musilo dlouho bojovati o právo koaliční.

Začátky jeho třeba hledati v anglických Trades union. Tyto si zachovaly ráz odborový bez politického přibarvení a domáhaly se hlavně práva stávek proti útlaku kapitalistickému. Trades union si ovšem všímaly i ostatní možné svépomoci. Tím vnesly nový prvek do řad dělnických, který došel živého ohlasu mezi dělnictvem francouzským a německým. Vznikající tehdy soc. demokracie zachovala se odmítavě. Zajímavé jsou názory Lassallovy o odborovém a všeodborovém sdružení dělnictva. Už jeho »železný mzdový zákon« nemohl nikomu naději

vlíti, že by bylo ještě pomoci stavu dělnickému. V poslední své řeči prohlásil 22. května 1864 Lassall: »S mé strany jsem vám nikdy nezatajoval a totéž v »Bastiat-Schulze« ve vší krutosti potvrdil, že toto právo, sdružovati se a vymoci si lepší postavení, přináší jen v několika málo a to ještě jen přechodních výmineč-ných případech kruhům dělnickým ulehčení, nikdy však nemůže jím způsobiti opravdové zlepšení jejich postavení. Než přes to je požadavek ten jednou právnicky úplně oprávněn a pak je to zcela výborný prostředek k agitaci.«

V »Bastiat-Schulze« pak rozumuje Lassalle zásadně: »Dělník se stal ve společenském ohledu věcí. Z tohoto společenského umístění není společenskou cestou východu. Marná námaha věci, chtíti si vésti jako člověk — jsou anglické stávky, jejich smutné výsledky dosti známy jsou.«

Lassalle ve prospěch svých myšlenek přehání. Trades union se dodělaly zrovna stkvělých výsledků.

Jako Lassalle soudil i Marx. Nemohl se zbaviti svého klamného předpokladu, že vedlé rostoucího majetku nutně přibývá bídy mezi lidem dělným. Jemu bylo odborové sdružení prostředkem k politické organisaci a agitaci a to socialistické. Socialistickým vůdcům se však nepodařilo úplně strhnouti masy dělnické do tábora socialistického. Legieu a Bringmann zachovali odborovému sdružení vlastní jeho ráz, sociálně hospodářský ve prospěch stavu dělnického. Vedle nich se však ještě vytvořily německé odborné spolky (Hirsch-Duncker) a křesťanští odboráři.

Max Hirsch, narozený r. 1832 ze židovských rodičů v Halberstadtě, činný na konec v Berlíně, jal se zakládati řemeslnické, dělnicko-vzdělavatelské, záložensk é a úvěrní spolky, sám jsa nadšeným přívržencem Schulze-Delitzschovým. R. 1868 cestoval po Anglii, aby poznal ducha tamního sdružování. Své zkušenosti vypsal v »Soziale Briefe«. V jednom z těchto dopisů upozornil na dosud málo známé odborové spolky anglické. S Dunckerem, který mu dopisy uvedené otiskoval v »Berliner Volkszeitung«, začal po prudkých bojích s Lassalláky zakládati první odborové spolky. Proti socialistickým organisacím bojovným stavěl program svůj, vrcholící v přesvědčení, že dojde souhlasu a podpory nejen všech uvědomělých dělníků, nýbrž i prácedárců, cítících s lidem. Jasně a pevně jsou vytčeny spravedlivé požadavky dělníků, které se konečně shodují i s pravými zájmy kapitálu a proto je z programu jeho jakékoliv zásadní nepřátelství proti kapitálu vyloučeno.

M. Hirsch nespatřil však ideál svůj skutečný, naopak nejlepší jeho odborové organisace byly nejprve vehnány do stávky a do ostrého boje proti kapitalismu. Socialisté se pokoušeli zmocniti se úskokem jeho vzorně vedených a kapitálově dobře zajištěných organisací, ale M. Hirsch překonal všecky překážky.

Svobodné odb. organisace děln. byly rychle prostoupeny socialistickými myšlenkami a zahájily v důsledku boj i protináboženský, který donutil křesťanské dělnictvo založiti odborové organisace křesťanské, které už r. 1899 konaly svůj sjezd v Mohuči. Za své hlavní zásady prohlásily toto: Odborové organisace mají státi

na půdě křesťanství a mají přibírati mezi sebe vyznavače jak katol. tak protest. vyznání.

Odborové organisace mají býti nestranné a proto se nemají k žádné politické straně přidávati. —

Politické stranické otázky mají býti vyloučeny, zato třeba hlavně pracovati na opravě stávajícího společenského řádu.

Nikdy nesmí se zapomenouti, že jak dělník tak podnikatel mají společné zájmy; oba stavy zajímá především výroba zboží a tuto zastupují proti spotřebě.

Oba stavy si činí právem nároky na největší zisk ze svého podílu na výrobě zboží; podnikatel chce co nejvíce vytěžiti z kapitálu a dělník zase ze své pracovní síly. Bez obojího, kapitálu totiž a pracovní síly, není výroby.

Proto má odborové spolky plniti duch smířlivosti. —

Stávka je až poslední prostředek a teprve, je-li výsledek pravděpodobný, přípustný.

U nás v téže době zahajuje odborovou organisaci dělnickou na základě křesťanství Msgre Šrámek.

Odborové hnutí dělnické dodělalo se už pěkných výsledků. Dělnictvo stojí zorganisováno a s organisací jednají a musí jednati prácedárci. Vybojována je svoboda spolčovací, kollektivní smlouvy mzdové se uzavírají; dělnictvo má právní ochranu. Socialistické organisace staví toto vše do služeb své politické strany a šly tak daleko, že samy pro sebe se svobody dovolávaly, soudruhům však jiného názoru světového jí nedopřály. Hnusný jejich terror proti

organisacím křesťanským zůstane skvrnou v dějinách dělnického hnutí a je důkazem malého dosud pochopení odborářské organisace. Křesťanské organisace dobývají i této lidské svobodě půdy. —

Odborová organisace žádá především odborné a mravné povznesení dělníka. Proto odborové organisace s odborovým listem, sociálně hospodářské vyškolení dělníka, zušlechtění a zpevnění dělnického charakteru. Píle, poctivost, střídmost, šetrnost, družnost, láska, přímost, smysl pro pořádek a čistotu, dochvilnost, opatrnost — to vše jsou hlavní a přední ozdoby dělnického charakteru. —

Dělníci tak uzpůsobení se stanou naprostou nezbytností pro své prácedárce a stanou se tak tím více, čím více i jejich rozumové vzdělání obsahem a rozhledem zmohutní.

Je proto nejen v zájmu dělnictva, nýbrž i prácedárců, aby organisovaní jak theoreticky tak prakticky byli vyškoleni ve všech odborech práce. Věru dělníku jest třeba se vzdělávati v době odpočinku. Odborové organisace by měly se proto přičiniti, aby toto vzdělání bylo podmínkou pro přístup k nim. Žádný odborář bez předběžného, dosvědčeného vzdělání!

Ale každý odborář by měl ještě se vyznati ve vedení raiffeisenek, konsumů, účetních knih, různých pojišťoven a měl by znáti aspoň prvky finančnictví a bernictví. Odborové sdružení bez této vyškolenosti je nemyslitelné a bude jen živořiti. Ale ani tato vyškolenost ještě nestačí, dělnictvo zorganisované musí tato zařízení do konce míti a musí v nich býti zúčastněno. Svaz dělnických konsumů je cílem konsumního hnutí

nejen pro poctivý nákup, ale i pro možný odbyt. Dělnictvu zorganisovanému musí býti ideálem emancipovati se po případě a na vlastní pěst začíti i leckterý podnik, je-li v něm kapitalismus neústupný a nepolepšitelný. Konsumy dělnické musí ostatně býti v úzkém styku s konsumy různých živnostníků. Je zřejmo, že tím kýžená solidarita křesťanská poroste a zmohutní. Takové dělnictvo a jen takové bude nezávislým a bude brzdou velkokapitalismu.

Cílem dosažitelným pro odboráře musí býti potřebná pojišťovna a banka. Pojišťovny potřebují pro sebe a pro své statky a majetky, i kdyby velkými nebyly a banky jest jim třeba do časem potřebných podniků průmyslových. Ony finanční podniky musí býti nutně svépomocné a nikoliv výdělečné a mají podporovati osamostatnění dělnické třídy.

Za redaktory odborových listů se mají ustanovovati pouze vynikající a osvědčení odborníci odboráři a odboráři sami po dohodě s prácedárci mají zavésti jakousi kvalifikaci svých členů. Každý odborář je nucen odebírati svůj odborný tisk. Osvědčení a vynikající odboráři by měli pořádati i různé kursy za podpory nejen členstva, nýbrž i prácedárců. Tím by se razila cesta k odpolitisování našich odborných organisací, zato by se posílil smysl pro stavovské a organisační otázky.

Odborovým organisacím jest se též postarati svými finančními podniky o zdravotní potřeby svého členstva. Feriální osady, útulky pro rekonvalescenty, různé léčebny by takovým způsobem bylo možno časem zařídíti pro členstvo odborových organisací.

Odborové organisace musí také provésti opravu našeho nemocenského a invalidního pojištění. Je především třeba správu těchto institucí zjednodušiti a zlaciněti. Možné to jest, když odborář sám o sebe se stará za pomoci správy podniku, ve kterém pracuje, aby řádně a dochvilně platil. Jde o to, aby odstraněni byli předrazí cizopasníci, kteří dosud z těchto institucí dobře třebas bez každého vzdělání žili jen proto, že obcházeli členy a podniky a příspěvky od nich vybírali. Napříště by to zůstalo povinností podniku a každého odborářе, kteří by už nepotřebovali zbytečného a drahého prostředníka. Zrovna tak bude nutno zavésti svobodnou volbu lékaře pro každého člena odborové organisace a ve větších střediskách dělnických vybudovati vzorné nemocnice s lékaři a operatéry odborníky.

Z vynikajících, osvědčených, zkušených a nejlépe kvalifikovaných odborářů by se ustanovovala odborová rada, aby jednala s prácedárci, dělnictvem a zástupci státu ohledně mzdy a hmotného zajištění dělnictva. K nim by bylo přibrati i zástupce finančních a všech svépomocných podniků odborových a i povolaných odborných lékařů. Tím vším by celá odborová organisace byla chráněna před politickou demagogií.

Jen tak vyspělé dělnictvo přestane býti voleb. materiálem pro jisté čistě polit. strany a nedá se více za své těžce vydělané peníze voditi do boje za blahobyt jinak nemožných lidí pro různé, nesplnitelné vidiny. Je hanbou našeho století, že dělný lid se stával obětí nesvědomitých, politických agitátorů, kteří na účet děl-

nictva vedou sami život velkopanský. V tomto směru zvláště smutně prosluly naše socialistické strany, které za nekřesťanské dárky se strany dělnictva pro ně učinily až příliš málo, o nějakém pak zušlechtění dělnictva po stránce mravni dosud ani mluviti nelze.

Dělnictvo platí ročně miliony a ty pohltí různí sekretáři politických organisací, z nichž dělnictvo mělo velmi málo, ne-li těžké ztráty pro nepřipravené, nepromyšlené a mnohdy zbytečné a leckdy dokonce i škodlivé stávky. Dělnictvo ztrácelo a trpělo většinou, co vůdcové se dobře měli i s — kapitalismem. Smutně skončila nejposledněji stávka kovodělníků. Z dřívější doby jsou známy těžké porážky ve stávkách uhlokopů, při tom však mívali většinou nehorázné zisky majitelé dolů, k nimž jim zase pomohli nesvědomití agitátoři dělnictva svedeného. Odborové organisace zde mají a mohou odpomoci. Jistě ne tím, že by se stávkami nepočítaly, nýbrž tím, že je připraví a vítězstvím dělnictva ukončí. Stávky jsou velmi břitkou zbraní a proto jen dovedná, osvědčená, pevná a rozvážná ruka jich smí použíti a to až všecky ostatní prostředky selhaly. Proto musí míti organisace odborové i stávkový fond dobře a poctivě spravovaný.

Odborová organisace dělnictva je svépomocná organisace, z dělnictva musí vyrůsti, státni správa ji má pouze chrániti a podporovati svým zákonodárstvím. Politická strana opravdu sociálně cítící uvítá organisaci odborovou a vynutí pro ni pomoc a ochranu státu. Bude to zkouška pro každou politickou stranu, do jaké míry opravdu politickou, totiž vedoucí veřejnou

správou jest. Demagogická politika v tomto ohledu rozhodně ztroskotá.

Katolické straně opravdu katolické kyne tu nejkrásnější příležitost se osvědčiti a dokázati svůj smysl pro všecky potřeby všeho lidstva. Ona dovede vyvolati zájmy sbližující pracedárce s dělníky, dovede oběma stranám pomoci uskutečniti své povolání. Ona nemůže zůstati lhostejnou k vadám našeho rolnictva a může ukázati na nutnou nápravu pozemkové renty a ona může vychovati potřebný dělnický charakter a stanoviti zásady křesťanské spravedlnosti pro všecky. Odborové hnutí dělnické nemůže a nesmí toto nikdy přehlédnouti a nesmí ve svém středu strpěti lidi tak omezeného rozhledu anebo tak slabé kvality, kteří by význam katolické církve nechápali. Odborové sdružení dělnické nesmí mezi sebou ani ty dlouho strpěti, kteří by ani jeho zásadám sloužiti nechtěli nebo nemohli. »Neuznáváte jich a proto nemůžete patřiti k nám, poněvadž byste nás jen zatěžovali«, to musí býti základní zásadou odborářů vůči méně cenným živlům. Neboť buď se poddají a stanou se účastnými výhod odborových organisací, anebo se nepoddají a pak zahynou. Čím dříve se tak stane, tím lépe.

Odborová organisace musí býti internacionální. Jen tak bude kapitalismus postaven pod dozor a proti němu bude státi nepřemožitelný a nepřeberný kapitál dělnický.

Odborovým organisacím bude též třeba zjednati si přehled po pracovních místech, čeliti nezaměstnanosti, vymáhati dělníkům místa dle jejich kvality. Odborové organisace jsou organisace práce. Práce je jejich ctí a šlechtictvím,

proto se budou starati, aby práce byla a aby se udržela. Vyslídí už předem možnost nezaměstnanosti a znemožní ji i svépomocí jako oni historicky proslulí flaneláři rochedalští. Proto ona finanční základna odborových organisací, široký podklad odborářských konsumů, pilně budovaný stávkový fond a bedlivě vedené časopisy odborné, které statistickými daty osvětlí pracovní a spotřební trh světový.

Odbor. organisace dělnické budou čeliti nejen velkokapitalismu průmyslovému, ale i pozemkovému a jeho nekalým spekulacím. Odborové organisace se stanou tak vyrovnávajícím živlem mezi kapitálovými protivami. Pozemkový velkokapitalismus zvyšuje nepoctivou spekulací přirozenou cenu půdy, vyhání ceny nájmu a požívatin a tím trpí i odborář, proto bude pro důkladnou pozemkovou reformu, aby každý slabý mohl klidně žíti v tiché domácnosti, necítě ani hladu ani zimy.

Mají-li pak odborové organisace zájem na spravedlivém a co možná nejvyšším zisku z práce, pak nesmí nikdy zapomenouti, že se práce tím méně zaplatí, není-li těch, kteří by výrobky této práce chtěli a mohli si opatřiti. Spotřebitele uspokojiti, spotřebitelů co největší okruh si zjednati a vychovati, je také úkolem odborových organisací. Proto třeba organisacím vždy mluviti i při stanovení cen výrobků, aby kapitalismus zase se nehojil na úkor spotřebitelů. Na chvíli by se snad tak mohlo státi, ale potom přestanou jistě obchody, spotřebitelé se vyčerpají, zdravý oběh zboží se zarazí, blahobyt a klid přestanou, ale také dělníku se bude chvěti nejen o mzdu, nýbrž dále i o práci a do-

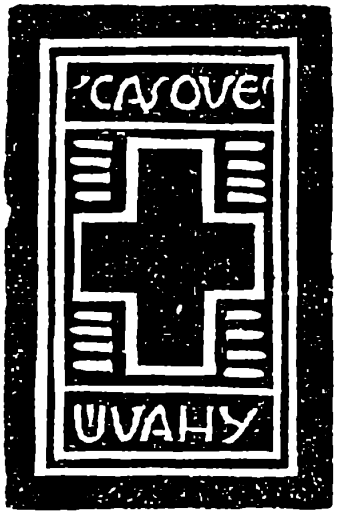
konce i o svobodu. Dělníku jest vždy míti před očima, že i on jest spotřebitelem a že i jej bolí nespravedlivá cena. Co nejvíce se šířící vzájemnost všech stavů a všech lidí za úsluhy kapitálu, toť podstata křesťanské solidarity, k níž zrychleným tempem možno jíti opravdovou, důkladně propracovanou a provedenou organisací dělnictva.

Jsou to vysoké ideály, ale bez nich není pokroku, bez nich není vítězství nad hmotou, jejíž nejmírnějším výrazem mamonismus jest. Podkladem oněch nejvyšších ideálů je ideální výchova nejširších vrstev. Bez ní jsou ony nemožny. Výchova nejširší se poskytuje ve škole a tak třeba ze školy opět učiniti dílnu křesťanských ctností, v ní se musí položiti základy ku pravé spravedlnosti, svědomitosti a pravdě. Škoda, že dosavadní učebnice náboženské si tak málo dosud všímaly této praktické stránky náboženství!

Řekl-li dr. Rašín 19. března 1922 na Žižkově, že budeme vyráběti a hospodařiti dle method socialistických, osvědčí-li se, ale že budeme pracovati i dle method kapitalistických, osvědčí-li se zase ty, pak musíme jako katolíci říci: Nebudeme ani podle oněch ani podle těchto method hospodařiti, poněvadž v nich není prvků naprosté spravedlnosti. Jediné správnou methodou může však býti jen methoda spravedlnosti a práva, která každému, vždy a všude dává, což jeho jest. Je to ztělesněná idea katolicity církve katolické zde na zemi, kterou nám Bůh dal, abychom jí vládli ve prospěch všech.

Socialismus je rozdroben sám v sobě, dnové jeho jsou sečteni, ale i velkokapitalismus, z ně-

hož vyšel socialismus, překročil vrchol své slávy, znamenané ssutinami hospodářských poměrů dosavadních, nechtějících znáti ve svém opojení svobodářském Boha a Jeho zákonů. Katolicismus viděl toto počínání a předpovídal jeho konce žalostné, čekal na tuto chvíli velkého zpytování svědomí veškerého lidstva, aby mohl předepsati žádoucí a úspěšný lék, podaný Bohočlověkem Kristem: Milovati budeš Boha nade všecko a bližního svého jako sebe samého! — Nuže, splňme jednou už skutkem tento rozkaz a kapitalismus, lépe mamonismus, bude patřiti minulosti.

	stran	Cena K.
Prof. *Vévoda:* Základy výchovy: Náboženství a mravnost	92	250
Jiří Sahula: Krutosti habsburské	64	200
Vilém Koleš: Bratři Orebští	49	200
Jiří Sahula: Karel IV., Otec vlasti	112	112
Jiří Sahula: Arnošt z Pardubic	64	64
Jiří Sahula: Sociální postavení kněžstva v době husitské	32	32
Jiří Sahula: Vzdělání kněžstva v době předhusitské a husitské	96	96
Jiří Sahula: Husitské ženy	64	64
Jiří Sahula: Jan ze Želiva	64	64
Jiří Sahula: Český obchod v době předhusitské a husitské	80	80
Jiří Sahula: Vzájemný poměr českých konfesí	80	80
Dr. *Fr. Šulc:* Byl Hus odsouzen jen pro 30 čl.	172	160
Jiří Sahula: Svatý Vojtěch a jeho doba	48	170
Josef Hronek: Kněží buditelé národa československého	40	170
Dr. *Karel Kašpar:* Skutky a nikoliv slova papeže míru Benedikta XV.	98	320
Dr. *Jan Konečný:* Monismus a křesťanství	62	230
Jiří Sahula: Husitské soudy a ortely	128	400
„ „ Církevní úkoly staroč. škol nekatol.	80	350
III. SOCIOLOGIE, NÁRODOHOSPODÁRSTVÍ A JINÉ:		
Dr. *Fr. Reyl:* Veliký biskup	32	32
M. Voňavka: Katolickým jinochům — spolky katolické	56	56
Fr. Blaťák: Z porýnských missií	64	64
M. J. Voňavka: Alkohol nepřítel	48	48
Pozorovatel: Pozérství	80	80
J. P. Hradecký: Z dom. soc. dem. I.—III.	236	200
M. Hettinger—Navrátil: Slovo v čas o právu volebním	40	40
P. Jan Urban-Fr. Šubrt: O ruském pravoslaví	40	40
Dr. *Aug. Štancl:* Křesťanství a rolnická otázka	66	180
J. M. Zavoral: Chraňte dítek svých	49	200
Ing.C. *Janáček Alois:* Soc. otázka a polit. strany české	72	250
Josef Hronek: Dnešní směry socialismu	63	250
Štěpán Goldschmid: Dílo Boskovo	48	270

Objednávky vyřídí

administrace »Časových Úvah« v Hradci Král.